

«Εκπόνηση Επιχειρησιακού Σχεδίου/Μελέτης για την Περιφερειακή Στρατηγική Βιώσιμου Τουρισμού στην Π.Ι.Ν.»

Α΄ΦΑΣΗ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2023

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ - ΕΛΚΕ

Επιστημονικός Υπεύθυνος: Καθ. Γιάννης Σπιλάνης

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
Κ1.ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ: ΒΙΩΣΙΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΒΙΩΣΙΜΟΥΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥΣ.....	6
Κ2. ΓΕΝΙΚΟ (ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ) ΠΛΑΙΣΙΟ	11
2.1. Διεθνή πρότυπα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης (οικονομική, κοινωνική, περιβαλλοντική).....	14
2.1.1 Το πλαίσιο.....	14
2.1.2. Πρότυπα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.....	17
2.1.3 Φορείς και Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη	18
2.1.4 Κατηγορίες κριτηρίων	20
2.2. Διεθνείς ταξιδιωτικές τάσεις και βιωσιμότητα	30
2.2.1 Τουρισμός και κλιματική αλλαγή.....	32
2.2.2 Κυρίαρχες γενικές τάσεις στον τουρισμό.....	34
2.2.3. Πράσινες επιχειρήσεις στον τουρισμό: από το greenwashing στην ουσία	48
2.2.4. ESG πλαίσιο για τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τουρισμό	49
2.2.5 Καταληκτικές επισημάνσεις	51
2.3. Διεθνή και εγχώρια παραδείγματα προσπαθειών ανάπτυξης πρότυπων προορισμών βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.	52
2.3.1 Εγχώρια παραδείγματα	52
2.3.2. Διεθνή παραδείγματα	55
2.3.3. Φορείς	58
2.3.4. Προγράμματα	60
2.3.5 Καταληκτικές επισημάνσεις	65
Κ3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	67
3.1 Αποτύπωση και Αξιολόγηση του Εξωτερικού Περιβάλλοντος του Προορισμού	67
3.2. Αποτύπωση και Αξιολόγηση της Κατάστασης του Προορισμού (Εσωτερικό Περιβάλλον)	70
3.2.1. Αποτύπωση και αξιολόγηση της τουριστικής προσφοράς	71
3.2.2. Αποτύπωση και αξιολόγηση της τουριστικής ζήτησης	83
3.2.3. Τα άμεσα αποτελέσματα της τουριστικής δραστηριότητας και η αξιολόγηση τους	100
3.2.4. Οι επιπτώσεις της τουριστικής δραστηριότητας και των πολιτικών που εφαρμόστηκαν στον προορισμό. Περιορισμοί και «σημεία συμφόρησης»	130
3.3. Συνολική Αξιολόγηση της Κατάστασης του Προορισμού	164
3.3.1 Η βιωσιμότητα της δραστηριότητας	164

3.3.2 Η βιωσιμότητα του προορισμού	166
3.3.3.SWOT analysis.....	167
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	168
Παράρτημα 1: Ερωτηματολόγιο ενδιαφερόμενων φορέων (stakeholders) τουρισμού της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων.....	169
Παράρτημα 2: Κριτήρια & πίνακες καταγραφής και αξιολόγησης βιωσιμότητας τουρισμού και προορισμών.....	176
Παράρτημα 3: Δείκτες αξιολόγησης βιωσιμότητας τουρισμού και προορισμού.....	178
Παράρτημα 4: Μαρίνες, Τουριστικά καταφύγια, λιμάνια υποδοχής τουριστικών σκαφών	180
Παράρτημα 5: Δομή τουριστικής δαπάνης στους ΔΛΤ Πίνακες ανά μορφή τουρισμού, τύπο επισκέπτη/ταξιδιώτη και καταναλωτικό προϊόν.	183
Παράρτημα 6 – Σχηματική σύνδεση προβλημάτων – αποτελεσματικότητας εφαρμοζόμενων πολιτικών	185

Η παρούσα έκθεση αποτελεί παραδοτέο σύμβασης ανάθεσης παροχής υπηρεσιών με αντικείμενο: «Εκπόνηση Επιχειρησιακού Σχεδίου/Μελέτης για την Περιφερειακή Στρατηγική Βιώσιμου Τουρισμού στην Π.Ι.Ν.» στο πλαίσιο του έργου με Τίτλο «Εκπόνηση μελετών, διεξαγωγή ερευνών και προμήθεια λογισμικού για την κατάρτιση της Περιφερειακής Στρατηγικής Βιώσιμου Τουρισμού Περιφέρειας Ιονίων Νήσων για την περίοδο 2021-2027» με Κωδικό ΟΠΣ 5201427

Η Ομάδα Έργου απαρτίζεται από τους:

1. Ιωάννης Σπιλάνης, Οικονομολόγος-Περιφερειολόγος, Καθηγητής, Τμήμα Περιβάλλοντος, του Πανεπιστημίου Αιγαίου, Συντονιστής
2. Σοφία Καραμπέλα, Οικονομολόγος-περιφερειολόγος, Επικ. Καθηγήτρια, Τμήμα Τουρισμού του Ιονίου Πανεπιστημίου, Αναπλ. Συντονιστής
3. Δημήτρης Φραγκίσκος Λέκκας, Περιβαλλοντολόγος, Αναπλ. Καθηγητής στο Τμήμα Περιβάλλοντος του Πανεπιστημίου Αιγαίου Μέλος
4. Αντώνης Χατζηδιαμαντής, Οικονομολόγος, Μέλος
5. Αγγελική Μητροπούλου, Οικονομολόγος, Υποψήφια διδάκτορας στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μέλος
6. Γιάννης Κατσούνης, Κοινωνικός επιστήμονας, Διδάκτορας του Πανεπιστημίου Αιγαίου Μέλος
7. Ελένη Αλεξίου, Διατροφολόγος, MSc «Άσκηση & Υγεία», Υποψήφια Διδάκτορας Πανεπιστημίου Αιγαίου
8. Παναγιώτης – Νικόλαος Δημήτρου – Ελέξης, Περιβαλλοντολόγος, Msc Περιβαλλοντικής Πολιτικής, Υπ. Διδάκτορας Πανεπιστημίου Αιγαίου
9. Γαστεράτου Αμαλία, Περιβαλλοντολόγος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μπορεί κανείς εύκολα να διαπιστώσει τη σημασία που αποδίδεται στον τουρισμό ως αναπτυξιακό πυλώνα της ελληνικής οικονομίας από χαρακτηρισμούς που αποδίδονται όπως «ατμομηχανή της ελληνικής οικονομίας» και άλλα παρόμοια. Πράγματι ο τουρισμός, ο οποίος μπορεί να προσεγγίζεται ως φαινόμενο, ως κλάδος αλλά και ως υποσύνολο δραστηριοτήτων, σχεδόν σε όλες τις εκφάνσεις του σήμερα αποτελεί βασικό μοχλό οικονομικής μεγέθυνσης¹ σε πολλές περιοχές και χώρες του κόσμου. Η Ελλάδα δεν αποτελεί εξαίρεση.

Ο τουρισμός αποτελεί αναμφίβολα σημαντικό μέρος των σύγχρονων οικονομιών έχοντας σημειώσει ραγδαία ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του World Travel & Tourism Council (WTTC 2021)², πριν από την εμφάνιση της πανδημίας, ο τουρισμός αποτελούσε το 10,4% του παγκόσμιου Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) και το 10,6% της απασχόλησης, ενώ οι διεθνείς ταξιδιωτικές δαπάνες αντιπροσώπευαν το 6,8% των συνολικών παγκόσμιων εξαγωγών και το 27,4% των εξαγωγών υπηρεσιών (Ροδουσάκης και Σώκλης, 2022)³. Όσον αφορά την ελληνική οικονομία, έχουν δημοσιευθεί ποικίλες εκτιμήσεις, οι οποίες εκτιμούν τη συμβολή του τουρισμού στο ΑΕΠ οι οποίες κυμαίνονται σε ένα εύρος περίπου μεταξύ 10%-30%. Ωστόσο, λόγω του ότι η Ελλάδα είναι από τις λίγες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που δεν έχει ακόμα αναπτύξει σύστημα Δορυφόρων Λογαριασμών Τουρισμού (ΔΛΤ), δεν υπάρχει ακριβής εκτίμηση για το ύψος της τουριστικής ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας και του τουριστικού ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος στην ελληνική οικονομία. Σύμφωνα με πρόσφατες εκτιμήσεις των Ροδουσάκη και Σώκλη (2022), που βασίστηκαν σε εθνικολογιστικά εργαλεία και μεθόδους της ανάλυσης εισροών-εκροών, η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία βρέθηκε να είναι σε αντιστοιχία με αυτή των άλλων χωρών του ευρωπαϊκού νότου, με το μερίδιό του στο ΑΕΠ να κυμαίνεται στο εύρος 6%-7,2 και τη συνολική (άμεση και έμμεση) συμβολή να φτάνει περίπου στο 12% (Rodousakis and Soklis 2020, 2021)⁴.

¹ Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (ΠΟΤ-UNWTO), ενώ είναι βέβαιο ότι όπου αναπτύχθηκε ο τουρισμός έχει προκαλέσει τη μεγέθυνση της τοπικής οικονομίας και απασχόλησης, δεν υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ότι προκαλεί ανάπτυξη (UNWTO, 2018, *Tourism for Development – Vol.1: Key Areas for Action*, UNWTO, Madrid)

² World Travel and Tourism Council (WTTC) (2021) *Travel & Tourism: Economic Impact 2021*. 6 April 2021.

³ Ροδουσάκης, Ν. και Σώκλης, Γ. (Φεβρουάριος, 2022). ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ, Νο 156, Ανάπτυξη μέσω τουρισμού ή Τουρισμός μέσω ανάπτυξης; Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών. Προσβάσιμο στο : [KEPE Papers_156..pdf](#) (Προσπελάστηκε στις 10/11/2023).

⁴ Rodousakis, N. & Soklis, G. (2020) Tourism and the coronavirus: The effects on the Greek economy and the compensatory role of the public sector. *Greek Economic Outlook*, Issue 42: 95-100. και Rodousakis, N. & Soklis, G. (2021) Tourism without metaphysics. 4th Scientific Conference for the Reconstruction of Greece, 14-15 May 2021, Panteion University (in Greek).

Σήμερα, με την πανδημία του κορονοϊού αλλά και τις έντονες πια πιέσεις που ασκεί η κλιματική αλλαγή, φαίνεται ότι τόσο οι ταξιδιώτες όσο και οι οργανισμοί που δραστηριοποιούνται στον τουρισμό αντιλαμβάνονται όλο και περισσότερο τη σημασία της βιωσιμότητας σε αυτόν, καθώς προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις του κλιματικού αλλά και του περιβαλλοντικού αντικτύπου της βιομηχανίας. **Θεσμοί, επιχειρήσεις, καταναλωτές, τοπικές κοινωνίες και προορισμοί έχουν οδηγηθεί σε επαναξιολόγηση των στρατηγικών τους στον τομέα του τουρισμού. Εκεί που διαφαίνεται οι προκλήσεις να είναι σημαντικότερες είναι στην υιοθέτηση καλών πρακτικών σε σχέση με τις αντιλήψεις που υπάρχουν ότι αυτές είναι – συνήθως – πολύ κοστοβόρες. Ετσι παρά τις πολλές καλές προθέσεις που εκφράζουν εθνικές και τοπικές αρχές καθώς και επιχειρήσεις υπέρ της εφαρμογής των αρχών της αειφορίας, τα σχέδια δράσης και οι ανάλογες πολιτικές και χρηματοδοτικές δεσμεύσεις υστερούν με αποτέλεσμα το αποτύπωμα του τουρισμού παγκόσμια να μεγαλώνει.**

Βασική παραδοχή που διαπνέει και τη φιλοσοφία του τρόπου προσέγγισης που εμπεριέχεται στην παρούσα μελέτη είναι η ιδιότυπη σχέση που έχει ο τουρισμός ιδιαίτερα με το περιβάλλον (ως πυλώνας της βιωσιμότητας), καθώς αυτός εξαρτάται από το περιβάλλον (φυσικό και πολιτισμικό) αλλά ταυτόχρονα το καταστρέφει (οι τουριστικές δραστηριότητες έχουν διακριτό περιβαλλοντικό αποτύπωμα). **Ο τουρισμός εξαρτάται ΑΜΕΣΑ από την ποιότητα του περιβάλλοντος για την οικονομική και την κοινωνική του βιωσιμότητα.**

Κ1.ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ: ΒΙΩΣΙΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΒΙΩΣΙΜΟΥΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥΣ

Με βάση τον ορισμό του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (ΠΟΤ), βιώσιμος είναι ο τουρισμός που λαμβάνει υπόψη τις οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις της δραστηριότητας αντιμετωπίζοντας τις ανάγκες των επισκεπτών, των επιχειρηματιών, του περιβάλλοντος και των κατοίκων στις περιοχές υποδοχής. Επομένως είναι αναγκαία μια ολοκληρωμένη προσέγγιση που θα στοχεύει στην επίτευξη βιώσιμου τουρισμού (καταγράφοντας και αξιολογώντας τα αποτελέσματά του), και θα συμβάλει μέσω των επιδράσεων του, θετικών και αρνητικών, στην επίτευξη βιώσιμων προορισμών, που στην περίπτωση της ΠΙΝ είναι τα επιμέρους νησιά.

«Ο ορισμός αυτός οδηγεί στο προσδιορισμό των προτεραιοτήτων, όπως:

- Αριστοποίηση της χρήσης των περιβαλλοντικών πόρων και βοήθεια στη διατήρησή τους, στη προστασία της φυσικής κληρονομιάς, των κύριων οικολογικών διαδικασιών και της βιοποικιλότητας
- Εξασφάλιση του σεβασμού της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς και των παραδόσεων παράλληλα με τη συμβολή στη διαπολιτισμική κατανόηση και αποδοχή
- Ενδυνάμωση των τοπικών οικονομιών και των πόρων βιοπορισμού των τοπικών κοινωνιών εξασφαλίζοντας τη δίκαιη διανομή των κοινωνικο-οικονομικών ωφελειών σε όλους τους εμπλεκόμενους, περιλαμβάνοντας τη σταθερή απασχόληση και την παροχή ευκαιριών για ικανοποιητικό εισόδημα καθώς και στη συμβολή στη δημιουργία κοινωνικών υπηρεσιών και της εξάλειψης της φτώχειας».⁵

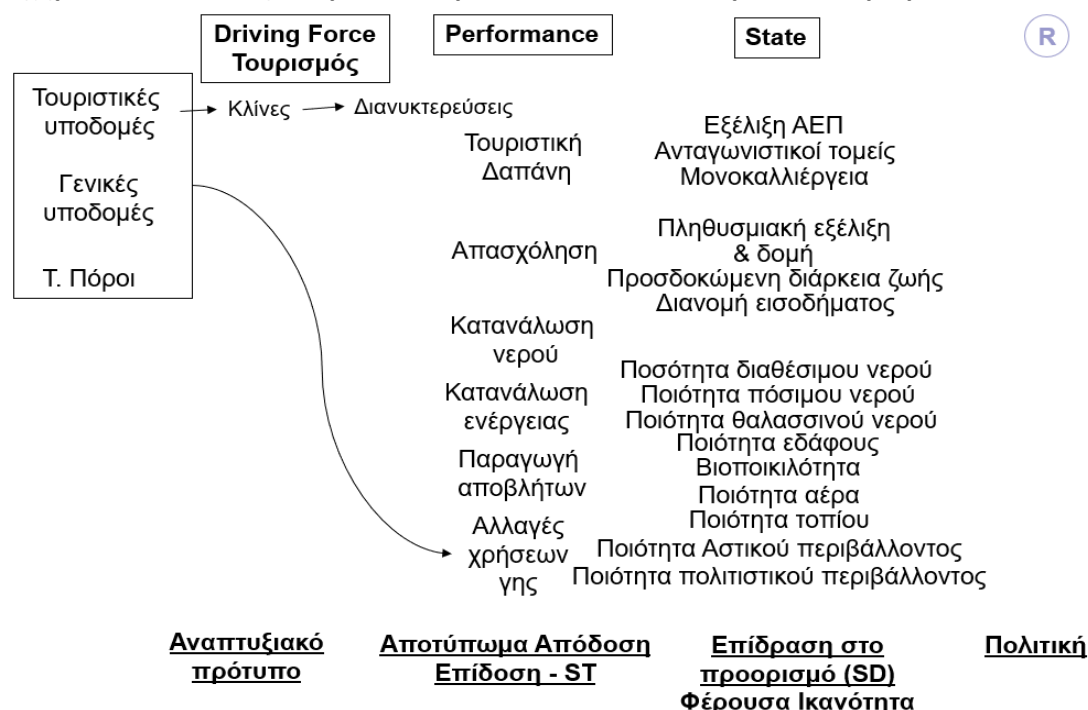
Επομένως το ερώτημα που τίθεται σε όλους τους τουριστικούς προορισμούς του κόσμου, άρα και των Ιονίων, είναι το κατά πόσο πληρούν αυτούς τους στόχους ή πως θα μπορούν να τους πετύχουν. Από την περιγραφή των προτεραιοτήτων προκύπτει ότι αυτές αφορούν στον προσδιορισμό των επιδράσεων του τουρισμού στην κοινωνικο-οικονομική και περιβαλλοντική κατάσταση του προορισμού. Κατά συνέπεια θα πρέπει να υπάρξει πρώτα η αποτύπωση δεδομένων για να διαπιστωθεί ποιο είναι το αποτέλεσμα του τουρισμού (πχ. συνολική κατανάλωση νερού) και ποια η επίδραση του (πχ. νερό ανά διανυκτέρευση) ώστε να είναι εφικτό να προσδιοριστεί η επίδραση του τουρισμού στα αποθέματα νερού του προορισμού και η βελτίωση που μπορεί να επιτευχθεί μέσω του τουρισμού (μείωση κατανάλωσης νερού ή/και μείωση των διανυκτερεύσεων).

Η καταγραφή οφείλει να βασίζεται στην αποτύπωση του τοπικού συστήματος που υπάρχει στο ακόλουθο σχήμα 1, περιλαμβάνει από τη μια τις **τουριστικές δραστηριότητες (D)** όπως καταγράφονται στα νησιά της ΠΙΝ και από την άλλη την **κατάσταση των προορισμών (S)** στις τρεις διαστάσεις της βιώσιμης ανάπτυξης (την οικονομική αποτελεσματικότητα, την κοινωνική δικαιοσύνη και την περιβαλλοντική

⁵ Considerate, 2023, Sustainable tourism in Greece, INSETE, σ.9.

διατήρηση) όπως επηρεάζεται από τα **αποτελέσματα του συνόλου των δραστηριοτήτων που υπάρχουν σε αυτούς (P)** προσδιορίζοντας, κατά το δυνατόν, την επίδραση του τουρισμού.

Σχήμα 1: Αποτύπωση του μεθοδολογικού πλαισίου DPRIR για τον τουρισμό

Πηγή: συγγραφέας

Κατά συνέπεια, η προσπάθεια για την καλύτερη δυνατή ποσοτική αποτύπωση του ρόλου του τουρισμού σε έναν προορισμό, απαιτεί την καλύτερη δυνατή καταγραφή των κύριων δραστηριοτήτων του και των αποτελεσμάτων τους. Η καταγραφή αυτή αποτελεί προϋπόθεση για τη δημιουργία μιας όσο το δυνατόν πιο ξεκάθαρης εικόνας της παρούσας κατάστασης, ώστε να διαπιστωθεί κατά πόσο προβλήματα που θα διαπιστωθούν όπως αυτά που αφορούν πχ. στην εξέλιξη του ΑΕΠ και της απασχόλησης, στις δημογραφικές τάσεις, στην ανεργία, στον κίνδυνο φτώχειας, στα προβλήματα ποιότητας και ποσότητας πόσιμου νερού, ποιότητας θαλάσσιου νερού, υποβάθμισης τοπίου και βιοποικιλότητας, κυκλοφοριακή συμφόρηση κλπ έχουν την αφετηρία τους ή κατά πόσο “συνεισφέρει” ο τουρισμός (Epler Wood et al 2019)⁶.

Πριν επιχειρηθεί η εκτίμηση του πως επιδρά ο τουρισμός στην κατάσταση του προορισμού, η αποτύπωση της παρούσας κατάστασης οφείλει να εκτιμήσει το σημείο του **κύκλου ζωής** στο οποίο βρίσκεται ο προορισμός και ταυτόχρονα να ελέγξει τη βιωσιμότητα των **αποτελεσμάτων (P)** του τουριστικού προϊόντος.

Τα νησιά λόγω των **ιδιαίτερων χαρακτηριστικών** τους (μικρό μέγεθος, απομόνωση και περιφερειακότητα, ιδιαίτερη βιωματική ταυτότητα και ιδιαίτερο, πλούσιο αλλά και ταυτόχρονα εύθραυστο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον) παρουσιάζουν **αυξημένη τρωτότητα (vulnerability)** στις εξωγενείς (οικονομικές, κοινωνικές και

⁶ Epler Wood et al. (2019), Destinations at Risk: The Invisible Burden of Tourism. The Travel Foundation

περιβαλλοντικές) μεταβολές. Επομένως ιδιαίτερα αυξανόμενη σημασία αποκτά η εσωτερική οργάνωση και λειτουργία τους ως συστήματα, με τρόπο που θα καταστήσει το κάθε νησί περισσότερο **ανθεκτικό (resilient)** στις μεταβολές αυτές και κυρίως στη κλιματική αλλαγή που φαίνεται ότι θα επηρεάσει⁷ περισσότερο τα νησιά από άλλες περιοχές.

Ο ρόλος του τουρισμού έχει γίνει καθοριστικός στις εξελίξεις του νησιωτικού χώρου επηρεάζοντας (αυξάνοντας;) την τρωτότητα του (ΕΕΤΑΑ, 2023)⁸. Σε πρώτη φάση (από τη δεκαετία του '50 και μετά ανάλογα με το νησί) συνέβαλε στην αναχαίτιση της πολύπλευρης συρρίκνωσης των νησιών που προκάλεσαν η εκβιομηχάνιση και η αστικοποίηση σε συνδυασμό με το μοντέλο μαζικής παραγωγής που επικράτησε στον 20^ο αιώνα και μείωσε την ελκυστικότητα των νησιών σε σχέση με την ηπειρωτική χώρα σε ότι αφορά την εγκατάσταση ανθρώπων και δραστηριοτήτων (Σπιλάνης 2012⁹). Τα τελευταία χρόνια και μετά από μια μακρά περίοδο μεγέθυνσης - και ανάλογα με το βαθμό διείσδυσης του στα διαφορετικά νησιά- φαίνεται να προκαλεί σειρά αντιδράσεων λόγω της αυξανόμενης τουριστικοποίησης τους, γεγονός που αποτυπώνεται είτε με προβλήματα διαχείρισης της καθημερινότητας εξαιτίας της υπέρβασης της **Φέρουσας Ικανότητας** των τόπων υποδοχής (αντικειμενικά κριτήρια βασισμένα σε δεδομένα), είτε λόγω της υπέρβασης των αντοχών της τοπικής κοινωνίας (**υπερτουρισμός** με βάση την αντίληψη των κατοίκων αλλά και των τουριστών) λόγω των υψηλών, αρνητικών επιπτώσεων στη ζωή των πολιτών.

Ζητούμενο αποτελεί η **αξιολόγηση της κατάστασης του νησιού ως προς τους όρους της βιωσιμότητας** και η επιλογή του οράματος για το μέλλον. Η υπάρχουσα πορεία και οι επιλογές για το μέλλον ενός τόπου εξαρτώνται από τις πράξεις και τις παραλείψεις τόσο των τοπικών αρχών (κυρίως της αυτοδιοίκησης), των επιχειρηματιών, των επαγγελματιών και γενικότερα των κατοίκων του κάθε νησιού, όσο και της κεντρικής κυβέρνησης/διοίκησης -που είναι ιδιαίτερα σημαντική λόγω της συγκέντρωσης αρμοδιοτήτων και πόρων, αλλά και εξωγενείς παράγοντες (πχ. παγκόσμιοι ρυθμοί ανάπτυξης, τεχνολογική πρόοδος, διεθνείς επενδύσεις, δημογραφικές ροές κλπ).

Όμως, επειδή στο πως τελικά θα επιδράσουν οι εξωγενείς παράμετροι τις εσωτερικές εξελίξεις εξαρτάται από το **βαθμό ενημέρωσης, εμπλοκής και αποδοχής των ενδιαφερόμενων μερών (stakeholders) στη διαμόρφωση του οράματος και των στρατηγικών στόχων επηρεάζοντας το τι και πως θα εφαρμοστεί**, υιοθετήθηκε η άποψη της αναθέτουσας αρχής να υπάρξει η μεγαλύτερη δυνατή εμπλοκή τους σε όλη τη διάρκεια της μελέτης.

Με βάση τη προσέγγιση αυτή, τα ενδιαφερόμενα μέρη κλήθηκαν να έχουν **ενεργό και καθοριστική συμμετοχή** σε όλες τις φάσεις της μελέτης:

- Στην **περιγραφή της κατάστασης** και στη **διατύπωση των προβλημάτων** του προορισμού όπως τα ιεραρχούν οι κάτοικοι των νησιών τόσο μέσα από την

⁷ Η αύξηση των καταιγίδων στα Ιόνια τα τελευταία χρόνια, πιθανόν να είναι αποτέλεσμα αυτής της εξέλιξης

⁸ https://www.eetaa.gr/odhgoi/20230407_nhsiotikothta.pdf

⁹ Σπιλάνης Γ, 2012, Ευρωπαϊκά Νησιά και Πολιτική Συνοχής, εκ. Gutenberg

επαγγελματική τους δραστηριότητα όσο μέσα από τη καθημερινή τους εμπειρία

- Στη **διάχυση της πληροφόρησης** σχετικά με τη σημασία και το περιεχόμενο της μελέτης τόσο στον επαγγελματικό όσο και στο προσωπικό περίγυρο έτσι ώστε να υπάρξει η ευρύτερη δυνατή συναίνεση τόσο σε ότι αφορά τη κατανόηση της παρούσας κατάστασης όσο και τη συμμετοχή στο σχεδιασμό
- Στη **συμμετοχή τους στη διαμόρφωση του οράματος**, των στρατηγικών και των επιχειρησιακών στόχων ώστε η Περιφέρεια να προσεγγίσει τον σκοπό της.

Οι διαβουλεύσεις θα οργανωθούν σε συνεργασία με τη Περιφέρεια και την ΕΥΔ Ιονίων Νήσων λαμβάνοντας υπόψη τα στενά χρονικά περιθώρια υλοποίησης της μελέτης και περιλαμβάνουν:

- Καταγραφή των απόψεων πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών φορέων των νησιών με ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο¹⁰, των κατοίκων και των εργαζόμενων¹¹ (βλ. παράρτημα)
- Διαβούλευση δια ζώσης σε κάθε ΠΕ με τους εκπροσώπους όλων των ενδιαφερόμενων μερών σε ότι αφορά τόσο στην κατανόηση της σημερινής κατάστασης όσο και στη διαμόρφωση του οράματος

Τα αποτελέσματα της διαβούλευσης, που θα επιτρέψουν να αποκτηθεί συναντήληψη για τη κατάσταση του τουρισμού σήμερα και να επιλεχθούν το όραμα και οι στρατηγικοί στόχοι, θα ενσωματωθούν στο τελικό παραδοτέο.

Ένα κρίσιμο πρόβλημα που υπάρχει στον τουρισμό τόσο σε εθνικό, αλλά και σε διεθνές επίπεδο -όπως αποτυπώνει η εμπειρία του Παρατηρητηρίου Βιώσιμου Τουρισμού Αιγαίου¹² από τη συμμετοχή του στο παγκόσμιο δίκτυο Παρατηρητηρίων Βιώσιμου Τουρισμού του ΠΟΤ INSTO¹³ αλλά και στην επιτροπή Measuring the Sustainability of Tourism¹⁴ - είναι η δυσκολία καταγραφής της τουριστικής δραστηριότητας δεδομένων των ιδιαίτερων της χαρακτηριστικών.

Σε ό,τι αφορά την ποσοτική αποτύπωση της κατάστασης, στόχος ήταν να βρεθούν για κάθε Περιφερειακή Ενότητα (και νησί όταν είναι δυνατόν) τα δευτερογενή εκείνα δεδομένα που θα επιτρέψουν να συμπληρωθούν οι πίνακες καταγραφής των επιδόσεων και αξιολόγησης τόσο της βιωσιμότητας του τουρισμού, όσο και της βιωσιμότητας του προορισμού (Παράρτημα 3), αλλά και όσα άλλα ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα που μπορούν να εξηγήσουν αυτές τις επιδόσεις. Τα στοιχεία για την αποτύπωση αυτή αναζητήθηκαν από διάφορες πηγές (ΕΛΣΤΑΤ, ΞΕΕ, Τράπεζα της Ελλάδας, ad hoc Μελέτες), ενώ δεν έγινε πρωτογενής έρευνα για τη συλλογή

¹⁰ Η έρευνα διεξήχθη το Νοέμβριο 2023 με βάση ερωτηματολόγιο που επεξεργάστηκε η Ομάδα Εργου και διακινήθηκε στους φορείς της Περιφέρειας από την αναθέτουσα αρχή

¹¹ Η έρευνα διεξήχθη το Νοέμβριο 2023 τηλεφωνικά από την εταιρεία δημοσκοπήσεων ALCO με βάση ερωτηματολόγιο που πρότεινε η Ομάδα Εργου

¹² <https://tourismobservatory-n.ba.aegean.gr/>

¹³ <https://www.unwto.org/sustainable-development/unwto-international-network-of-sustainable-tourism-observatories>

¹⁴ <https://www.unwto.org/tourism-statistics/measuring-sustainability-tourism>

δεδομένων¹⁵. Η «συμπλήρωση» των δεδομένων που λείπουν έγινε είτε με βιβλιογραφικά δεδομένα, είτε με υποθέσεις εργασίας που πρέπει να ελεγχθεί κατά πόσο ισχύουν στη συγκεκριμένη περιοχή μέσα από άλλες στοχευμένες έρευνες. Παράλληλα πραγματοποιήθηκαν ποιοτικές έρευνες σε φορείς, κατοίκους και εργαζόμενους¹⁶ ώστε να καταγραφούν οι αντιλήψεις τους για την υπάρχουσα κατάσταση, που θα ενσωματωθούν στο τελικό παραδοτέο όπως έχει ήδη αναφερθεί.

¹⁵ Η διεξαγωγή ερευνών για συλλογή δεδομένων μέσω ερωτηματολογίων σε τοπικό επίπεδο για τη συμπλήρωση όλων των δεδομένων που είναι απαραίτητα για μια ολοκληρωμένη και σε βάθος ανάλυση δεν μπορεί να είναι αντικείμενο μιας μελέτης με τόσο σύντομο χρονικό ορίζοντα, αλλά ενός Παρατηρητηρίου που να λειτουργεί σε βάθος χρόνου.

¹⁶ Η έρευνα σε κατοίκους και εργαζόμενους έγινε από την ALCO για λογαριασμό της Περιφέρειας και τα αποτελέσματα της θα χρησιμοποιηθούν και από την παρούσα μελέτη

Κ2. ΓΕΝΙΚΟ (ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ) ΠΛΑΙΣΙΟ

Ένας προορισμός, όσο επιτυχημένος και αν είναι, οφείλει να παρακολουθεί τις εξελίξεις στο εξωτερικό του περιβάλλον. Δεδομένου ότι υπάρχουν:

- ιδιαίτερα υψηλός ανταγωνισμός που έχει αναπτυχθεί από το τέλος του 20^{ου} αιώνα και αφορά ιδιαίτερα τους προορισμούς των διακοπών ξεκούρασης στη ζώνη του ήλιου (τουρισμός των 3S – Sea-Sun-Sand), και
- μια διαφοροποιημένη ζήτηση που βασίζεται στην απόκτηση εμπειριών από τη πλευρά των καταναλωτών-τουριστών ανάλογα με τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα, απαιτείται εγρήγορση που να βασίζεται τόσο στην κατανόηση της πραγματικότητας όσο και στη γνώση των μεγάλων διακυβευμάτων του αύριο.

Η όποια καθυστέρηση ενός προορισμού να προσαρμοστεί στις συνθήκες του «εξωτερικού περιβάλλοντος» μπορεί να έχει σοβαρές αρνητικές συνέπειες. Η προσαρμογή αυτή για να είναι βιώσιμη οφείλει να σεβαστεί τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του προορισμού, ώστε αυτός να μην αλλοιωθεί ανεπανόρθωτα, χάνοντας τη δυνατότητα να προσαρμοστεί εκ νέου, όταν χρειαστεί. Σε αντίθετη περίπτωση, ο προορισμός θα βιώσει την παρακμή όπως περιγράφει το μοντέλο του κύκλου ζωής του προορισμού.

Ειδικά αυτή την περίοδο, κατά την οποία σημειώνονται ραγδαίες αλλαγές που έχουν να κάνουν με την **κλιματική αλλαγή** (που αναμένεται να επηρεάσει ιδιαίτερα τον τουρισμό και μάλιστα στην περιοχή της Μεσογείου) γεγονός που έχει οδηγήσει σε μια προσπάθεια για ενεργειακή μετάβαση της οικονομίας σε πράσινη, αλλά και με την **πανδημία**, η προσαρμογή φαντάζει ως μονόδρομος. Επιπλέον οι χώρες της ΕΕ έχουν δεσμευθεί:

- στην επίτευξη των Παγκόσμιων Στόχων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη μέχρι το 2030 (SDGs 2030) και ο τουρισμός αποτελεί μια σημαντική δραστηριότητα που μπορεί να διαδραματίσει ιδιαίτερο ρόλο στην επίτευξη τους μέσα από ένα μετασχηματισμό της παραγωγικής διαδικασίας που θα περιλαμβάνει εκτός από την προσπάθεια απανθρακοποίησης, να καλυφθούν και οι υπόλοιποι περιβαλλοντικοί αλλά και οικονομικο-κοινωνικοί στόχοι
- στη προσπάθεια για ψηφιακή μετάβαση
- στον μετασχηματισμό της δραστηριότητας ώστε να παρέχει ξεχωριστές εμπειρίες που να βασίζονται στην αξιοποίηση των τοπικών ιδιαιτεροτήτων μέσα από βιώσιμη διαχείριση των πόρων (με μείωση της κατανάλωσης των πρώτων υλών και αξιοποίηση των αποβλήτων μέσα στη λογική της κυκλικής οικονομίας) σε μια προσπάθεια ενίσχυσης της ανθεκτικότητας των προορισμών.

Η διερεύνηση της εμφάνισης ή όχι φαινομένων «υπερτουρισμού» - ο οποίος καταγράφεται είτε ως μη ικανοποίηση των επισκεπτών, είτε ως δυσaráεσκεια των μόνιμων κατοίκων, είτε και τα δύο, ως στοιχεία που προσδιορίζουν το σημείο του κύκλου ζωής που βρίσκεται ένας προορισμός- αποτελεί σήμερα κεντρικό σημείο διερεύνησης της βιωσιμότητάς του. Καθίσταται λοιπόν αναγκαίο να παραχθεί η τεκμηρίωση εκείνη που θα επιτρέψει να χαραχθούν οι στρατηγικές και να

υλοποιηθούν τα μέτρα εκείνα που θα αποτρέψουν μια μη βιώσιμη εξέλιξη του προορισμού.

Σε παγκόσμιο επίπεδο, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (ΠΟΤ- UNWTO) έχει τοποθετήσει εδώ και τρεις δεκαετίες περίπου το βιώσιμο τουρισμό ως κύριο άξονα του όλου έργου του, διαμορφώνοντας το πλαίσιο στο οποίο φιλοδοξεί να «παρασύρει» κράτη, επιχειρήσεις και τουρίστες, επηρεάζοντας το πρότυπο παραγωγής και κατανάλωσης, ώστε να γίνει υπεύθυνο (στόχος 12). Θεωρεί ότι κάθε μορφή τουρισμού μπορεί να γίνει βιώσιμη μειώνοντας το περιβαλλοντικό αποτύπωμα της, ενώ ταυτόχρονα θα βελτιώνει τις οικονομικές και κοινωνικές επιδόσεις προς όφελος των τοπικών κοινωνιών. Η δράση του ΠΟΤ επικεντρώνεται σε 3 άξονες:

- Διαμόρφωση του πλαισίου που θα μετρά τη βιωσιμότητα του τουρισμού (Measuring the Sustainability of Tourism - <https://www.unwto.org/tourism-statistics/measuring-sustainability-tourism>)
- Υποστήριξη των προορισμών να αναπτύξουν μηχανισμούς προς την κατεύθυνση του βιώσιμου τουρισμού με τη δημιουργία Τοπικών Παρατηρητηρίων Βιώσιμου Τουρισμού (<https://www.unwto.org/sustainable-development/unwto-international-network-of-sustainable-tourism-observatories>)
- Διάχυση τεχνογνωσίας και ανάπτυξη δράσεων για τη μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος του τουρισμού (πχ. One Planet, Hotel Energy Solutions, Global tourism Plastic Initiative, Resource Efficiency κλπ - <https://www.unwto.org/sustainable-development>).

Σε επίπεδο ΕΕ, αν και ο τουρισμός δεν αποτελεί ενωσιακό αντικείμενο αλλά αντικείμενο των εθνικών πολιτικών, έχοντας διαπιστώσει τη συμβολή του στο ΑΕΠ, στην απασχόληση και ευρύτερα στη βιώσιμη ανάπτυξη των κρατών μελών, έχει ξεκινήσει να διαμορφώνεται ένα πλαίσιο για την επίτευξη βιώσιμου τουρισμού. Αυτό βασίζεται σε μια σειρά θεσμικών κειμένων που υιοθετήθηκαν ειδικά μετά από την πανδημία όπως το «Transition Pathways for tourism, 2020», τα συμπεράσματα του Συμβουλίου για «TOURISM IN EUROPE FOR THE NEXT DECADE: SUSTAINABLE, RESILIENT, DIGITAL, GLOBAL AND SOCIAL (8881/21)», και την European Agenda for Tourism 2030.

Στα κείμενα αυτά τονίζονται:

- η **σημασία του τουρισμού στην Ευρωπαϊκή οικονομία** (9,5% του ΑΕΠ) αλλά και με ιδιαίτερη σημασία στην οικονομία πολλών περιφερειών,
- η **ευαισθησία του στις κρίσεις** όπως η πανδημία,
- η **ιδιαιτερότητα του στη δημιουργία αλυσίδων αξίας** ως άθροισμα διαφόρων οικονομικών κλάδων δημιουργώντας ένα πολύπλοκο οικοσύστημα με ποικίλες επιπτώσεις.
- ο **καθοριστικός ρόλος των πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων** και η ανάγκη της αντιμετώπισης των ιδιαίτερων αναγκών τους,
- η **σημασία της ανάπτυξης γνώσεων και δεξιοτήτων** από τους εμπλεκόμενους στον τουρισμό και,

- η **σημασία της δραστηριότητας στην ποιότητα ζωής και τη βιώσιμη ανάπτυξη** της Ευρώπης και των προορισμών της μέσα από τη βελτίωση της οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής της απόδοσης.

Με βάση τα παραπάνω η ΕΕ καλεί, μέσα από την Ατζέντα για τον τουρισμό του 2030, τα κράτη μέλη και τους εμπλεκόμενους φορείς (αυτοδιοίκηση, επιχειρήσεις, εργαζόμενους, ακαδημαϊκή κοινότητα, τοπική κοινωνία – 5πλή έλικα):

- Να ανταλλάξουν καλές πρακτικές στην ανάπτυξη και εφαρμογή βιώσιμων τουριστικών στρατηγικών
- Να ενισχύσουν την ανθεκτικότητα της δραστηριότητας μέσα από παρεμβάσεις σε διάφορους κλάδους και φορείς
- Να συμβάλλουν στην πράσινη μετάβαση των μεταφορών, των τουριστικών επιχειρήσεων, των παρεμβάσεων του δημόσιου τομέα
- Να διευκολύνουν την ψηφιακή μετάβαση
- Να βελτιώσουν τη διαθεσιμότητα δεδομένων αναφορικά με το οικοσύστημα του τουρισμού
- Να υποστηρίξουν την ανάπτυξη της ποιότητας της εκπαίδευσης και της κατάρτισης με έμφαση στην ελκυστικότητα της ποιοτικής εργασίας στον τουρισμό
- Να προωθήσουν την προσπελασιμότητα όλων των ομάδων με ειδικές ανάγκες
- Να ενσωματώσουν στις πολιτικές τους αρχές του «υπεύθυνου τουρισμού» ώστε να λαμβάνονται υπόψη οι επιπτώσεις του στην ποιότητα ζωής των τοπικών κοινωνιών

μέσα από συγκεκριμένες δράσεις που αναφέρονται στο πολυετές σχέδιο δράσης για την υλοποίηση της Agenda 2030 (Παράρτημα).

Στη προσπάθεια να βοηθήσουν τους προορισμούς να πετύχουν τη μετάβαση τους σε μια βιώσιμη κατάσταση έχουν αναπτυχθεί διάφορα πρότυπα σε παγκόσμιο και εθνικό επίπεδο. Ένα από αυτά είναι το πρότυπο του Παγκόσμιου Συμβουλίου Βιώσιμου Τουρισμού (GSTC) που αφορά ταυτόχρονα επιχειρήσεις και προορισμούς - <https://www.gstcouncil.org/gstc-criteria/>) όπως θα παρουσιαστεί στη συνέχεια.

Η Ελλάδα δεν έχει υιοθετήσει κάποια συγκεκριμένη στρατηγική για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη που να αποτυπώνεται, πέρα από τις διακηρύξεις, σε συγκεκριμένες δράσεις προς την κατεύθυνση αυτή. Οι πλέον πρόσφατες ρυθμίσεις που μπορούν να θεωρηθούν ότι συμβάλλουν προς την κατεύθυνση του βιώσιμου τουρισμού είναι αυτές που περιλαμβάνονται στον Ν.4875/21 που περιλαμβάνει διατάξεις που αφορούν σε:

- Πρότυπους τουριστικούς προορισμούς
- Οργανισμούς Διαχείρισης και Προώθησης Προορισμού
- Παρατηρητήριο Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης

Η υλοποίηση αυτών των δράσεων δεν έχει ξεκινήσει ακόμη (Νοέμβριος 2023), ενώ συνολικά έχουν δεσμευθεί πόροι από το Ταμείο Ανάκαμψης στο υποέργο 1 (<https://mintour.gov.gr/tameio-anakampsis-kai-anthektikotitas/>).

Πρόσφατα η Ελλάδα επιχείρησε να αποκτήσει τεχνογνωσία στα θέματα βιώσιμου τουρισμού συμμετέχοντας ως εταίρος σε έργα του προγράμματος INTERREG – MED που αφορούσαν τον τουρισμό στην προγραμματική περίοδο 2014-20 (<https://mintour.gov.gr/ependyseis/>), όπως είναι:

- BEST MED που επιδιώκει να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις στην διασυνοριακή περιοχή της Μεσογείου συμβάλλοντας στην ανάπτυξη ενός έξυπνου, συμμετοχικού και βιώσιμου μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης
- SMART MED που έχει ως στόχο τη προώθηση της Μεσογείου ως ελκυστικού, έξυπνου και χωρίς αποκλεισμούς προορισμού, μέσω της ενδυνάμωσης των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων του τουριστικού τομέα και της ανάπτυξης του SMART BUSINESS TOURISM MODEL, ενός νέου μεταφερόμενου και βιώσιμου επιχειρηματικού μοντέλου για τον τουρισμό που θα λαμβάνει υπόψη τις παγκόσμιες τάσεις για τον τουρισμό και θα υποστηρίζεται από μια μόνιμη συνεργατική πλατφόρμα διατομεακής συνεργασίας και υλοποίησης κοινών δράσεων
- PORTOLANES που έχει ως στόχο την ανάπτυξη του Ναυτικού Τουρισμού ως ειδικής μορφής τουρισμού με σκοπό τη διασύνδεση των παράκτιων περιοχών με τους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους της ενδοχώρας, τη δημιουργία θεματικών μονοπατιών και μάρκας προορισμού, την αναβάθμιση των τουριστικών υπηρεσιών και τη διατήρηση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων ως προϋποθέσεων για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Η απόκτηση τεχνογνωσίας από την πλευρά των στελεχών του υπουργείου Τουρισμού αναμένεται να οδηγήσει στην ανάπτυξη σχετικών δράσεων σε εθνικό επίπεδο.

Στη συνέχεια αναπτύσσονται οι διεθνείς τάσεις αλλά και ελληνικά παραδείγματα σε ό,τι αφορά τον βιώσιμο τουρισμό, καθώς και θέματα που εστιάζουν όχι στη δραστηριότητα αλλά στον προορισμό.

2.1. Διεθνή πρότυπα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης (οικονομική, κοινωνική, περιβαλλοντική)

Η ενότητα αυτή εστιάζει στην παρουσίαση κυρίως των διεθνών προτύπων που υπάρχουν και αφορούν στις προδιαγραφές που πρέπει να έχουν οι προορισμοί ώστε να θεωρηθούν βιώσιμοι – που είναι και το αντικείμενο της παρούσας μελέτης - και δευτερευόντως στα πρότυπα που αφορούν στις βιώσιμες τουριστικές επιχειρήσεις διαφόρων κατηγοριών (Τ.Ο, ξενοδοχεία κλπ), καθώς και στα άλλα εργαλεία που χρησιμοποιούνται ή μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τις τουριστικές επιχειρήσεις, ώστε να συμβάλουν στην επίτευξη του στόχου της αειφορίας.

2.1.1 Το πλαίσιο

Η ατζέντα 2030 των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (2015) ορίζει τους Δεκαεπτά Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (17 SDGs) οι οποίοι συνιστούν τον κύριο άξονα της στρατηγικής που πρέπει να ακολουθήσει η διεθνής κοινότητα προς την

κατεύθυνση υλοποίησης τους. Ως μοχλός ανάπτυξης στο πλαίσιο μιας γενικευμένης προσπάθειας, ο τουρισμός καλείται να συνεισφέρει απευθείας ή έμμεσα στην επίτευξη όλων των παραπάνω στόχων. Ρητά ωστόσο, αναφέρεται σε τρεις από τους παραπάνω στόχους και συγκεκριμένα:

➤ **SDG8 - Αξιοπρεπής εργασία και οικονομική μεγέθυνση.** Ο στόχος αυτός αφορά το σχεδιασμό και την εφαρμογή πολιτικών που οδηγούν στο βιώσιμο τουρισμό δημιουργώντας ευκαιρίες απασχόλησης και προωθώντας την τοπική κουλτούρα και τα προϊόντα.

➤ **SDG12 - Υπεύθυνη παραγωγή και κατανάλωση.** Ο στόχος αναφέρεται στην εξασφάλιση πρότυπων πρακτικών βιώσιμης κατανάλωσης και παραγωγής (SCP) μέσα από την ανάπτυξη και εφαρμογή εργαλείων που ελέγχουν τις επιπτώσεις της βιώσιμης ανάπτυξης και αφορούν: στη προστασία της βιοποικιλότητας και τη βιώσιμη χρήση εδάφους, στην ενεργειακή απόδοση, στη μείωση των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου, στην αποτελεσματική χρήση νερού και στη μείωση των αποβλήτων (WTO & UNDP, 2019).

➤ **SDG14 – Ζωή κάτω από το νερό.** Ο στόχος αναφέρεται στις απειλές που αντιμετωπίζουν οι ωκεανοί λόγω της ρύπανσης της θάλασσας και των θρεπτικών συστατικών, της εξάντλησης των πόρων και της κλιματικής αλλαγής. Επιπρόσθετα, η οξίνιση των ωκεανών θέτει σε κίνδυνο τους κοραλλιογενείς υφάλους και άλλα είδη που επηρεάζουν τη θαλάσσια τροφική αλυσίδα και τις υπηρεσίες οικοσυστήματος, συμπεριλαμβανομένης της αλιείας, των μεταφορών, αλλά και του τουρισμού. Κρίνεται λοιπόν αναγκαία η βιώσιμη διαχείριση των θαλάσσιων πόρων και η αναζήτηση καινοτόμων λύσεων που αποτρέπουν και μετριάζουν τις επιζήμιες επιπτώσεις στη θαλάσσια χλωρίδα και πανίδα.

Με τα σημερινά δεδομένα η προσοχή επικεντρώνεται στη συμβολή που έχει ο τουρισμός στη κλιματική αλλαγή καθώς όχι μόνο την επηρεάζει αλλά και επηρεάζεται από αυτήν. Η **δράση για το κλίμα** αντιστοιχεί στην εκπλήρωση του στόχου **SDG13** με τον τουριστικό κλάδο να διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο στη μεγαλύτερη ίσως πρόκληση της εποχής. Μέσω της μείωσης του αποτυπώματος άνθρακα κυρίως στον τομέα των μεταφορών αλλά και των επιχειρήσεων, ο τουρισμός μπορεί να αποτελέσει καθοριστικός αρωγός στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.

Η βιώσιμη ανάπτυξη είναι μια μακροπρόθεσμη προοπτική, ένα όραμα. Ειδικά για τον τουρισμό, η βιώσιμη ανάπτυξη αναφέρεται στην πρακτική της ανάπτυξης και διαχείρισης του τουρισμού με τρόπο που ελαχιστοποιεί τις αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, τον πολιτισμό και την κοινωνία, ενώ μεγιστοποιεί τα οικονομικά οφέλη για τις τοπικές κοινωνίες. Συνεπώς, η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη ταυτίζεται με:

- Βέλτιστη χρήση των φυσικών πόρων με διατήρηση των οικοσυστημικών διαδικασιών, συμβάλλοντας στην προστασία της βιοποικιλότητας
- Σεβασμό και διαπολιτισμική κατανόηση στις κοινότητες υποδοχής, διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και των παραδοσιακών αξιών και προώθηση της κοινωνικής ένταξης και της συνοχής
- Συμβολή στην καταπολέμηση της φτώχειας και εξασφάλιση μακροπρόθεσμων οικονομικών οφελών με δίκαιη κατανομή ευκαιριών απασχόλησης, εισοδήματος και κοινωνικών υπηρεσιών σε όλους τους ενδιαφερόμενους.

Είναι φανερό ότι η προοπτική της βιωσιμότητας στον τουρισμό αντιπροσωπεύει το θετικό σενάριο ενός μακροπρόθεσμου σχεδίου που αναγνωρίζει την αλληλεξάρτηση των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών στόχων της τουριστικής βιομηχανίας, ενώ συγχρόνως επιδιώκει να δημιουργήσει κοινή αξία για τους εμπλεκόμενους φορείς.

Γιατί ενδιαφέρει η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη;

Ο τουρισμός στοχεύει στην ικανοποίηση των ταξιδιωτικών κινήτρων και την δημιουργία μιας θετικής εμπειρίας για τους τουρίστες διασφαλίζοντας θετικό αντίκτυπο τόσο στον προορισμό όσο και στους κατοίκους του. Ολοένα και περισσότερο, οι τουρίστες αναγνωρίζουν τη σημασία του περιβαλλοντικού και κοινωνικο-οικονομικού αντίκτυπου που προκύπτει από τις ταξιδιωτικές τους επιλογές. Όλες οι μορφές τουρισμού μπορούν και οφείλουν να γίνουν πιο βιώσιμες, μέσα από την υιοθέτηση καλών πρακτικών που εξασφαλίζουν την ελκυστικότητα και τη διατήρηση της ζωτικότητας των προορισμών για τις μελλοντικές γενιές.

Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη προωθώντας την ευαισθητοποίηση σε θέματα αειφορίας και προάγοντας πρακτικές υπεύθυνης συμπεριφοράς μεταξύ των τουριστών και των ενδιαφερομένων δημιουργεί προστιθέμενη αξία για τους προορισμούς και τις επιχειρήσεις. Ο βιώσιμος τουρισμός μπορεί να καλλιεργήσει μια αίσθηση προσωπικής ευθύνης στους ταξιδιώτες, η οποία ακολούθως μπορεί να οδηγήσει σε μεγαλύτερη αίσθηση ικανοποίησης από την ταξιδιωτική εμπειρία. Ως αποτέλεσμα, δημιουργείται θετική «από στόμα σε στόμα» διαφήμιση, ενώ επίσης αυξάνονται οι «αφοσιωμένοι πελάτες», δηλαδή οι επαναλαμβανόμενοι επισκέπτες και άρα τα έσοδα και η κερδοφορία για τον προορισμό.

Επιπρόσθετα, με την υιοθέτηση πρακτικών βιώσιμου τουρισμού, οι προορισμοί μπορούν να διαφοροποιηθούν και να αξιοποιήσουν ένα συγκεκριμένο κομμάτι της τουριστικής αγοράς. Ωστόσο, απαιτείται ενημερωμένη συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων, αλλά και ισχυρή πολιτική ηγεσία που θα ενθαρρύνει την ευρεία συμμετοχή και θα διασφαλίσει την οικοδόμηση συναίνεσης. Η προώθηση πρακτικών βιώσιμου τουρισμού σχετίζεται με το σχεδιασμό, την ανάπτυξη και τη διαχείριση του τουρισμού με τρόπο που εξασφαλίζει (ETC 2021¹⁷, UNWTO 2017¹⁸):

- ✓ την αντιμετώπιση και ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων καθώς και την ενίσχυση του καθαρού κέρδους που μπορεί να δημιουργήσει ο τουρισμός για τον άνθρωπο και τους προορισμούς
- ✓ την άριστη χρήση και διατήρηση των φυσικών πόρων και την προστασία της βιοποικιλότητας (απαιτούνται ανάλογες επενδύσεις για την προώθηση της μετάβασης)
- ✓ τον σεβασμό των πολιτιστικών παραδόσεων και της κληρονομιάς και την ανάδειξη της αυθεντικότητας των κοινοτήτων φιλοξενίας

¹⁷ ETC (European Travel Commission) 2021 Ετήσια Αναφορά: https://etc-corporate.org/uploads/2022/06/ETC_Annual-Report-2021_spread-WEB_FIN.pdf

¹⁸UNWTO 2017 <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419029>

- ✓ την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας καθώς και τη βελτίωση του τρόπου ζωής
- ✓ την ευημερία και την ποιότητα ζωής των κοινοτήτων ως παράγοντες υπολογισμού στη λήψη αποφάσεων για τον τουρισμό.

2.1.2. Πρότυπα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης

Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη πλαισιώνεται από πρότυπα τα οποία αφορούν σε κατευθυντήριες οδηγίες που εφαρμόζονται σε όλες τις μορφές τουρισμού και όλους τους τύπους προορισμών. Τα πρότυπα διασφαλίζουν ότι κάθε τομέας λειτουργεί με τρόπο περιβαλλοντικά υπεύθυνο, πολιτιστικά ευαίσθητο και οικονομικά βιώσιμο. Με βάση την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, συνοψίζονται παρακάτω οι αρχές που διέπουν τα πρότυπα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης:

- **Προστασία του περιβάλλοντος και αποτελεσματική διαχείριση πόρων**

Ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων στο περιβάλλον με αποτελεσματική χρήση των πόρων (ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, διατήρηση νερού, μείωση αποβλήτων), αποφυγή της ρύπανσης, προστασία των φυσικών οικοσυστημάτων και διατήρηση της βιοποικιλότητας.

- **Πολιτιστική Διαφύλαξη**

Σεβασμός και προώθηση της τοπικής πολιτισμικής ταυτότητας, διατήρηση των παραδόσεων και των χώρων πολιτιστικής κληρονομιάς, αναγνωρίζοντας την αξία και τη σημασία τους για κάθε προορισμό.

- **Οικονομική βιωσιμότητα**

Παροχή οικονομικών κινήτρων στην τοπική κοινότητα με την παροχή μακροπρόθεσμης οικονομικής υποστήριξης για τις καινοτόμες επιχειρήσεις αλλά και τη δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης που συμβάλλουν στη συνολική ευημερία και το επίπεδο διαβίωσης.

- **Ποιότητα και ασφάλεια**

Επιδίωξη και επένδυση σε υποδομές υψηλής ποιότητας και μακροπρόθεσμης προοπτικής, με κίνητρο την ασφάλεια και προστασία τόσο των επισκεπτών όσο και των ντόπιων.

- **Ενδυνάμωση και συμμετοχή της κοινότητας**

Συνεργασία μεταξύ διαφόρων ενδιαφερομένων, συμπεριλαμβανομένων της κυβέρνησης, των τοπικών κοινοτήτων, των επιχειρήσεων, των Μη Κερδοσκοπικών Οργανισμών (ΜΚΟ) και των τουριστών, ώστε να διασφαλιστούν συνέργειες και συλλογική λήψη αποφάσεων με σεβασμό στα δικαιώματα όλων αλλά και εμπλοκή των ντόπιων ώστε να εισακουστεί η άποψή τους.

- **Εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση των επισκεπτών**

Προαγωγή υπεύθυνης συμπεριφοράς (π.χ. προτίμηση κατανάλωσης τοπικών προϊόντων και υπηρεσιών αντίστοιχα, επιλογή οικολογικής μετακίνησης) και επίγνωση των αποτελεσμάτων που αντιστοιχούν στις επιλογές τους (π.χ. ορθή κατανομή ή διαρροή εισοδημάτων, χαμηλό περιβαλλοντικό αποτύπωμα από ήπιες τουριστικές δραστηριότητες, όπως πεζοπορία, ποδηλασία, κ.ά.).

- **Ενίσχυση διαπολιτισμικής κατανόησης**

Καλλιέργεια αμοιβαίου σεβασμού καθώς και ενθάρρυνση της αλληλεπίδρασης μεταξύ τουριστών και τοπικής κοινότητας μέσω δημιουργίας ευκαιριών για πολιτιστική ανταλλαγή και μάθηση σχετικά με τα ήθη και έθιμα κάθε τόπου.

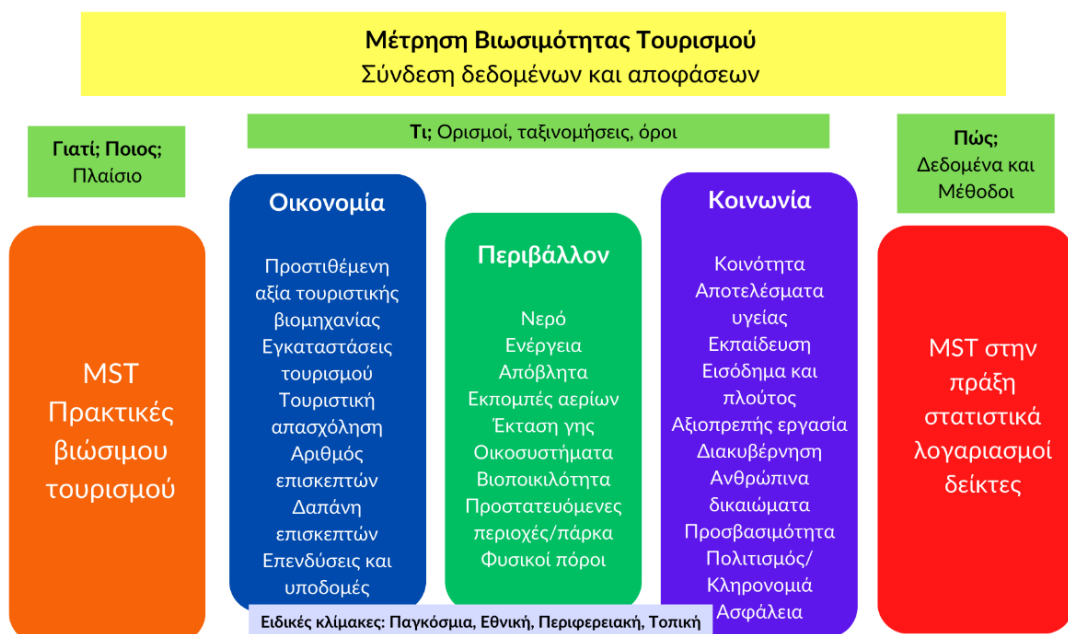
2.1.3 Φορείς και Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη

Οι εταιρείες στη σύγχρονη εποχή αντιμετωπίζουν διαρκώς ζητήματα περιβάλλοντος, κοινωνίας και διακυβέρνησης (**ESG**). Η σημασία των ESG για τις εταιρείες της τουριστικής βιομηχανίας αποτυπώνεται σε τομείς όπως, απόκτηση και διατήρηση πελατών, διαχείριση κινδύνων και κανονισμών, πρόσβαση σε βιώσιμη χρηματοδότηση ή διαχείριση των σχέσεων με τους επενδυτές¹⁹. Η υποβολή εκθέσεων ESG δεν γίνεται με ενιαίο και τυποποιημένο τρόπο σε όλους τους οργανισμούς καθώς αναπτύσσονται σχετικά ανεξάρτητα, οπότε η συγκρισιμότητα και η επεκτασιμότητα είναι περιορισμένη.

Στο πλαίσιο αυτό, ο **Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (UNWTO)** συνδέει και ενώνει προσπάθειες για την ανάπτυξη ενός εναρμονισμένου πλαισίου ESG που θα μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως σημείο αναφοράς από τις τουριστικές επιχειρήσεις (Εικόνα 1). Ταυτόχρονα, από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 προωθεί τη χρήση δεικτών και την εφαρμογή εργαλείων για την παρακολούθηση των επιπτώσεων της ανάπτυξης στον βιώσιμο τουρισμό. Το Πλαίσιο Μέτρησης της Αειφορίας στον Τουρισμό (MST²⁰) είναι μια οργανωτική δομή για την ενσωμάτωση στατιστικών στοιχείων σχετικά με τις οικονομικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικές διαστάσεις του τουρισμού. Έχει σκοπό να καλύψει την ανάγκη για πληροφορίες που παρέχουν καθοδήγηση για τη μέτρηση του τουρισμού σε πολλαπλές κλίμακες και πολλαπλές διαστάσεις. Η προσέγγιση αυτή για την οργάνωση των δεδομένων επιτρέπει την επιλογή και συλλογή δεικτών (Πίνακας 1) ως μέρος ενός συνόλου ενδείξεων που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την υποστήριξη των δυνατοτήτων υποβολής εκθέσεων ESG μεμονωμένων εταιρειών με τρόπο που να είναι ιχνηλάσιμος για ολόκληρο τον τουριστικό τομέα και πέραν αυτού. Έως το 2030, ο UNWTO στοχεύει να σχεδιάσει και να εφαρμόσει πολιτικές βιώσιμου τουρισμού με τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την προώθηση των τοπικών προϊόντων και της τοπικής κουλτούρας.

¹⁹ <https://www.unwto.org/tourism-statistics/environmental-social-governance-tourism>

²⁰ <https://www.unwto.org/tourism-statistics/measuring-sustainability-tourism>

Εικόνα 1. Μέτρηση Βιωσιμότητας Τουρισμού (Μετάφραση-Προσαρμογή από MST)

Πίνακας 1. Θέματα που καλύπτονται από το Στατιστικό Πλαίσιο MST

Διάσταση	SF-MST
Οικονομική	Τουριστική δραστηριότητα
	Μετακινήσεις επισκεπτών
	Τουριστική δαπάνη
	Τουριστικές υποδομές
	Απασχόληση στον τουρισμό
	Δημογραφία των εγκαταστάσεων του τουρισμού
Περιβαλλοντική	Ροές νερού (συμπεριλαμβάνονται ροές από λύματα)
	Ροές ενέργειας
	Εκπομπές αερίων
	Ροές στερεών αποβλήτων
	Χρήση και κάλυψη γης (και θαλάσσιες περιοχές)
	Υδάτινοι πόροι
	Συνθήκες οικοσυστήματος για τουριστικές περιοχές
	Ροές υπηρεσιών οικοσυστήματος για τουριστικές περιοχές
Κοινωνική	Κοινωνικό κεφάλαιο και οφέλη (π.χ. έγκλημα, υγεία, αξιοπρεπής εργασία)
	Ικανοποίηση επισκεπτών
	Αντίληψη κοινότητας υποδοχής
	Τουριστική διακυβέρνηση

Πέρα από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (UNWTO), σε διεθνές επίπεδο δραστηριοποιείται και το Παγκόσμιο Συμβούλιο Βιώσιμου Τουρισμού (Global Sustainable Tourism Council – GSTC). Ο φορέας ιδρύθηκε επίσημα το 2010 για τη θέσπιση και τη διαχείριση προτύπων για τον αειφόρο τουρισμό τα οποία αποβλέπουν σε συμβολή στους στόχους της ατζέντας των Ηνωμένων Εθνών 2030 για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Τα πρότυπα (Standards) αποτελούν ένα σύνολο κριτηρίων και δεικτών που χρησιμοποιούν φορείς-οργανισμοί προκειμένου να αξιολογήσουν τη βιωσιμότητα προορισμών ή τουριστικών επιχειρήσεων.

Στο σημείο αυτό, είναι σημαντικό να γίνει κατανοητό ότι το GSTC δεν πιστοποιεί άμεσα προϊόντα ή υπηρεσίες. Η πιστοποίηση γίνεται από φορείς πιστοποίησης, καθένας από τους οποίους αναπτύσσει το δικό του πρότυπο και τη δική του διαδικασία πιστοποίησης. Όσοι από αυτούς επιθυμούν να επιδείξουν έναν ορισμένο βαθμό ευθυγράμμισης του προτύπου τους με τα GSTC κριτήρια, επιλέγουν είτε τη διαπίστευση από το GSTC (υψηλότερο επίπεδο) είτε την αναγνώριση από το GSTC (χαμηλότερο επίπεδο). Υπάρχουν ωστόσο και φορείς που δεν αποστέλλουν ποτέ τα πρότυπα «βιώσιμου τουρισμού» στο GSTC, αυτοανακηρύσσοντας τα πρότυπα τους ως πρότυπα βιώσιμου τουρισμού. Στις περιπτώσεις αυτές, χωρίς την επαλήθευση από το GSTC, η ποιότητα και η αξιοπιστία των συγκεκριμένων φορέων/οργανισμών πιστοποίησης είναι αμφισβητήσιμη.

Τα κριτήρια του GSTC (GSTC Criteria) προσδιορίζουν το ελάχιστο που πρέπει να φιλοδοξεί να φθάσει κάθε τουριστική επιχείρηση, κάθε κυβέρνηση και κάθε άλλος ενδιαφερόμενος οργανισμός προκειμένου να επιτευχθεί η κοινωνική, περιβαλλοντική, πολιτιστική και οικονομική βιωσιμότητα. Τα κριτήρια αναθεωρούνται κάθε 3 με 5 έτη και υποδεικνύουν **το τί** πρέπει να γίνει **και όχι το πώς** να γίνει ή κατά πόσο έχει επιτευχθεί ένας στόχος. Ο ρόλος αυτός εκπληρώνεται από τους δείκτες απόδοσης, από το σχετικό εκπαιδευτικό υλικό, και από την πρόσβαση σε εργαλεία που χρησιμοποιούνται για την εφαρμογή τους.

Τομείς κριτηρίων

- Βιώσιμη διαχείριση
- Κοινωνικο-οικονομικό αντίκτυπο
- Πολιτιστικό αντίκτυπο
- Περιβαλλοντικό αντίκτυπο

2.1.4 Κατηγορίες κριτηρίων

Α) Προορισμών, για φορείς χάραξης δημόσιας πολιτικής και διαχείρισης προορισμών. Σύμφωνα με το GSTC, ο προορισμός²¹ ορίζεται ως «ένας φυσικός χώρος με ή χωρίς διοικητικά ή/και αναλυτικά όρια, στον οποίο ένας επισκέπτης μπορεί να διανυκτερεύσει. Αποτελεί συστάδα (συν-τοποθέτηση) προϊόντων και υπηρεσιών, καθώς και δραστηριοτήτων και εμπειριών της τουριστικής αλυσίδας και βασική μονάδα ανάλυσης του τουρισμού. Ένας προορισμός ενσωματώνει διαφορετικούς ενδιαφερόμενους και μπορεί να δικτυωθεί ώστε να σχηματίσει μεγαλύτερους

²¹ <https://www.gstccouncil.org/gstc-criteria/gstc-destination-criteria/>

προορισμούς». Τα κριτήρια προορισμών (GSTC-D) μπορούν να εφαρμοστούν σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου οποιουδήποτε τύπου (π.χ. αστικοί, αγροτικοί, ορεινοί, παράκτιοι ή μικτοί προορισμοί). Επίσης μπορεί να αφορούν μεγάλους (π.χ. μεγάλα αστικά κέντρα ή περιοχές) ή μικρούς προορισμούς (π.χ. εθνικά πάρκα, ομάδες τοπικών κοινοτήτων, κ.λπ.). Τα κριτήρια για τους προορισμούς είναι συνολικά 38 και κατανέμονται ως εξής για τους αντίστοιχους τομείς:

- Βιώσιμη διαχείριση (11 κριτήρια για προορισμούς)
- Κοινωνικο-οικονομικό αντίκτυπο (8 κριτήρια)
- Πολιτιστικό αντίκτυπο (7 κριτήρια)
- Περιβαλλοντικό αντίκτυπο (12 κριτήρια)

B) Βιομηχανίας

Στην ιστοσελίδα του GSCT παρουσιάζονται τρεις (3) διαφορετικοί κατάλογοι²² αναγνωρισμένων προτύπων για: 1) ξενοδοχεία, 2) ταξιδιωτικούς πράκτορες και 3) προορισμούς. Όπως ήδη αναφέρθηκε, επισημαίνεται ότι η αναγνώριση του GSTC δεν εξασφαλίζει την αξιοπιστία της διαδικασίας πιστοποίησης, αλλά μόνο ότι το σύνολο των συστημάτων που χρησιμοποιούνται για την πιστοποίηση περιλαμβάνει τα ελάχιστα χαρακτηριστικά που εξασφαλίζουν τη βιωσιμότητα. Ωστόσο, ένας φορέας πιστοποίησης που χρησιμοποιεί ένα αναγνωρισμένο από το GSTC πρότυπο μπορεί να υποβάλει αίτηση για διαπίστευση από το GSTC, η οποία αφορά την ποιότητα και την ουδετερότητα της διαδικασίας πιστοποίησής του.

Πέρα από τη δραστηριοποίηση του UNWTO και του GSTC, έχουν τεθεί σε εφαρμογή διάφορες πρωτοβουλίες για τη διευκόλυνση της ορθής περιβαλλοντικής, κοινωνικής, πολιτιστικής και οικονομικής διαχείρισης για τις επιχειρήσεις και τους προορισμούς. Παρακάτω γίνεται αναφορά σε ορισμένες από αυτές.

SRDs (Sectoral Reference Documents)

Τόσο η Διεθνής όσο και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα έχουν από καιρό δεσμευτεί να προωθήσουν τη βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, σε διαβούλευση με τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλους ενδιαφερόμενους φορείς, έχει αναπτύξει τομεακά έγγραφα αναφοράς (SRD). Ο στόχος των SRDs είναι η παροχή πρόσθετης καθοδήγησης και έμπνευσης σε οργανισμούς που επιδιώκουν τη βελτίωση και την κοινοποίηση της απόδοσής τους. Το έγγραφο αναφοράς (SRD) για τον τομέα του τουρισμού καλύπτει τις βέλτιστες πρακτικές περιβαλλοντικής διαχείρισης σε επιχειρήσεις του τουριστικού τομέα που παρέχουν οι υπηρεσίες διαμονής, τροφίμων και ποτών, ή φορείς που διαχειρίζονται τουριστικούς προορισμούς ή παρέχουν ταξίδια, καταλύματα ή δραστηριότητες για τον τουρισμό (ταξιδιωτικοί πράκτορες και tour operators).

²² <https://www.gstcouncil.org/gstc-criteria/gstc-recognized-standards/>

World Economic Forum (WEF)

Το Διεθνές Συμβούλιο Μέλλοντος του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ για τον Αειφόρο Τουρισμό (WEF, 2022) διατύπωσε 10 αρχές προκειμένου να καθοδηγήσει τις επιχειρήσεις, τις κυβερνήσεις, τους προορισμούς, τους ταξιδιώτες και τις κοινότητες των κατοίκων, να σχεδιάσουν και να διαχειριστούν διαχρονικά και καλύτερα την τουριστική ανάπτυξη.

Οι αρχές (όπως παρουσιάζονται στην Εικόνα 2) προτείνουν πρακτικές και παρέχουν πιθανά εργαλεία εφαρμογής για τα ενδιαφερόμενα μέρη. Όλες είναι αλληλένδετες και ευθυγραμμίζονται με τους στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (Εικόνα 3). Πρόθεση του Συμβουλίου είναι να αποδειχθεί ότι με επαρκή διακυβέρνηση, συνέργειες και προσεκτικό επανασχεδιασμό, είναι εφικτό να προληφθούν αποτελεσματικά προβλήματα όπως απώλεια της βιοποικιλότητας, δυσaréσκεια της κοινότητας και επιπτώσεις στο κλίμα.

Εικόνα 2. Δέκα (10) Αρχές για Βιώσιμους Προορισμούς

(Μετάφραση – Προσαρμογή από World Economic Forum, 2022)

Εικόνα 3. Οι 10 αρχές και οι 17 Στόχοι SDGs

EUROPARC

Η Ομοσπονδία Ευρωπαϊκών Προστατευόμενων Περιοχών (Europarc) έχει δημιουργήσει και διαδίδει την Ευρωπαϊκή Χάρτα για τον Αειφόρο Τουρισμό σε

Προστατευόμενες Περιοχές²³. Μέσω της απονομής της Χάρτας (Charter), η Ομοσπονδία επιδιώκει να διασφαλίσει τις αξίες της φύσης και του πολιτισμού με την τόνωση του ποιοτικού βιώσιμου τουρισμού, δημιουργώντας συμπράξεις για τη στήριξη των τοπικών μέσων διαβίωσης, την αύξηση της ευαισθητοποίησης σχετικά με την ανάγκη για αειφορία, και την προώθηση της διεθνούς συνεργασίας. Οι 5 αρχές που πρέπει να διέπουν τον τρόπο ανάπτυξης και διαχείρισης του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές είναι οι παρακάτω:

1. Προτεραιότητα στην προστασία
2. Συμβολή στη βιώσιμη ανάπτυξη
3. Εμπλοκή όλων των ενδιαφερομένων μερών
4. Αποτελεσματικός σχεδιασμός του βιώσιμου τουρισμού
5. Επιδίωξη συνεχούς βελτίωσης

Τα αρχικά βήματα που απαιτούνται ώστε να γίνει ένας προορισμός βιώσιμος σύμφωνα με την EUROPARC συνοψίζονται παρακάτω:

- ✓ Εγγραφή ως μέλος της Ομοσπονδίας
- ✓ Εγγραφή για την απονομή της Πιστοποίησης και πληρωμή τέλους
- ✓ Υποβολή πλήρους φακέλου αίτησης (ή φακέλου επαναξιολόγησης) εντός καθορισμένης προθεσμίας
- ✓ Πληρωμή τελών πιστοποίησης

Η διαδικασία πιστοποίησης αφορά τα ακόλουθα στάδια: αξιολόγηση, έλεγχος και αναθεώρηση. Όλες οι προστατευόμενες περιοχές που επιδιώκουν την απονομή της Χάρτας πρέπει να συμμετέχουν και να διευκολύνουν τη διαδικασία, η οποία περιλαμβάνει:

- Υποβολή συμπληρωμένης αίτησης / εντύπου επαναξιολόγησης, την αειφόρο Στρατηγική και το Σχέδιο Δράσης για τον Τουρισμό, καθώς και οποιοδήποτε άλλο υποστηρικτικό υλικό, το οποίο θα ελέγχεται από εξωτερικό ελεγκτή, Ειδικό στον βιώσιμο τουρισμό και τις προστατευόμενες περιοχές.
- Επίσκεψη του ελεγκτή στην περιοχή, η οποία θα περιλαμβάνει πρόγραμμα συναντήσεων και συζήτηση με τους σχετικούς ενδιαφερόμενους φορείς.
- Εκπόνηση έκθεσης από τον ελεγκτή, της οποίας αντίτυπο διατίθεται στη συνέχεια στην προστατευόμενη περιοχή. Η διαδικασία αξιολόγησης, με την εμπλοκή του εμπειρογνώμονα ελεγκτή και την παραλαβή της έκθεσής του, παρέχει στην προστατευόμενη περιοχή πολύτιμη ανατροφοδότηση και απόψεις σχετικά με την βιώσιμη τουριστική δραστηριότητα.
- Αξιολόγηση της αίτησης και της έκθεσης του ελεγκτή από την Επιτροπή Αξιολόγησης, η οποία διατυπώνει πρόταση/σύσταση προς το Συμβούλιο EUROPARC σχετικά με την απονομή της Χάρτας, συμπεριλαμβανομένων τυχόν όρων ή παρατηρήσεων που πρέπει να διαβιβαστούν στην προστατευόμενη περιοχή.
- Μελλοντική προσοχή σε τυχόν θέματα που εγείρονται από τον ελεγκτή, την επιτροπή αξιολόγησης και το Συμβούλιο.

²³ https://www.europarc.org/wp-content/uploads/2020/11/EUROPARC-Sustainable-Destinations-Technical-guidelines-ECSTPA_EN.pdf

Η ίδια η διαδικασία της Χάρτας προβλέπει την ανάπτυξη και την αναγνώριση συμπράξεων μεταξύ αρχών των προστατευόμενων περιοχών και τουριστικών επιχειρήσεων μέσω της απονομής της Χάρτας σε τουριστικές επιχειρήσεις που πληρούν τα προβλεπόμενα κριτήρια σύμφωνα με τα εξής: Μέρος II - **Επιχειρηματικοί εταίροι**, για τις τοπικές τουριστικές επιχειρήσεις και Μέρος III - **Αειφόροι τουριστικοί πράκτορες**, για τουριστικά γραφεία και Tour Operators.

Κάθε αποδέκτης της Χάρτας απολαμβάνει τα πλεονεκτήματα της εμπειρίας ενός δικτύου, όπως συμμετοχή σε συνέδρια και webinars, ένταξη σε κοινά projects και σε ομάδες στα κοινωνικά δίκτυα, διαρκής ενημέρωση για νέα εργαλεία, εκπαίδευση και ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών.

Εκτός από τα παραπάνω, διάφοροι ιδιωτικοί οργανισμοί ή άλλοι φορείς που εκπροσωπούν την τουριστική βιομηχανία ή τους προορισμούς έχουν θεσπίσει εργαλεία παρακολούθησης και συστήματα πιστοποίησης στον τομέα του βιώσιμου τουρισμού.

Το Δίκτυο Ευρωπαϊκών Περιφερειών για τον Αειφόρο και Ανταγωνιστικό Τουρισμό (Necstour²⁴)

Είναι μη κερδοσκοπική οργάνωση με έδρα στις Βρυξέλλες που μέσα από πρωτοβουλίες επικεντρώνεται σε (5) βασικές στρατηγικές προσεγγίσεις, γνωστές και ως «*Πέντε s του βιώσιμου τουρισμού του αύριο*»: Έξυπνοι προορισμοί, κοινωνικοπολιτιστική ισορροπία, δεξιότητες και ταλέντο, ασφάλεια και ανθεκτικότητα, στατιστικές και μετρήσεις. Συγκεκριμένα, η πρωτοβουλία «Διακήρυξη της Βαρκελώνης: Καλύτεροι τόποι για να ζεις, καλύτεροι τόποι για να επισκέπτεσαι» επιδιώκει και προτρέπει σε μεγαλύτερη συνέργεια μεταξύ του τουρισμού και των πολιτιστικών φορέων. Προς όφελος των ευρωπαϊών πολιτών και της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και των επιχειρήσεων, των επισκεπτών και των προορισμών, η Διακήρυξη καλεί όλους για δέσμευση στις παρακάτω 5 αρχές:

1. Υιοθέτηση έξυπνης και χωρίς αποκλεισμούς διακυβέρνησης
2. Προσθήκη αξίας στην αίσθηση του τόπου
3. Υιοθέτηση ολιστικού οράματος για την προώθηση και τη διατήρηση
4. Επίτευξη ισορροπίας μεταξύ τόπου, ανθρώπων και επιχειρήσεων
5. Διασύνδεση ανθρώπων

²⁴ <https://necstour.eu/better-places-to-live-better-places-to-visit>

Εικόνα 4. The Barcelona declaration: Better Places to Live, Better Places to Visit

Ecotrans²⁵

Το ευρωπαϊκό αυτό δίκτυο για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, συμβάλλει από το 1993 στην ενίσχυση της βιωσιμότητας του τουρισμού μέσω της ανταλλαγής εμπειριών και τεχνογνωσίας με τα μέλη του, καθώς και μέσω της παγκόσμιας δικτύωσης, της υποστήριξης και της συμβολής σε κοινά έργα αλλά και της πύλης DestiNet. Συγκεκριμένα, με την ανάπτυξη των "Πράσινων ταξιδιωτικών χαρτών (Travel Green Maps²⁶) υποστηρίζεται η προβολή των τουριστικών επιχειρήσεων, προορισμών και τουριστικών πρακτόρων που συμβάλλουν αποδεδειγμένα σε έναν φιλικό προς το περιβάλλον και κοινωνικά συμβατό τουρισμό.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει το πρόγραμμα ETGG2030 project (<https://etgg2030.com/resources/etgg-2030-good-practices>) που είχε σκοπό να συγκεντρώσει καλές πρακτικές MME στον τουρισμό και να προχωρήσει στη πιστοποίηση τους. Αυτή η συλλογή καλών πρακτικών για τη βιωσιμότητα των MME συγκεντρώνει ένα σύνολο τουριστικών επιχειρήσεων στην Ευρώπη που επιδεικνύουν χρηστή διαχείριση και καινοτομία στην επιδίωξη της αειφορίας. Η συλλογή βασίζεται σε υποψηφιότητες που υποβλήθηκαν το 2021 από φορείς πιστοποίησης αειφόρου τουρισμού, μετά από πρόσκληση του εταίρου του έργου ETGG2030 ECOTRANS. Οι υποψηφιότητες που ελήφθησαν στη συνέχεια αξιολογήθηκαν από μια ομάδα εμπειρογνομόνων που συμμετέχουν στο δίκτυο ECOTRANS.

Η συλλογή παρουσιάζεται ως ένα σύνολο περιπτωσιολογικών μελετών καλής πρακτικής, με βάση τις πληροφορίες που υποβλήθηκαν. Αυτές περιλαμβάνουν 36 γραπτές περιγραφές (10 ολοσέλιδες και 26 μικρότερα κομμάτια) και άλλες 34 περιγραφές μικρογραφιών.

Τα 36 παραδείγματα με πιο λεπτομερείς γραπτές περιγραφές της εξαιρετικής συνεισφοράς τους στους ΣΒΑ σημειώνονται με ** (10 μεγαλύτερες περιπτωσιολογικές μελέτες) και * (26 μικρότερες περιπτωσιολογικές μελέτες).

Οι 70 επιχειρήσεις είναι κατά κύριο λόγο επιχειρήσεις καταλυμάτων, συμπεριλαμβανομένων ξενοδοχείων, άλλων εξυπηρετούμενων καταλυμάτων, αυτοεξυπηρέτησης/διαμερισμάτων, glamping και κάμπινγκ. Παρουσιάζεται επίσης ένας μικρός αριθμός άλλων τύπων επιχειρήσεων, συμπεριλαμβανομένων ταξιδιωτικών πρακτόρων, αξιοθέατων, παρόχων δραστηριοτήτων και εστιατορίων.

Το σύστημα δεικτών του ευρωπαϊκού τουρισμού ETIS²⁷

Τα τελευταία χρόνια αναπτύσσονται διάφορα πακέτα μετρήσεων και δεικτών για την αξιολόγηση της βιωσιμότητας των προορισμών. Το ETIS αποτελεί εργαλείο εθελοντικής διαχείρισης για προορισμούς και ενδιαφερόμενους φορείς παρέχοντας βασικές πληροφορίες για τον έλεγχο της βιωσιμότητας αλλά και την πιο

²⁵ <https://destinet.eu/who-who/civil-society-ngos/ecotrans/about>

²⁶ <https://destinet.eu/market-place/green-travel-maps>

²⁷ ETIS 'Toolkit'

http://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/sustainable/indicators/index_en.htm

αποτελεσματική διαχείριση της τουριστικής δραστηριότητας. Οι βασικοί δείκτες του ETIS καλύπτουν τις θεμελιώδεις πτυχές παρακολούθησης της βιωσιμότητας και επιτρέπουν τη σύγκριση σε βάθος χρόνου καθώς και την αξιολόγηση μεταξύ προορισμών. Σε περίπτωση που οι προορισμοί επιθυμούν να συλλέγουν πρόσθετες πληροφορίες που είναι πιο προσαρμοσμένες στον τύπο ή την κατηγορία του προορισμού τους ή σε συγκεκριμένη τουριστική αγορά που εξυπηρετούν ή προωθούν, το σύστημα ETIS περιλαμβάνει τη δυνατότητα να εξεταστούν συμπληρωματικοί δείκτες. Αυτοί οι δείκτες προστίθενται και επιτρέπουν στους προορισμούς να προσαρμόσουν το σύστημα στις δικές τους ιδιαίτερες ανάγκες, π.χ. ορεινές, αστικές, αγροτικές, παράκτιες, νησιωτικές και αστικές περιοχές. Τέλος, οι συμπληρωματικοί δείκτες μπορούν να συντονίσουν προσεγγίσεις σε μακροπεριφερειακό ή/και διακρατικό επίπεδο.

Ακολουθεί σε σχήμα ο οδηγός υλοποίησης (7 βήματα) του ETIS:

Εικόνα 5. Επτά βήματα υλοποίησης του ETIS (Μετάφραση-Προσαρμογή ETIS Toolkit)

TOUERM

Αντιστοίχως, ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος (ΕΕΑ), ανέπτυξε μηχανισμό υποβολής εκθέσεων για τον τουρισμό και το περιβάλλον (**TOUERM**²⁸) ο οποίος περιλαμβάνει δείκτες που συνδέουν τον τουρισμό και το περιβάλλον. Οι δείκτες αυτοί είναι σχετικοί με την πολιτική, είναι υλοποιήσιμοι (εφικτοί) και επικαιροποιούνται τακτικά, ενώ αντικατοπτρίζουν τόσο τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις (βασική γραμμή και κατώτατο όριο) όσο και τις τάσεις αειφορίας σε ευρωπαϊκή κλίμακα. Ορισμένοι από τους δείκτες μπορούν επίσης να αφορούν συγκεκριμένα γεωγραφικά πλαίσια, όπως παράκτιες ζώνες, αγροτικές και αστικές περιοχές. Τέλος, μπορεί να συμπεριλαμβάνονται και κάποιες πληροφορίες που προέρχονται από τους προορισμούς, εφόσον είναι σχετικές.

Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (CSR)

Από τις αρχές του αιώνα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποστήριξε ενεργά την ανάπτυξη της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (ΕΚΕ) ενώ η Στρατηγική «Ευρώπη 2020» την προσδιόρισε ως παράγοντα που συμβάλλει στην ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ορίζει την ΕΚΕ ως «ευθύνη των επιχειρήσεων για τις επιπτώσεις που έχει η λειτουργία και δράση τους στην κοινωνία». Σύμφωνα με την ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και την ανανεωμένη στρατηγική της ΕΕ για την ΕΚΕ 2011-14²⁹, οι εταιρείες υποχρεούνται να διαθέτουν μια διαδικασία που ενσωματώνει τα κοινωνικά, ηθικά, περιβαλλοντικά και ανθρώπινα δικαιώματα καθώς και τις ανησυχίες των καταναλωτών στις βασικές επιχειρηματικές τους δραστηριότητες.

Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη έχει εθελοντικό χαρακτήρα και αποτελεί ένα οριζόντιο ζήτημα που αγγίζει διάφορες ευρωπαϊκές πολιτικές: επιχειρηματική και βιομηχανική πολιτική, κοινωνικές υποθέσεις, απασχόληση, εταιρική διακυβέρνηση και εταιρικό δίκαιο, περιβάλλον, καταναλωτικές υποθέσεις και εμπόριο, ανθρώπινα δικαιώματα και δικαιοσύνη, έρευνα, εκπαίδευση και κατάρτιση.

Οι τουριστικές επιχειρήσεις είναι σημαντικά εμπλεκόμενα μέρη για έναν προορισμό και τη βιώσιμη διαχείρισή του. Ως επακόλουθο, η υιοθέτηση ενός πιο υπεύθυνου επιχειρηματικού μοντέλου και η ενσωμάτωση της ΕΚΕ από τις εταιρείες μπορεί να παίξει στρατηγικό ρόλο. Τα τελευταία χρόνια η ΕΚΕ θεωρείται αναπόσπαστο μέρος της ανταγωνιστικότητας και της αφοσίωσης σε επωνυμίες (brands), δεδομένου ότι σήμερα οι επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν ισχυρότερες πιέσεις τόσο από τα υπόλοιπα ενδιαφερόμενα μέρη αλλά και από τους καταναλωτές αναφορικά με τις δράσεις τους και το κοινωνικό τους προφίλ. Έτσι στο χώρο του τουρισμού, πολλοί είναι οι ιδιωτικοί φορείς αλλά και οι επιχειρήσεις/εταιρείες που στα πλαίσια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης δραστηριοποιούνται προς την κατεύθυνση ανάδειξης βιώσιμων πρακτικών. Ακολουθούν δύο σχετικά παραδείγματα.

²⁸ <https://forum.eionet.europa.eu/etc-urban-land-and-soil-systems/library/8.-action-plan-2017/1.8.3.3-supporting-consolidation-touerm-tourism-and-environment-reporting/data-packages-touerm-indicators/touerm-indicator-codes>

²⁹

[https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2011\)0681_/com_com\(2011\)0681_en.pdf](https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2011)0681_/com_com(2011)0681_en.pdf)

Είναι κατανοητό ότι κάθε ταξίδι ισοδυναμεί με την παραγωγή εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα που προέρχονται από διαφορετικές πηγές: μεταφορά (π.χ. πτήση) προς τον προορισμό και μετακινήσεις εντός του προορισμού, διαμονή, και άλλες δραστηριότητες. Το ταξιδιωτικό αποτύπωμα αντιστοιχεί στη συνολική παραγομένη ποσότητα εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και άλλων αερίων του θερμοκηπίου, λόγω πραγματοποίησης του ταξιδιού. Η πρωτοβουλία **Carbon Offsetting**³⁰ επιτρέπει στον επισκέπτη να αντισταθμίσει τις εκπομπές άνθρακα για τις οποίες ήταν υπεύθυνος, μέσω επένδυσης σε έργα που είτε:

- μειώνουν το διοξείδιο του άνθρακα με δέσμευση/αποθήκευση του υπάρχοντος CO₂ ή αποτροπή νέων εκπομπών. Για παράδειγμα, μπορεί ο επισκέπτης να επενδύσει σε ένα έργο δημιουργίας ενός αιολικού πάρκου που παράγει καθαρή ενέργεια, ή σε ένα άλλο έργο δεντροφύτευσης που απορροφά τον άνθρακα.
- παρέχουν οφέλη στη φύση ή τον άνθρωπο. Για παράδειγμα η προστασία των δασών και της βιοποικιλότητας ή η δημιουργία ευκαιριών για τις κοινότητες προκειμένου να βελτιώσουν τον τρόπο και τα μέσα διαβίωσης καθώς και την υγεία τους.

Ένα ακόμη παράδειγμα αποτελεί η εταιρεία κρατήσεων Booking.com, η οποία το 2021 ανακοίνωσε το πρόγραμμα «Βιώσιμα Ταξίδια». Κατά την αναζήτηση για κράτηση, με την επιλογή του συγκεκριμένου φίλτρου στα αποτελέσματα εμφανίζεται στο προφίλ των καταλυμάτων από 1 έως 3 φυλλαράκια (και ανάλογα επίπεδα) τα οποία αντιστοιχούν στα βήματα που έχει κάνει το κατάλυμα προκειμένου να προσφέρει μια πιο βιώσιμη διαμονή. Μάλιστα, σε περίπτωση που κάποιος θέλει να επιλέξει μόνο μεταξύ καταλυμάτων που έχουν ενταχθεί στο πρόγραμμα, υπάρχει αντίστοιχο φίλτρο κατά την αναζήτηση.

Η αξιολόγηση των καταλυμάτων γίνεται με βάση ένα μοντέλο κριτηρίων που έχει ελεγχθεί από ανεξάρτητους συνεργάτες, ειδικούς στη βιωσιμότητα. Προϋπόθεση για να λάβει ένα κατάλυμα το σήμα είναι να πληροί συγκεκριμένα πρότυπα ενώ ο αριθμός σε φυλλαράκια που αποδίδεται σε κάθε κατάλυμα εξαρτάται από τις πρακτικές που ακολουθεί.

Έναυσμα για τα Βιώσιμα Ταξίδια αποτέλεσε το γεγονός ότι σύμφωνα με τα στοιχεία της εταιρείας, μόνο το 1% των καταλυμάτων που είναι καταχωρημένα στην πλατφόρμα διαθέτουν κάποια ιδιωτική ή εξωτερική πιστοποίηση, ενώ παράλληλα από έρευνες στο δίκτυο τους φαίνεται ότι η ευαισθητοποίηση για τη βιωσιμότητα αυξάνεται όπως και η προθυμία να πληρώσουν οι επισκέπτες περισσότερα για καταλύματα που εφαρμόζουν βιώσιμες πρακτικές. Έτσι, η εταιρεία booking.com προχώρησε στην «εσωτερική» πιστοποίηση καταλυμάτων του δικτύου της σε μια προσπάθεια να βοηθήσει τους πελάτες της να ξεχωρίσουν όσα καταλύματα έχουν αποδεδειγμένα ενσωματώσει τις αρχές της βιωσιμότητας στον τρόπο λειτουργίας τους. Με επίκεντρο την διαφάνεια αλλά και την καταπολέμηση του greenwashing, η εταιρεία booking.com συνεχίζει την προσπάθεια για βελτίωση του συστήματος

³⁰ <https://sustainabletravel.org/our-work/carbon-offsets/>

πιστοποίησης στοχεύοντας πάντα σε μια καλύτερη εμπειρία βιωσιμότητας για τους πελάτες της.

Παρακάτω ακολουθούν ενδεικτικά κάποια λογότυπα από παγκόσμια σήματα ποιότητας που εφαρμόζονται στον κλάδο του τουρισμού.

Εικόνα 6. Λογότυπα από σήματα ποιότητας στον κλάδο του τουρισμού

Στο σημείο αυτό, αξίζει να γίνει ξεκάθαρο ότι τα πιστοποιητικά βιωσιμότητας διαφέρουν από τα οικολογικά (eco). Εάν ένα πιστοποιητικό αναγνωρίζεται από το GSTC, καλύπτει και τις τέσσερις πτυχές της βιωσιμότητας. Εάν ένα πιστοποιητικό δεν αναγνωρίζεται από το GSTC, μπορεί να εξακολουθεί να καλύπτει και τους τέσσερις πυλώνες της βιωσιμότητας, αλλά ο φορέας πιστοποίησης ακολουθεί πρότυπα και διαδικασίες που δεν έχουν ελεγχθεί από ανεξάρτητο φορέα. Αυτό συμβαίνει με τα οικολογικά πιστοποιητικά.

Η Ευρωπαϊκή ετικέτα (Ecolabel³¹) και το Ευρωπαϊκό λουλούδι αναγνωρίζονται σε όλη την Ευρώπη ως αξιόπιστα περιβαλλοντικά πιστοποιητικά για επιχειρήσεις που λειτουργούν με ηθικό τρόπο και για προϊόντα ή υπηρεσίες που ξεχωρίζουν και προβάλλουν συγκρίσιμους και επαληθεύσιμους πράσινους ισχυρισμούς. Αντίστοιχου τύπου ετικέτες είναι και τα διάφορα σήματα ποιότητας που απονέμονται σε επιχειρήσεις (Εικόνα 6), υποχρεώνοντας τις τουριστικές μονάδες να συμμορφώνονται με συγκεκριμένες απαιτήσεις ή να εφαρμόζουν και να χρησιμοποιούν εργαλεία οικολογικής χροιάς με αντάλλαγμα το δικαίωμα χρήσης του λογοτύπου για τη διαφήμιση και προώθηση (marketing) της επιχείρησης. Πολύ συχνά, τα παραπάνω

³¹ https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy/eu-ecolabel-home/eu-ecolabel-tourist-accommodation_en

σήματα παραπέμπουν σε πρακτικές κυκλικής οικονομίας (reuse, reduce, recycle) καθώς και σε μειωμένη παραγωγή αποβλήτων.

Ωστόσο, εύκολα διαπιστώνεται ότι στο πρότυπο οικολογικό σήμα της ΕΕ, η πλειονότητα των κριτηρίων σχετίζεται με την περιβαλλοντική βιωσιμότητα και ορισμένα με τη διαχείριση, ενώ η πολιτιστική βιωσιμότητα και η κοινωνικοοικονομική βιωσιμότητα παραλείπονται. Το ίδιο ισχύει και με τις περιβαλλοντικές πιστοποιήσεις EMAS³² and ISO 14001³³, που αναγνωρίζονται και εφαρμόζονται παγκοσμίως. Το Κοινοτικό Σύστημα Οικολογικής Διαχείρισης και Ελέγχου, γνωστό και ως Κανονισμός EMAS, απευθύνεται σε εταιρείες, οργανισμούς και φορείς που στοχεύουν στη βελτίωση των περιβαλλοντικών τους επιδόσεων και την προώθηση της ποιότητας των υπηρεσιών τους.

Πάντως, οι ετικέτες περιβαλλοντικής αριστείας, βοηθούν τους καταναλωτές να εντοπίσουν «πράσινα» προϊόντα και «πράσινες» υπηρεσίες, που έχουν δηλαδή μειωμένο περιβαλλοντικό αντίκτυπο και άρα πληρούν υψηλές προδιαγραφές σε όλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής, από την παραγωγή μέχρι τη διανομή και τη διάθεση. Για το λόγο αυτό, η Συμμαχία Βιώσιμης Φιλοξενίας (Sustainable Hospitality Alliance) προτρέπει τα ξενοδοχεία να προβούν σε περιβαλλοντικές πιστοποιήσεις είτε α) για το ίδιο το **κτίριο**, με διαφορετικές εκδόσεις για νέες κατασκευές σε σχέση με υφιστάμενα κτίρια (παραδείγματα περιλαμβάνουν το LEED, το BREEAM, το EDGE) είτε β) για τον **τρόπο λειτουργίας** του καταλύματος, αναγνωρίζοντας ως επικρατέστερα αυτά που ακολουθούν παρακάτω (Εικόνα 7).

Εικόνα 7. Δημοφιλή πιστοποιητικά που αφορούν στον τρόπο λειτουργίας των ξενοδοχείων

2.2. Διεθνείς ταξιδιωτικές τάσεις και βιωσιμότητα

Η ενότητα αυτή έχει ως στόχο την περιγραφή των κυριότερων ταξιδιωτικών τάσεων, με έμφαση σε αυτές που επικεντρώνονται στη βιωσιμότητα. Είναι σημαντικό να καταγραφούν οι τάσεις, καθώς αυτές δίνουν μια αποτελεσματικότερη εικόνα για τις

³² www.emas.eu

³³ <https://galliance.org/2021/10/08/iso-14001-environmental-management-system-in-the-hotel-sector/>

συνήθειες και τις συμπεριφορές των ταξιδιωτών ανάλογα με τα χαρακτηριστικά τους κι έτσι μπορούν όσοι εμπλέκονται στη χάραξη στρατηγικής να αναγνωρίσουν αποτελεσματικότερα τις ομάδες ενδιαφέροντος από τις οποίες θα προκύψουν τα κοινά – στόχοι για την κατάρτιση σχεδίων προσέλκυσής τους. Επιπλέον μέσα από εργαλεία καταγραφής και ανάλυσης των τάσεων είναι εφικτό να αναγνωριστούν αποτελεσματικότερα και ταχύτερα οι απαιτήσεις που δημιουργούνται για όλους τους παίκτες (actors) του τουρισμού: από τους θεσμούς και τους φορείς μέχρι τις επιχειρήσεις και την τοπική αυτοδιοίκηση.

Επιπλέον, η καταγραφή τάσεων αποτελεί προστιθέμενη αξία, διότι μετά την κρίση την πανδημίας του κορονοϊού αλλά και τις πολύ εμφανείς πλέον επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, οι προορισμοί και όλες οι ομάδες ενδιαφέροντος πρέπει να έχουν σχέδια και μέτρα ασφάλειας τα οποία θα πρέπει να στηρίζονται σε έρευνες και τεκμηριωμένες μελέτες που θα έχουν στοιχεία, δεδομένα, αναλύσεις αυτών αλλά και ερμηνείες φαινομένων και τάσεων. Καθημερινά κατακλυζόμαστε από άρθρα τουριστικών ηλεκτρονικών εντύπων που παρουσιάζουν νέες τάσεις στη τουριστική αγορά με βάση «μετρήσεις» που έχουν γίνει σε περισσότερο ή λιγότερο αντιπροσωπευτικά δείγματα εν δυνάμει τουριστών και είναι περισσότερο ή λιγότερο αειφόρες. Είναι σίγουρο ότι οι προτιμήσεις των τουριστών-καταναλωτών είναι όλο και περισσότερο ευμετάβλητες επηρεαζόμενες από «μόδα» και τεχνολογικές εξελίξεις. Οι προορισμοί οφείλουν να προσαρμόζονται, διατηρώντας τα εγγενή χαρακτηριστικά τους που εγγυόνται τη διαφορετικότητα, τη μοναδικότητα τους, στοιχείο συγκριτικού πλεονεκτήματος που παραμένει αναλλοίωτο στην οικονομική θεωρία και τη πολιτική του marketing.

Τέλος, οι μακροπρόθεσμες πολιτικές που θα πρέπει να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα, θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψιν τις τάσεις που έχουν εμφανιστεί ή εκτιμάται ότι θα επηρεάσουν σε μέσο και μακροπρόθεσμο μέλλον.

Σήμερα, με την πανδημία του κορονοϊού αλλά και τις έντονες πια πιέσεις που ασκεί η κλιματική αλλαγή, φαίνεται ότι τόσο οι ταξιδιώτες όσο και οι οργανισμοί που δραστηριοποιούνται στον τουρισμό αντιλαμβάνονται όλο και περισσότερο τη σημασία της βιωσιμότητας σε αυτόν, καθώς προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις του κλιματικού αλλά και του περιβαλλοντικού αντικτύπου της βιομηχανίας. **Θεσμοί, επιχειρήσεις, καταναλωτές, τοπικές κοινωνίες και προορισμοί έχουν οδηγηθεί σε επαναξιολόγηση των στρατηγικών τους στον τομέα του τουρισμού. Εκεί που διαφαίνεται οι προκλήσεις να είναι σημαντικότερες είναι στην υιοθέτηση καλών πρακτικών σε σχέση με τις αντιλήψεις που υπάρχουν ότι αυτές είναι – συνήθως – πολύ κοστοβόρες.**

Βασική παραδοχή που διαπνέει και τη φιλοσοφία του τρόπου προσέγγισης που εμπεριέχονται στην παρούσα μελέτη είναι η ιδιότυπη σχέση που έχει ο τουρισμός ιδιαίτερα με το περιβάλλον (ως πυλώνας της βιωσιμότητας), καθώς αυτός εξαρτάται από το περιβάλλον (φυσικό και πολιτισμικό) αλλά ταυτόχρονα το καταστρέφει (οι τουριστικές δραστηριότητες έχουν μεγάλο περιβαλλοντικό αποτύπωμα). **Ο τουρισμός εξαρτάται ΑΜΕΣΑ από την ποιότητα του περιβάλλοντος.**

2.2.1 Τουρισμός και κλιματική αλλαγή

Τα τελευταία χρόνια -και με ιδιαίτερη έμφαση τους τελευταίους μήνες-, η διεθνής κοινότητα αναδεικνύει ολοένα και πιο συχνά τη σημασία της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή λόγω των εντεινόμενων επιπτώσεών της, τόσο στις αναπτυγμένες όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες. Οι τρέχουσες δράσεις κατά της κλιματικής αλλαγής έχουν εστιάσει σε μεγαλύτερο βαθμό στον μετριασμό του φαινομένου μέσω της μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου (climate-change mitigation). Αντιθέτως, λιγότερη σημασία έχει αποδοθεί στη διάσταση της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή (climate-change adaptation). Το γεγονός αυτό θέτει την ανάγκη επιτάχυνσης των δράσεων προσαρμογής ειδικότερα **στις περιοχές και χώρες με υψηλότερη τρωτότητα στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, όπως η Μεσόγειος, όπου ανήκει και η Ελλάδα.**

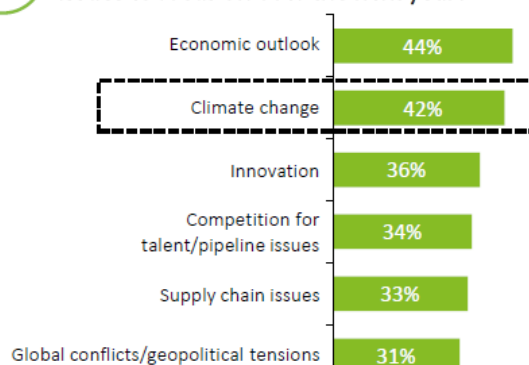
Η κλιματική αλλαγή αποτελεί πλέον μια από τις κορυφαίες προτεραιότητες διεθνών οργανισμών και κρατών παγκοσμίως, με το φαινόμενο να έχει επιπτώσεις όχι μόνο στο περιβάλλον, αλλά και στην οικονομία. Ο τουρισμός είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με το φυσικό περιβάλλον όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, και ως εκ τούτου, επηρεάζεται σημαντικά από τις κλιματικές συνθήκες. Επομένως, οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, όπως οι υψηλότερες θερμοκρασίες, οι ακραίες καιρικές συνθήκες, η έλλειψη πόρων, καθώς και η διάβρωση του φυσικού περιβάλλοντος αναμένεται να έχουν σημαντικό αρνητικό αντίκτυπο στην τουριστική βιομηχανία. Αξίζει να σημειωθεί ότι η τουριστική δραστηριότητα υπό την ευρεία έννοια συμβάλλει σημαντικά στις συγκεντρώσεις αερίων του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα, καθώς αντιπροσωπεύει περίπου το 50% των μετακινήσεων και είναι υπεύθυνη κατά προσέγγιση για το 8% των παγκόσμιων εκπομπών άνθρακα. Συνεπώς, **η κλιματική αλλαγή συνιστά πιθανότατα τη μεγαλύτερη πρόκληση για τη βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού τις επόμενες δεκαετίες (Σταμούλης, 2022)³⁴.**

³⁴ Σταμούλης, Δ. (2022) Τουρισμός: Πράσινη μετάβαση και τεχνολογία αλλάζουν τη βιομηχανία του κλάδου - Οικονομικός Ταχυδρόμος - ot.gr. <https://www.ot.gr/2022/05/10/tourismos/tourismos-prasini-metavasi-kai-technologia-allazoun-ti-viomixania-tou-kladou/>. (Προσπελάστηκε στις 10/11/2023)

Climate remains a top priority despite many pressing issues

What does your organization see as the most pressing issues to focus on over the next year?

Αυτή η τάση επιβεβαιώνεται και από σχετική μελέτη που εκπόνησε η εταιρία Deloitte σε συνεργασία με τον ΣΕΤΕ (Deloitte και INSETE, 2023), τα αποτελέσματα της οποίας δημοσιεύτηκαν το 2023. 42% των οργανισμών δήλωσαν ότι βλέπουν την κλιματική αλλαγή ως τον δεύτερο πιο πιεστικό παράγοντα για το επόμενο έτος.

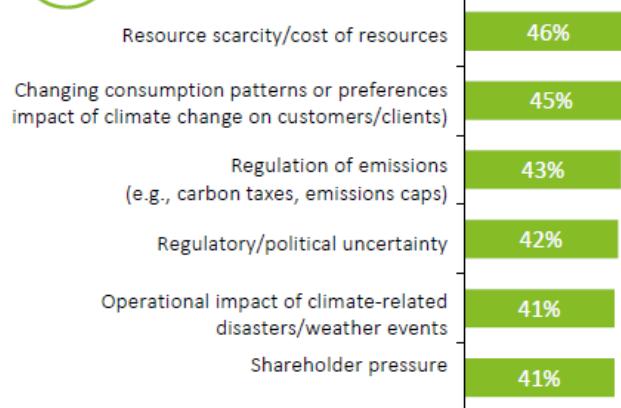
Ο αντίκτυπος της κλιματικής αλλαγής αναμένεται να είναι ποικίλος και ανάλογος με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε τουριστικής περιοχής (π.χ. σύμφωνα με το επίπεδο τουριστικής ανάπτυξης). Ως εκ τούτου, οι σχετικές ενέργειες που θα υλοποιηθούν θα πρέπει να αποφασιστούν καταλλήλως. **Αυτές περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, τη διαχείριση των τουριστικών ροών, των φυσικών και πολιτιστικών πόρων, την πραγματοποίηση σύγχρονων επενδύσεων που συνδέονται με την πράσινη και ψηφιακή μετάβαση (Σταμούλης, 2022).**

Αναλυτικότερα, η μελέτη της Deloitte αναδεικνύει τα έξι (6) πιο σημαντικά ζητήματα, σχετιζόμενα με την κλιματική αλλαγή, που επηρεάζουν **ήδη** τις επιχειρήσεις (Deloitte και INSETE, 2023)³⁵.

³⁵ Deloitte and INSETE (2023). Sustainability in the Greek Tourism Market Paving the Way for Sustainable Tourism Growth. 2023. Available at: [Deloitte INSETE Sustainability Report 2023](#) (Προσπελάστηκε στις 10/11/2023)

Top climate issues already impacting companies

2.2.2 Κυρίαρχες γενικές τάσεις στον τουρισμό

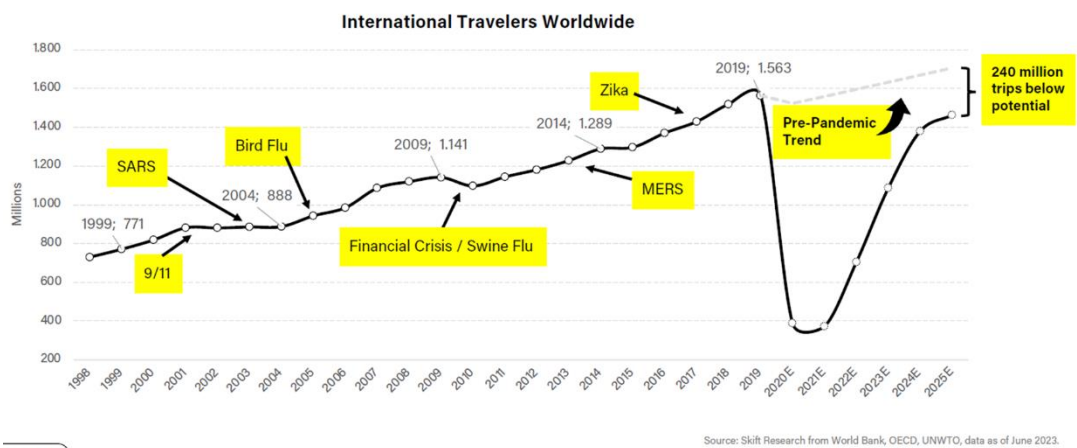
Με βάση τις δύο ανωτέρω παραδοχές, προχωράμε στην ενότητα να περιγράψουμε αναλυτικά τις βασικές τάσεις στον τουρισμό σε παγκόσμιο επίπεδο.

A. Τα ίδια τα ταξίδια ως megatrend

Πρώτο γενικό συμπέρασμα που προκύπτει από πληθώρα πηγών, είναι ότι τα ίδια τα ταξίδια αποτελούν παγκόσμιο megatrend. Η βιομηχανία δείχνει βαθμούς ανάκαμψης και μετά την πανδημία του κορονοϊού διεθνώς, ανάλογα και με άλλες σοβαρές κρίσεις του παρελθόντος, αναλογιζόμενος κανείς γεγονότα όπως τρομοκρατικές ενέργειες, ασθένειες αλλά και οικονομικές υφέσεις. Συνεπώς, ο κόσμος συνεχίζει και έχει επιθυμία για ταξίδια, συνεχίζει και προγραμματίζει ταξίδια, συνεχίζει και τα υλοποιεί.

Travel is a Megatrend

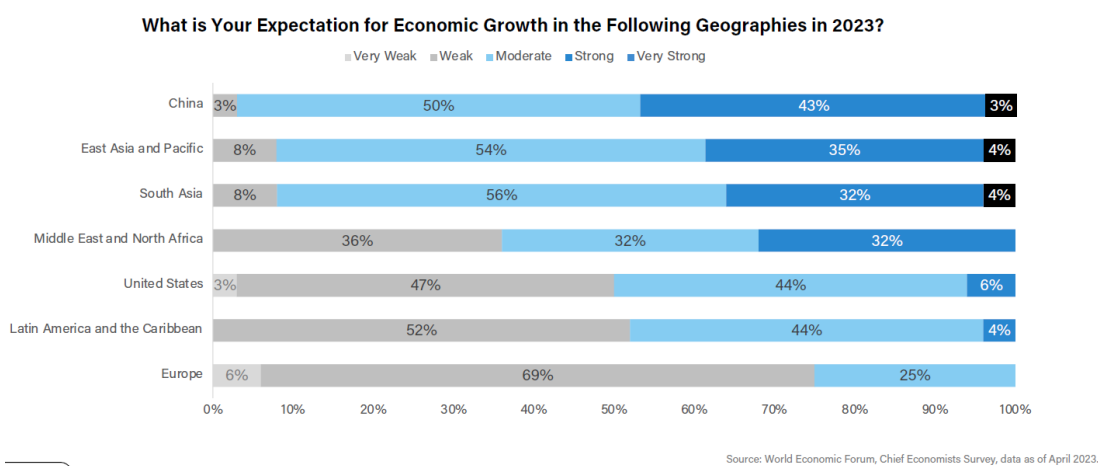
Let's not miss the forest for the trees. The long-term case for travel has never been stronger. Our industry has weathered storms before — be it acts of terrorism, disease, or economic declines — and has always come out stronger for it.

Ωστόσο, οφείλει κανείς να αναφερθεί στο γεγονός ότι **τα παγκόσμια οικονομικά ρίσκα αυξάνονται**, παρά την ανθεκτικότητα που επιδεικνύουν τα ταξίδια. Αρκετοί οικονομολόγοι εκτιμούν ότι η παγκόσμια οικονομία θα δείξει σημάδια αδυναμίας σε σχέση με το προηγούμενο έτος και αναμένουν επίσης υψηλότερα επίπεδα πληθωρισμού σε αρκετές περιοχές ανά τον κόσμο. Όπως φαίνεται και από το διάγραμμα, η Ευρώπη διαφαίνεται ότι είναι στην πιο δυσμενή θέση στις σχετικές εκτιμήσεις.

Global Economic Risks are Rising

For all the strength in travel, let's be clear-eyed about the broad environment. Many economists believe that the outlook for the global economy is weaker than last year and expect higher inflation in most regions across the world.

Τα επίπεδα της ταξιδιωτικής κίνησης στην Ευρώπη έχουν επανέλθει στα επίπεδα του 2019, όπως φαίνεται ενδεικτικά και από τον δείκτη διαμονής.

Travel in Europe is Back to 2019 Levels

Europe Nights Spent in Tourism Accommodation Growth over 2019

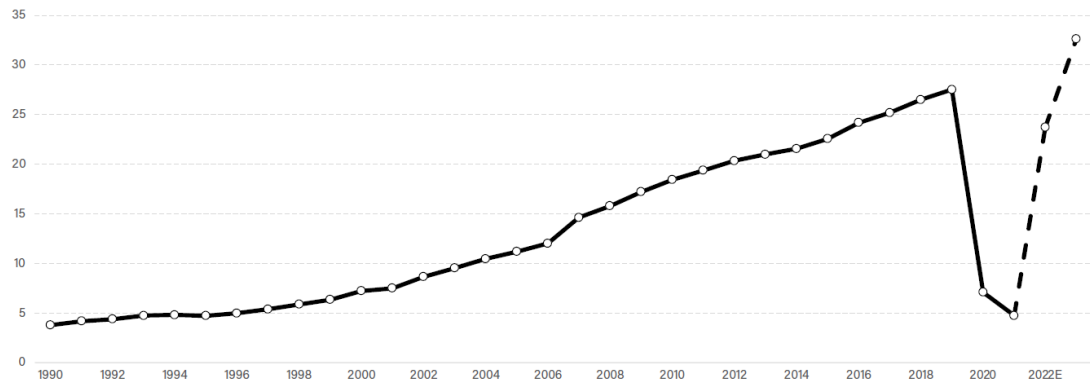
Source: Eurostat, data as of June 2023.

Παρά την αρνητική δημοσιότητα που έλαβε, κυρίως στις αρχές της πανδημίας, καθώς πολλά περιστατικά εξάπλωσης και έντονες εστίες παρατηρήθηκαν σε κρουαζιερόπλοια, η κρουαζιέρα έκανε μια δυναμική επανεκκίνηση ενώ για το 2023 εκτιμάται ότι θα ξεπεράσει τα επίπεδα του 2019.

Cruise is Back, Baby!

Despite some bad publicity at the start of the pandemic, with many Covid outbreaks happening on board of ocean cruisers, cruise has made a strong comeback, expected to exceed 2019 passenger levels in 2023.

Worldwide Passengers Carried (Millions)

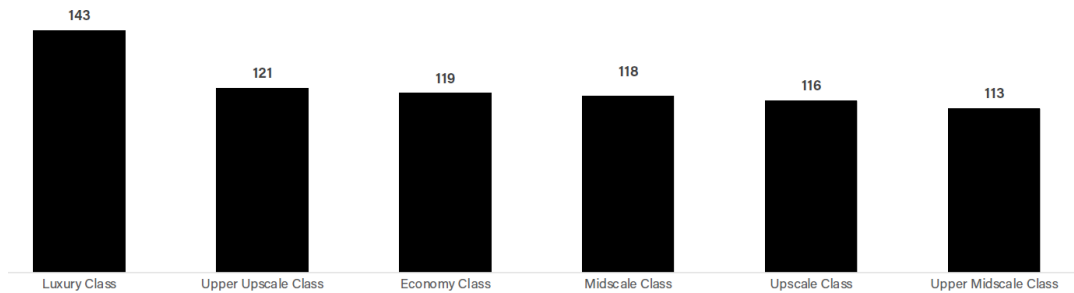
Source: Skift Research from Cruise Market Watch, CLIA company filings, and estimates, data as of June 2023.

Παρά το γεγονός ότι σε πολλές χώρες δεν έχει επέλθει πλήρης ανάκαμψη στα τουριστικά μεγέθη, οι προορισμοί φαίνεται να έχουν ευνοηθεί από τις υψηλότερες τιμές στις υπηρεσίες.

Europe's Hotel Rates Fully Recovered with Luxury in the Lead

While tourism volumes have not fully recovered in many countries, higher prices have benefited destinations.

Europe Hotel Average Rate Index
Index - March 2023 vs March 2019

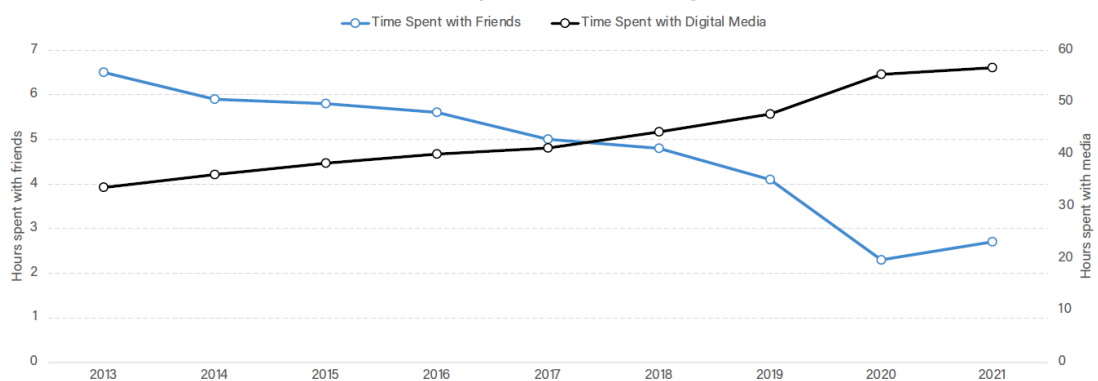
Source: STR, European Hotel Performance Update, June 2023.

Παράλληλα, δεν πρέπει κανείς να αγνοεί άλλες τάσεις όπως για παράδειγμα ότι το αίσθημα της μοναξιάς βαίνει διαρκώς πιο έντονο για πολύ κόσμο, καθώς οι άνθρωποι φαίνεται να αφιερώνουν ολοένα και λιγότερο χρόνο με φίλους και οικείους και περισσότερο online. Τα ταξίδια δίνουν ευκαιρίες στους ανθρώπους να συνδεθούν και να ξανασυνδεθούν τόσο με τους εαυτούς τους όσο και με τους αγαπημένους τους. Δεν πρέπει να μένει εκτός συζήτησης η σημασία της εμπειρίας που διαρκώς επιβεβαιώνεται με διάφορους τρόπους ως τάση, τουλάχιστον εδώ και μια δεκαετία, τάση μάλιστα που διαρκώς ενδυναμώνεται.

Travel Creates Opportunity for Connection

Loneliness is on the rise, as people spend less time with friends and family, and more online. Travel offers opportunities for people to connect and reconnect, with oneself and loved ones. We have been talking about the importance of experience for over a decade, but this trend is not waning. If anything, it is getting stronger.

Hours Per Week Spent with Friends vs Digital Media

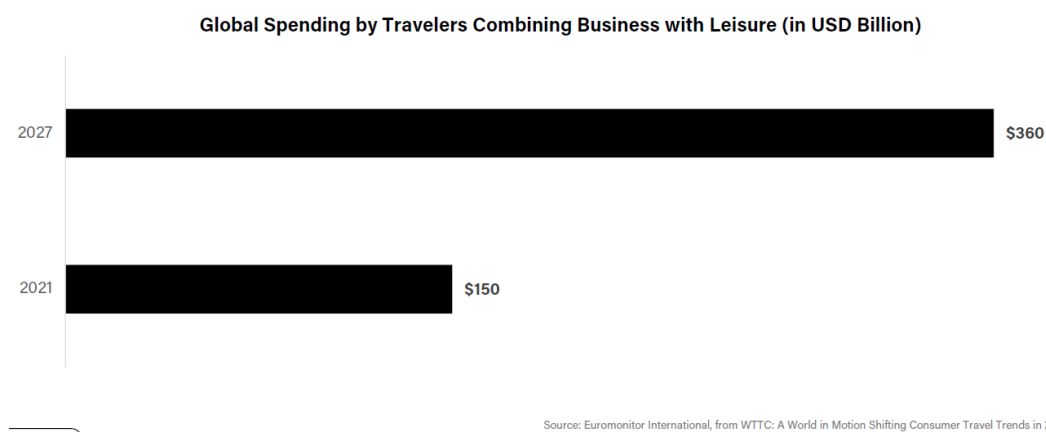

Source: Skift Research from U.S. Census Bureau and Statista, data as of June 2023.

Τα ταξίδια μικτού σκοπού είναι ολοένα πια και πιο δημοφιλή και αυτή η τάση έχει ενισχυθεί και ειδικά μετά την πανδημία του κορονοϊού και αναμένεται όπως δείχνει το σχετικό διάγραμμα να ενισχυθεί ακόμα περισσότερο. Οι προβλέψεις του Euromonitor για τις διεθνείς ταξιδιωτικές δαπάνες που αφορούν τους ταξιδιώτες που συνδυάζουν ψυχαγωγία και επαγγελματικούς σκοπούς θα υπερδιπλασιαστεί μέχρι το 2027 συγκρινόμενες με το 2021.

Blended Travel Has Gained Popularity

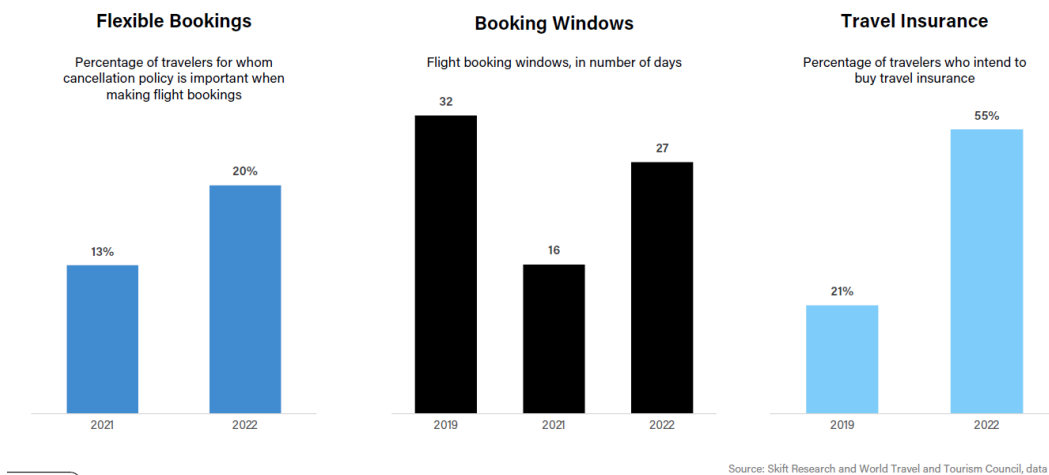
As a result of greater flexibility around work, the blending of leisure and business travel has become more paramount. Euromonitor forecasts that the global spending by travelers combining business and leisure will more than double by 2027 as compared to 2021.

Επίσης, αξίζει να αναφερθεί ότι διαφαίνεται πως κάποιες από τις συνήθειες που αφορούν τη διαδικασία της κράτησης θα διατηρηθούν. Ενδεικτικά αναφέρονται: οι ευέλικτες κρατήσεις, οι ευκαιρίες αλλά και η ταξιδιωτική ασφάλιση.

Some Pandemic Booking Habits Seem to Last

While the pandemic has been left behind in many ways, there are some habits that have not reverted back to pre-pandemic levels.

Για το 2023, μπορεί κανείς να δει από τα σχετικά διαγράμματα την κατάταξη της Ελλάδας τόσο στις χώρες με τις μεγαλύτερες αναζητήσεις για την Ευρώπη, και να επιβεβαιώσει ότι είναι ένας παίκτης (actor) ανάμεσα στους 10 πιο δημοφιλείς προορισμούς.

Spain Most Sought After Country in Europe

Country	T12M April 2023 Nights Spent in Tourist Accommodation	% Change over 2019
 Spain	38,798,647	-0.1%
 France	36,707,177	-0.9%
 Germany	35,049,500	-4.2%
 Italy	34,944,611	-2.6%
 Turkey	19,187,514	6.6%
 Netherlands	11,270,237	9.3%
 Greece	10,890,726	-4.5%
 Austria	10,046,351	-3.9%
 Portugal	6,781,478	6.5%

Source: Eurostat, data as of June 2023

Summer 2023 Hotspots

Although European destinations garner the highest traveler interest in summer 2023, Asia Pacific appears to be regaining popularity.

Most Searched Destinations for Travel in Summer 2023

Rank	Destination	Country	Region
1	 Bangkok	Thailand	Asia Pacific
2	 Paris	France	Europe
3	 London	UK	Europe
4	 Denpasar Bali	Indonesia	Asia Pacific
5	 Barcelona	Spain	Europe
6	 New York	U.S.	North America
7	 Lisbon	Portugal	Europe
8	 Istanbul	Turkey	Europe
9	 Madrid	Spain	Europe
10	 Athens	Greece	Europe

Source: ForwardKeys Trends Report, June 2023.

B. Η έμφαση στην βιωσιμότητα

Η περιβαλλοντική βιωσιμότητα και ο τουρισμός είναι στενά συνδεδεμένοι, καθώς ο τουρισμός επηρεάζει το περιβάλλον και, ταυτόχρονα, εξαρτάται από αυτό. Η περιβαλλοντική βιωσιμότητα στον τουρισμό αφορά τον τρόπο με τον οποίο η τουριστική βιομηχανία πρέπει να λαμβάνει υπόψη την προστασία του φυσικού

περιβάλλοντος και να διασφαλίζει ότι οι τουριστικές δραστηριότητες είναι βιώσιμες από περιβαλλοντική άποψη. Αυτό περιλαμβάνει τη διαχείριση των αντικτύπων του τουρισμού στο περιβάλλον και την προώθηση πρακτικών που προωθούν την προστασία της φύσης και τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Σε πολλές περιπτώσεις, ο τουρισμός μπορεί να συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη των τοπικών κοινοτήτων, αλλά απαιτεί την αξιολόγηση και τη διαχείριση των περιβαλλοντικών του επιπτώσεων. Η περιβαλλοντική βιωσιμότητα στον τουρισμό αποτελεί κρίσιμο στοιχείο για τη διασφάλιση ότι οι οφέλη του τουρισμού μπορούν να διαρκούν μακροπρόθεσμα χωρίς να υπονομεύουν το περιβάλλον και την ποιότητα ζωής των τοπικών κοινοτήτων.

Οι περιβαλλοντικές προκλήσεις είναι περίπλοκες και συνδέονται με κοινωνικά ζητήματα. Ένα μοντέλο πιο συμπεριληπτικού τουρισμού απαιτεί την ενδυνάμωση των ντόπιων (μόνιμων κατοίκων) να συμμετέχουν και να λαμβάνουν αποφάσεις για το τουριστικό μοντέλο της περιοχής τους που θέλουν να εφαρμοστεί. Η διαχείριση προορισμού με έμφαση σε συμμετοχικές διαδικασίες, ουσιαστική εμπλοκή της κοινότητας και έμφαση στην εμπειρία μπορεί να βοηθήσει στην επίτευξη αυτού του στόχου τρόπο που ωφελεί τους τοπικούς φορείς (OECD Tourism Trends and Policies, 2022)³⁶.

Πηγή: INSETE, Megatrends report 2030

³⁶ OECD policy report 2022, Προσβάσιμο: https://www.oecd.org/cfe/tourism/TTP2022_Policy_Highlights_FINAL.pdf (Προσπελάστηκε στις 10/11/2023)

Για τον λόγο αυτό και στη συγκεκριμένη μελέτη υιοθετούμε αυτή την προσέγγιση (δηλαδή την εμπλοκή των φορέων και των κατοίκων) ώστε οι προτάσεις να είναι σχεδιασμένες μαζί με εκείνους για εκείνους. Σε παρόμοια συμπεράσματα αναφορικά με τις διεθνείς τάσεις καταλήγει και μελέτη του INSETE για τα Megatrends έως το 2030. Με έμφαση στο σκέλος της βιωσιμότητας αναδεικνύονται η βιώσιμη ανάπτυξη & αειφορία και ο υπερτουρισμός.

Ως εκ τούτου ξεχωρίζουμε και αναδεικνύουμε τα εξής ευρήματα:

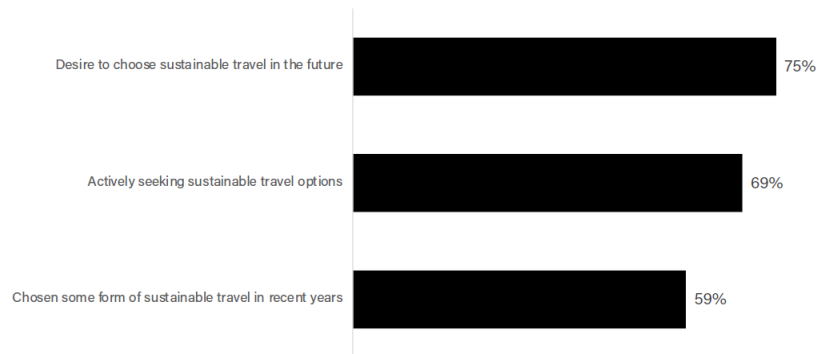
1. **Το αυξανόμενο Ενδιαφέρον για Πράσινα Ταξίδια:** Οι ταξιδιώτες είναι πιο συνειδητοποιημένοι σχετικά με τις επιπτώσεις των ταξιδιών τους στο περιβάλλον και επιδιώκουν τρόπους για να μειώσουν τον αντίκτυπο τους. Προτιμούν πράσινες επιλογές όπως ταξίδια με χαμηλές εκπομπές, διαμονή σε καταλύματα που υιοθετούν πρακτικές αειφορίας και δραστηριότητες που σέβονται το περιβάλλον.
2. **Την έμπρακτη εφαρμογή μέτρων για να καταταστεί πραγματικά βιώσιμος ο τουρισμός:** Οι τουριστικές επιχειρήσεις και τομείς όπως τα ξενοδοχεία, οι αεροπορικές εταιρείες και οι ταξιδιωτικές πρακτορείες επενδύουν με τη σειρά τους στη μείωση του ανθρώπινου αντίκτυπου τους, όπως τη μείωση των εκπομπών CO₂, τη διαχείριση των αποβλήτων και την προστασία της φύσης.
3. **Το Φαινόμενο του Overtourism:** Η υπερβολική επισκεψιμότητα σε ορισμένους δημοφιλείς τουριστικούς προορισμούς έχει οδηγήσει σε προβλήματα όπως την υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων και την καταστροφή του περιβάλλοντος.
4. **Την ενίσχυση του πυλώνα της Κοινωνίας:** Εκτός από την περιβαλλοντική βιωσιμότητα, οι ταξιδιώτες ενδιαφέρονται ολοένα περισσότερο για την κοινωνική βιωσιμότητα. Αυτό σημαίνει ότι υποστηρίζουν τον τοπικό πληθυσμό, σέβονται τον πολιτισμό και συμμετέχουν σε τοπικά προγράμματα ανάπτυξης.
5. **Την χρήση των τεχνολογικών εξελίξεων για επίτευξη βιωσιμότητας και στον τουρισμό:** Η τεχνολογία χρησιμοποιείται για την παρακολούθηση και βελτίωση της βιωσιμότητας στον τουρισμό. Αυτό περιλαμβάνει τη χρήση εφαρμογών για τη μείωση των εκπομπών, την πρόβλεψη της υπέρβασης τουριστικών προορισμών και την παρακολούθηση της χρήσης των πόρων.

Η βιωσιμότητα παραμένει σημαντική για μεγάλη μερίδα των ταξιδιωτών. Η επίδραση της πανδημίας στους ανθρώπους και τους κλάδους/τις βιομηχανίες έχει εκ νέου αναθερμάνει τη συζήτηση για τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις της. Σύμφωνα με μελέτη που διενεργήθηκε από το World Travel & Tourism Council, η πλειονότητα των ταξιδιωτών αναζητεί και διαλέγει βιώσιμες ταξιδιωτικές επιλογές.

Sustainability has Maintained Its Importance

The pandemic's impact on people and industries has sparked introspection regarding their environmental and societal impact. As per a study conducted by the World Travel and Tourism Council, majority of travelers are seeking and choosing sustainable travel options.

Commitment Among Travelers to Reduce Their Carbon Footprint

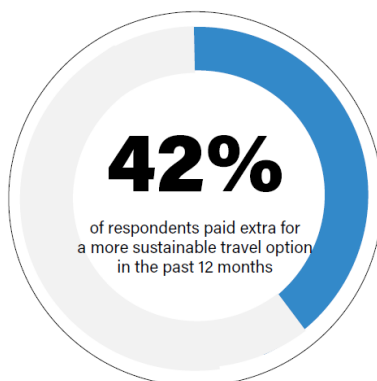

Source: WTTC: A World in Motion Shifting Consumer Travel Trends in 2022 and Beyond, 2023.

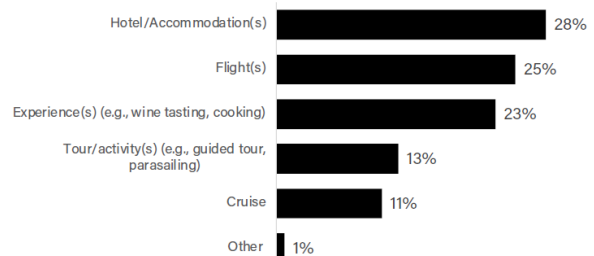
Η απόφαση με κριτήρια βιωσιμότητας είναι πιο δυνατή στο πεδίο της διαμονής, όπως φαίνεται και από σχετικό διάγραμμα. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι η βιωσιμότητα φαίνεται να έχει ολοένα και βαρύτερη σημασία, υπάρχουν μεγάλες προκλήσεις. Το ¼ των ταξιδιωτών αντιλαμβάνεται τις επιλογές βιωσιμότητας σε σχέση με το ταξίδι να είναι πολύ ακριβές. Οι περισσότεροι είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν επιπλέον, δεν θέλουν ωστόσο να πληρώσουν περισσότερο από 5% της τιμής μιας ταξιδιωτικής υπηρεσίας για μια βιώσιμη επιλογή.

Sustainable Decision Strongest in Accommodation

As per Skift Research's U.S. Travel Tracker, 42% of travelers paid extra for a more sustainable travel option in Q1 2023, with accommodation most prevalent to spend extra on.

Part of the Trip for Which the Respondent Paid More for a Sustainable Option, Q1 2023

Note: Survey was conducted in April 2023. N = 200 business travelers, 800 leisure travelers.

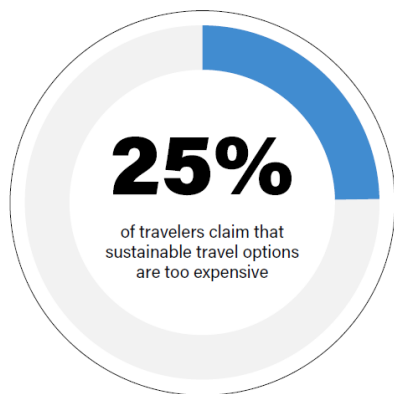
Source: Skift Research, data as of May 2023.

Reproduced from [U.S. Travel Tracker, Q1 2023](#), May 2023.

U.S. Travel 2023

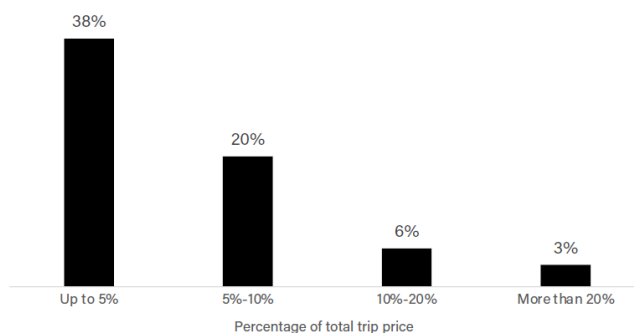
Challenges to Sustainable Travel: Pricing

But while sustainability seems to be increasingly important, there are some major challenges. A quarter of travelers perceived sustainable travel options to be too expensive. Most people who are willing to pay extra, do not want to pay more than 5% of the travel product price for a sustainable option.

Travel 2023

Willingness to Pay Extra for a Sustainable Option

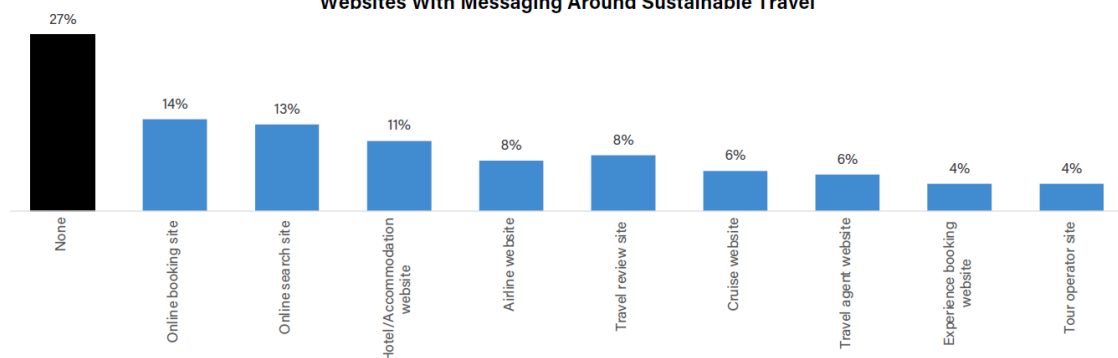

Source: Trip.com Group, Sustainable Travel Consumer Report 2022, January 2023.

Challenges to Sustainable Travel: Low Visibility

But maybe more important is the lack of clear information. Skift Research's U.S. Travel tracker findings suggest that a majority of survey respondents did not find any website messaging around sustainable travel. Without any (accurate) information about sustainable options, travelers are unable to act according to their ethics.

Websites With Messaging Around Sustainable Travel

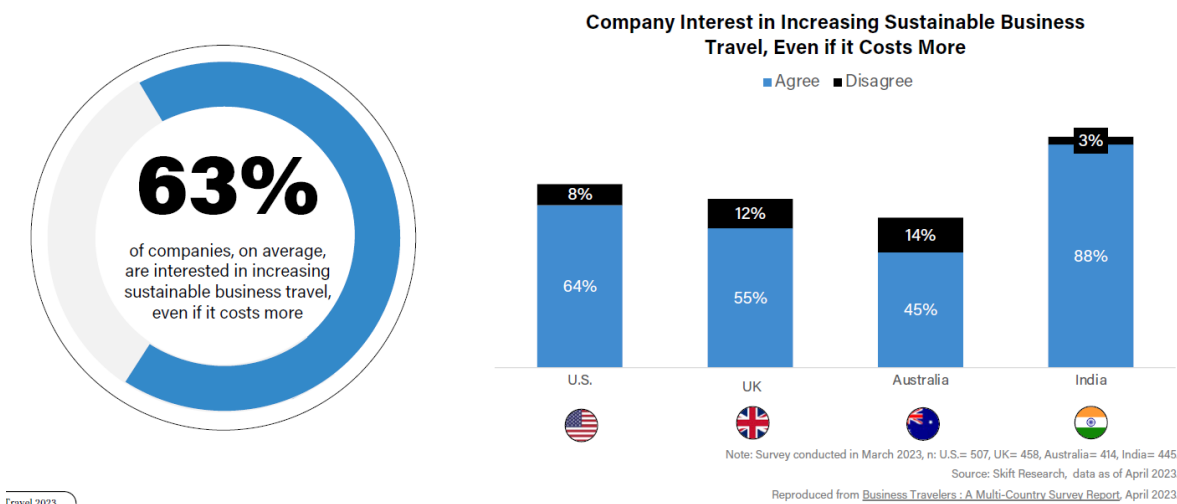
Note: Survey question: What type of booking sites have you seen messaging around sustainable travel options (e.g., carbon intensity of different options, eco-certifications, suggestions to be more sustainable when traveling) in the past 12 months? Please select all that apply. N = 1,000 U.S. travelers.

Source: Skift Research, data as of January 2023.

Travel 2023

Opportunity: Companies Embrace Sustainability

At present, we are seeing stronger movement in the business travel space when it comes to sustainability. When we questioned business travelers from four countries, the vast majority believed their employers will increase sustainable business travel, even if it costs more.

Γ. Ανάδειξη και την κοινωνικοοικονομικής βιωσιμότητας στον τουρισμό

Αξίζει να δοθεί επιπλέον έμφαση στην ανάδειξη της κοινωνικής και οικονομικής διάστασης του τουρισμού, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι υποβαθμίζεται στην προσέγγισή μας ο πυλώνας του περιβάλλοντος. **Η βιώσιμη ανάπτυξη και η αειφορία στον τουρισμό δεν περιορίζεται μόνο στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα, αλλά περιλαμβάνει και σχετίζεται και με την κοινωνικοοικονομική βιωσιμότητα, όπως αναδεικνύουν και οι Στόχοι της Αειφόρου Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών για το 2030.** Οι Στόχοι της Αειφόρου Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών για το 2030 περιλαμβάνουν 17 στόχους και 169 υποστόχους, που καλύπτουν μια ευρεία γκάμα θεμάτων, συμπεριλαμβανομένης της εξάλειψης της ακραίας φτώχειας, της προώθησης της υγείας και της εκπαίδευσης, της διαχείρισης των πόρων και του περιβάλλοντος, και της εδραίωσης της ειρήνης και της δικαιοσύνης.

Ο τουρισμός εκτιμάται ότι μπορεί να συμβάλει άμεσα και έμμεσα στην επίτευξη και των 17 στόχων της Αειφόρου Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών για το 2030, ιδιαίτερα όσον αφορά τους στόχους «αξιοπρεπής εργασία και οικονομική ανάπτυξη», «υπεύθυνη κατανάλωση και παραγωγή» και «συνεργασία για τους στόχους», καθώς 41 χώρες από τις 64 που πραγματοποίησαν αξιολόγηση των εθνικών στρατηγικών και των θεσμών τους με βάση τους στόχους αειφόρου ανάπτυξη των Ηνωμένων Εθνών έκαναν μία τουλάχιστον άμεση αναφορά στον τουρισμό.

Μερικά παραδείγματα:

Αξιοπρεπής εργασία και οικονομική ανάπτυξη: Για τη Γαλλία, ο βιώσιμος τουρισμός μαζί με την δημιουργία επιχειρήσεων και την κυκλική οικονομία είναι ένας από τους βασικούς πυλώνες για την ανάπτυξη της χώρας, ενώ στο Μαυροβούνιο, ο αριθμός των εργαζομένων στον τουρισμό αναμενόταν να αυξηθεί με υψηλότερο ρυθμό ανάπτυξης σε σχέση με την υπόλοιπη οικονομία, φτάνοντας το 15% της απασχόλησης το 2016/17 σε σχέση με το 10,3% που είχε το 2013.

Συνεργασία για τους στόχους: Η Σλοβενία χρηματοδοτεί έργα περιβαλλοντικών υποδομών σε συνεργαζόμενες χώρες των Δυτικών Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης για την ανάπτυξη τουριστικών υποδομών σε ορεινές περιοχές.

Υπεύθυνη κατανάλωση και παραγωγή: Στην Κύπρο, ο τουρισμός θεωρείται μία από τις βασικές περιοχές προτεραιότητας στο Εθνικό Σχέδιο για την Πράσινη Οικονομία, που έχει ως στόχο να προωθήσει την υπεύθυνη παραγωγή και κατανάλωση, την αποδοτικότητα των πόρων και την βιώσιμη ανάπτυξη.

Δ. Βασική πρόκληση: Χαμηλή ορατότητα της απαραίτητης πληροφορίας

Μια σημαντική πρόκληση για τον τουρισμό σήμερα, στο πεδίο της συμπεριφοράς καταναλωτή, είναι η έλλειψη ξεκάθαρης πληροφόρησης που σχετίζεται με όλο το φάσμα και τις έννοιες των «πράσινων ταξιδιών». Η ομάδα της Skift για την αγορά των ΗΠΑ μέσα από ευρήματα σχετικής έρευνας υποδηλώνουν ότι η πλειονότητα των ερωτηθέντων δεν εντόπισε μηνύματα στις ιστοσελίδες σχετικά με το βιώσιμο ταξίδι. Χωρίς κάποιες (αξιόπιστες) πληροφορίες για βιώσιμες επιλογές, οι ταξιδιώτες δεν μπορούν να λειτουργήσουν σύμφωνα με κριτήρια που ενσωματώνουν τον προσανατολισμό για «πράσινες συνήθειες».

Ε. Κρίσιμη ευκαιρία: Οι επιχειρήσεις που υιοθετούν την βιωσιμότητα

Σήμερα, μπορεί κανείς να παρατηρήσει μια πιο έντονη κινητικότητα στο πεδίο των επαγγελματικών ταξιδιών όσον αφορά στη βιωσιμότητα. Ταξιδιώτες από τέσσερις χώρες που ρωτήθηκαν, η πλειονότητα αυτών πιστεύει ότι οι εργοδότες θα αυξήσουν τα βιώσιμα επαγγελματικά ταξίδια, ακόμα και αν κοστίζει περισσότερο. Για παράδειγμα για τον όμιλο Marriott International, τη μεγαλύτερη αλυσίδα ξενοδοχείων παγκοσμίως, 270 από τους μεγαλύτερους εταιρικούς πελάτες της, που αντιστοιχούν σε 1 στα 7 δωμάτια που κλείνονται, ζήτησαν για πιστοποίηση βιωσιμότητας το 2019. Το γεγονός ότι η εταιρία μπορούσε αυτά να τα παρέχει έδωσε 5,5 εκατομμύρια δολάρια περιθώριο στις πωλήσεις της.

ΣΤ. Υπερτουρισμός και φέρουσα ικανότητα

Αξίζει να αναφερθεί ότι η τουριστική δραστηριότητα εκτός από πολλές θετικές επιδράσεις ενδέχεται να οδηγήσει και σε αρνητικές. Οι **Martin, Martinez και**

Fernandez (2018,σελ. 4)³⁷ κατηγοριοποιούν τις αρνητικές επιδράσεις της τουριστικής δραστηριότητας σε οικολογικές, κοινωνικοπολιτιστικές και οικονομικές. Ο τύπος αλλά και το μέγεθος της επίδρασης εξαρτώνται από τον προορισμό, το πλαίσιο, τον τύπο του επισκέπτη και τις δραστηριότητες των επισκεπτών στο συγκεκριμένο μέρος. Οι επιδράσεις αυτές σε μεγαλύτερη κλίμακα διαπιστώνονται και από τους ίδιους τους κατοίκους μιας περιοχής μέσω του συνωστισμού που παρατηρείται στις δομές και τους δημόσιους χώρους, τις αυξανόμενες τιμές ή την υποκατάσταση των τοπικών επιχειρήσεων με άλλες που είναι περισσότερο προσανατολισμένες στον τουρισμό, την αλλοτρίωση του παραδοσιακού τρόπου ζωής, το θόρυβο και την ανασφάλεια, τα ναρκωτικά και την κατανάλωση αλκοόλ, την αυξανόμενη παραγωγή απορριμμάτων.

Αξίζει να αναφερθούν δύο έννοιες που έχουν αρχίσει και απασχολούν ολοένα και πιο έντονα τη διεθνή τουριστική κοινότητα ακαδημαϊκών και επαγγελματιών καθώς και τα κράτη πλέον αναγκάζονται να λάβουν μέτρα για την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αλλά και της ίδιας της τοπικής κοινωνίας ανά περίπτωση. Οι δύο έννοιες που πρέπει να ξεχωρίσουμε και για τη σκοπιμότητα της παρούσας μελέτης είναι ο υπερτουρισμός (overtourism) και η φέρουσα ικανότητα (carrying capacity):

1. **Υπερτουρισμός (Overtourism):** Ο υπερτουρισμός αναφέρεται στην κατάσταση όπου μια περιοχή ή μια τουριστική προορισμός υποφέρει από υπερβολικό όγκο τουριστών με αποτέλεσμα να υπονομεύεται η ποιότητα ζωής των κατοίκων (πχ. λόγω τουριστικοποίησης της ζωής και αύξησης των τιμών) και η εμπειρία των τουριστών (πχ. απώλεια αυθεντικότητας του προορισμού), σύμφωνα με την αντίληψη τους.
2. **Φέρουσα Ικανότητα (Carrying Capacity):** Η φέρουσα ικανότητα περιοχής-προορισμού είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται και σε ότι αφορά τις πιέσεις από τον τουρισμό και αναφέρεται στο μέγιστο αριθμό επισκεπτών που μπορεί να υποστηρίξει μια περιοχή χωρίς να προκαλείται υποβάθμιση των χαρακτηριστικών της συγκεκριμένης λόγω υπερβολικής φόρτωσης της υποδομής, υποβάθμισης του περιβάλλοντος, κρίσιμων αλλαγών στη δομή της οικονομίας και της κοινωνίας ..

Εικόνα: Επιπτώσεις φαινομένου υπερτουρισμού στους προορισμούς

³⁷ Martin Rios Carlos, Associate Professor at EHL, Προσβάσιμο : <https://hospitalityinsights.ehl.edu/sustainable-tourism-trends> (Προσπελάστηκε στις 10/11/2023)

1	Αποξένωση μόνιμου πληθυσμού	<ul style="list-style-type: none"> • Αυξανόμενα ενοίκια, ηχορύπανση & μετατόπιση τοπικών αγορών. • Οι τοπικές οικονομίες ενδέχεται επίσης να μην απορροφούν το 100% των τουριστικών δαπανών, κάτι που ενισχύσει την απογοήτευση των κατοίκων.
2	Υποβάθμιση τουριστικής εμπειρίας	<ul style="list-style-type: none"> • Σε πολλές περιπτώσεις, η τουριστική εμπειρία επιδεινώνεται λόγω συνωστισμού, όπως για παράδειγμα στον Πύργο του Άιφελ που φημίζεται για τη μακρά αναμονή του. • Με βάση την ΙΡΚ, 29% των διεθνών τουριστών θεώρησαν ότι ο προορισμός που επισκέφτηκαν έπασχε από υπερτουρισμό και 13% αυτών επηρεάστηκαν από αυτό το φαινόμενο.
3	Υπερφόρτωση υποδομών	<ul style="list-style-type: none"> • Δεδομένου ότι οι υποδομές μοιράζονται μεταξύ τουριστικών και μη δραστηριοτήτων (όπως π.χ. οι μετακινήσεις), οι επισκέπτες αυξάνουν τη φθορά και δημιουργούν προκλήσεις όσον αφορά την κατανάλωση ενέργειας και τη διαχείριση αποβλήτων.
4	Υποβάθμιση περιβάλλοντος	<ul style="list-style-type: none"> • Οι επισκέπτες προσθέτουν φθορά στο φυσικό περιβάλλον ενός προορισμού με τη μορφή ρύπανσης, υπερβολικής χρήσης φυσικών πόρων (π.χ. νερό) ή / και μη ορθής διαχείρισης των αποβλήτων.
5	Απειλή απώλειας πολιτιστικής κληρονομιάς	<ul style="list-style-type: none"> • Ο υπερτουρισμός απειλεί επιπλέον την πολιτιστική ταυτότητα ενός προορισμού. Παρόλο που η πλειοψηφία των επισκεπτών ενεργεί με σεβασμό απέναντι στο τόπο επίσκεψης και μόνο η συγκέντρωση πλήθους σε κάποιο ιστορικό μνημείο διακινδυνεύει την ασφάλεια του.

Αυτό που έχει σημασία να τονιστεί και στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης είναι ότι δεν επηρεάζονται με τον ίδιο τρόπο και με την ίδια ένταση όλοι οι προορισμοί, ούτε όλοι οι προορισμοί της ίδιας περιοχής εμφανίζουν σημάδια κορεσμού, υπερτουρισμού ή υπέρβαση των ορίων της φέρουσας ικανότητας.

Ζ.Νησιά και βιωσιμότητα

Η συνθήκη της νησιωτικότητας δημιουργεί μια πιο ιδιαίτερη συνθήκη που επιτάσσει ένα διαφορετικό πλαίσιο για τη διαχείριση των νησιωτικών περιοχών που θα λαμβάνει υπόψιν αυτή τη διάσταση. Ειδικά αν αναλογιστεί κανείς ότι οι περισσότεροι τουριστικοί προορισμοί στην Ελλάδα είναι νησιωτικές και παραθαλάσσιες περιοχές, η επίτευξη των στόχων της βιωσιμότητας έχει μεγαλύτερη βαρύτητα στους νησιωτικούς προορισμούς για πολλούς λόγους. Συνοπτικά αναφέρονται οι εξής:

1. **Φυσική περιορισμένη πρόσβαση:** Οι νησιωτικοί προορισμοί συχνά είναι απομακρυσμένοι και δύσκολο να προσεγγιστούν, οπότε η εξαρτημένη από τον τουρισμό οικονομία τους είναι ευάλωτη σε περιβαλλοντικές ζημιές και περιορισμένη πρόσβαση σε πόρους.
2. **Περιβαλλοντική ευαισθησία:** Οι περισσότεροι νησιωτικοί προορισμοί έχουν ευαίσθητο φυσικό περιβάλλον, όπως ακτογραμμές, θαλάσσια οικοσυστήματα και ενδημικά είδη. Η υπερβολική τουριστική ανάπτυξη μπορεί να προκαλέσει περιβαλλοντική υποβάθμιση και απώλεια της βιοποικιλότητας.
3. **Κοινωνική και πολιτιστική διάσταση:** Οι νησιωτικοί προορισμοί συχνά διαθέτουν πλούσια πολιτιστική κληρονομιά και τοπικούς πολιτισμούς που πρέπει να διατηρηθούν. Η βιώσιμη ανάπτυξη επιτρέπει την προστασία της κοινωνικής και πολιτιστικής ταυτότητας των νησιωτικών κοινοτήτων.

4. **Επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής:** Οι νησιωτικοί προορισμοί είναι ευάλωτοι στις επιπτώσεις των κλιματικών αλλαγών, όπως η αύξηση της στάθμης της θάλασσας και οι ακραίες καιρικές συνθήκες. Η βιώσιμη ανάπτυξη είναι απαραίτητη για την προστασία των νησιωτικών κοινοτήτων από αυτές τις απειλές

2.2.3. Πράσινες επιχειρήσεις στον τουρισμό: από το greenwashing στην ουσία

Σε γενικές γραμμές, είναι αναγκαίο να γίνουν αλλαγές από την πλευρά της προσφοράς καθώς οι επιχειρήσεις στον τουριστικό τομέα θα χρειαστεί να αλλάξουν τα επιχειρηματικά μοντέλα τους (changing business models), προκειμένου να προσαρμοστούν, να αποκτήσουν συγκριτικά πλεονεκτήματα και να ανταποκριθούν στις μεταβαλλόμενες ανάγκες των τουριστών μέσω: της ανάλυσης των αναθεωρημένων προτύπων συμπεριφοράς, της ενίσχυσης των πρωτοκόλλων ασφαλείας και υγιεινής, της επένδυσης σε πράσινες και προσβάσιμες υποδομές και της ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Για να επιτευχθούν οι επιμέρους στόχοι κάθε εταιρίας και οργανισμού, χρειάζεται σίγουρα να περιοριστούν οι μεμονωμένες και αποσπασματικές δράσεις για και πρωτοβουλίες. Χρειάζονται νέες λύσεις, καινοτομία και συνεργασία μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων φορέων. Επίσης, σταθερό πρόβλημα είναι η έλλειψη δεδομένων που θα αποτελούν τη βάση για αποτελεσματικά σχέδια δράσης και όχι απλώς επιδερμικές αναλύσεις.

Αναφορικά με την υπερβολική και μονόπλευρη στόχευση, αξίζει να σημειωθεί ότι η συμμόρφωση μόνο σε επίπεδο περιορισμού των εκπομπών άνθρακα δεν είναι ο μόνος δρόμος ούτε η μόνη λύση για βελτίωση της κατάστασης αν και η εφαρμογή ενός φιλόδοξου σχεδίου εκπομπών μπορεί να αποδώσει καρπούς. Η μείωση της κατασπατάλησης τροφής δεν είναι πια αποδεκτή πρακτική, τάση που κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος. Αρκεί να αναλογιστεί κανείς για παράδειγμα τι μπορεί να σηματοδοτεί αυτό σε πρακτικό επίπεδο για παράδειγμα στα ξενοδοχεία και τα καταλύματα και σε όλες τις υπηρεσίες που σχετίζονται με κατανάλωση τροφής.

Τα τελευταία έτη επίσης κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος το λεγόμενο “green-washing”. Το “green washing” αναφέρεται σε «πράσινες» ή «βιώσιμες» πρακτικές ή προϊόντα, ενώ παράλληλα αγνοείται η συνολική τους συνεισφορά στην κλιματική αλλαγή ή στους Στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης όπως η βιοποικιλότητα ή η περιβαλλοντική μόλυνση. Το «greenwashing» μπορεί γενικά να λάβει δύο μορφές (Caradonio, 2022)³⁸:

Επιλεκτική δημοσιοποίηση στοιχείων: Αυτό σημαίνει ότι μια εταιρία ή ένας οργανισμός δημοσιεύει και δημοσιοποιεί επιλεκτικά πληροφορία σχετικά με την περιβαλλοντική απόδοση ενώ αποκρύπτουν την αρνητική. Για παράδειγμα, κάποια

³⁸ Caradonio, J. (2022). The Hotel Industry’s Big Carbon Lie. *Bloomberg.com*. [online] 19 Jul. Available at: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-07-19/embodied-carbon-is-dirty-secret-of-hotel-industry-greenwashing-eco-ratings>. [Προσπελάστηκε στις 10/11/2023]

προϊόντα χαρτιού προβάλλουν τον ισχυρισμό ότι είναι «πράσινα» παρουσιάζοντας μια σειρά περιορισμένων χαρακτηριστικών χωρίς να δίνεται η δέουσα σημασία σε άλλα περιβαλλοντικά ζητήματα. Το χαρτί, για παράδειγμα, δεν είναι απαραίτητα περιβαλλοντικά προτιμητέο στο σύνολό του επειδή προέρχεται από ένα δάσος που έχει αναπτυχθεί με βιώσιμες μεθόδους. Άλλα σημαντικά περιβαλλοντικά θέματα στην διαδικασία παραγωγής χαρτιού, όπως οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα, ή οι διαδικασίες λεύκανσης με χλωρίνη, μπορεί να είναι εξίσου σημαντικές.

Συμβολικές ενέργειες/δράσεις: Αυτές είναι δηλώσεις που τραβούν την προσοχή σε ασήμαντα θέματα χωρίς να συνοδεύονται από δράσεις που έχουν πραγματικό νόημα. Για παράδειγμα, μια τράπεζα μπορεί να τηρεί διαδικασίες μείωσης των δικών της εκπομπών ρύπων και διοξειδίου του άνθρακα ενώ παράλληλα να αγνοεί την επίδραση στο κλίμα του επενδυτικού της χαρτοφυλακίου. Ή για παράδειγμα μια μάρκα μόδας μπορεί να κάνει δωρεά στη UNICEF ενώ μπορεί να μην έχει φροντίσει να εξαλείψει στην δική της γραμμή παραγωγής και προμηθευτών την παιδική εργασία.

Οι ειδικοί και οι ΜΚΟ έχουν παρατηρήσει ότι το «green washing» αποτελεί μια πολύ συνηθισμένη πρακτική ειδικά τα τελευταία έτη. Αυξάνονται συνεχώς τα φαινόμενα «green washing», όσο παράλληλα αυξάνεται σε παγκόσμιο επίπεδο η αναγκαιότητα για πράσινες πρακτικές και βιώσιμες λύσεις αλλά και οι κανονισμοί που σχετίζονται με αυτά τα θέματα οι οποίοι απαιτούν να συμμορφώνεται η κατανάλωση αλλά και οι επενδύσεις σε πιο βιώσιμα μοντέλα και πρότυπα.

Επιπροσθέτως, κρίνεται αναγκαίο να δοθεί λιγότερη έμφαση σε μεθόδους διοίκησης bottom-line, περισσότερες λύσεις στο πλαίσιο της κυκλικής οικονομίας και στην αποδοτική βιώσιμη διοίκηση των πόρων. Τα Περιβαλλοντικά, Κοινωνικά κριτήρια και Κριτήρια Διακυβέρνησης (ESG criteria) μπορούν και πρέπει να είναι οδηγοί για επικαιροποίηση των επιχειρηματικών σχεδίων και λειτουργιών προς μια διαφορετική κατεύθυνση. Μέσω αυτών καθίσταται και πιο εφικτή η επιτάχυνση της εξυγίανσης των επιχειρήσεων με συμμόρφωση στους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης. Στο κεφάλαιο που ακολουθεί γίνεται εκτενέστερη αναφορά στα ESG κριτήρια και στο πώς αυτό το πλαίσιο έχει νόημα να εφαρμοστεί στον τουρισμό.

2.2.4. ESG πλαίσιο για τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τουρισμό

Οι τουριστικές επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν σήμερα ολοένα και αυξανόμενη πίεση να εφαρμόσουν τα κριτήρια ESG³⁹ λόγω του αυξανόμενου αριθμού κανονισμών και των ευρύτερων στόχων της βιομηχανίας. Επιπλέον, οι επενδυτές και οι καταναλωτές φαίνεται να έχουν πια σημαντική επίδραση στις επιχειρήσεις. Πιο συγκεκριμένα, οι επενδυτές τώρα αναζητούν επενδυτικές ευκαιρίες που τηρούν κάποιες προδιαγραφές που σέβονται το κοινωνικό σύνολο (είναι κοινωνικά υπεύθυνες) και απαιτούν διαφάνεια στις μη-χρηματοοικονομικές πληροφορίες, πέρα από τις

³⁹ Πλαίσιο που χρησιμοποιείται για την αξιολόγηση των επιχειρήσεων και των οργανισμών από το οποίο εξαρτάται η μόχλευση πόρων. Τα αρχικά σημαίνουν Environmental, Sosial and Governance.

παραδοσιακές χρηματοοικονομικές αναφορές και έγγραφα. Από την άλλη, οι καταναλωτές, γίνονται ολοένα και πιο ευσυνείδητοι περιβαλλοντικά και τείνουν να δείχνουν μεγαλύτερη ικανοποίηση και πιστότητα σε εταιρίες που υιοθετούν βιώσιμες πρακτικές. Ως αποτέλεσμα, οι τουριστικές εταιρίες έχουν άμεσο και χειροπιαστό ενδιαφέρον να καταγράψουν συστηματικά πληροφορίες σχετικές με το τρίπτυχο ESG.

Υιοθετώντας τις πρακτικές των αναφορών των ESG κριτηρίων, οι τουριστικές επιχειρήσεις μπορούν να δείξουν την δέσμευσή τους στη βιωσιμότητα, να τηρήσουν τις θεσμικές και κανονιστικές απαιτήσεις, να προσελκύσουν κοινωνικά υπεύθυνους επενδυτές και να οικοδομήσουν δυνατές σχέσεις με περιβαλλοντικά ευαίσθητους καταναλωτές. Είναι μια ευκαιρία να αναδειχθούν οι προσπάθειες για αποτελεσματική διαχείριση περιβαλλοντικών και κοινωνικών προκλήσεων ενώ διασφαλίζουν την μακροχρόνια επιτυχία και την θετική επίδραση στον τομέα. Μερικά από τα πεδία που μπορεί να αναγνωριστεί πιο ξεκάθαρα η συμβολή των ESG είναι τα εξής:

- Διεύρυνση πελατολογίου
- Διατήρηση πελατολογίου
- Διαχείριση κινδύνων και κανονισμών
- Απόκτηση πρόσβασης στη βιώσιμη χρηματοδότηση
- Διαχείριση των σχέσεων με τους επενδυτές

Περιβαλλοντικά	Κοινωνικά	Διακυβέρνηση
Περιβαλλοντικά θέματα που μπορούν να λάβουν υπόψιν τους την επίδραση της εταιρίας στον φυσικό κόσμο και τη θέση της να διαχειριστεί την κλιματική αλλαγή.	Κοινωνικά θέματα που λαμβάνουν υπόψιν τους την επίδραση της εταιρίας στο κοινωνικό σύνολο, τόσο με την ευρεία έννοια όσο και ειδικά μέσα στον ίδιο τον οργανισμό.	Θέματα διακυβέρνησης που λαμβάνουν υπόψιν τη δέσμευση της ηγεσίας για θετική αλλαγή.
<ul style="list-style-type: none"> • Κλιματική αλλαγή και εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα • Επιπτώσεις στη βιοποικιλότητα • Χρήση νερού • Κατανάλωση ενέργειας • Ποιότητα του αέρα • Εκχερνώσεις γης 	<ul style="list-style-type: none"> • Ελευθερία του εργατικού δυναμικού του «συνεταιρίζεσθαι» • Παιδική εργασία • Καταναγκαστική και υποχρεωτική εργασία • Υγεία και ασφάλεια στο χώρο εργασίας 	<ul style="list-style-type: none"> • Απαιτήσεις παρακολούθησης και καταγραφής εξέλιξης • Διαχείριση κινδύνου • Κώδικας δεοντολογίας και επιχειρηματική ηθική/αρχές • Διαφάνεια και δημοσιότητα
Συνοπτική αποτύπωση των τάσεων με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε		
1.	Η κλιματική αλλαγή επηρεάζει σημαντικά και τον τουρισμό	
2.	Τα ταξίδια είναι τα ίδια η κυρίαρχη τάση παγκοσμίως (megatrend)	

3.	Τα ρίσκα σε παγκόσμιο επίπεδο αυξάνονται
4.	Ο τουρισμός επιστρέφει σταδιακά στα επίπεδα του 2019
5.	Η κρουαζιέρα επιστρέφει επίσης δυναμικά σε προηγούμενα επίπεδα
6.	Έννοιες όπως υπερτουρισμός και φέρουσα ικανότητα επανέρχονται στο προσκήνιο
7.	Κάποιες από τις τάσεις και τις συνήθειες που υιοθετήθηκαν στην πανδημία φαίνεται να διατηρούνται και μετά το πέρας αυτής της κρίσης
8.	Οι τουρίστες επιδιώκουν τα ταξίδια τους να είναι πιο «πράσινα»
9.	Φαινόμενα greekwashing έχουν εμφανιστεί και στο πεδίο του τουρισμού
10.	Η βιωσιμότητα παραμένει σημαντικός παράγοντας στον τουρισμό
11.	Η κοινωνικοοικονομική διάσταση στη βιωσιμότητα μπαίνει πιο ενεργά στην ατζέντα
12.	Χρησιμοποιούνται εργαλεία όπως τα ESG criteria
13.	Τα μικτά/ συνδυαστικά ταξίδια κερδίζουν έδαφος (συνδυασμός δουλειάς και αναψυχής)
14.	Μεγάλο πρόβλημα: το ποιες πληροφορίες και πώς επικοινωνούνται στα κοινά σε σχέση με το πόσο βιώσιμη είναι μια επιχείρηση/ ένας οργανισμός/ ένας προορισμός
15.	Ειδικά στη διαμονή φαίνεται η συζήτηση για τη βιωσιμότητα να είναι πιο έντονη

2.2.5 Καταληκτικές επισημάνσεις

Συνοψίζοντας, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι δεν πρέπει να μιλάμε καν για «βιώσιμο ή υπεύθυνο τουρισμό» αλλά για «αναγεννητικό τουρισμό» (regenerative tourism) με την έννοια ότι πρέπει να υιοθετείται ένα πλαίσιο με στόχο την προσθήκη θετικής επίδρασης στην τοπική κοινωνία και το περιβάλλον με τρόπους που υπερβαίνουν την βασική έννοια του βιώσιμου τουρισμού. Η βιωσιμότητα συνήθως περιλαμβάνει τη διατήρηση μιας συνθήκης ή στην καλύτερη περίπτωση την αποτροπή χειροτέρευσης της κατάστασης. Ο «αναγεννησιακός τουρισμός» επεκτείνει τη φιλοσοφία πέρα από το «να μη καταστρέφεται το περιβάλλον» με σκοπό την ενεργή αναγέννηση του περιβάλλοντος, με τη βελτίωση της ανθρώπινης υγείας και ευζωίας μέσα από την υγεία των οικοσυστημάτων σε έναν θετικό κύκλο επίδρασης στις τοπικές κοινωνίες και οικονομίες. Ο «αναγεννησιακός τουρισμός» εστιάζει στο να απαιτούνται λιγότερα υλικά και ενέργεια κατά τη διάρκεια της ταξιδιωτικής εμπειρίας, ενώ εστιάζει στην «ανταποδοτικότητα» στον προορισμό.

Συνεπώς, θα πρέπει να εστιάσουμε ακριβώς εκεί: στο πώς θα μπορέσουν να οδηγηθούν οι προορισμοί στο να υιοθετήσουν τελικά πρακτικές που «δίνουν πίσω» στον τόπο, δηλαδή στο περιβάλλον (φυσικό και πολιτιστικό), στις τοπικές κοινωνίες προχωρώντας πια πέρα από τις παραδοσιακές και θεωρητικές προσεγγίσεις της «βιωσιμότητας».

2.3. Διεθνή και εγχώρια παραδείγματα προσπάθειών ανάπτυξης πρότυπων προορισμών βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.

2.3.1 Εγχώρια παραδείγματα

Τήλος - το πρώτο ZERO waste νησί παγκοσμίως

<https://www.justgozero.com/tilos-the-first-zero-waste-island/>

Zero waste σημαίνει μηδενικά απόβλητα, δηλαδή κάθε είδους απόβλητο που παράγεται συλλέγεται και αξιοποιείται με στόχο να αφήνει μηδενικό αποτύπωμα στο φυσικό περιβάλλον. Με την εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου προγράμματος κυκλικής διαχείρισης αποβλήτων σε μια ολόκληρη κοινότητα, ο Δήμος Τήλου σε συνεργασία με τη Polygreen και σύμμαχο, κάθε κάτοικο, κάθε επιχείρηση και κάθε επισκέπτη του νησιού, έχει μετατραπεί σε παράδειγμα καλής πρακτικής.

Το *project Just Go Zero Tilos* χρηματοδοτείται και υποστηρίζεται αποκλειστικά με τεχνολογία και τεχνογνωσία από την Polygreen και υλοποιείται σε συνεργασία με τον Δήμο Τήλου, με την έγκριση της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου. Το Πρόγραμμα έχει ήδη δημιουργήσει 10 θέσεις εργασίας στο νησί, ενώ παράλληλα καταγράφει εντυπωσιακά αποτελέσματα με μεγάλη ανταπόκριση του κοινού και με το ποσοστό των υλικών που ανακτώνται και κομποστοποιούνται, να ξεπερνάει το 85%.

Η Τήλος, πρωτοπόρος στην κατάργηση του ΧΥΤΑ και των δημόσιων κάδων, ακολουθεί 100% εκτροπή από την ταφή των αποβλήτων μέσω συλλογής πόρτα-πόρτα και διαχωρισμού στην πηγή. Με υιοθέτηση αρχών όπως κομποστοποίηση, ανακύκλωση και επαναχρησιμοποίηση αλλά και με επένδυση σε τεχνολογικά προηγμένο εξοπλισμό και νέες υποδομές διαχείρισης, διευκολύνει και καθοδηγεί το κοινό για αλλαγή στάσης και αντίληψης για τα απόβλητα. Ειδικός εξοπλισμός διατέθηκε σε κάθε νοικοκυριό και επιχείρηση της Τήλου για το διαχωρισμό και τη χωριστή συλλογή αποβλήτων η οποία πραγματοποιείται στις μέρες που καθορίζονται και επικοινωνούνται από τον Δήμο, ενώ εντατικοποιούνται στη διάρκεια του καλοκαιριού, οπότε και αυξάνονται δραστικά οι επισκέπτες στο νησί. Στη συνέχεια τα απόβλητα μεταφέρονται στο Κέντρο Κυκλικής Καινοτομίας (σε αντικατάσταση του ΧΥΤΑ) όπου γίνεται η περαιτέρω διαλογή και προετοιμασία των αποβλήτων για ανακύκλωση, κομποστοποίηση ή ενεργειακή αξιοποίηση.

Η διαρκής ενημέρωση και υποστήριξη της τοπικής κοινότητας, μέσα από δράσεις ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης εξασφαλίζουν την ενεργό συμμετοχή των κατοίκων και κινητοποίηση των επιχειρήσεων. Επιπλέον, το πρόγραμμα υποστηρίζεται από ειδική καινοτόμο πλατφόρμα, στην οποία κάτοικοι και

επιχειρήσεις έχουν πρόσβαση και μπορούν να γνωρίζουν την ποσότητα των υλικών που ανακυκλώνουν, σε πραγματικό χρόνο. Αυτές οι πληροφορίες και τα δεδομένα αποτελούν πρόσθετο κίνητρο να επιτύχουν ολοένα και υψηλότερους στόχους καθώς η πλατφόρμα καταγράφει τον όγκο των αποβλήτων που συλλέγονται και στις τρεις βασικές κατηγορίες του Προγράμματος (ανακυκλώσιμα, μη ανακυκλώσιμα και οργανικά) τόσο συνολικά όσο και ανά νοικοκυριό.

Τέλος, το Just Go Zero Tilos αποβλέπει στην αξιοποίηση ειδικών ρευμάτων αποβλήτων, όπως παλιές συσκευές ή μικρά έπιπλα, τα οποία θα μεταφέρονται στο νέο Κέντρο Δημιουργικής Αξιοποίησης Υλικών προκειμένου να επισκευαστούν ή να αποτελέσουν πρώτη ύλη για καλλιτεχνικές δημιουργίες εμπνευσμένες από τον τοπικό χαρακτήρα, αναδεικνύοντας με τον τρόπο αυτό, την έννοια του upcycling και της κυκλικότητας. Επιπρόσθετα, ένα σταθερό σημείο πληροφόρησης για το Πρόγραμμα λειτουργεί μόνιμα στην Τήλο, το «Point Zero», όπου κάτοικοι και επισκέπτες μπορούν να απευθύνονται για οδηγίες και περαιτέρω διεκρινήσεις για το project.

Αστυπάλαια: έξυπνο και αειφόρο νησί <https://smartastypalea.gov.gr/>

Η Αστυπάλαια, γνωστή και ως «πεταλούδα του Αιγαίου», έχει πληθυσμό περίπου 1.300 μόνιμους κάτοικους ενώ ετησίως προσελκύει περίπου 72.000 τουρίστες. Στα πλαίσια της δέσμευσης για βιώσιμη ανάπτυξη και βελτίωση της ποιότητας ζωής, το νησί πρωτοστατεί στην μετάβαση για βιώσιμη κινητικότητα και λαμβάνει παγκόσμια προβολή για τις νέες υπηρεσίες μετακίνησης (διαμοιρασμός και κοινή χρήση οχημάτων) που βοηθούν στη μείωση και τη βελτιστοποίηση της κυκλοφορίας στο νησί. Ο όμιλος της Volkswagen Group και η Ελληνική Δημοκρατία έχουν επιλέξει το νησί της Αστυπάλαιας για ένα πρωτοποριακό project που θα μεταμορφώσει το νησί σε πρότυπο κλιματικά ουδέτερης κινητικότητας. Το πρόγραμμα προβλέπει την υλοποίηση μιας σειράς καινοτόμων υπηρεσιών κινητικότητας:

- Μετατροπή των παραδοσιακών δημόσιων μέσων μεταφοράς σε μια υπηρεσία μοιραζόμενων οχημάτων, η οποία θα χρησιμοποιεί 100% ηλεκτρικά ταξί και μίνι-βαν κατά παραγγελία που θα κυκλοφορούν σε όλη την έκταση του νησιού.
- Μετατροπή μέρους του υπάρχοντος δικτύου εποχιακής ενοικίασης οχημάτων σε ευέλικτο δίκτυο μοιραζόμενων οχημάτων που θα λειτουργεί όλο τον χρόνο, προσφέροντας μια εναλλακτική αντί για τα ιδιόκτητα οχήματα. Ηλεκτρικά αυτοκίνητα, σκούτερ και ποδήλατα θα είναι διαθέσιμα σε διάφορους σταθμούς σε όλο το νησί.
- Σταδιακή μετάβαση του υπάρχοντος στόλου οχημάτων (επιβατικά μόνιμων κατοίκων καθώς και επαγγελματικά οχήματα τοπικών επιχειρηματιών) που έχουν κινητήρα εσωτερικής καύσης σε ηλεκτρικά οχήματα. Στο πλαίσιο του project οι κάτοικοι της Αστυπάλαιας θα απολαμβάνουν ιδιαίτερα προνόμια και ειδικές τιμές με συγκεκριμένα χρηματοδοτικά προγράμματα (το Classic Credit με ισόποσες δόσεις και το Astypalea FREE6 με 1^η δόση έξι μήνες μετά) για την απόκτηση ηλεκτρικών αυτοκινήτων, φορτιστών και scooters, μέσα από κίνητρα που προσφέρονται και από την Ελληνική Δημοκρατία και από την Volkswagen Group.

- Αντικατάσταση, σε επαρκές ποσοστό, των οχημάτων ΟΚΩ (δηλ.αστυνομικά οχήματα, ασθενοφόρα και οχήματα άλλων φορέων), από ηλεκτρικά σκούτερ, επιβατικά και ελαφριά έως μεσαία επαγγελματικά οχήματα, καλύπτοντας τις ανάγκες των αντίστοιχων υπηρεσιών.
- Έξυπνη κινητικότητα κατά παραγγελία και ανά πάσα στιγμή, δηλαδή για κάθε διαδρομή θα μπορεί να γίνει κράτηση, απλά και γρήγορα, μέσω εφαρμογής. Με αυτόν τον τρόπο, ολόκληρο το νησί θα είναι προσβάσιμο σε όλους με δημόσια μέσα μεταφοράς, ολόκληρο το 24 ωρο, ενώ συγχρόνως η βελτιωμένη κινητικότητα θα έχει θετικές επιδράσεις στο τοπικό αποτύπωμα άνθρακα, στη συνολική ποιότητα ζωής στο νησί, αλλά και στη μείωση της στάθμευσης οχημάτων. Ο έξυπνος τρόπος μετακίνησης αφορά τις εφαρμογές: 1) astyMOVE, εφαρμογή που συγκεντρώνει όλες τις υπηρεσίες έξυπνης κινητικότητας για την Αστυπάλαια, 2) astyGO εφαρμογή που υποστηρίζει την υπηρεσία ώστε να οδηγήσει κανείς ηλεκτρικό αυτοκίνητο Volkswagen ID.3 ή eScooter Seat MO 125 ή eBike Ducati Scrambler, και 3) ASTYBUS, εφαρμογή που αφορά την καινοτόμα υπηρεσία μετακίνησης κατά παραγγελία και κίνησης 100% ηλεκτρικά.

Προκειμένου να ικανοποιηθούν οι ενεργειακές απαιτήσεις του νέου στόλου ηλεκτρικών οχημάτων, θα δημιουργηθεί ένα δίκτυο έξυπνης υποδομής φόρτισης που θα τροφοδοτείται από ΑΠΕ και θα αποτελείται από: 1) ιδιωτικά και ημιδημόσια σημεία φόρτισης 2) σημεία γρήγορης φόρτισης προκειμένου να εξασφαλίζεται η ευέλικτη λειτουργία της προγραμματισμένης υπηρεσίας μοιράσματος και 3) δημόσιους σταθμούς φόρτισης σε όλο το νησί, έτσι ώστε να είναι δυνατή η φόρτιση παντού, μεταξύ άλλων και στις παραλίες. Η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας θα γίνεται κυρίως από τοπικές πηγές πράσινης ενέργειας, όπως η ηλιακή και η αιολική, έτσι ώστε να περιοριστεί η υπάρχουσα εξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα, να αυξηθεί η αυτονομία και να μειωθούν δραστικά οι εκπομπές CO₂.

Εθνική πρωτοβουλία GR-eco Islands

Σκοπός αυτής της πρωτοβουλίας είναι η προσπάθεια αλλαγής του αναπτυξιακού υποδείγματος των νησιών προς μια βιώσιμη ενδογενή ανάπτυξη στη βάση της αξιοποίησης του πολιτιστικού αποθέματος και της ενίσχυσης της πράσινης επιχειρηματικότητας και του ψηφιακού μετασχηματισμού, με έμφαση τη σταδιακή ενεργειακή μετάβαση προς την κλιματική ουδετερότητα, λαμβάνοντας πάντοτε υπόψη τη φέρουσα ικανότητα των νησιών.

Η Επιτροπή Καθοδήγησης συγκροτήθηκε στο Υπουργείο Ανάπτυξης & Επενδύσεων και τη Γενική Γραμματεία Δημοσίων Επενδύσεων & ΕΣΠΑ με τη συμμετοχή του Υπουργείου Περιβάλλοντος & Ενέργειας, Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής, Τουρισμού και τις νησιωτικές Περιφέρειες. Ο συντονισμός της πρωτοβουλίας θα γίνει σε συνεργασία με φορείς σε τοπικό επίπεδο, ώστε να ληφθεί υπ' όψιν η «από τα κάτω» προσέγγιση για το σχεδιασμό των επιμέρους δράσεων και παρεμβάσεων υπό την "ομπρέλα" του Εθνικού Σχεδίου για την Ενέργεια και το Κλίμα.

Το Στρατηγικό Πλαίσιο της Πρωτοβουλίας «GR-eco islands» προσβλέπει στην αξιοποίηση της συσσωρευμένης διεθνούς εμπειρίας, ακολουθώντας βέλτιστες πρακτικές, όπως αυξημένη χρήση Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας, δημιουργία

ψηφιακών υποδομών, προώθηση της ενεργειακής απόδοσης, βιώσιμη διαχείριση των αποβλήτων και του νερού, ηλεκτρονική κινητικότητα και εξηλεκτρισμός των μεταφορών, κ.ο.κ. Απώτερος στόχος της πρωτοβουλίας είναι να αποτελέσει έναν μοχλό κοινωνικής- οικονομικής ευημερίας και χωρικής συνοχής κυρίως για τους κατοίκους των νησιωτικών περιοχών, αναβαθμίζοντας την ποιότητα της ζωής τους και ενισχύοντας την τοπική επιχειρηματικότητα.

Η στρατηγική των GR-eco islands αποτελεί μια μοναδική ευκαιρία για τη νησιωτική Ελλάδα να συνταχθεί συνολικά με τις Ευρωπαϊκές και εθνικές επιταγές για τον περιορισμό των ρύπων και την αειφόρο ανάπτυξη, αξιοποιώντας όλα τα διαθέσιμα χρηματοδοτικά εργαλεία στη βάση ενός συγκεκριμένου προγράμματος.

Η πρώτη φάση της πρωτοβουλίας θα υλοποιηθεί πιλοτικά σε επιλεγμένα νησιά των αμιγώς νησιωτικών Περιφερειών του Βορείου Αιγαίου, του Νοτίου Αιγαίου και των Ιονίων Νήσων με μόχλευση πόρων από τομεακά και περιφερειακά προγράμματα του ΕΣΠΑ 2021-2027. Η **Χάλκη** έγινε το πρώτο GR-eco νησί της χώρας (2021) ως πρότυπο νησί για την ενεργειακή μετάβαση. Ωστόσο, η πρωτοβουλία GR-eco Islands-ΕΣΠΑ ξεκίνησε στην **Κύθνο** στις 19 Ιουνίου 2023, με την πρώτη συνεδρίαση της Επιτροπής Καθοδήγησης, κατά την οποία ανακοινώθηκε η καινοτόμα και πολύπλευρη δράση που επιχειρείται, στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2021-2027, για μία ολιστική αντιμετώπιση των προκλήσεων που συνδέονται με το νησιωτικό χώρο, με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξή τους.

2.3.2. Διεθνή παραδείγματα

Μπουτάν - Ελεγχόμενος τουρισμός

Το Μπουτάν, που βρίσκεται στην ανατολική πλευρά των Ιμαλαΐων, είναι γνωστό ως μία από τις πιο ευτυχισμένες χώρες στον κόσμο και ως η μόνη χώρα με ουδέτερο ισοζύγιο άνθρακα. Μέχρι το 1974, παρέμενε κλειστό στον τουρισμό ενώ σήμερα, μπορεί κανείς να εισέλθει στη χώρα μόνο μέσω εγκεκριμένων ταξιδιωτικών πρακτορείων, τα οποία αναλαμβάνουν την οργάνωση όλων των μετακινήσεων κατά τη διάρκεια της παραμονής των επισκεπτών στη χώρα. Αυτή η αυστηρή πολιτική αποτρέπει τη μαζική εισροή τουριστών και επιτρέπει τον έλεγχο του τουρισμού, με την τοπική ζωή να μένει σε μεγάλο βαθμό ανέγγιχτη από τις επιπτώσεις του.

Ο τουρισμός στο Μπουτάν λειτουργεί με την αρχή του «υψηλού αντίκτυπου, χαμηλού κόστους». Αυτό έχει επιτευχθεί μέσω της επιβολής αυστηρών απαιτήσεων εισόδου και ενός «ημερήσιου τέλους επισκεπτών». Το ημερήσιο τέλος περιλαμβάνει τα απαραίτητα έξοδα για την επίσκεψη, όπως διαμονή, πιστοποιημένος ξεναγός, γεύματα και εξοπλισμός πεζοπορίας. Ωστόσο, ένα μεγάλο μέρος του τέλους χρησιμοποιείται για τη συντήρηση και ανάπτυξη των υποδομών της χώρας, καθώς και για τη συνεισφορά στη δωρεάν υγειονομική περίθαλψη και εκπαίδευση στο Μπουτάν.

Fiji - Θέρετρο Six Senses

Βρίσκεται στο τροπικό νησί Malolo, είναι ένα θέρετρο πέντε αστέρων με πυρήνα τη βιώσιμη πολυτέλεια και την πολιτιστική ευαισθητοποίηση. Το θέρετρο λειτουργεί με

εξ' ολοκλήρου ηλιακή ενέργεια, είναι εξοπλισμένο με συλλογή βρόχινου νερού και δικό του χώρο φιλτραρίσματος νερού συμβάλλοντας στη μείωση της χρήσης πλαστικών μπουκαλιών μίας χρήσης. Το θέρετρο στοχεύει να παράγει όσο το δυνατόν λιγότερο απόβλητα, ενθαρρύνοντας τις αρχές της επαναχρησιμοποίησης, ενώ παράλληλα εφαρμόζει την ανακύκλωση και την κομποστοποίηση με ένα "σηπτικό σύστημα με σκουλήκια" και καλλιεργεί όσο το δυνατόν περισσότερα από τα δικά του βότανα και λαχανικά.

Όλα τα καλλιτεχνήματα, χειροτεχνίες και έργα τέχνης, που υπάρχουν στο ξενοδοχείο έχουν δημιουργηθεί από ντόπιους και το ξενοδοχείο υποστηρίζει τη φιλανθρωπική οργάνωση Rise Beyond the Reef, η οποία έχει ως στόχο να γεφυρώσει "το χάσμα μεταξύ των απομακρυσμένων κοινοτήτων, της κυβέρνησης και του ιδιωτικού τομέα στον Νότιο Ειρηνικό, δημιουργώντας με βιώσιμο τρόπο έναν καλύτερο κόσμο για τις γυναίκες και τα παιδιά".

Νότια Αφρική - Backpackers' place που διευθύνεται από την κοινότητα

Το Mdumbi, ένας ξενώνας (Hostel) για backpackers στην Άγρια Ακτή της Νότιας Αφρικής, στοχεύει στην προώθηση της "συμμετοχής της κοινότητας και του βιώσιμου οικοτουρισμού" ενώ καμαρώνει ότι έχει εμποτιστεί με την κουλτούρα amaxhosa του Ανατολικού Ακρωτηρίου, που βρίσκεται βαθιά στην καρδιά ενός παραδοσιακού χωριού. Με μια σειρά από παρεμβάσεις βιωσιμότητας στο χώρο, όπως η αυξημένη ενεργειακή απόδοση, η ηλιακή ενέργεια και η διαχείριση των αποβλήτων, το Mdumbi διαθέτει ένα μοναδικό μοντέλο ιδιοκτησίας, με τους τοπικούς εργαζόμενους, την ένωση της κοινότητας Amakhosa και την TransCape (συνδεδεμένη με το Mdumbi ΜΚΟ) να κατέχουν όλοι μετοχές στην επιχείρηση.

Ο μη κερδοσκοπικός οργανισμός TransCape της Mdumbi, έχει ως στόχο «να παρέχει πρόσβαση στους πόρους, την υποστήριξη και τη γνώση που απαιτούνται για τις κοινότητες ώστε να ξεκινήσουν τη διαδικασία αλλαγής προς μια καλύτερη ποιότητα ζωής». Το 2017, το Backpacker βραβεύτηκε με ασημένιο βραβείο από τα Παγκόσμια Βραβεία Υπεύθυνου Τουρισμού για το καλύτερο στη μείωση της φτώχειας.

Κεντρική Αμερική Belize - Εθελουρισμός διατήρησης

Το Responsible Travel, ένας φορέας υπεύθυνου τουρισμού με έδρα το Ηνωμένο Βασίλειο, εκπροσωπεί και υποστηρίζει πιο υπεύθυνες ταξιδιωτικές αποφάσεις μέσω διαδικτυακού περιεχομένου και διοργάνωσης βιώσιμων και ηθικών πακέτων διακοπών. Ένα τέτοιο πακέτο προσφέρει σε άτομα την ευκαιρία να εργαστούν εθελοντικά σε μια οργάνωση προστασίας της φύσης στο Μπελίζ.

Στους τουρίστες προσφέρεται η ευκαιρία να "ενταχθούν σε μια τοπική ομάδα συντηρητών και εμπειρογνομόνων ως μέρος μιας ομάδας εθελοντών που εργάζονται 5 ημέρες την εβδομάδα στα τροπικά δάση του Μπελίζ". Οι εθελοντές ελέγχονται αυστηρά και τους παρέχεται ένας οδηγός εθελοντών πριν από την αναχώρηση, καθώς και τηλεφωνική υποστήριξη, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι ο εθελοντισμός γίνεται με ηθικό τρόπο και σεβασμό προς τους ντόπιους, τα ζώα και το περιβάλλον.

Ορισμένες από τις κατευθυντήριες γραμμές τους απεικονίζονται στο παρακάτω infographic.

Κόστα Ρίκα: μια εθνική οικολογική προσέγγιση που οδηγεί στον οικοτουρισμό

Η Κόστα Ρίκα, βρίσκεται στην Κεντρική Αμερική με εκπληκτική βιοποικιλότητα που διαθέτει περισσότερες από 6.000 διαφορετικές ποικιλίες φυτών και μια εξίσου πλούσια πανίδα (17% των ζωικών ειδών του κόσμου). Τα φυσικά πάρκα και τα προστατευόμενα καταφύγια αντιπροσωπεύουν >30% της χώρας. Η Κόστα Ρίκα παράγει σχεδόν το 93% της ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές και διατηρεί περίπου το 30% της εθνικής της επικράτειας. Καθώς ο τουρισμός είναι η κύρια πηγή εσόδων για τη χώρα εκτός της γεωργίας, η χώρα έχει δεσμευτεί για την εφαρμογή των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης κι έχει δημιουργήσει διάφορα σήματα για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης: οικολογικές δομές όπως τα ecolodges, οικολογικά υπεύθυνα ξενοδοχεία αλλά και τουριστικές δραστηριότητες που σχετίζονται με την ανάπτυξη του πράσινου τουρισμού (πεζοπορία, αναρρίχηση κ.λπ.). Προκειμένου να υποστηριχθεί συμβολικά αυτή η προσέγγιση, τα ξενοδοχεία δεν διακρίνονται με τη μορφή αστεριών αλλά με φύλλα.

<https://www.visitcostarica.com/en/costa-rica/sustainability>

Νέα Ζηλανδία - Δέσμευση για την Αειφορία στον Τουρισμό (TSC)

Η φύση είναι το πιο κερδοφόρο εξαγωγικό προϊόν αλλά και το βασικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα για την τουριστική βιομηχανία της Νέας Ζηλανδίας. Η χώρα επιδιώκει την ανάπτυξη του τουρισμού με προσφορά εμπειριών υψηλής ποιότητας τόσο στους εγχώριους όσο και στους διεθνείς επισκέπτες. Η Δέσμευση για την Αειφορία στον Τουρισμό (TSC) είναι ένα πρόγραμμα που επιτρέπει σε μεμονωμένες τουριστικές επιχειρήσεις να συμβάλουν στην παγκόσμια πορεία προς τον αειφόρο τουρισμό. Το πρόγραμμα διαχειρίζεται η ένωση τουριστικών επιχειρήσεων της Νέας Ζηλανδίας (Tourism Industry Aotearoa – TIA). Αναπτύχθηκε από τη βιομηχανία για τη βιομηχανία και αποτελείται από ένα σύνολο δώδεκα (12) δεσμεύσεων για την επίτευξη των οποίων πρέπει να εργαστούν οι μεμονωμένες επιχειρήσεις: Οικονομία (ανθεκτικότητα, επενδύσεις, καινοτομία), Επισκέπτης (πολιτισμός και κληρονομιά, δέσμευση και ικανοποίηση επισκεπτών), Κοινότητα (εργοδότης επιλογή, δέσμευση

κοινότητας, βιώσιμες αλυσίδες εφοδιασμού) και Περιβάλλον (αποκατάσταση της φύσης, μείωση του διοξειδίου του άνθρακα, εξάλειψη των αποβλήτων).

<https://sustainabletourism.nz/>

Ελβετία - βιώσιμος ταξιδιωτικός πράκτορας ως ίδρυμα

Το Ελβετικό Ίδρυμα Αλληλεγγύης στον Τουρισμό (SST) είναι ένα μη κερδοσκοπικό ίδρυμα που αναπτύχθηκε από έναν από τους κορυφαίους τουριστικούς πράκτορες της Ελβετίας. Ιδρύθηκε το 2001, και υποστηρίζει έργα και οργανώσεις στην Ελβετία και παγκοσμίως, που επιδιώκουν τη βελτίωση των μέσων διαβίωσης των ανθρώπων στους τουριστικούς προορισμούς, τη συμβολή στη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και τη συνεισφορά στη "διαπολιτισμική κατανόηση" μεταξύ ταξιδιωτών και ντόπιων. Παρέχοντας επιχορηγήσεις σε έργα που αξίζουν, το ίδρυμα ελπίζει να αναπτύξει περαιτέρω τον βιώσιμο τουρισμό στο διαδίκτυο και επί τόπου.

<https://sumas.ch/5-examples-of-sustainable-tourism-around-the-world/>

Σλοβενία – I feel Slovenia

Δείχνοντας ότι ενστερνίζεται σοβαρά την υιοθέτηση μιας βιώσιμης προσέγγισης στον τουρισμό, η Σλοβενία εισήγαγε ένα εθνικό «Πράσινο Σύστημα» - ένα πρόγραμμα πιστοποίησης που ενθαρρύνει τα ξενοδοχεία, τους ταξιδιωτικούς πράκτορες και τα εστιατόρια να υιοθετήσουν πιο φιλικές προς το περιβάλλον πρακτικές. Η διαδικασία 11 βημάτων για την ένταξη στο πρόγραμμα περιλαμβάνει την υποβολή τακτικών περιβαλλοντικών εκθέσεων, τη δημιουργία μιας «πράσινης ομάδας» για την ευαισθητοποίηση και την επαναξιολόγηση κάθε τρία χρόνια. Το πλεονέκτημα είναι ότι το εθνικό τουριστικό συμβούλιο θα προωθήσει ενεργά τις εταιρείες που θα ενταχθούν. Η πρωτεύουσα Λιουμπλιάνα είναι ήδη στον κατάλογο, ενώ ένας πλήρης κατάλογος εστιατορίων, καταλυμάτων και αξιοθέατων μπορεί να βρεθεί στο διαδίκτυο.

<https://www.slovenia.info/en/business/green-scheme-of-slovenian-tourism>

2.3.3. Φορείς

Δίκτυο Αειφόρων Νήσων ΔΑΦΝΗ <https://dafninetnetwork.gr/en/>

Είναι μία Αστική, Μη-Κερδοσκοπική εταιρεία των νησιωτικών ΟΤΑ α' και β' βαθμού, που συστάθηκε το 2006, με στόχο την ενδυνάμωση της τοπικής αυτοδιοίκησης των νησιών και την ενεργοποίηση ενός βιώσιμου μοντέλου ανάπτυξης στο νησιωτικό χώρο, το οποίο να βασίζεται στην αειφόρο και έξυπνη διαχείριση των φυσικών πόρων και υποδομών, στον βιώσιμο τουρισμό αξιοποιώντας τους φυσικούς και πολιτισμικούς πόρους των νησιών και στη λειτουργική διασύνδεση του πρωτογενούς με το δευτερογενή και τριτογενή τομέα. Επίσης από το 2016 συντονίζει την Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία «Έξυπνα Νησιά», την οποία υποστηρίζουν πάνω από 200

νησιωτικές αρχές, δίκτυα νησιών και φορείς από όλη την Ευρώπη, αναδεικνύοντας τη δυναμική των νησιών να λειτουργήσουν ως προνομιακά πεδία υλοποίησης ολοκληρωμένων στρατηγικών ανάπτυξης (παραδείγματα Λειψοί, Κύθνους, Κύθηρα). Γενικά, το δίκτυο συμμετέχει, ως εταίρος ή συνεργαζόμενος εταίρος, σε σημαντικό αριθμό εθνικών και Ευρωπαϊκών έργων, εξασφαλίζοντας πόρους για τη μεταφορά τεχνογνωσίας και την υλοποίηση δράσεων και έργων στα νησιά-μέλη του και σε τομείς που αφορούν τα έξυπνα δίκτυα (ενέργειας, νερού, μεταφορών), αποθήκευσης ενέργειας, εξοικονόμησης ενέργειας στα κτίρια και στον οδοφωτισμό, ηλεκτροκίνησης, ολοκληρωμένου τοπικού ενεργειακού σχεδιασμού, και κυκλικής οικονομίας.

Greening the islands <http://www.greeningtheislands.net/index.php/best-practices/>

Ο φορέας συνδυάζει τις ανάγκες των νησιών με καινοτόμες λύσεις και επιδιώκει τη διάδοση της γνώσης και των βέλτιστων πρακτικών ώστε να επιταχυνθεί η βιωσιμότητα και η αυτάρκεια των νησιών και των απομακρυσμένων περιοχών. Λειτουργεί ως καταλύτης στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτικών και δημόσιων φορέων, κυβερνήσεων, επιχειρήσεων, ακαδημαϊκών και πολιτών και στοχεύει στην προώθηση συνεργειών και τη δημιουργία έργων προκειμένου τα νησιά να αποτελέσουν πρότυπο κυκλικής οικονομίας σε αρμονία με τη φύση.

Στην ιστοσελίδα φιλοξενούνται καλές πρακτικές που έχουν υποβληθεί από διαφορετικά νησιά για το διαγωνισμό επάθλων, και είναι οργανωμένες σε κατηγορίες: ενέργεια, νερό, κινητικότητα, ευαισθητοποίηση του κοινού.

European Travel Commission (ETC) <https://etc-corporate.org/>

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ταξιδιών ιδρύθηκε το 1948, έχει έδρα τις Βρυξέλλες και είναι μια μοναδική ένωση στον ταξιδιωτικό τομέα, η οποία εκπροσωπεί τους Εθνικούς Οργανισμούς Τουρισμού των χωρών της Ευρώπης. Η αποστολή της είναι η ενίσχυση της βιώσιμης ανάπτυξης στην Ευρώπη ως τουριστικό προορισμό ενώ μακροπρόθεσμα φιλοδοξεί να δημιουργήσει ένα νέο μοναδικό φόρουμ στο οποίο δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς του τουρισμού θα μπορούν να συνεργάζονται για να δημιουργήσουν οφέλη και να εξαλείψουν τα μειονεκτήματα για την ταξιδιωτική βιομηχανία στην Ευρώπη.

Σήμερα, η ETC επικεντρώνει τις δραστηριότητές της στους ακόλουθους τομείς: έρευνα, μάρκετινγκ, συνηγορία. Πλέον, τοποθετείται στο προσκήνιο της ευρωπαϊκής τουριστικής σκηνής, έχοντας εδραιώσει την τεχνογνωσία της και δημιουργώντας συνεργασίες σε τομείς του τουρισμού, με βάση την προβολή, την πληροφόρηση της αγοράς και την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών.

Observatory on Tourism for Islands Economy <https://www.otie.org/>

Το ΟΤΙΕ ιδρύθηκε το 2007 στο Παλέρμο, ως μη κερδοσκοπικό σωματείο, το οποίο αποτελείται από δημόσιους φορείς, πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα και άλλους διεθνείς οργανισμούς 7 νησιωτικών χωρών της ΕΕ (Ιταλία, Ισπανία, Γαλλία, Πορτογαλία, Ελλάδα, Μάλτα και Κύπρος). Χάρη στον άμεσο διάλογο μεταξύ των φορέων στον τομέα του τουρισμού, το ΟΤΙΕ προσφέρει στις νησιωτικές περιοχές, υποστήριξη για την εκπόνηση στρατηγικών, επιχειρησιακών σχεδίων και σχεδίων μάρκετινγκ στον τομέα του τουρισμού, καθώς διαθέτει ένα ευρύ δίκτυο επαφών και ένα σταθερά ενημερωμένο σημείο αναφοράς για τον τουρισμό στην Ευρώπη.

EU Smart Tourism Initiative

Η Ευρωπαϊκή Πρωτεύουσα Έξυπνου Τουρισμού είναι μια πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Ένωσης που υλοποιείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του προγράμματος COSME και αποτελεί διάδοχο της προπαρασκευαστικής δράσης που είχε προτείνει το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και υλοποιήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2019 και το 2020. Η πρωτοβουλία επιδιώκει να ενισχύσει την καινοτόμο ανάπτυξη που δημιουργείται από τον τουρισμό στις ευρωπαϊκές πόλεις, να αυξήσει την ελκυστικότητά τους και να προωθήσει την οικονομική ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων εργασίας. Επίσης, στοχεύει στη δημιουργία ενός πλαισίου για την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών μεταξύ των πόλεων που συμμετέχουν στον διαγωνισμό αλλά και τη δημιουργία ευκαιριών για συνεργασία και νέες συνέργειες. Μέσα από την παραπάνω πρωτοβουλία παρουσιάζονται υποδειγματικές πρακτικές από τουριστικούς προορισμούς για την εφαρμογή καινοτόμων και ευφυών λύσεων σε τέσσερις κατηγορίες: Προσβασιμότητα, Ψηφιοποίηση, Βιωσιμότητα, Δημιουργικότητα & Πολιτιστική Κληρονομιά.

https://smart-tourism-capital.ec.europa.eu/index_el

2.3.4. Προγράμματα

Τα **Interreg** είναι μια σειρά προγραμμάτων για την ενίσχυση της διακρατικής εδαφικής συνεργασίας μεταξύ περιφερειών εντός και εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης. Το πρώτο Interreg ξεκίνησε το 1989. Οι δύο τελευταίες προγραμματικές περίοδοι (2015-2021 και 2021-2027) επικεντρώνονται στους άξονες που ακολουθούν:

1. Καινοτομία και ανταγωνιστικότητα.
2. Οικονομία με χαμηλές εκπομπές άνθρακα με αποδοτική χρήση πόρων.
3. Περιβάλλον και αποτελεσματική διαχείριση φυσικών και πολιτιστικών πόρων.

Παρακάτω συνοψίζονται οι στόχοι, τα αποτελέσματα, και οι πολιτικές ορισμένων προγραμμάτων Interreg που έχουν υλοποιηθεί ή πρόκειται να υλοποιηθούν και αφορούν στην κατηγορία του βιώσιμου τουρισμού. Επίσης περιγράφονται καλές

πρακτικές που συνήθως εντάσσουν στο σχέδιο δράσης τους τα διαπεριφερειακά και διασυνοριακά προγράμματα συνεργασιών στη Μεσόγειο και την Ευρώπη προκειμένου να καθοδηγήσουν στο δρόμο της μετάβασης σε ένα πιο βιώσιμο μοντέλο ανάπτυξης του τουρισμού στις πόλεις, τα νησιά και γενικά την περιφέρεια.

ALTER ECO Το έργο αφορά πιλοτική έρευνα σε περιοχές (hotspots) που η φέρουσα ικανότητα (ΦΙ) έχει ξεπεραστεί και η μεσογειακή ταυτότητα χάθηκε (Βαλένθια, Μάλαγα, Βενετία, Ρόδος, Γένοβα, Ντουμπρόβνικ) με κύριο στόχο τη μείωση της συγκέντρωσης ανθρώπινων δραστηριοτήτων στα σημεία αυτά μέσω διαφοροποίησης της προσφοράς και δημιουργίας νέων ευκαιριών για τις επιχειρήσεις. Παράλληλα στοχεύει στην ενίσχυση της μεσογειακής ταυτότητας και προβολής μέσα από την προώθηση της τοπικής παράδοσης και της κοινής κληρονομιάς. Προϋπόθεση για την επιτυχή έκβαση των αποτελεσμάτων είναι η ανάπτυξη εργαλείων για την εκτίμηση της σημασίας και του επιπέδου απειλής της μεσογειακής ταυτότητας και κυρίως η μεθοδολογία για την εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας.

<https://alter-eco.interreg-med.eu/>

BrandTour Το έργο αναδεικνύει τη μοναδική ταυτότητα κάθε προορισμού και στοχεύει στην εγγύηση σταθερής απασχόλησης, συνεισφέροντας παράλληλα στην βιωσιμότητα με τη διασπορά των μεγάλων τουριστικών ροών του καλοκαιριού και στο χειμώνα. Η καμπάνια “Better in Winter” ξεκίνησε από τις Βαλεαρίδες με σκοπό να αναπτυχθούν δράσεις για να δοθεί μια ώθηση στις εκτός εποχής περιόδους (off-season). Αυτή η νέα στρατηγική προώθησης εστιάζει σε πιο αυθεντικές πτυχές του τουρισμού: γαστρονομία, κληρονομιά, πολιτισμός, φύση, αθλητισμός, υγεία, τέχνες, φεστιβάλ, παράδοση, κτλ.

Co-Evolve Το έργο στοχεύει στην καθοδήγηση και αποτελεσματική υποστήριξη εκείνων που λαμβάνουν τις αποφάσεις με παροχή ενός συνόλου δεικτών:

- Κύριοι δείκτες είναι 40 επιλεγμένοι δείκτες από το εργαλείο ETIS (European Tourism Indicator System for Sustainable Destinations).
- Τοπικοί δείκτες που αφορούν στα χαρακτηριστικά και τις ιδιαιτερότητες της κύριας μορφής τουριστικής δραστηριότητας για κάθε τύπο προορισμού.
- Πιλοτικοί δείκτες που αφορούν συγκεκριμένα κάποια περιοχή και συνδέονται με τις απειλές, τους βοηθητικούς παράγοντες και τα θέματα διακυβέρνησης του προορισμού.

<https://co-evolve.interreg-med.eu/>

ConsumeLess Το έργο βασίζεται στην απόδοση ετικέτας σε κάθε μορφής πάροχο τουριστικών υπηρεσιών που προβαίνει σε συγκεκριμένες δράσεις διαχείρισης ενέργειας, οικονομίας νερού και μείωσης απόβλητων. Στοχεύει στη δημιουργία αντίστοιχης στρατηγικής marketing γύρω από την ετικέτα ώστε οι συγκεκριμένοι προορισμοί να προσελκύσουν επισκέπτες. Παράλληλα αποσκοπεί στην πραγματοποίηση δράσεων ευαισθητοποίησης σε τοπικό επίπεδο για την αναγνώριση και προώθηση της ετικέτας. Η επίτευξη των στόχων έγκειται στον έλεγχο εφαρμογής των μέτρων και αποτελεσμάτων σε επίπεδο βιωσιμότητας. <https://consume-less.interreg-med.eu/what-we-do/>

DestiMED Το έργο έχει στόχο να υποστηρίξει τις περιφέρειες της Μεσογείου, αναπτύσσοντας από κοινού πακέτα οικοτουρισμού σε Προστατευόμενες Περιοχές της Μεσογείου, εφαρμόζοντας ολιστικές πολιτικές που συνδέουν τον τουρισμό με το περιβάλλον και τη διατήρησή του:

- Βελτίωση στρατηγικών ολοκληρωμένου σχεδιασμού και ενίσχυση των διατομεακών τοπικών και περιφερειακών πολιτικών.
- Παροχή αποτελεσματικής εκπαίδευσης στους ενδιαφερόμενους φορείς.
- Διάθεση εργαλείων για τη διαχείριση, μέτρηση και προώθηση οικοτουρισμού.

<https://destimed.interreg-med.eu/>

INCIRCLE Το έργο αποσκοπεί στην εφαρμογή κυκλικής οικονομίας και οι πέντε (5) περιοχές που συμμετέχουν ως εταίροι πρόκειται να προβούν αντίστοιχα στις παρακάτω δράσεις:

- Μείωση αποβλήτων φαγητού μέσω χρησιμοποίησης τοπικών βιολογικών τροφίμων, διανέμοντας το φαγητό που δεν καταναλώθηκε σε ευάλωτες ομάδες πληθυσμού και κομποστοποιώντας το μέρος του φαγητού που δε μπορεί να χρησιμοποιηθεί.
- Προώθηση εναλλακτικών προτύπων κινητικότητας όπως ποδήλατο για την σύνδεση πόλεων με κοντινές παραλίες.
- Εφαρμογή μέτρων για τη βελτίωση της σύνδεσης μεταξύ θέλγητρων και αύξηση της διαθεσιμότητας ποδηλάτων.
- Συγκέντρωση απορροών όμβριων υδάτων και επαναχρησιμοποίηση κοντά σε τουριστική περιοχή.
- Μείωση της ρύπανσης αέρα και θορύβου μέσω υποστήριξης εναλλακτικής και ηλεκτρικής κινητικότητας που τροφοδοτούνται από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.
-

INTENSE Το έργο στοχεύει στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των δημόσιων δράσεων για τη διατήρηση, προστασία, προώθηση και ενίσχυση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς των παράκτιων περιοχών. Βασίζεται σε μελέτες σκοπιμότητας ποδηλατικών και πεζοπορικών διαδρομών, οι οποίες περιλαμβάνουν ανάλυση των υφιστάμενων υποδομών, σημείων ενδιαφέροντος και υπηρεσιών αλλά και εκτίμηση του επενδυτικού κόστους. Τα αναμενόμενα αποτελέσματα περιλαμβάνουν ανάπτυξη και ολοκληρωμένη διαχείριση ενός συστήματος πακέτων προσφοράς βιώσιμου τουρισμού με αύξηση του αριθμού και της παρουσίας επισκεπτών κατά τη διάρκεια του χρόνου, ενσωματώνοντας τη διατροφική κινητικότητα (χρήση διαφορετικών μέσων μεταφοράς για τις μετακινήσεις των τουριστών).

MEDCYCLETOUR (Eurovelo-8) Το έργο αφορά στη χρήση της μεσογειακής διαδρομής EuroVelo 8 (ποδηλατικό δίκτυο που συνδέει την Κύπρο με την Καντίθ) ως εργαλείο για να επηρεάσει περιφερειακές και εθνικές πολιτικές για την προώθηση του βιώσιμου και υπεύθυνου τουρισμού σε μεγάλη κλίμακα. Επικεντρώνεται στον ποδηλατικό τουρισμό και την δημιουργία ποιοτικών διαδρομών και προορισμών παρέχοντας διεθνικές λύσεις για προσέλκυση επισκεπτών σε παράκτιες περιοχές της Μεσογείου. Η υλοποίηση του MEDCYCLETOUR περιλαμβάνει:

- Σχέδιο δράσης και συστάσεις πολιτικής για επενδύσεις στις περιοχές.
- Πιλοτικές δράσεις για εξέταση των προτεινόμενων εξελίξεων.
- Επικαιροποιημένη πληροφόρηση και προώθηση του δικτύου Eurovelo-8 .
- Ανάπτυξη νέων τουριστικών προϊόντων και πακέτων, προάγοντας το εισόδημα και την απασχόληση στον τουρισμό.

Για την διασφάλιση της ανάπτυξης και την καλύτερη υποστήριξη του Eurovelo-8 απαιτείται κατάλληλη δικτύωση με εμπλοκή και συμμετοχή όχι μόνο των τουριστικών οργανισμών αλλά και άλλων ενδιαφερόμενων κλάδων, όπως οι ποδηλατικοί σύλλογοι, οι υπεύθυνοι υποδομών, οι φορείς δημόσιων μεταφορών, οι πάροχοι υπηρεσιών και άλλοι εμπειρογνώμονες. Το Eurovelo-8 μπορεί να βελτιωθεί, επεκταθεί και αναπαραχθεί, ακολουθώντας τις ήδη υπάρχουσες πρακτικές σε συνδυασμό με αντίστοιχες συναντήσεις με τις τοπικές και περιφερειακές αρχές.

Mitomed+ Το έργο επικεντρώνεται στην ανάπτυξη κοινών εργαλείων και σχεδίων δράσης και στη μεταφορά και εφαρμογή καλών πρακτικών σε μεσογειακές περιοχές. Οι προορισμοί που επιδιώκουν να πιστοποιήσουν τη βιωσιμότητά τους, ακολουθούν

μια στρατηγική που βασίζεται στη μέτρηση δεικτών που διευκολύνουν την παρακολούθηση των επιπτώσεων των τουριστικών ροών. Η συλλογή των στοιχείων αναρτάται σε μια πλατφόρμα, όπου πραγματοποιείται περαιτέρω ανάλυση δεδομένων, καθιστώντας έτσι δυνατή τη συγκριτική αξιολόγηση με άλλους προορισμούς.

Η επιτυχημένη πορεία του προγράμματος προϋποθέτει την οργανωμένη εκπαίδευση των εμπλεκόμενων για την εισαγωγή δεδομένων και τη συνολική λειτουργία της πλατφόρμας. Επίσης απαιτείται διαρκής ευαισθητοποίηση νέων ενδιαφερόμενων μερών, καθώς και καθορισμός των κοινών επικαιροποιημένων κριτηρίων. Κρίσιμο σημείο αποτελεί η συνεργασία με τοπικούς, περιφερειακούς και εθνικούς φορείς, καθώς η τελική απόφαση σχετικά με τη χρησιμότητα της πλατφόρμας για τον κάθε προορισμό, λαμβάνεται σε πολιτικό επίπεδο.

<https://mitomed-plus.interreg-med.eu/>

SmartDest Το έργο στοχεύει στην υποστήριξη και επανεκκίνηση της ανταγωνιστικότητας της αλυσίδας διακρατικών τουριστικών παροχών ξεκινώντας μια διαδικασία ενσωμάτωσης ροών πληροφοριών και βάσεων δεδομένων που υπάρχουν διαθέσιμες στο δημόσιο και ιδιωτικό σύστημα μαζί με την τοπική τουριστική προσφορά. Μέσα από τη δημιουργία εφαρμογών που μπορούν να λειτουργούν μεταξύ τους μέσω μιας διασυνοριακής βάσης δεδομένων, επιδιώκει να δημιουργήσει ένα καινοτόμο «οικοσύστημα ψηφιακού τουρίστα», αντλώντας χρήσιμες τουριστικές πληροφορίες από τις περιφέρειες.

Winter-MED Το έργο προωθεί τη μετάβαση από την τωρινή κατάσταση υπερεκμετάλλευσης των νησιωτικών τουριστικών περιοχών κατά τους θερινούς μήνες σε εναλλακτικούς βιώσιμους προορισμούς όλο το χρόνο. Στοχεύει στην ανάδειξη μιας διακρατικής στρατηγικής ώστε η τουριστική περίοδος να επεκταθεί με τουριστικές ροές κατά τη διάρκεια ολόκληρου του χρόνου με ανάπτυξη βιώσιμου και υπεύθυνου τουρισμού. Οι εταίροι που συμμετέχουν στο πρόγραμμα προτείνουν ολοκληρωμένες λύσεις για την αντιμετώπιση των κοινών προκλήσεων, εστιάζοντας στα κοινά συμφέροντα, πέρα και πάνω από τις διαστάσεις που συνήθως συνδέονται με τον ανταγωνισμό μεταξύ προορισμών σε μια παγκόσμια αγορά.

Για την επίτευξη των στόχων πρόκειται να εφαρμοστεί συνδυασμός καλών πρακτικών μιας σειράς προγραμμάτων MED που έχουν υλοποιηθεί (MITOMED, Co-Evolve, SmartDest, Intense, Medcycletour, BrandTour, ConsumeLess, CivitasDest, Alter-Eco, BrandTour). Κύρια σημεία αποτελούν:

- Η προσφορά διαφοροποιημένων προϊόντων που δεν εστιάζουν στο μοντέλο 3s (sea, sand, sun) αλλά διατίθενται όλο το χρόνο με προώθηση καλύτερων τιμών

κατά τη διάρκεια της χαμηλής περιόδου και έργα υποδομών για τη βελτίωση της πρόσβασης στα νησιά.

- Η προσέλκυση νέων (επιλεγμένων) αγορών και ομάδων στόχο και η δημιουργία μιας τουριστικής αντίληψης που βασίζεται σε ένα μοντέλο μικρότερης κατανάλωσης πόρων.
- Ο σχεδιασμός τουριστικών προϊόντων με βάση τα χαρακτηριστικά της μεσογειακής ταυτότητας και η ενσωμάτωση της τοπικής παραγωγής σε ένα πιο ελκυστικό τουριστικό σύστημα, ειδικά για τους διεθνείς τουρίστες (ως ανταγωνιστικό πλεονέκτημα).
- Η εφαρμογή της συμμετοχικής προσέγγισης για την αποφυγή σύγκρουσης συμφερόντων και η αξιοποίηση πλήρους κοινωνικού διαλόγου σε περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο με εμπλοκή των τοπικών παραγόντων στον σχεδιασμό τουριστικών προϊόντων υψηλής ποιότητας.
- Η κατάρτιση και απόκτηση ικανοτήτων για την ενίσχυση δεξιοτήτων και ταλέντων σε υπαλλήλους του τουρισμού, με υλοποίηση μαθημάτων για καινοτόμα προϊόντα και υπηρεσίες αλλά και με συνεργασίες με ακαδημαϊκά τμήματα και εμπειρογνώμονες για την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας.
- Η εκμετάλλευση εργαλείων ΤΠΕ για την κοινή παρακολούθηση και συγκριτική αξιολόγηση δεικτών, αλλά και για τη δημιουργία πλατφόρμων λήψης αποφάσεων, ανταπόκρισης σε κρίσεις και συνεργατικής ευαισθητοποίησης.
- Η δημιουργία διαπεριφερειακών τουριστικών κόμβων με συνεργασία θερινών και χειμερινών προορισμών, η οικονομική υποστήριξη επιχειρήσεων για την ανακαίνιση τουριστικών εγκαταστάσεων, η παροχή κινήτρων για δημόσιες επενδύσεις και λειτουργία των επιχειρήσεων και εκτός εποχής, κ.ά.

<https://winter-med.interreg-med.eu/>

2.3.5 Καταληκτικές επισημάνσεις

Όπως διαπιστώνεται από τα παραπάνω, τα προγράμματα που σχεδιάζονται εστιάζουν σε:

A) Βελτίωση της κινητικότητας μέσω δράσεων που ενδεικτικά αφορούν σε:

- λήψη μέτρων για το κυκλοφοριακό πρόβλημα και τη μείωση θορύβου
- δημιουργία χώρων στάθμευσης
- πεζοδρομήσεις
- βελτίωση στην προσβασιμότητα για άτομα με κινητικά προβλήματα
- αύξηση της χρήσης εναλλακτικών μορφών μετακίνησης, όπως ηλεκτρικά αυτοκίνητα, ποδήλατα, κ.ά.

B) Προστασία του περιβάλλοντος μέσω βελτίωσης του οικολογικού τους αποτυπώματος σε επίπεδο:

- εξοικονόμησης νερού και ενέργειας

- αποτελεσματικής διαχείρισης στερεών και υγρών αποβλήτων
- χρήσεων γης με σεβασμό στην αλυσίδα ζωής για τη διασφάλιση της βιοποικιλότητας και των οικοσυστημικών υπηρεσιών
- ατμόσφαιρας με έλεγχο των επιπέδων παραγωγής διοξειδίου του άνθρακα.

Γ) Ανάδειξη φυσικών, πολιτιστικών και παραγωγικών πόρων μέσω:

- παρεμβάσεων αναβάθμισης δημόσιων χώρων (πχ. απομάκρυνση άχρηστων αντικειμένων, επισκευές πλακοστρώτων, φυτεύσεις, κλπ)
- δημιουργίας διαδρομών-μονοπατιών με κατάλληλη σήμανση (πχ. ενημερωτικές πινακίδες, ηλεκτρονικές εφαρμογές κλπ)
- αναζήτησης λύσεων για την εποχικότητα και τον υπερτουρισμό
- εξασφάλισης αναγέννησης και διατήρησης των πόρων του θαλάσσιου και χερσαίου πλούτου.

Δ) Εκπαίδευση μέσω σχεδιασμού δράσεων που ενδεικτικά αναφέρονται σε:

- διοργάνωση διαδικτυακών ή δια ζώσης σεμιναρίων κατάρτισης και ανταλλαγής καλών πρακτικών για τα στελέχη και τους εργαζόμενους στον τουριστικό κλάδο
- υλοποίηση εργαστηρίων ενδιαφερόμενων παραγόντων του τουρισμού για την επιλογή μέτρων και την ιεράρχηση των βημάτων αντιμετώπισης.

Ε) Ψηφιοποίηση μέσω της υιοθέτησης νέων τεχνολογιών από:

- την αυτοδιοίκηση (δήμους και περιφέρειες) με εφαρμογή της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης και συμμετοχή των ενδιαφερόμενων πολιτών
- τις επιχειρήσεις για τον τρόπο λειτουργίας τους με ανάπτυξη εφαρμογών, την ανταλλαγή πληροφοριών και δεδομένων.

Κ3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Αφορά τόσο την αξιολόγηση του εξωτερικού όσο και του εσωτερικού περιβάλλοντος του προορισμού ώστε να αξιολογηθεί η κατάσταση στην οποία βρίσκεται, αλλά και των πολιτικών που εφαρμόστηκαν ώστε να καταλήξει σε μια τεκμηριωμένη SWOT analysis που θα αποτελεί τη βάση για χάραξη πολιτικής.

Επιπλέον είναι σημαντικό να διερευνηθεί μέσω της υπάρχουσας βιβλιογραφίας και των διαθέσιμων μελετών, το κατά πόσο τα στοιχεία που θεωρούνται ή θα αναδειχθούν ότι αποτελούν πλεονεκτήματα, μειονεκτήματα, ευκαιρίες και κίνδυνοι αυτό οφείλεται γιατί συνδέονται με τα χαρακτηριστικά που έχει η τουριστική ανάπτυξη των Ιονίων Νήσων (ή και της χώρας συνολικά) και πρέπει/μπορούν να αλλάξουν με τις κατάλληλες πολιτικές ή ότι αποτελούν εγγενή χαρακτηριστικά της τουριστικής δραστηριότητας όπως έχει αναπτυχθεί παγκόσμια μέχρι σήμερα και ότι οι αλλαγές είναι πολύ πιο δύσκολες γιατί αφορούν το παγκόσμιο μοντέλο ανάπτυξης.

3.1 Αποτύπωση και Αξιολόγηση του Εξωτερικού Περιβάλλοντος του Προορισμού

Στόχος αυτής της ενότητας είναι να καταγράψει το πλαίσιο μέσα στο οποίο κινείται ο τουρισμός της Περιφέρειας ώστε να διαπιστώσει ποιες είναι οι παλιές και κυρίως οι νέες ευκαιρίες (Ο) που πρέπει να αξιοποιήσει, ενώ θα πρέπει να ενισχύσει την ανθεκτικότητα του στις εξωτερικές απειλές (Τ).

Η ανάλυση έγινε με την αξιοποίηση μελετών που έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα και αναφέρονται στη ζήτηση της Ελλάδας ως προορισμού, αλλά και των ανταγωνιστριών περιοχών της ζώνης του ήλιου και ιδιαίτερα των νησιωτικών.

Όπως αναφέρθηκε εκτενώς στη προηγούμενη ενότητα αλλά και στην γενική εισαγωγή, υπάρχει μια μεγάλη στροφή για βιώσιμο τουρισμό που προέρχεται από όλους τους εμπλεκόμενους, γεγονός που έχει οδηγήσει σε μια σειρά από πρωτοβουλίες και δράσεις. Αυτό αναφέρεται τόσο σε παγκόσμιο και ευρωπαϊκό επίπεδο, όσο και σε ελληνικό έστω και αν αυτό είναι αρκετά περιορισμένο. Ενδεικτικό στοιχείο της φιλοδοξίας αυτής είναι και η αναφορά στον «αναγεννητικό» (regenerative) τουρισμό, δηλαδή αυτό που θα αφήνει τον προορισμό σε καλύτερη κατάσταση από ότι ήταν πριν (Considerate, 2023, σ.11) μέσα από δράσεις όπως η “Pathway to Net Positive” που έχει αναλάβει η Sustainable Hospitality Alliance (SHA). Παράλληλα πολλαπλασιάζονται τα περιβαλλοντικά σχήματα και τα συστήματα απολογισμού δράσης των επιχειρήσεων με κοινωνική και περιβαλλοντική στοχοθεσία.

Η τάση της ζήτησης αποτελεί μια σημαντική ένδειξη για το ποιες αναμένεται να είναι οι εξελίξεις στο άμεσο και λιγότερο άμεσο μέλλον. Καταγράφεται αύξηση των δημοσιευμάτων ότι οι τουρίστες, ειδικά μετά τη πανδημία, αναζητούν όλο και σε

μεγαλύτερα ποσοστά βιώσιμους προορισμούς. Πολλές έρευνες που υλοποίησαν πλατφόρμες όπως οι Expedia, Booking Skyscanner έδειξαν ότι ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό υποψήφιων ταξιδιωτών να αναζητούν βιώσιμες ταξιδιωτικές επιλογές καθώς η περιβαλλοντική και κοινωνική ευαισθητοποίηση αυξάνει. Παρ' όλα αυτά πρόσφατη έρευνα της Booking⁴⁰ έδειξε ότι μόλις το 30% των υποψήφιων ταξιδιωτών έδειξαν ενεργά ότι ψάχνουν επιχειρήσεις που προβάλλουν τη βιωσιμότητα. Είναι γεγονός ότι μεταξύ της δήλωσης πρόθεσης και της τελικής πράξης-συμπεριφοράς υπάρχει συχνά απόσταση όπως φανερώνει και το παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 1.1.: Λόγοι απόκλισης μεταξύ λόγων και έργων τουριστών

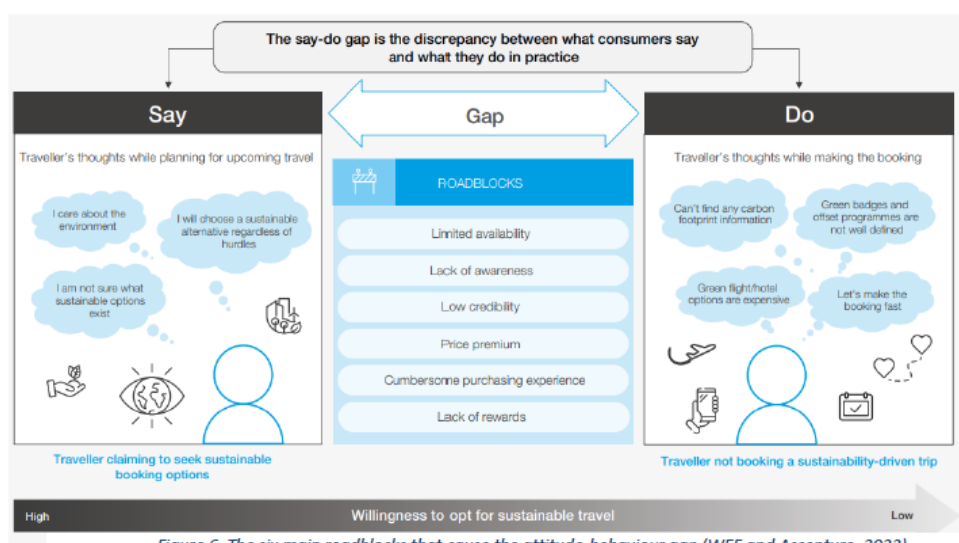

Figure 6. The six main roadblocks that cause the attitude-behaviour gap (WEF and Accenture, 2022)

Συμπερασματικά, ως σημαντικότερες ευκαιρίες του εξωτερικού περιβάλλοντος που οφείλει να αξιοποιήσει ο τουρισμός των Ιονίων εμφανίζονται:

- υπάρχει τάση για αλλαγή του καταναλωτικού προτύπου των τουριστών με στροφή προς βιώσιμους προορισμούς και επιχειρήσεις σε συνδυασμό με την ασφάλεια, έστω και αν διστάζουν γιατί δυσπιστούν στο κατά πόσο υπάρχει ειλικρίνεια σε ότι προβάλλεται ως «πράσινο» χαρακτηριστικό της επιχείρησης και του προορισμού, λόγω της εξάπλωσης του «green washing».
- υπάρχει μετακίνηση των προτιμήσεων των τουριστών από τον τουρισμό απόλαυσης προς των τουρισμό εμπειριών μέσω δραστηριοτήτων όπου ο τουρίστας έχει ενεργή συμμετοχή και δεν είναι απλά θεατής.
- υπάρχουν σημαντικές χρηματοδοτικές ευκαιρίες για επενδύσεις που μειώνουν το αποτύπωμα της τουριστικής δραστηριότητας από τη πλευρά των παραγωγών ειδικά μέσα από το «πρασίνισμα» των δραστηριοτήτων.
- υπάρχουν πολλές πρωτοβουλίες σε παγκόσμιο, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο για δράσεις που μειώνουν το αποτύπωμα του τουρισμού δίνοντας έμφαση σε δημιουργία υπεύθυνων επιχειρήσεων και υπεύθυνων τουριστών που θα μειώνουν το ενεργειακό τους αποτύπωμα, δεν θα χρησιμοποιούν

⁴⁰ Booking.com (2023) www.booking.com-sustainable-travel-report2023.pdf

πλαστικά μιας χρήσης, θα λαμβάνουν υπόψη την ανάγκη για προστασία της βιοποικιλότητας και του τοπίου κλπ

- υπάρχει τάση για «εξατομίκευση» στον ατομικό ταξιδιωτικό σχεδιασμό. Οι ταξιδιώτες αναζητούν εμπειρίες προσαρμοσμένες στις προτιμήσεις και τα ενδιαφέροντά τους. Αυτή η απαίτηση οδηγεί τους ταξιδιωτικούς παρόχους να προσφέρουν πιο εξατομικευμένες επιλογές, από εξατομικευμένα δρομολόγια έως εξατομικευμένες εμπειρίες διαμονής και φαγητού, ενώ ταυτόχρονα θα πρέπει να διαχειριστούν με τις κατάλληλες υποδομές και υπηρεσίες την πίεση που προκύπτει εξ αιτίας της αλλαγής πχ. από τον «μαζικό» (πούλμαν) στον ατομικό (ενοικιασμένο αυτοκίνητο) τρόπο μετακίνησης .
- έχουν αναπτυχθεί νέοι τρόποι τουριστικής διακυβέρνησης (σε όλα τα διοικητικά επίπεδα) οι οποίοι είναι συμμετοχικοί και βασίζουν τον σχεδιασμό πάνω σε δεδομένα που θα μπορούν να αξιοποιηθούν με βάση τη χρηματοδότηση του Υπ. Τουρισμού για δημιουργία DMMO και Τουριστικών Παρατηρητηρίων. Το Παγκόσμιο Δίκτυο Παρατηρητηρίων Βιώσιμου Τουρισμού (INSTO) κινείται με βάση αυτές τις αρχές.
- Έχουν αναπτυχθεί (με ή χωρίς χρηματοδότηση) σε επίπεδο ΕΕ πολλές πρωτοβουλίες για την μετάβαση των ευρωπαϊκών χωρών, προορισμών και επιχειρήσεων σε πιο βιώσιμη κατάσταση σε εφαρμογή του ευρωπαϊκού Green Deal.
- Την αποδοχή ότι θέματα υπερτουρισμού και φέρουσας ικανότητας πρέπει να μετρηθούν με βάση δείκτες που μετρούν την ικανοποίηση των τουριστών και εργαζόμενων και την ευημερία της τοπικής κοινωνίας (και έτσι η αξιολόγηση να κινηθεί πέρα από τους «παραδοσιακούς» δείκτες μεγέθυνσης ως μοναδικούς δείκτες επιτυχίας) και αντιμετωπιστούν με τις κατάλληλες πολιτικές.
- Την αποδοχή της ανάγκης για εκτίμηση και αξιολόγηση των επιπτώσεων του τουρισμού στη βιοποικιλότητα.

Ως σημαντικότερες εξωτερικές απειλές που πρέπει να αντιμετωπίσει ο τουρισμός της Περιφέρειας καταγράφηκαν:

- Η συνεχιζόμενη αύξηση της ζήτησης για διακοπές τη παγκόσμια κοινότητα που βελτιώνει τα εισοδήματα της και τις προσδοκίες της είναι μια από τις αιτίες του υπερτουρισμού. Σε αυτό συνηγορούν και άλλες τάσεις όπως είναι τα φτηνά αεροπορικά ταξίδια από τις εταιρείες χαμηλού κόστους (LCC)⁴¹, οι τις φτηνές μαζικού τύπου κρουαζιέρες⁴² και τα φτηνότερα ιδιωτικά καταλύματα που εξαπλώθηκαν παγκόσμια μέσω των πλατφορμών. Τοπικές αρχές και τοπικοί επιχειρηματίες πίστευαν και πιστεύουν σε μεγάλο βαθμό ακόμη, ότι «περισσότεροι τουρίστες είναι καλύτερα». Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την απροθυμία –ή συχνά την κατηγορηματική άρνηση– να περιοριστούν οι αριθμοί με οποιονδήποτε τρόπο, να αυξηθούν (ή να εισαχθούν) ημερήσιοι τουριστικοί φόροι, να χρεωθούν οι γραμμές

⁴¹ <https://www.responsibletravel.com/copy/what-is-overtourism>

⁴² Και στις δύο περιπτώσεις η μη επιβολή φόρων στα καύσιμα και ΦΠΑ στη δραστηριότητα αποτελεί έναν έμμεσο τρόπο επιδότησης

κρουαζιέρας για ελλιμενισμό ή να επιδιωχθεί όπως η συμπεριφορά των τουριστών να είναι ευεργετική – ή το λιγότερο, όχι επιζήμια – για τον τοπικό τρόπο ζωής και τα τοπία.

- Η τάση για εξατομίκευση των διακοπών (που είναι ιδιαίτερα έντονη στον τουρισμό πολυτελείας) που σημαίνει μεταξύ άλλων ατομικές μετακινήσεις και διαμονή σε «ιδιαίτερα» καταλύματα (πχ. με ατομική πισίνα), μπορεί να αυξήσει σημαντικά το αποτύπωμα των τουριστών
- Η συνεχιζόμενη αύξηση του ανταγωνισμού μεταξύ των προορισμών του πλανήτη και ιδιαίτερα από προορισμούς χαμηλού κόστους που προσφέρουν το ίδιο προϊόν (3S) με μικρότερο κόστος σε ένα λιγότερο αλλοτριωμένο περιβάλλον.
- Η διαφαινόμενη ενίσχυση της κλιματικής αλλαγής κυρίως με την εμφάνιση έντονων καιρικών φαινομένων. Τη τελευταία 5ετία ισχυρές καταιγίδες (που συχνά έρχονται από τα δυτικά) έχουν προκαλέσει εκτεταμένες ζημιές στα νησιά του Ιονίου, ενώ ενδέχεται να μεταβάλει και τη τουριστική περίοδο. Ταυτόχρονα ο κίνδυνος που υπάρχει από την ανύψωση της στάθμης της θάλασσας για μεγάλο μέρος των παράκτιων ζωνών της Μεσογείου και ειδικά για τα νησιά. Η υποβάθμιση της ποσειδωνίας, ειδικά από τις παράκτιες ζώνες, εκτός όλων των άλλων προβλημάτων θα επιδεινώσει και τη κατάσταση των παραλιών και τη ποιότητα των παράκτιων θαλάσσιων νερών.
- «Η μετάβαση προς τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας εγείρει ερωτήματα για τη τουριστική βιομηχανία, όπως είναι οι πιθανές επιπτώσεις στο γραφικό τοπίο που προσελκύει τουρίστες στην Ελλάδα» (Considerate, 2023, p.55).

3.2. Αποτύπωση και Αξιολόγηση της Κατάστασης του Προορισμού (Εσωτερικό Περιβάλλον)

Η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων συγκαταλέγεται μεταξύ των 5 κύριων περιφερειών-προορισμών της χώρας μαζί με τις Περιφέρειες Νοτίου Αιγαίου, Κρήτης, Αττικής και Κεντρικής Μακεδονίας. Αυτές καλύπτουν περίπου το 78% του ελληνικού τουρισμού σε ό,τι αφορά τις κλίνες και το 88% σε ό,τι αφορά στις εισπράξεις.

Δεδομένου ότι στόχος του έργου είναι η χάραξη στρατηγικής για τον βιώσιμο τουρισμό στη Περιφέρεια, θα πρέπει να δοθεί σε αυτούς που λαμβάνουν αποφάσεις: α) επαρκές και τεκμηριωμένο υλικό (ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα) σχετικά με την κατάσταση των νησιών και β) πληροφορίες για την αντίληψη που έχουν οι κάτοικοι και οι εμπλεκόμενοι στον τουρισμό για το νησί τους. Θα πρέπει να αναδυθούν όλα τα σημεία που αποτελούν προβλήματα για τη βιωσιμότητα του τουρισμού και των προορισμών και οι αιτίες που τα προκαλούν (τα «αρνητικά» αυτά στοιχεία του εσωτερικού συστήματος -W), που μαζί με τα πλεονεκτήματα (S) της Περιφέρειας και των επιμέρους προορισμών της, θα αποτελέσουν στοιχεία της SWOT analysis.

3.2.1. Αποτύπωση και αξιολόγηση της τουριστικής προσφοράς

Εστιάζεται στην καταγραφή των υφιστάμενων υποδομών που προσδιορίζουν τη δυνατότητα παραγωγής και τα χαρακτηριστικά του τουριστικού προϊόντος με έμφαση:

- α) στα θέλγητρα των προορισμών και την αξιοποίηση τους
- β) στις διαθέσιμες κλίνες και στα χαρακτηριστικά τους,
- γ) στην ύπαρξη άλλων τουριστικά χαρακτηριστικών επιχειρήσεων⁴³

Τα παραπάνω αποτυπώνουν την πολυπλοκότητα της τουριστικής δραστηριότητας και εξηγούν σε ένα βαθμό τη δυσκολία αποτύπωσης της και αξιολόγησης των αποτελεσμάτων της .

Α. Τα θέλγητρα διακρίνονται στους αρχαιολογικούς χώρους και τα μουσεία του Υπ. Πολιτισμού αλλά και σε άλλους χώρους με βάση την επισκεψιμότητα τους όπως καταγράφεται στις τουριστικές πλατφόρμες ή και το υλικό προβολής.

Τα Επτάνησα, έχουν ιδιαίτερο πολιτισμό σε σχέση με την υπόλοιπη χώρα που έχει επηρεαστεί από τη μακρά περίοδο υπαγωγής τους σε ευρωπαϊκές χώρες. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά με τουριστικό ενδιαφέρον είναι η αρχιτεκτονική, η κουζίνα και η μουσική. Λόγω μεγέθους αλλά και ιστορικής διαδρομής, η συγκέντρωση μνημείων και μουσείων είναι σημαντικότερη στη Κέρκυρα, της οποίας η πρωτεύουσα αποτελεί και μνημείο πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO⁴⁴. Παρ' όλα αυτά ο αριθμός των επισκέψιμων μουσείων και μνημείων είναι μικρός (7 και 4 αντίστοιχα) και με μικρή επισκεψιμότητα (193.747 και 206.500 επισκέπτες αντίστοιχα για το 2022) σχετικά με τον όγκο των τουριστών που επισκέπτονται τα νησιά (3.176.251 αφίξεις ξένων τουριστών το 2022).

Η πόλη και οι παραλίες (Κάβος, Παλαιοκαστρίτσα, Δασιά, Κασσιόπη, Σιδάρι κλπ.) της Κέρκυρας, ο Λαγανάς, το Τσιλιβί, το Καλαμάκι, το Αργάσι της Ζακύνθου, το Φισκάρδο και ο Καραβόμυλος στη Κεφαλλονιά, η Βασιλική και η πόλη της Λευκάδας, ο κόλπος Βαθύ στην Ιθάκη αποτελούν τις πλέον επισκέψιμες περιοχές (<https://www.tripadvisor.com.gr/>) , γεγονός που καταδεικνύει την κυρίαρχη μορφή τουρισμού της περιφέρειας, όπως άλλωστε φαίνεται και από την επίσημη ιστοσελίδα της χώρας⁴⁵ (<https://www.visitgreece.gr/el/islands/ionian-islands>).

⁴³ Με βάση το Σύστημα των Δορυφόρων Λογαριασμών Τουρισμού, που αποτελεί το παγκόσμιο αποδεκτό σύστημα καταγραφής της τουριστικής δραστηριότητας υπάρχουν συγκεκριμένοι παραγωγικοί κλάδοι που αποκαλούνται ως τουριστικές χαρακτηριστικές δραστηριότητες (UN, 2008, *International recommendations for tourism statistics*, p.53).

⁴⁴ Σύμφωνα με το ΠΕΣΠΚΑ υπάρχουν εκατοντάδες καταγεγραμμένα μνημεία της παλαιότερης και νεότερης πολιτιστικής κληρονομιάς για τα οποία δεν υπάρχει καμία εικόνα σε ότι αφορά στη κατάσταση και στο βαθμό αξιοποίησης τους. Το πιθανότερο ενδεχόμενο είναι ότι όχι μόνο δεν είναι επισκέψιμα αλλά ούτε έχουν ενσωματωθεί σε κάποιο σύστημα ανάδειξης τους και μέσα από αυτό ανάδειξης της φυσιογνωμίας των νησιών και της ιστορίας τους. Πιθανότατα μόνο από ξεναγήσεις και ότι βλέπουν οι τουρίστες περιδιαβαίνοντας τους δρόμους των οικισμών ή τις εξοχές

⁴⁵ Στην επίσημη σελίδα της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων δεν υπάρχει ενότητα για τη τουριστική προβολή. Είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί εδώ ότι δεν είχε συσταθεί Περιφερειακή Τουριστική Επιτροπή στη τελευταία περίοδο γεγονός που αναδεικνύει τον τρόπο τουριστικής διακυβέρνησης που είχε επιλέξει η απερχόμενη περιφερειακή αρχή.

Ο θαλάσσιος τουρισμός κατέχει μια ιδιαίτερη θέση στο τουριστικό προϊόν των Ιονίων νησιών με τις διαφορετικές του εκδοχές όπως κρουαζιέρα, yachting, καταδύσεις και θαλάσσια σπορ, προσφέροντας δυνατότητα για δραστηριότητες πολλών μορφών οργάνωσης.

Η Ζάκυνθος, η Κεφαλλονιά-Ιθάκη και κυρίως η Κέρκυρα αποτελούν σημαντικούς κρίκους στην αλυσίδα των 40 και πλέον ελληνικών λιμανιών που συμμετέχουν στην υποδοχή της κρουαζιέρας. Η Κέρκυρα με 392 προσεγγίσεις το 2022 (έναντι 420 το 2019) και 527.609 επιβάτες (767.673 το 2019) αποτελεί τον 4^ο προορισμό της χώρας, ενώ το δίπολο Κεφαλλονιά-Ιθάκη συγκαταλέγεται μέσα στην πρώτη δεκάδα με πάνω από εκατό αφίξεις πλοίων το χρόνο. Τα λιμάνια του Ιονίου δεν αποτελούν home port που αποσπούν τα μεγαλύτερα οικονομικά οφέλη, με τη δαπάνη των επιβατών⁴⁶ να περιορίζεται σε χαμηλά επίπεδα αφού περιλαμβάνει συνήθως περιήγηση-ξενάγηση με ή χωρίς πούλμαν, αγορές σε καταστήματα τοπικών προϊόντων και souvenirs και κάποιο αναψυκτικό ή καφέ.

Το yachting είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένο στο Ιόνιο Πέλαγος και λόγω των σκαφών που ελλιμενίζονται στην ευρύτερη περιοχή, αλλά και λόγω της γειτνίασης με την Ιταλία αλλά και το σύνολο της Αδριατικής Θάλασσας που αποτελεί τον «παράδεισο» των ιστιοπλόων (πεπειραμένων και νέων), εξ αιτίας του καιρού αλλά και της διαμόρφωσης των ακτών και της παρουσίας νησιών και νησίδων. Κέρκυρα και Λευκάδα διαθέτουν μαρίνες, 1235 και 600 θέσεων αντίστοιχα, και δυνατότητα ελλιμενισμού, ενώ σε πολύ κοντινή απόσταση υπάρχουν οι μαρίνες της Πρέβεζας και του Ακτίου. Ταυτόχρονα υπάρχουν και πολλά τουριστικά καταφύγια και άλλα λιμάνια μικτής χρήσης που εξυπηρετούν σκάφη αναψυχής σε όλα τα νησιά. Δεν είναι και λίγα τα σκάφη που αγκυροβολούν εκτός των λιμανιών σε κατοικημένα αλλά και στα πολλά ακατοίκητα νησιά και νησίδες.

Οι ευνοϊκές καιρικές συνθήκες, οι παραλίες, τα διαυγή νερά, τα γραφικά τοπία αλλά και ο πλούτος της θαλάσσιας χλωρίδας και πανίδας (χελώνες careta-careta ειδικά στην ευρύτερη περιοχή του κόλπου του Λαγανά στη Ζάκυνθο και τη μεσογειακή φώκια monachus-monachus σε περισσότερες περιοχές), έχουν επιτρέψει τη μεγάλη ανάπτυξη των καταδύσεων, των θαλάσσιων σπορ, αλλά και των θαλάσσιων περιηγήσεων (με πιο ξακουστό το Ναυάγιο της Ζακύνθου), σε όλα τα νησιά. Αξίζει να σημειωθεί ότι η πλειοψηφία των ζωνών Natura 2000 στη περιφέρεια αφορούν θαλάσσιες περιοχές και λιμνοθάλασσες (βλ. Χάρτη 1.1.), γεγονός που καταδεικνύει τη σημασία αλλά και την ευθραυστότητα των οικοσυστημάτων αυτών. Το Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου, ένα από τα δύο που διαθέτει η χώρα, ενώ βρίσκεται κάτω από υψηλή πίεση λόγω της μεγάλης τουριστική ανάπτυξη του κόλπου του Λαγανά,

⁴⁶ Δεν υπάρχουν μελέτες σε ότι αφορά τις οικονομικές επιπτώσεις της κρουαζιέρας στα λιμάνια υποδοχής. Στη μελέτη των Πάλλη Α. και άλλοι (2017) «Η αναπτυξιακή προοπτική της κρουαζιέρας αφετηρίας στην Ελλάδα, για λογαριασμό της ΔΙΑΕΝΟΣΙΣ, χρησιμοποιεί στοιχεία από μελέτη της Lekakou et al. του 2012 που είχε εκτιμήσει την δαπάνη των επισκεπτών σε 40,5€ ανά άτομο το 2008 στη Χίο. Πρόσφατη έρευνα για τη Θεσσαλονίκη από τον Α.Πάλλη ανεβάζει τη δαπάνη αυτή σε 54,7€. Ταυτόχρονα υπάρχουν πολλά δημοσιεύματα σε παγκόσμιο επίπεδο και την τελευταία περίοδο και στην Ελλάδα, που «χρεώνουν» στη κρουαζιέρα περισσότερα βάρη (συνωστισμό, ρύπανση), παρά οφέλη (οικονομικά) για τους προορισμούς.

συμβάλει -και κάτω από αυτές τις αντίξοες συνθήκες- στη βιώσιμη ανάπτυξη του νησιού (Spilanis I. 2013)⁴⁷.

Χάρτης 1: ζώνες Natura 2000

Πηγή: Καλλιστώ, <https://www.callisto.gr/blog/oi-periohes-natura-2000-tis-elladas>

Στη χερσαία ζώνη ξεχωρίζουν ο Εθνικός Δρυμός του Αίνου στη Κεφαλλονιά, τα τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους (24 θεσμοθετημένα), καταφύγια θηραμάτων και 64 παραδοσιακοί οικισμοί.

Π18 – Προστατευόμενες Θαλάσσιες & Χερσαίες περιοχές ως ποσοστό της συνολικής έκτασης: Με βάση το ΠΕΠΣΚΑ υπάρχουν 22 προστατευόμενες περιοχές: 4 στη Ζάκυνθο με έκταση 40.537,8 ha, 7 σε Κεφαλληνία και Ιθάκη έκτασης 146.333,75 ha, στη ΠΕ Κέρκυρας 9 με έκταση 165.743,9 ha και στη ΠΕ Λευκάδας 2 με έκταση 3398,99ha.

Β. Τουριστικά καταλύματα

Αποτυπώνουν την μέγιστη δυνατότητα φιλοξενίας/διανυκτέρευσης τουριστών σε έναν προορισμό

διακρίνονται σε 4 κατηγορίες:

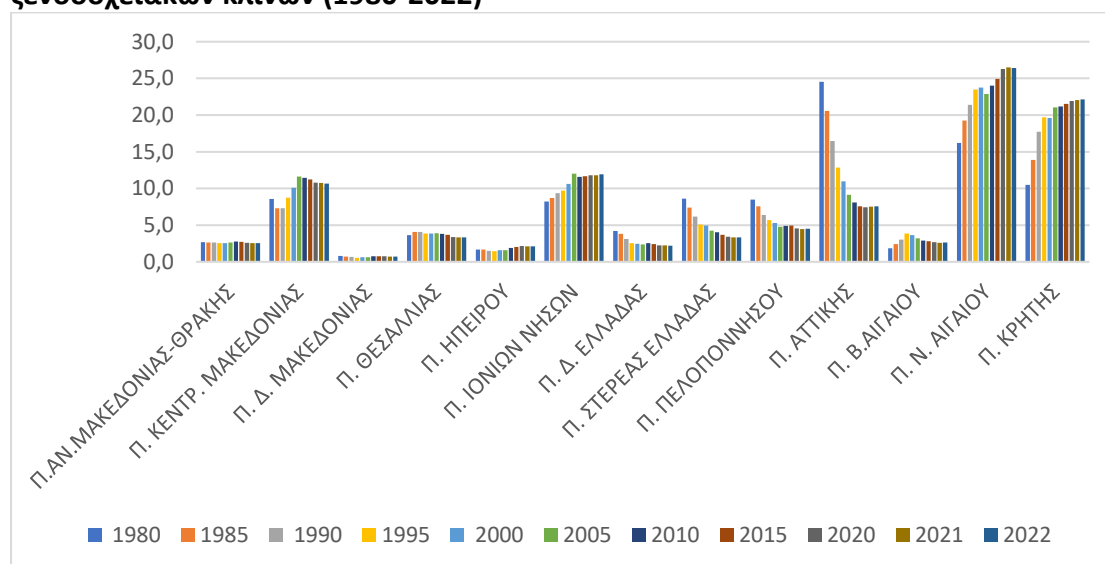
- τα ξενοδοχειακά καταλύματα
- τα campings

⁴⁷ Spilanis I., 2013, The island of Zakynthos. A haven for tourists and loggerhead turtles. Summary based on the study report "Economic assessment of a Marine Protected Area's effect on sustainable development in the Mediterranean – Case study of Zakynthos in Greece" in Mangos A., Claudot M.A. (2013), Economic study of the impacts of marine and coastal protected areas in the Mediterranean, Plan Blue, Serie Marine Ecosystems, Paper 13, October 13, pp. 46-54

- τα επαγγελματικά καταλύματα σύντομης διαμονής (γνωστά και ως Συμπληρωματικά Καταλύματα) που περιλαμβάνουν ενοικιαζόμενα δωμάτια, διαμερίσματα και κατοικίες⁴⁸
- τα ιδιωτικά καταλύματα μακράς και σύντομης διαμονής που αφορούν ιδιωτικές κατοικίες που είτε χρησιμοποιούνται από τους ιδιοκτήτες τους ως παραθεριστικές και για τη φιλοξενία φίλων, είτε ενοικιάζονται για μακρά ή σύντομη διαμονή σε τουρίστες μέσα και έξω από τις γνωστές πλατφόρμες (πχ. airBnB)⁴⁹.

Τα Ιόνια Νησιά διέθεταν το 2022 1018 ξενοδοχειακές μονάδες, έναντι 710 το 2000 και 105.496 κλίνες έναντι 64.032. Η συμμετοχή της Περιφέρειας στο σύνολο των ξενοδοχειακών κλινών της χώρας έχει αυξηθεί από 8,2% το 1980, σε 10,6% το 2000 και 11,9% το 2022 γεγονός που την τοποθετεί σήμερα στην 3^η θέση των ελληνικών περιφερειών μετά τις Περιφέρειες Ν.Αιγαίου και Κρήτης, από την 6^η θέση που κατείχε το 1980.

Διάγραμμα 1: Εξέλιξη % συμμετοχής κάθε Περιφέρειας στο σύνολο των ξενοδοχειακών κλινών (1980-2022)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ΞΕΕ

Σε ό,τι αφορά στη κατανομή των ξενοδοχειακών μονάδων ανά νησί, Κέρκυρα και Ζάκυνθος έχουν τη μερίδα του λέοντος, ενώ 5 από τα μικρά νησιά δεν έχουν καθόλου μονάδες στο έδαφος τους.

Πίνακας 1: Εξέλιξη αριθμού κλινών σε ξενοδοχεία στα νησιά της ΠΙΝ (2000-2022)

	2000	2005	2010	2015	2020	2021	2022
Ζάκυνθος	14.457	25944	29303	30544	36416	36696	37664

⁴⁸ Με βάση τις ισχύουσες διατάξεις τα επαγγελματικά καταλύματα όλων των κατηγοριών που αποτελούν τουριστικές επιχειρήσεις θα έπρεπε να είναι καταγεγραμμένα στο Μητρώο Τουριστικών Επιχειρήσεων Ελλάδας (ΜΗΤΕ) που τηρεί το Υπουργείο Τουρισμού. Όμως εδώ και κάποια χρόνια το ΜΗΤΕ έχει απενεργοποιηθεί σε ότι αφορά στα καταλύματα και η όποια πληροφόρηση προέρχεται από τις επαγγελματικές οργανώσεις.

⁴⁹ Η τεράστια και ταχύτατη ανάπτυξη των πλατφορμών ενοίκιασης ιδιωτικών κατοικιών για βραχείς μισθώσεις έχει μεταβάλει σε μεγάλο βαθμό τη κατάσταση, με αποτέλεσμα να αυξημένη ασάφεια για τη διαθεσιμότητα κλινών.

Ιθάκη	173	195	247	265	265	265	265
Κεφαλληνία	6.463	8386	10401	10282	11185	11449	11600
Ερεϊκούσσα	0	0	0	0	0	0	0
Κέρκυρα	39.617	43009	43065	44449	48440	49064	49496
Μαθράκι	0	0	0	0	0	0	0
Οθωνοί	0	0	0	0	0	0	0
Παξοί	188	282	319	314	380	380	380
Κάλαμος	0	0	0	0	0	0	0
Καστός	0	0	0	0	0	0	0
Λευκάδα	3.107	4116	4993	5378	5657	5805	5942
Μεγανήσι	27	27	149	149	149	149	149
ΣΥΝΟΛΟ	64.032	81.959	88.477	91.381	102.492	103.808	105.496

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ΞΕΕ

Τη περίοδο αυτή υπήρξε, όπως και σε ολόκληρη τη χώρα, ταχύτατη αύξηση των κλινών πολυτελείας (5*) σε βάρος των κλινών των χαμηλών κατηγοριών (2* και 1*), ενώ οι κλίνες των 4* και 3* αστεριών κράτησαν τα ποσοστά τους. Η κατανομή αυτή βρίσκεται κοντά στον μέσο όρο της χώρας, ενώ ΠΝΑ και Κρήτη έχουν κατά 10 περίπου μονάδες υψηλότερο ποσοστό μονάδων υψηλών κατηγοριών (5* και 4*).

Πίνακας 2: Σύγκριση κατανομής κλινών ανά κατηγορία μεταξύ 2003 και 2022

2003	Πολυτελ	A	B	Γ	Δ	Ε
ΣΥΝΟΛΟ	2,7	26,7	28,4	37,4	2,9	1,8
ΚΕΡΚΥΡΑ	4,9	36,1	26,2	26,9	3,5	2,3
ΖΑΚΥΝΘΟΣ	0,0	15,4	34,8	47,3	2,4	0,1
ΙΘΑΚΗ	0,0	12,3	48,7	39,0	0,0	0,0
ΚΕΦΑΛΛΟΝΙΑ	0,0	21,5	19,0	56,6	1,9	1,0
ΛΕΥΚΑΔΑ	0,0	1,0	30,6	60,0	1,6	6,8
ΜΕΓΑΝΗΣΙ	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0
ΠΑΞΟΙ	0,0	3,9	56,0	29,4	0,0	10,6
2022	5*	4*	3*	2*	1*	
ΣΥΝΟΛΟ	20,2	26,4	27,4	23,2	2,8	
ΠΕ ΚΕΡΚΥΡΑΣ	25,7	26,3	23,9	20,0	4,1	
ΠΕ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	17,4	27,5	30,9	23,0	1,2	
ΠΕ ΙΘΑΚΗΣ	0,0	23,0	39,6	37,4	0,0	
ΠΕ ΚΕΦΑΛΛΟΝΙΑΣ	11,7	31,1	27,9	27,1	2,1	
ΠΕ ΛΕΥΚΑΔΑΣ	8,3	11,6	34,0	42,7	3,4	

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ΞΕΕ

Σήμερα (Πίνακας 3) η εικόνα των ξενοδοχείων ανά κατηγορία και ανά Περιφερειακή Ενότητα δείχνει ότι οι ΠΕ Κέρκυρας και Ζακύνθου έχουν τον ίδιο αριθμό μονάδων πολυτελείας, με πολύ μεγαλύτερες τις μονάδες της πρώτης, ενώ στην Κέρκυρα

παραμένει και σχετικά σημαντικός αριθμός καταλυμάτων 1* αλλά και 2* από την πρώτη περίοδο της τουριστικής της ανάπτυξης.

Πίνακας 3: Μονάδες και κλίνες ξενοδοχείων ανά Περιφερειακή Ενότητα (2022)

	5*****		4****		3***		2**		1*		ΣΥΝΟΛΟ	
	Μονάδες	Κλίνες	Μονάδες	Κλίνες	Μονάδες	Κλίνες	Μονάδες	Κλίνες	Μονάδες	Κλίνες	Μονάδες	Κλίνες
ΣΥΝΟΛΟ	71	21.263	177	27.873	276	28.946	415	24.482	72	2.932	1.011	105.496
ΠΕ ΚΕΡΚΥΡΑΣ	31	12.835	62	13.135	105	11.896	168	9.971	49	2.039	415	49.876
ΠΕ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	30	6.567	74	10.359	95	11.631	122	8.667	9	440	330	37.664
ΠΕ ΙΘΑΚΗΣ	0	0	2	61	3	105	3	99	0	0	8	265
ΠΕ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	8	1.357	28	3.613	42	3.242	66	3.144	9	244	153	11.600
ΠΕ ΛΕΥΚΑΔΑΣ	2	504	11	705	31	2.072	56	2.601	5	209	105	6.091

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ΞΕΕ

Τέλος σε ό,τι αφορά το μέγεθος των μονάδων, η ΠΙΝ με 104,3 κλίνες ανά μονάδα, βρίσκεται με σημαντικά μεγαλύτερες μονάδας από τον εθνικό μέσο όρο (87,8) στη 2^η θέση μετά τη Κρήτη (118,8). Σε επίπεδο νησιού, Κέρκυρα και Ζάκυνθος έχουν τις μεγαλύτερες μονάδες όπως αναμενόταν (Πίνακας 4).

Πίνακας 4: εξέλιξη μέσου μεγέθους ξενοδοχειακών μονάδων ανά νησί (2000-2022)

	2000	2005	2010	2015	2020	2021	2022
Ζάκυνθος	86,6	102,5	107,7	110,7	114,9	114,7	114,1
Ιθάκη	34,6	39,0	35,3	33,1	33,1	33,1	33,1
Κεφαλληνία	67,3	66,0	73,8	72,9	75,1	74,8	75,8
Κέρκυρα	104,8	105,2	107,7	112,0	119,3	120,3	119,3
Παξοί	47,0	47,0	45,6	52,3	54,3	54,3	54,3
Λευκάδα	52,7	50,2	53,7	54,9	56,6	56,9	57,7
Μεγανήσι	27,0	27,0	74,5	74,5	74,5	74,5	74,5
ΣΥΝΟΛΟ	90,2	92,8	96,0	98,5	103,6	103,8	103,6

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ΞΕΕ

Σε ό,τι αφορά στα campings ο αριθμός τους παραμένει σταθερός και μικρός: 23 τον αριθμό με 1759 θέσεις ή το 7,4% της χώρας, που χωροθετούνται στα 4 μεγαλύτερα νησιά (Πίνακας 5)

Πίνακας 5: Campings νησιά του Ιονίου (2022)

	Αριθμός μονάδων	Αριθμός Θέσεων σκηνών	Αριθμός ατόμων
Ζάκυνθος	5	401	1604
Κεφαλληνία	2	399	1596
Κέρκυρα	9	662	2648
Λευκάδα	8	404	1616

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Σε ό,τι αφορά στα Καταλύματα Σύντομης Διαμονής (πρώην Συμπληρωματικά Καταλύματα ή Ενοικιαζόμενα Δωμάτια), η εικόνα είναι λιγότερο ξεκάθαρη δεδομένων των πολλών αλλαγών που έχουν συμβεί στον τρόπο καταγραφής τους και στο γεγονός ότι απαιτείται κάθε χρόνο η ανανέωση της άδειας λειτουργίας τους, με αποτέλεσμα να υπάρχουν πολλές αυξομειώσεις και να παρουσιάζονται διαφορετικά δεδομένα.

Με βάση τα στοιχεία του Μητρώου Τουριστικών Επιχειρήσεων του 2019 (Πίνακας 6) στα Ιόνια υπάρχουν 80.815 κλίνες σε 6,5 χιλιάδες περίπου επιχειρήσεις. Σε αντίθεση με ότι συμβαίνει στα ξενοδοχεία όπου η μεγάλη πλειοψηφία των κλινών ανήκει σε μονάδες υψηλών κατηγοριών, στα ενοικιαζόμενα δωμάτια, σύμφωνα με στοιχεία του ΜΗΤΕ, το 71% των κλινών είναι 1 και 2 κλειδιών.

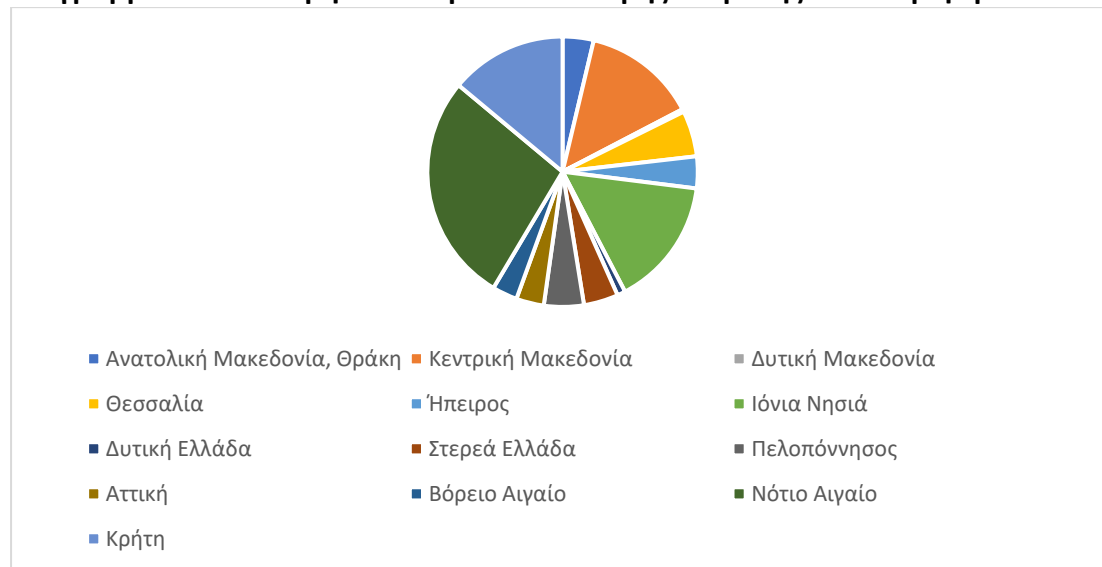
Πίνακας 6: Κλίνες σε καταλύματα σύντομης διαμονής (2019)

	Ενοικιαζόμενα Δωμάτια	Τουριστικές Επαύλεις	Τουριστικές Κατοικίες	ΣΥΝΟΛΟ
Ζάκυνθος	17591	1484	1056	20131
Ιθάκη	1412	12	504	1928
Κεφαλληνία	13504	1058	5090	19652
Ερεικούσσα	0	0	0	0
Κέρκυρα	23292	2930	3425	29647
Μαθράκι	20	0	0	20
Οθωνοί	21	0	0	21
Παξοί	1100	0	529	1629
Κάλαμος	8	0	0	8
Καστός	0	0	0	0
Λευκάδα	10291	1503	2155	13949
Μεγανήσι	211	201	0	412
ΣΥΝΟΛΟ	67450	7188	12759	87397

Πηγή: ΜΗΤΕ

Η Περιφέρεια Ιονίων είναι η 2^η περιφέρεια στη χώρα σε αριθμό καταλυμάτων σύντομης διαμονής μετά την ΠΝΑ και μπροστά από την Κρήτη και την Κ. Μακεδονία. Οι 4 περιφέρειες συγκεντρώνουν το 70% του συνόλου σε πολύ μεγάλη απόσταση από τις άλλες περιφέρειες όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 2.

Διάγραμμα 2: Κατανομή Καταλυμάτων Σύντομης Διαμονής ανά περιφέρεια 2019

Πηγή: ΜΗΤΕ

Σε ό,τι αφορά στις ιδιωτικές κατοικίες, με βάση την απογραφή κατοικιών του 2011⁵⁰ πέρα από τις κατοικούμενες κατοικίες που μπορούν να φιλοξενήσουν επισκέπτες (άλλωστε στην Έρευνα Ημεδαπών Τουριστών καταγράφεται ένα υψηλό ποσοστό διανυκτερεύσεων ως φιλοξενία από συγγενείς και φίλους), υπάρχουν οι κατοικίες με τον χαρακτηρισμό «εξοχικές και δευτερεύουσες» καθώς και οι «λοιπές κενές» που είναι προς ενοικίαση, πώληση κλπ. Οι κατοικίες αυτές χρησιμοποιούνται στη μεγάλη τους πλειοψηφία (ειδικά τώρα με την ανάπτυξη των ιδιωτικών μισθώσεων βραχείας παραμονής) ως τουριστικές με την ευρεία έννοια και τις συνυπολογίζουμε σε αυτές (Πίνακας 7).

Επιπλέον, ως εν δυνάμει νέες ιδιωτικές τουριστικές κατοικίες θα πρέπει να θεωρηθούν οι κατοικίες που κατασκευάστηκαν κατά την περίοδο 2011-2022 με δεδομένο ότι λόγω της μείωσης του πληθυσμού δεν υπάρχουν νέες ανάγκες για μόνιμη κατοικία αν και έχει αυξηθεί η διάρκεια παραμονής στις δευτερεύουσες κατοικίες από συνταξιούχους, εργαζόμενους εξ αποστάσεως και άλλες κατηγορίες. Το ποια θα είναι τελικά η χρήση τους - και αν θα επιβεβαιωθεί η υπόθεση εργασίας - θα φανεί από τα αποτελέσματα της απογραφής. Αξίζει να υπογραμμιστεί ότι η αύξηση των νέων κατοικιών που ήταν ήδη υψηλή πριν την κρίση, μειώθηκε δραματικά κατά την κορύφωση της και επανήλθε στα ίδια επίπεδα από το 2018 και μετά. Επίσης θα πρέπει να καταγραφεί ότι σε Λευκάδα, Μεγανήσι και Παξούς η αύξηση των νέων κατοικιών αγγίζει ή και ξεπερνά το 20% των υφιστάμενων κατά την απογραφή του 2011 κατοικιών.

Σημαντικό τμήμα των ιδιωτικών αυτών κατοικιών -που στο σύνολο της Περιφέρειας αγγίζει το 25% των συνολικά διαθέσιμων ιδιωτικών κατοικιών- προσφέρονται επίσης για ενοικίαση από τις σχετικές πλατφόρμες.

⁵⁰ Τα στοιχεία της απογραφής κατοικιών του 2021 δεν είναι προς το παρόν διαθέσιμα

Πίνακας 7: Εκτίμηση ιδιωτικών παραθεριστικών και ενοικιαζόμενων κατοικιών

	Κατοικούμενες κατοικίες 2011	Κενές Κατοικίες 2011	Νέες κατοικίες 2011-22	% αύξησης κατοικιών	σύνολο διαθέσιμων ιδιωτικών τουριστικών κατοικιών 2022	συνολικές ενοικιάσεις σε πλατφόρμες (AirBnb κ.λπ.)
Ζάκυνθος	14643	9457	2865	11,9	12322	4385
Ιθάκη	1397	1469	101	3,5	1570	221
Κεφαλληνία	14193	15388	2935	9,9	18323	3969
Ερεικούσσα	163	88	33	13,1	121	
Κέρκυρα	39581	41492	2802	3,5	44294	10026
Μαθράκι	105	55	1	0,6	56	
Οθωνοί	144	164	7	2,3	171	
Παξοί	977	1656	515	19,6	2171	862
Κάλαμος	210	253	11	2,4	264	
Καστός	35	80	10	8,7	90	
Λευκάδα	8630	8929	3767	21,5	12696	2951
Μεγανήσι	437	560	224	22,5	784	
ΣΥΝΟΛΟ	80515	79591	13271	8,4	92862	22414

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Airbnb, επεξεργασία συγγραφέων

Με βάση την παραπάνω ανάλυση η συνολική εικόνα των διαθέσιμων κλινών, επαγγελματικών και ιδιωτικών, εμφανίζεται στον πίνακα που ακολουθεί ο οποίος αναδεικνύει τα διαφορετικά χαρακτηριστικά μεταξύ των νησιών (Πίνακας 8):

- Σε Κέρκυρα και Ζάκυνθο επικρατούν οι ξενοδοχειακές κλίνες και μάλιστα σε μονάδες μεγάλου μεγέθους,
- Κέρκυρα και Κεφαλλονιά έχουν μεγάλο οικιστικό απόθεμα λόγω μετανάστευσης με αποτέλεσμα να είναι σχετικά μικρός ο αριθμός των νέων κατοικιών
- Λευκάδα, Μεγανήσι, Παξοί και δευτερευόντως η Κεφαλλονιά διαθέτουν πολύ μικρές επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών καταλύματος.

Πίνακας 8: Επαγγελματικά και Ιδιωτικά καταλύματα στα νησιά της ΠΙΝ (2022)

	Ξενοδοχεία	Campings	Καταλύματα Σύντομης Διαμονής	Σύνολο Επαγγελματικών Κλινών	Σύνολο διαθέσιμων ιδιωτικών τουριστικών κλινών	ΣΥΝΟΛΟ ΚΛΙΝΩΝ
Ζάκυνθος	37664	1604	20131	59399	36966	96365
Ιθάκη	265	0	1928	2193	4710	6903
Κεφαλληνία	11600	1596	19652	32848	54969	87817
Ερεικούσσα	0	0	0	0	363	363
Κέρκυρα	49496	2648	29647	81791	132882	214673
Μαθράκι	0	0	20	20	168	188
Οθωνοί	0	0	21	21	513	534

Παξοί	380	0	1629	2009	6513	8522
Κάλαμος	0	0	8	8	792	800
Καστός	0	0	0	0	270	270
Λευκάδα	5942	1616	13949	21507	38088	59595
Μεγανήσι	149	0	412	561	2352	2913
ΣΥΝΟΛΟ	105.496	7464	87397	200357	278586	478943

Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα

Με βάση τον συνολικό αριθμό των τουριστικών κλινών μπορεί να γίνει μια πρώτη αποτίμηση με βάση τους δείκτες της τουριστικής έντασης και της τουριστικής πυκνότητας (Πίνακας 9):

T1 – Τουριστική Ένταση - Σύνολο κλινών / κάτοικο: Με βάση τον δείκτη τουριστικής (κοινωνικής) έντασης (κλίνες/κάτοικο) η πλειοψηφία των νησιών του Ιονίου κινούνται σε μεσαία προς υψηλά επίπεδα δεδομένου ότι για τα κύρια τουριστικά νησιά, ο δείκτης είναι μεγαλύτερος του 2.

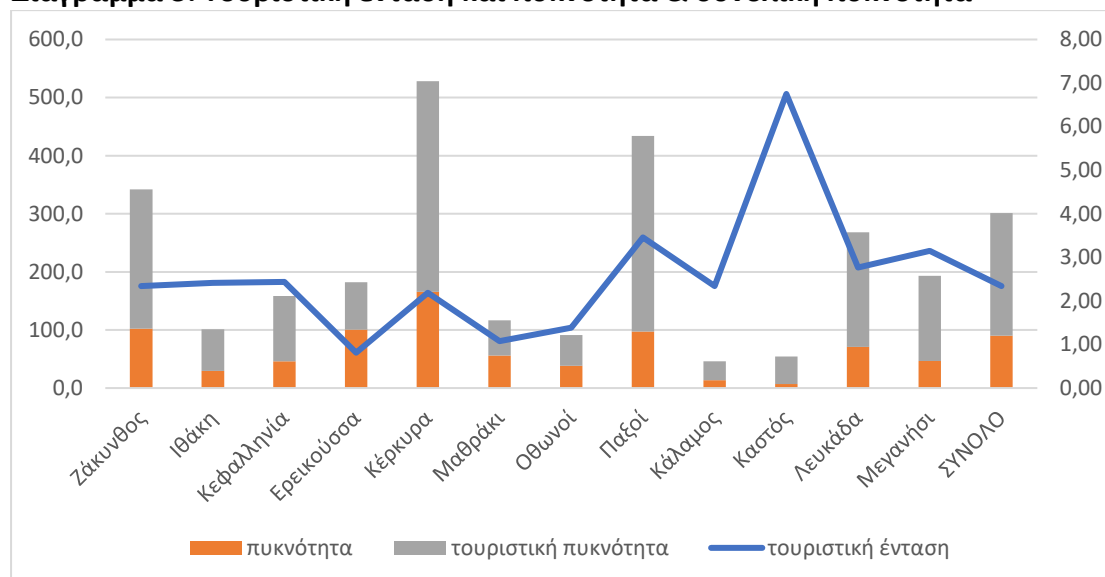
Π-11 – Τουριστική Πυκνότητα – (σύνολο κλινών + πληθυσμός / έκταση: Με βάση τον δείκτη της πυκνότητας (τουριστικής και συνολικής) η Κέρκυρα, οι Παξοί και η Ζάκυνθος με περισσότερα από 300 άτομα (μόνιμους κατοίκους και επισκέπτες) και δευτερευόντως η Λευκάδα ανά τχ εμφανίζουν υψηλή αστικοποίηση και περιβαλλοντική πίεση.

Πίνακας 9: Δείκτες Τουριστικής Έντασης και Τουριστικής Πυκνότητας

Νησιά	έκταση	πληθυσμός	τουριστική ένταση	πυκνότητα	τουριστική πυκνότητα	συνολική πυκνότητα
Ζάκυνθος	402,08	41180	2,34	102,4	239,7	342,1
Ιθάκη	96,26	2862	2,41	29,7	71,7	101,4
Κεφαλληνία	781,48	36064	2,44	46,1	112,4	158,5
Ερεϊκούσσα	4,45	447	0,81	100,4	81,6	182,0
Κέρκυρα	592,08	98127	2,19	165,7	362,6	528,3
Μαθράκι	3,1	174	1,08	56,1	60,6	116,8
Οθωνοί	10,08	386	1,38	38,3	53,0	91,3
Παξοί	25,32	2466	3,46	97,4	336,6	434,0
Κάλαμος	24,88	342	2,34	13,7	32,2	45,9
Καστός	5,73	40	6,75	7,0	47,1	54,1
Λευκάδα	302,51	21518	2,77	71,1	197,0	268,1
Μεγανήσι	19,85	926	3,15	46,6	146,8	193,4
ΣΥΝΟΛΟ	2267,82	204532	2,34	90,2	211,2	301,4

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Διάγραμμα 3: Τουριστική ένταση και πυκνότητα & συνολική πυκνότητα

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Να σημειωθεί ότι ο δείκτης της τουριστικής έντασης δεν αποτυπώνει τη πραγματική αίσθηση που υπάρχει σε πολλούς προορισμούς ότι η αναλογία τουριστών/μονίμων κατοίκων είναι μεγαλύτερη. Αυτό συμβαίνει γιατί από τη μια πλευρά οι τουρίστες είναι περισσότερο κινητικοί και συχνάζουν στα πιο «δημοφιλή» σημεία του προορισμού σε αντίθεση με τους μόνιμους κατοίκους που διασπείρονται σε όλο τον χώρο.

Γ. Οι λοιπές χαρακτηριστικές τουριστικές επιχειρήσεις.

Αν και συνήθως η ανάλυση εστιάζει μόνο στα καταλύματα, είναι απαραίτητο να υπάρχει μια όσο γίνεται ολοκληρωμένη και λεπτομερής εικόνα για το σύνολο των οικονομικών κλάδων που συμβάλουν στη τουριστική δραστηριότητα. Με βάση τον ορισμό του ΠΟΤ υπάρχουν 11 τουλάχιστον κλάδοι που οφείλουν να περιλαμβάνονται στον Δορυφόρο Λογαριασμό Τουρισμού (ΔΛΤ) και αφορούν πέρα από τα καταλύματα, τις υπηρεσίες εστίασης, σιδηροδρομικές, χερσαίες, θαλάσσιες και αεροπορικές μεταφορές προσώπων, ενοικίασης εξοπλισμού μεταφορών, διαχείρισης ακινήτων, ταξιδιωτικών πρακτορείων, πολιτισμού, άθλησης-αναψυχής και λιανικού εμπορίου τουριστικών χαρακτηριστικών αγαθών.

Με βάση το Μητρώο Επιχειρήσεων της ΕΛΣΤΑΤ οι χαρακτηριστικές τουριστικές επιχειρήσεις της ΠΙΝ είναι (2019)⁵¹ 11.638 ή 33,4% του συνόλου των επιχειρήσεων της Περιφέρειας με τις περισσότερες να αφορούν, όπως αναμένεται καταλύματα, εστιατόρια και μπαρ⁵². Η ΠΕ με το υψηλότερο ποσοστό τουριστικών επιχειρήσεων

⁵¹ Τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία του Μητρώου Επιχειρήσεων αφορούν στο 2020, αλλά δεν χρησιμοποιούνται γιατί λόγω πανδημίας δεν θεωρούνται αντιπροσωπευτικά

⁵² Τα δεδομένα του ΜΗΤΕ (2023) για τη Περιφέρεια Ιονίων είναι αρκετά διαφορετικά αφού καταγράφει 496 τουριστικά γραφεία, 6 ναυτομεσιτικά, 104 τουριστικές επιχειρήσεις οδικών μεταφορών (ΤΕΟΜ), 553 επιχειρήσεις

στο σύνολο των επιχειρήσεων είναι η ΠΕ Λευκάδας με 37,5% και εκείνη με το χαμηλότερο ποσοστό είναι η ΠΕ Ζακύνθου με 29,7%.

Σε ό,τι αφορά στην κατανομή των επιχειρήσεων μεταξύ των 5 περιφερειακών ενότητων η ΠΕ Κέρκυρας, λόγω μεγέθους, με 5.283 μονάδες έχει περίπου το 45% επιχειρήσεων, η ΠΕ Ζακύνθου το 20%, η ΠΕ Κεφαλλονιά και η ΠΕ Λευκάδας περίπου από 14,5% και η ΠΕ Ιθάκης το 1,5%.

Διάγραμμα 4: Χαρακτηριστικές τουριστικές Επιχειρήσεις - Αριθμός Νομικών Μονάδων (2019)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Μητρώο Επιχειρήσεων, 2019

Από τα στοιχεία της προσφοράς μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι ο τουρισμός στην ΠΙΝ παρουσιάζει διαφορετικά χαρακτηριστικά:

- Σε Κέρκυρα και Ζάκυνθο βασίζεται σε μεγάλες (για τη χώρα) ξενοδοχειακές μονάδες υψηλών κατηγοριών και με τα ξενοδοχειακά καταλύματα να υπερτερούν των συμπληρωματικών

εκμίσθωσης ΙΧ αυτοκινήτων χωρίς οδηγό και 162 επιχειρήσεις εκμίσθωσης δίτροχων, τρίτροχων και τετράτροχων οχημάτων άνω των 50 κ.εκ. που αντιπροσωπεύουν το 6,9%, το 4,5%, το 5,9% το 6,8% και το 9,2% αντιστοίχως του αριθμού των επιχειρήσεων της χώρας.

- Στη Κεφαλληνία και κυρίως στη Λευκάδα βασίζεται σε μικρές μονάδες και κυρίως σε συμπληρωματικά καταλύματα, ενώ σημειώνεται και μια ταχεία αύξηση των νέων κατοικιών ειδικά στη Λευκάδα
- Στους Παξούς, που παρουσιάζουν υψηλούς τους δείκτες έντασης και πυκνότητας, στα ιδιωτικά καταλύματα.
- Τα υπόλοιπα 5 μικρότερα νησιά εμφανίζουν σχετικά χαμηλή τουριστική κίνηση & χαμηλές πιέσεις με εξαίρεση τον Καστό, όπου ο χαμηλός (και πολύ μειωμένος στη τελευταία απογραφή) πληθυσμός οδηγεί σε ιδιαίτερα υψηλή σχέση κλινών ανά κάτοικο.

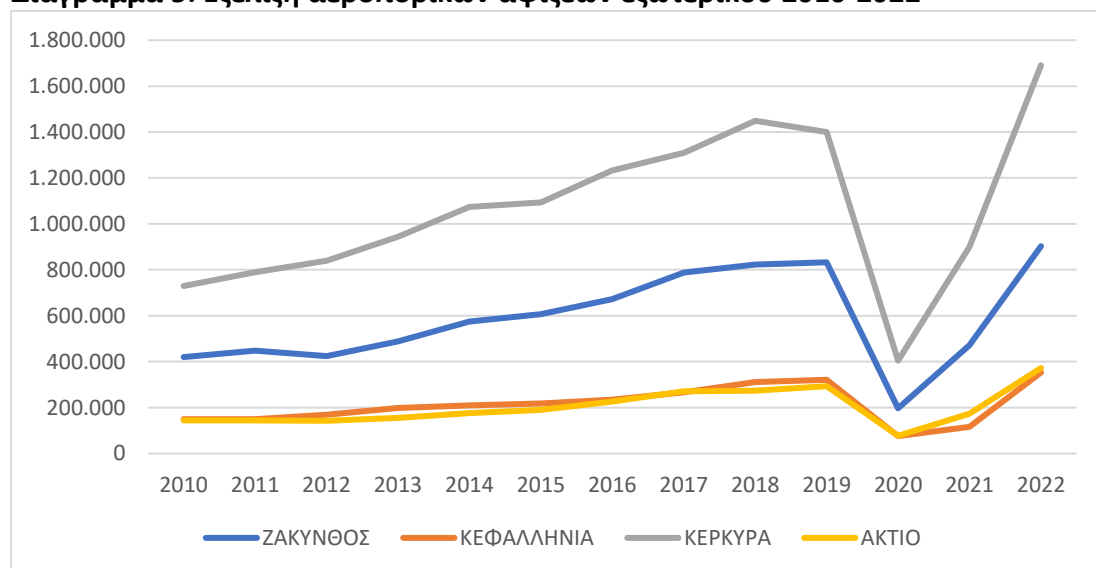
3.2.2. Αποτύπωση και αξιολόγηση της τουριστικής ζήτησης

Αναφέρεται στην πραγματική παραγωγή τουριστικών υπηρεσιών μέσα από τον υπολογισμό των διανυκτερεύσεων και των χαρακτηριστικών τους (εθνικότητες, δαπάνη, εποχικότητα κλπ.) όπως προκύπτουν από τα στοιχεία αφίξεων στα νησιά και στα καταλύματα τους (στοιχεία ΕΛΣΤΑΤ), αλλά και στα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδας. Σε ότι αφορά στη ΠΕ Λευκάδας υπάρχει μια ιδιαιτερότητα που δεν μας επιτρέπει να χρησιμοποιήσουμε την ίδια προσέγγιση όπως για τα υπόλοιπα νησιά, δηλαδή με τον προσδιορισμό αφίξεων στο νησί. Το γεγονός ότι η Λευκάδα συνδέεται με την ηπειρωτική χώρα με γέφυρα έχει ως αποτέλεσμα να μην μπορούν να υπολογιστούν οι αφίξεις στο νησί, είτε αυτές αφορούν χερσαία μεταφορικά μέσα, είτε αεροπλάνο από το αεροδρόμιο του Ακτίου που δεν τροφοδοτεί αποκλειστικά τη Λευκάδα.

Α. Αφίξεις στα νησιά με μέσα μεταφοράς

1) Αφίξεις με αεροπλάνα: ο αυξανόμενος ρόλος των εταιρειών χαμηλού κόστους έναντι των εταιρειών charters δείχνει μια ουσιαστική στροφή στον τρόπο οργάνωσης της δραστηριότητας.

Διάγραμμα 5: Εξέλιξη αεροπορικών αφίξεων εξωτερικού 2010-2022

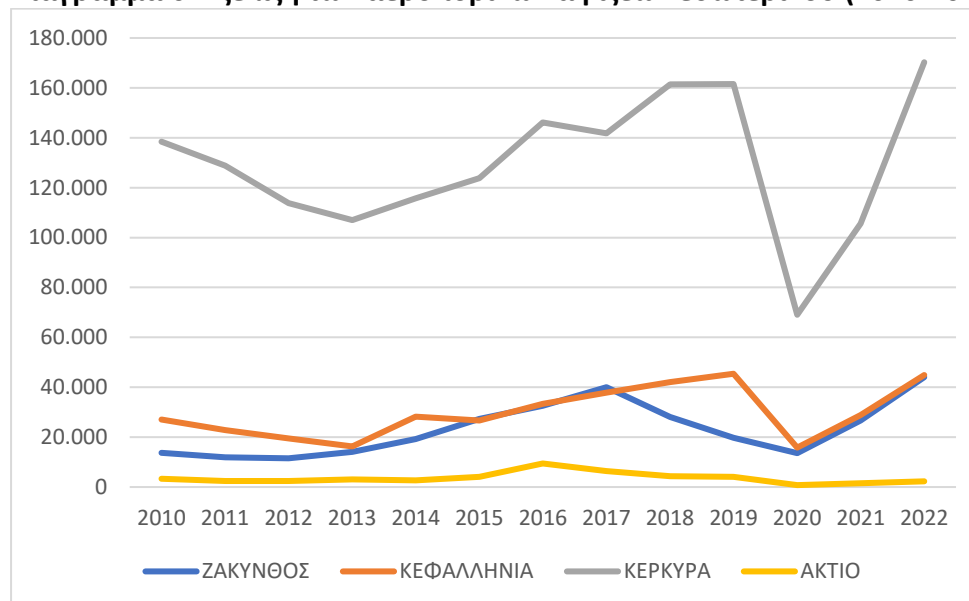
Πηγή: ΥΠΑ, επεξεργασία

Ο ρόλος των ηλεκτρονικών πλατφορμών απ' ευθείας κρατήσεων (χωρίς μεσολάβηση πρακτορείου) στην υπηρεσία των παρόχων υπηρεσιών διανυκτέρευσης (και όχι μόνο) και των τουριστών γίνεται σημαντικός και υποκαθιστά σε αυξανόμενο βαθμό τον ρόλο των ΤΟ, δίνοντας μεγαλύτερη ελευθερία στους τουρίστες να συνθέσουν το «πακέτο» των διακοπών τους, αξιοποιώντας τις νέες τεχνολογίες. Οι τελευταίες δίνουν και στους παραγωγούς των τουριστικών υπηρεσιών τη δυνατότητα να έχουν άμεση επικοινωνία με τους πελάτες τους.

Η διαχρονική εξέλιξη των αφίξεων αποτυπώνει μια σημαντική αύξηση των αεροπορικών αφίξεων που φαίνεται να επιταχύνεται μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση (2010-2012) και να παρουσιάζει μια μικρή κάμψη το 2019, ενώ το 2022, μετά την σημαντική κάμψη λόγω πανδημίας, καταγράφεται ένα νέο ρεκόρ αφίξεων (Διάγραμμα 1.6).

Η εξέλιξη αυτή οφείλεται αποκλειστικά στις αφίξεις εξωτερικού καθώς από περίπου 1,3 εκ. το 2010, ξεπέρασαν τα 3 εκ. (3.318.593) το 2022. Αντίθετα οι αφίξεις εσωτερικού που το 2010 ήταν 182.459 (ή 12,1% του συνόλου των αφίξεων), το 2022 ήταν μόλις 7,9%.

Διάγραμμα 6: Εξέλιξη των αεροπορικών αφίξεων εσωτερικού (2010-2022)

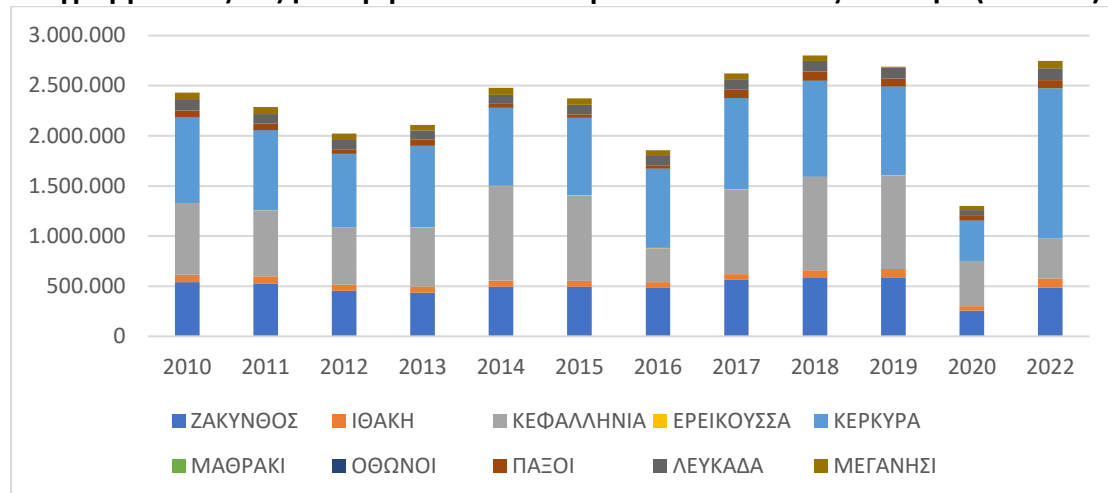

Πηγή: ΥΠΑ, επεξεργασία συγγραφέα

2) Αφίξεις με πλοία

Η σχετική εγγύτητα των νησιών του Ιονίου με τα παράλια της ηπειρωτικής Ελλάδας αλλά και μεταξύ τους έχει επιτρέψει την ύπαρξη πολλών διασυνδέσεων ανά νησί, διαφόρων τύπων και κατευθύνσεων. Ένας αριθμός από αυτές που είναι «τοπικής σημασίας» δεν καταγράφονται καν από το εθνικό σύστημα ή άλλες (πχ. Αργοστόλι-Ληξούρι) λειτουργούν ως εσωτερική συγκοινωνία. Επομένως, τα συμπεράσματα που μπορούν να βγουν σε πρώτη φάση από τα δεδομένα χωρίς διερεύνηση των τοπικών συνθηκών ενέχουν τον κίνδυνο σφάλματος.

Διάγραμμα 7: Εξέλιξη αποβιβασθέντων επιβατών ακτοπλοΐας ανά νησί (2010-22)

Πηγή, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Η εξέλιξη των αφίξεων επιβατών εμφανίζει αυξομειώσεις που σε σημαντικό βαθμό συνδέονται με οικονομικές και πολιτικές «κρίσεις», αλλά χρήζει μεγαλύτερης διερεύνησης. (Διάγραμμα 7)

γ) Η εποχικότητα & η εκτίμηση του αριθμού των τουριστών

Η εποχικότητα της τουριστικής δραστηριότητας συνδέεται άμεσα με την εποχικότητα των μετακινήσεων στα νησιά, είτε αυτές είναι αεροπορικές, είτε ακτοπλοϊκές. Η δυνατότητα καταγραφής τους επιτρέπει να γίνει μια προσέγγιση του αριθμού των τουριστών που επισκέπτονται τα νησιά⁵³ αποτελώντας τη βάση υπολογισμού του αριθμού των διανυκτερεύσεων. Η εποχικότητα αυτή επιβεβαιώνεται από όλα τα δεδομένα και για το 2022.

Αξιοποιώντας τα στοιχεία αυτά έγινε μια εκτίμηση του αριθμού των τουριστών στα νησιά ανά κατηγορία μέσου.

Σε ότι αφορά τους επιβάτες ακτοπλοΐας, η εκτίμηση είναι ότι από τους 1,5 εκ. περίπου που επισκέφθηκαν τα νησιά της Περιφέρειας, οι 730 χιλ. περίπου μπορούν να θεωρηθούν ως τουρίστες, αφού αφαιρέθηκαν οι ταξιδιώτες του α' τριμήνου (της πλέον νεκρής τουριστικής περιόδου με την υπόθεση εργασίας ότι τη περίοδο αυτή ταξιδεύουν μόνο οι μόνιμοι κάτοικοι των νησιών), από όλα τα τρίμηνα θεωρώντας ότι οι μόνιμοι κάτοικοι δεν αλλάζουν το μοντέλο μετακίνησης τους μέσα στο χρόνο.

Πίνακας 10: Εκτίμηση Αριθμού Τουριστών Ακτοπλοΐας

	1ο	2ο	3ο	4ο	2022	εκτίμηση αριθμού τουριστών
ΖΑΚΥΝΘΟΣ	54.993	121.642	235.061	74.781	486.477	

⁵³ Με βάση τον ορισμό του τουρίστα κάθε μη μόνιμος κάτοικος του νησιού που το επισκέπτεται έστω και για μεγάλο διάστημα θεωρείται τουρίστας. Τουρίστες δεν μπορούν να θεωρηθούν όσοι μεταβαίνουν στο νησί για να εργαστούν, αλλά αυτοί δεν υπάρχει τρόπος να καταμετρηθούν.

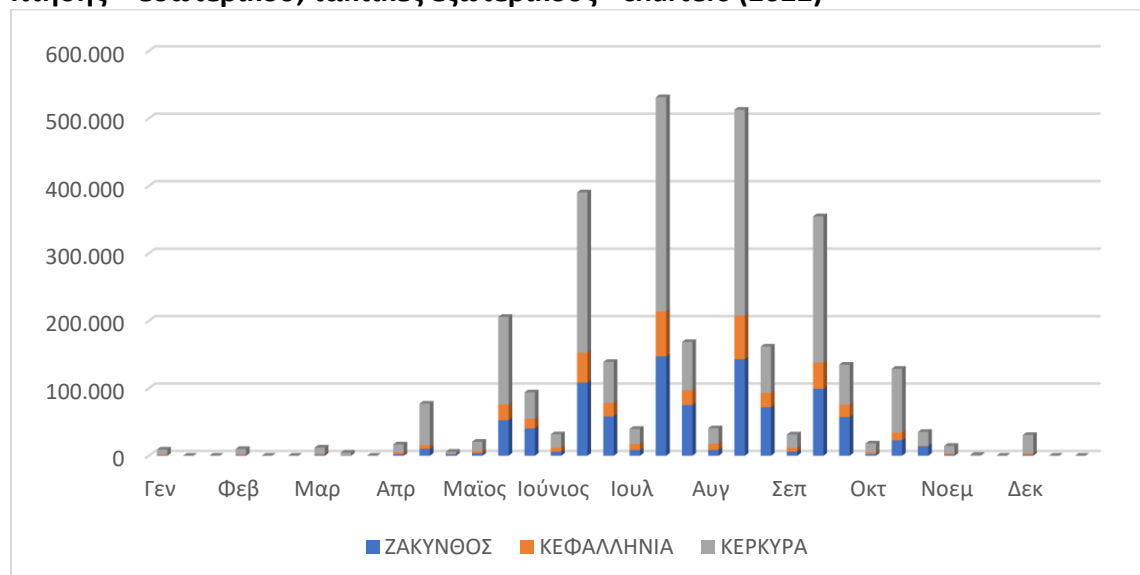
						266.505
ΙΘΑΚΗ	5.133	19.476	56.402	8.077	89.088	68.556
ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ	41.121	94.842	203.310	56.343	395.616	231.132
ΕΡΕΙΚΟΥΣΣΑ	311	687	1.925	491	3.414	2.170
ΚΕΡΚΥΡΑ	192.239	404.806	601.819	299.949	1.498.813	729.857
ΜΑΘΡΑΚΙ	96	252	449	212	1.009	625
ΟΘΩΝΟΙ	205	441	1.085	300	2.031	1.211
ΠΑΞΟΙ	5.247	21.026	44.905	6.697	77.875	56.887
ΛΕΥΚΑΔΑ					0	0
ΜΕΓΑΝΗΣΙ	8.665	18.751	34.919	10.651	72.986	38.326

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, υπολογισμοί συγγραφέα

Σε ό,τι αφορά τις αφίξεις με αεροπλάνο, σε ό,τι αφορά στους επιβάτες εξωτερικού αυτοί εκλαμβάνονται όλοι ως τουρίστες, ενώ σε ό,τι αφορά τους επιβάτες εσωτερικού χρησιμοποιήθηκε η ίδια προσέγγιση που αναφέρθηκε προηγούμενα σε ό,τι αφορά τους επιβάτες της ακτοπλοΐας για να εκτιμηθεί ο αριθμός των θεωρούμενων ως τουριστών (Διάγραμμα 8).

Με βάση τις αφίξεις ανά μήνα στα αεροδρόμια Ζακύνθου, Κέρκυρας και Κεφαλληνίας η εκτίμηση των τουριστών από τις πτήσεις εσωτερικού εκτιμώνται σε 935.996, 1.792.962 και 384.670 αντίστοιχα.

Διάγραμμα 8: Μηνιαίες αφίξεις επιβατών στα αεροδρόμια της ΠΙΝ ανά κατηγορία πτήσης – εσωτερικού, τακτικές εξωτερικούς - charters (2022)

Πηγή: ΥΠΑ, επεξεργασία συγγραφέα

3) *Συνολικές αφίξεις – εκτίμηση αφίξεων τουριστών.* Με βάση τις παραπάνω υποθέσεις εργασίας και τους αντίστοιχους υπολογισμούς, εκτιμάται ο αριθμός των αφίξεων τουριστών ανά νησί (Πίνακας 11)

Πίνακας 11: Εκτίμηση συνολικών αφίξεων τουριστών - 2022

	ακτοπλοΐα	αεροπλοΐα	ΣΥΝΟΛΟ
ΖΑΚΥΝΘΟΣ	266505	935996	1.202.501
ΙΘΑΚΗ	68556	0	68.556
ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ	231132	384670	615.802
ΕΡΕΙΚΟΥΣΣΑ	2170	0	2.170
ΚΕΡΚΥΡΑ	729857	1792962	2.522.819
ΜΑΘΡΑΚΙ	625	0	625
ΟΘΩΝΟΙ	1211	0	1.211
ΠΑΞΟΙ	56887	0	56.887
ΛΕΥΚΑΔΑ	-	-	-
ΜΕΓΑΝΗΣΙ	38326	0	38.326

Πηγή: ΥΠΑ, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Τα στοιχεία αυτά θα αξιοποιηθούν για την εκτίμηση του συνολικού αριθμού διανυκτερεύσεων.

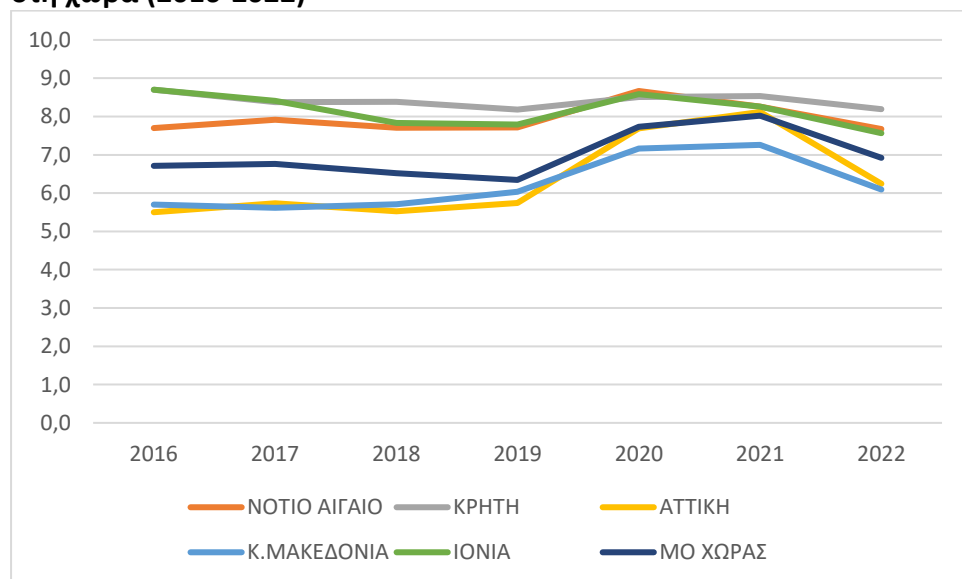
Β. Αφίξεις και διανυκτερεύσεις στα διάφορου τύπου καταλύματα

Η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων βρίσκεται στην 3^η θέση της χώρας σε ό,τι αφορά τις διανυκτερεύσεις σε όλους τους τύπους των επαγγελματικών καταλυμάτων (ξενοδοχεία, campings, καταλύματα σύντομης διαμονής) με 12,4% επί του συνόλου των διανυκτερεύσεων της χώρας, πίσω από την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου που συγκεντρώνει το 27,2% και την Περιφέρεια Κρήτης που συγκεντρώνει 24,1%. Μαζί με την Περιφέρεια Κ. Μακεδονίας που ακολουθεί με 12% και την Περιφέρεια Αττικής που ξεχωρίζει από τις υπόλοιπες με το χαμηλό πλέον 7,9%, παρά την όποια ανάκαμψη έχει σημειώσει τα τελευταία χρόνια, συμπληρώνεται η ομάδα των σημαντικών για τον εθνικό τουρισμό περιφερειών. Οι 5 αυτές περιφέρειες συγκεντρώνουν το 83,7% της επίσημης τουριστικής κίνησης.

Το ποσοστό αυτό μειώνεται στο 77,8% σε ό,τι αφορά στις αφίξεις στα επαγγελματικά καταλύματα και με σημαντικές ανακατατάξεις στην πρώτη πεντάδα: ΠΝΑ και Περιφέρεια Κρήτης παραμένουν στις πρώτες θέσεις αλλά με μειωμένα ποσοστά (22,9 και 18,8% αντίστοιχα), η Αττική ανέρχεται στη 3^η θέση διπλασιάζοντας το ποσοστό της στο 14,8%, η ΠΚΜ 4^η με 12,4% και ακολουθούν τα Ιόνια με 8,9%.

Η μεγάλη αυτή διαφορά στα ποσοστά μεταξύ αφίξεων και διανυκτερεύσεων οφείλεται στο γεγονός ότι η **Μέση Διάρκεια Παραμονής (ΜΔΠ) – (Τ.16)** στα ξενοδοχεία στην Περιφέρεια Ιονίων είναι η υψηλότερη στη χώρα τόσο συνολικά (5,9 ημέρες έναντι 4,2 σε εθνικό επίπεδο, όσο και σε ό,τι αφορά τους αλλοδαπούς (6,2 έναντι 4,8 ημέρες). Σε ό,τι αφορά στη ΜΔΠ (που αφορά το σύνολο του ταξιδιού) των εισερχόμενων τουριστών ανά περιφέρεια (2016-22) η Π. Κρήτης καταγράφει τις υψηλότερες επιδόσεις (σταθερά πάνω από 8 ημέρες), ενώ η Π. Ιονίων έχει καταγράψει μείωση από 8,7 το 2016 σε 7,6 το 2022 κινούμενη πάνω από τον Μ.Ο. της Χώρας (Διάγραμμα 9).

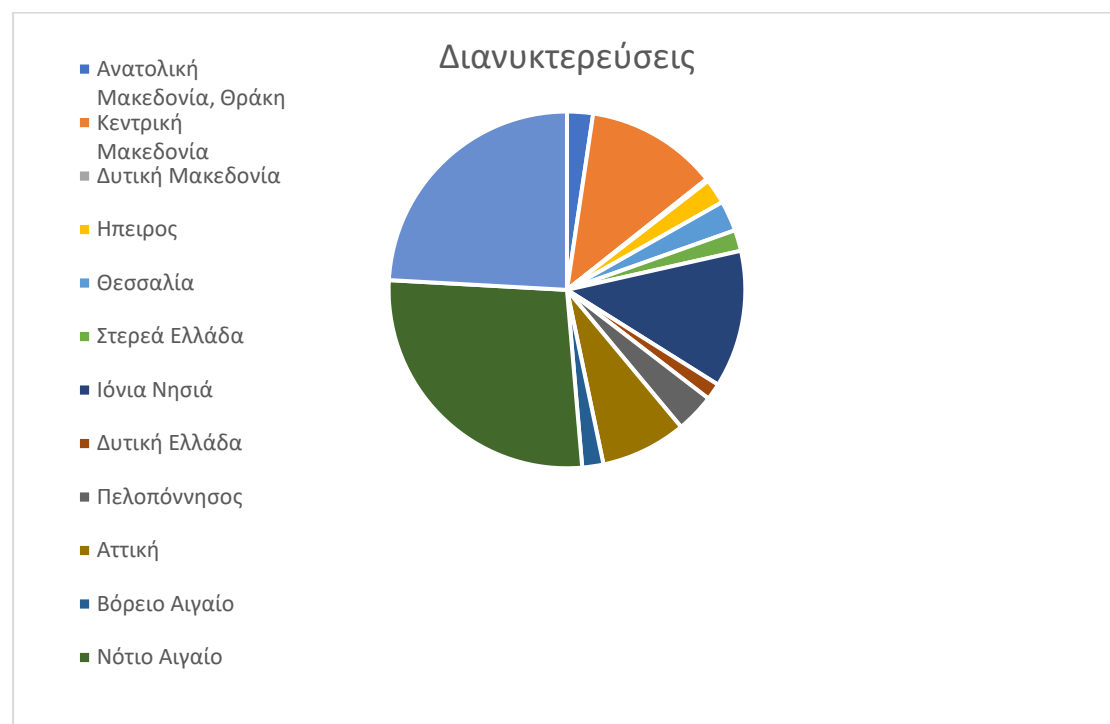
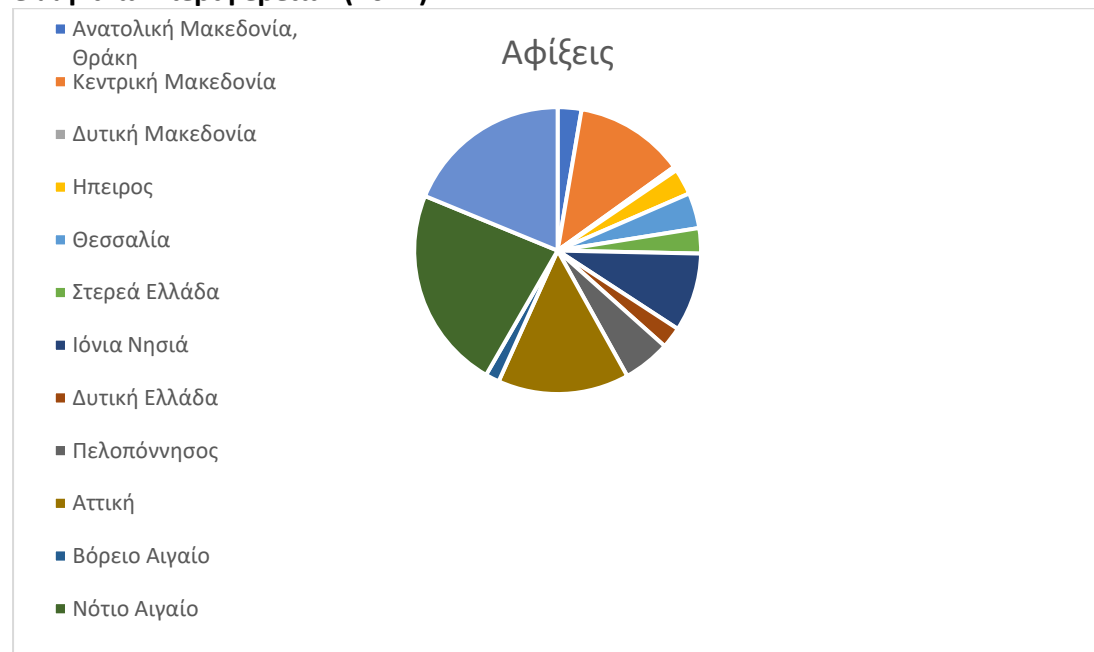
Διάγραμμα 9: Εξέλιξη ΜΔΠ – Ταξιδιού στις σημαντικές τουριστικές περιφέρειες και στη χώρα (2016-2022)

Πηγή: ΤτΕ

Πάντως, συνολικά και για μεγαλύτερη περίοδο (2005-2022), η διάρκεια του ταξιδιού των εισερχόμενων τουριστών έχει μειωθεί σε επίπεδο χώρας από 10 και πλέον μέρες, περίπου στις 7, γεγονός που εκτός από οικονομικές συνέπειες έχει και περιβαλλοντικές (πχ. αυξημένη χρήση μεταφορικών μέσων). Παράλληλα η διαφορά μεταξύ της μέσης διάρκειας του ταξιδιού και της μέσης διάρκειας παραμονής σε ξενοδοχείο υπονοεί ότι οι τουρίστες χρησιμοποιούν τουλάχιστον δύο προορισμούς ανά ταξίδι, γεγονός που αυξάνει και πάλι τη χρήση των μεταφορικών μέσων αλλά και επιβαρύνει λειτουργικά τα καταλύματα.

Διάγραμμα 10: Κατανομή (α) αφίξεων και (β) διανυκτερεύσεων μεταξύ των ελληνικών περιφερειών (2022)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Ένα πρόσθετο στοιχείο με ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι το ποσοστό πληρότητας⁵⁴: στην ΠΙΝ ήταν για το 2022 60,7% που είναι το υψηλότερο της χώρας σε σύγκριση με 56,2% στην ΠΝΑ, 58,9% στη Περιφέρεια Κρήτης, 48,3% στη Περιφέρεια Αττικής, 48,6% στη Περιφέρεια Κ. Μακεδονίας και 51,1% σε επίπεδο χώρας.

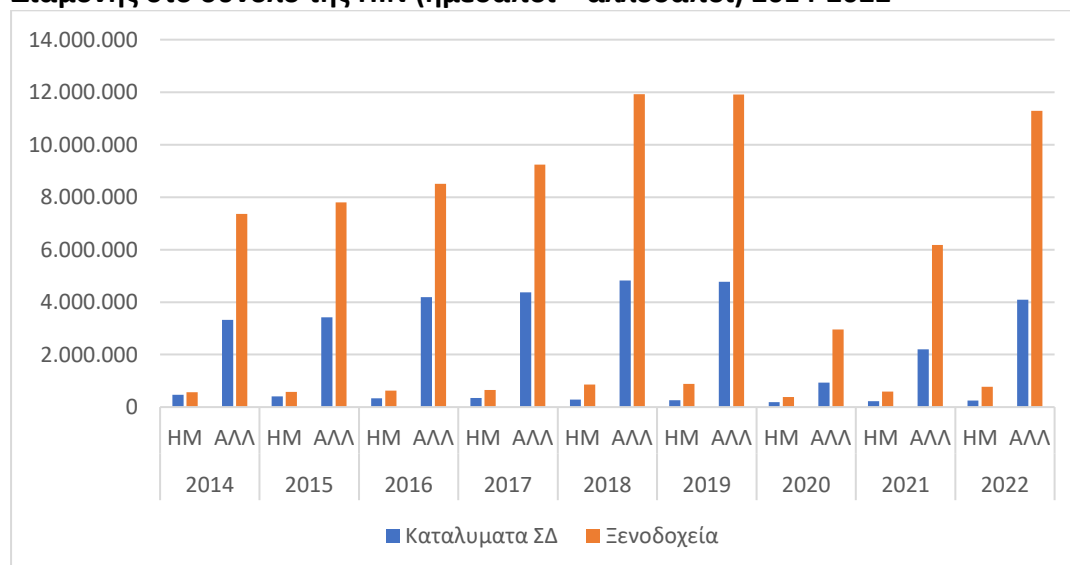
⁵⁴ Αφορά μόνο τις ξενοδοχειακές μονάδες

Ακόμη υπογραμμίζεται η εξάρτηση της Ελλάδας συνολικά και των 5 ηγετικών περιφερειών ιδιαίτερα από τον εισερχόμενο τουρισμό: η αναλογία διανυκτερεύσεων ημεδαπών προς τους αλλοδαπούς είναι 0,19 σε επίπεδο χώρας, 0,05 για την Π. Κρήτης, 0,07 για τη Π. Ιονίων, 0,11 για την ΠΝΑ, 0,24 για την Π. Κ. Μακεδονίας και 0,35 για την Π. Αττικής. Μόλις σε 3 από τις λιγότερο αναπτυγμένες τουριστικά περιφέρειες της χώρας (Δ. Μακεδονία, Στερεά Ελλάδα και Δυτική Ελλάδα) οι διανυκτερεύσεις των ημεδαπών υπερτερούν αυτών των αλλοδαπών.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι οι καταγεγραμμένες διανυκτερεύσεις στα κύρια καταλύματα (ξενοδοχεία και campings) υπερτερούν εκείνων στα καταλύματα σύντομης διαμονής πολύ περισσότερο από την αναλογία των υφιστάμενων κλινών, γεγονός που καταδεικνύει υψηλότερη πληρότητα στα πρώτα: η αναλογία σε εθνικό επίπεδο σε ό,τι αφορά στις κλίνες είναι 1,78:1 υπέρ των ξενοδοχειακών καταλυμάτων, ενώ σε ό,τι αφορά στις διανυκτερεύσεις είναι 3,58:1. Σε ό,τι αφορά στα Ιόνια είναι 1,3:1 και 2,8:1. Ένα ενδεχόμενο που επίσης θα πρέπει να εξεταστεί είναι η ακρίβεια των δεδομένων ειδικά της Έρευνας Καταλυμάτων Σύντομης Διαμονής όπως θα σχολιάσουμε όταν θα προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε το σύνολο των διανυκτερεύσεων στη Περιφέρεια⁵⁵.

Σε ό,τι αφορά στην εξέλιξη των διανυκτερεύσεων στην Περιφέρεια και στις επιμέρους ΠΕ κατά την πρόσφατη περίοδο, παρατηρείται μια σταθερή άνοδος την περίοδο 2010-2018 και μία μεγάλη αύξηση το 2018. Η αύξηση διατηρήθηκε το 2019 και επιτεύχθηκε ξανά σε σημαντικό βαθμό το 2022 (πάντα σε σύγκριση με το 2017 και τα προηγούμενα έτη) που μπορεί να θεωρηθεί ως η πρώτη «φυσιολογική» μετά τη πανδημία χρονιά, αν και είχε προκύψει ως νέο σημαντικό γεγονός ο πόλεμος τους Ουκρανίας.

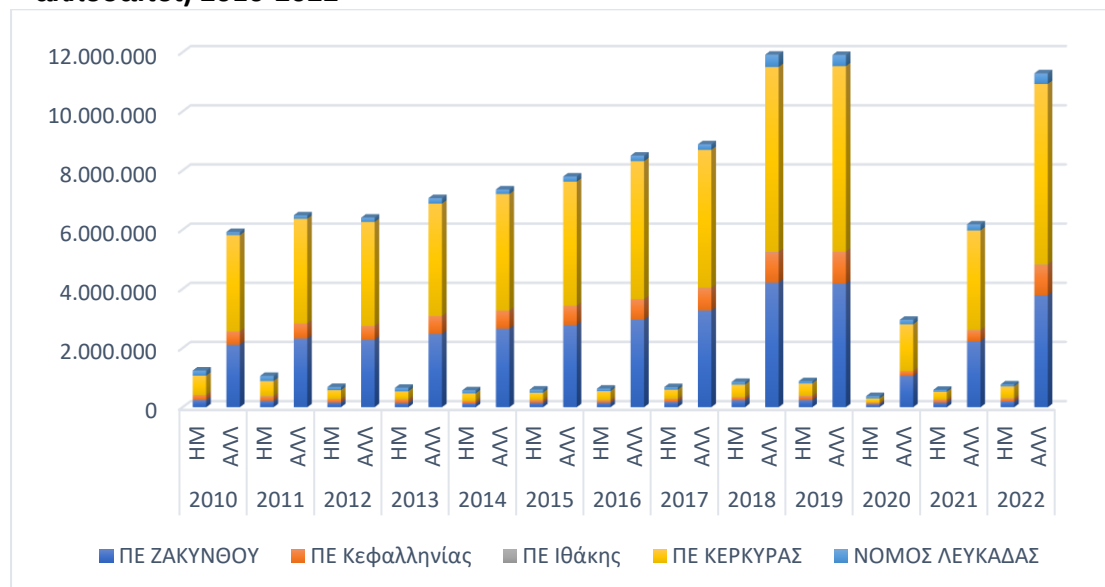
Διάγραμμα 11: Εξέλιξη διανυκτερεύσεων σε ξενοδοχεία και Καταλύματα Σύντομης Διαμονής στο σύνολο της ΠΙΝ (ημεδαποί – αλλοδαποί) 2014-2022

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

⁵⁵ Το πρόβλημα της μη συμβατότητας (υψηλών αποκλίσεων) των δεδομένων που προέρχονται από διαφορετικές πηγές ή/και διαφορετικές έρευνες υπερβαίνουν τις δυνατότητες της παρούσας μελέτης.

Διάγραμμα 12: Εξέλιξη διανυκτερεύσεων σε ξενοδοχεία στις ΠΕ της ΠΙΝ (ημεδαποί – αλλοδαποί) 2010-2022

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Σε ό,τι αφορά στο ενδοπεριφερειακό επίπεδο, τα διαθέσιμα στοιχεία για τις κατηγορίες επαγγελματικών καταλυμάτων έχουν ως επίπεδο χωρικής ανάλυσης τις περιφερειακές ενότητες γεγονός που δεν μας επιτρέπει να προχωρήσουμε σε χωριστές εκτιμήσεις για τα μικρά νησιά.

Πίνακας 12: Αφίξεις – Διανυκτερεύσεις σε επαγγελματικά καταλύματα της ΠΙΝ (2022)

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ	%	αναλογία ημεδαπών/αλλοδαπών	αναλογία ξενοδοχειακών/ συμπληρωματικών καταλυμάτων
ΑΦΙΞΕΙΣ						
ΣΥΝΟΛΟ	305.361	2.479.999	2.785.360	100,0	0,12	3,4
ΠΕ ΚΕΡΚΥΡΑΣ	136.625	1.273.435	1.410.060	50,6	0,11	5,2
ΠΕ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	71.852	726.913	798.765	28,7	0,10	4,4
ΠΕ ΙΘΑΚΗΣ	3.722	8.804	12.526	0,4	0,42	1,3
ΠΕ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	45.644	279.795	325.439	11,7	0,16	2,1
ΠΕ ΛΕΥΚΑΔΑΣ	47.518	191.052	238.570	8,6	0,25	0,6
ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ						
ΣΥΝΟΛΟ	1.037.478	15.475.156	16.512.634	100,0	0,07	2,8
ΠΕ ΚΕΡΚΥΡΑΣ	407.642	7.511.008	7.918.650	48,0	0,05	4,7
ΠΕ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	231.995	4.906.660	5.138.655	31,1	0,05	3,5
ΠΕ ΙΘΑΚΗΣ	7.872	29.861	37.733	0,2	0,26	1,3
ΠΕ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	133.607	1.592.259	1.725.866	10,5	0,08	2,1
ΠΕ ΛΕΥΚΑΔΑΣ	256.362	1.435.368	1.691.730	10,2	0,18	0,4

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

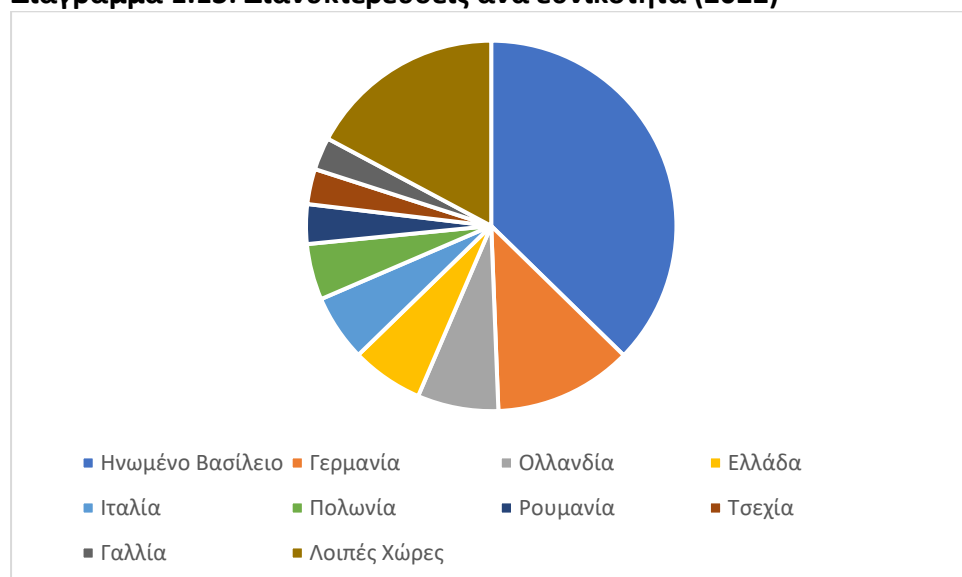
Με βάση τα δεδομένα αυτά επισημαίνεται ότι:

- Οι ΠΕ Κέρκυρας και Ζακύνθου απορροφούν το 80% των αφίξεων και διανυκτερεύσεων σε όλα τα επαγγελματικά καταλύματα

- Σε όλα τα νησιά κυριαρχεί ο εισερχόμενος τουρισμός αν και καταγράφονται μικρές διαφοροποιήσεις που αφορούν τις ΠΕ Ιθάκης και Λευκάδας
- Οι διανυκτερεύσεις σε κύρια ξενοδοχειακά καταλύματα υπερτερούν στο σύνολο τη ΠΙΝ (3,4:1) έναντι των καταλυμάτων σύντομης διαμονής με μεγάλες διαφοροποιήσεις: στη ΠΕ Κέρκυρας καταγράφεται η υψηλότερη αναλογία (4,7:1), ενώ η ΠΕ Λευκάδας είναι η μόνη όπου συμβαίνει το αντίστροφο (0,4:1).

Σε ότι αφορά στις εθνικότητες που προτιμούν την ΠΙΝ για τις διακοπές τους οι Βρετανοί κυριαρχούν με 37,3% των διανυκτερεύσεων. Γερμανοί, Ολλανδοί, Έλληνες και Ιταλοί ακολουθούν με 12,1%, 7,1%, 6,3% και 5,8% αντίστοιχα⁵⁶. Η εικόνα αυτή είναι αρκετά διαφοροποιημένη -κυρίως ως προς τα ποσοστά κάθε εθνικότητας- σε σχέση με τον μέσο όρο της χώρας όπου οι 5 πρώτες εθνικότητες είναι Βρετανοί (18,8%), Γερμανοί (18,7%), Γάλλοι (6,7%), Ολλανδοί (5,5%) και Ιταλοί (4,2%)⁵⁷.

Διάγραμμα 1.13: Διανυκτερεύσεις ανά εθνικότητα (2022)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία μελετητή

Πίνακας 13: Μηνιαίες αφίξεις και διανυκτερεύσεις σε όλα τα επαγγελματικά καταλύματα στην ΠΙΝ - 2022

	Ιανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρτιος	Απρίλιος	Μάιος	Ιούνιος	Ιούλιος	Αύγουστος	Σεπτέμβριος	Οκτώβριος	Νοέμβριος	Δεκέμβριος
Αφίξεις Ημεδαπών	4.528	6.508	8.734	38.887	22.076	35.248	43.442	62.154	30.235	17.891	15.286	16.935
Αφίξεις Αλλοδαπών	502	766	1.428	69.749	270.589	446.740	520.098	568.321	437.326	135.027	5.494	4.499
Αφίξεις Σύνολο	5.030	7.274	10.162	108.636	292.665	481.988	563.540	630.475	467.561	152.918	20.780	21.434
Διανυκτερεύσεις Ημεδαπών	9.362	13.979	21.610	93.370	65.856	126.406	184.582	278.924	125.798	41.962	30.188	29.756
Διανυκτερεύσεις Αλλοδαπών	1.503	1.999	3.647	270.032	1.580.292	2.658.434	3.499.407	3.704.813	2.854.735	774.341	16.389	13.077
Διανυκτερεύσεις Σύνολο	10.865	15.978	25.257	363.402	1.646.148	2.784.840	3.683.989	3.983.737	2.980.533	816.303	46.577	42.833
% Πληρότητα Κλινών (*)	9,0	15,3	12,2	31,8	52,8	75,1	84,5	88,6	74,5	27,0	3,7	16,3
% διανυκτερεύσεων ανά μήνα	0,1	0,1	0,2	2,2	10,0	17,0	22,5	24,3	18,2	5,0	0,3	0,3

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

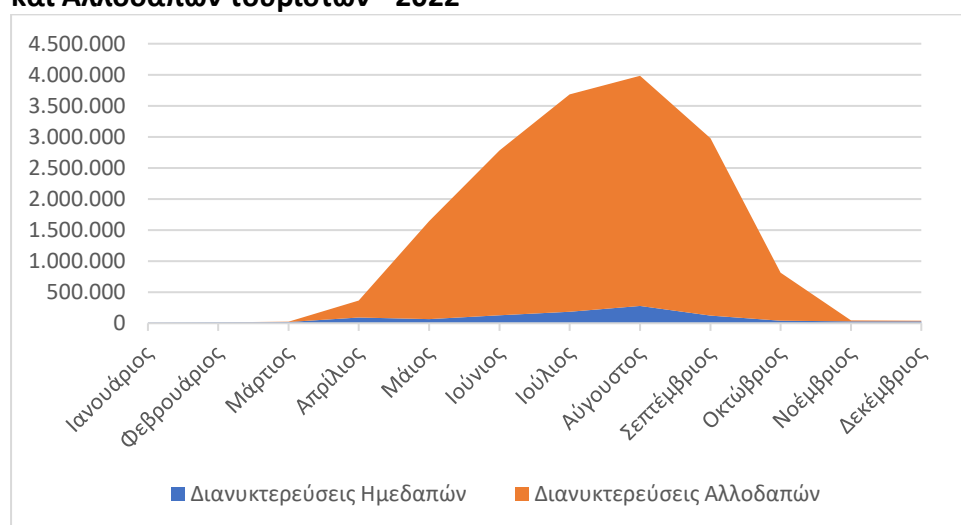
⁵⁶ Η εικόνα το έτος αναφοράς που είναι το 2019 ήταν η εξής: Βρετανοί 38,8%, Γερμανοί 11,3%, Έλληνες 7,0% Πολωνοί 6,7% και Ολλανδοί 4,7%. Οι Ρώσοι που ήταν 6^{οι} το 2019 με 3,5% των διανυκτερεύσεων σχεδόν εξαφανίστηκαν το 2022 λόγω του πολέμου

⁵⁷ Στα δεδομένα σε επίπεδο χώρας δεν συμπεριλαμβάνονται οι Έλληνες

Σε ό,τι αφορά στην κατανομή των διανυκτερεύσεων μέσα στον χρόνο, όπως έχει αποτυπωθεί ήδη από τα δεδομένα των μεταφορών, καταγράφεται υψηλή εποχικότητα με τον Αύγουστο να συγκεντρώνει το 24,3% των διανυκτερεύσεων και το τρίμηνο με τις υψηλότερες επιδόσεις (Ιούλιος, Αύγουστος Σεπτέμβριος) το 64,9%.

T6 – Εποχικότητα – Υψηλότερο Τρίμηνο/Σύνολο διανυκτερεύσεων έτους: Η εποχικότητα σε ότι αφορά στις διανυκτερεύσεις σε όλα καταλύματα για το σύνολο της ΠΙΝ 64,9%. Δεν υπάρχουν μηνιαία στοιχεία διανυκτερεύσεων ανά ΠΕ ή νησί.

Διάγραμμα 14: Εποχικότητα διανυκτερεύσεων σε όλα τα καταλύματα Ημεδαπών και Αλλοδαπών τουριστών - 2022

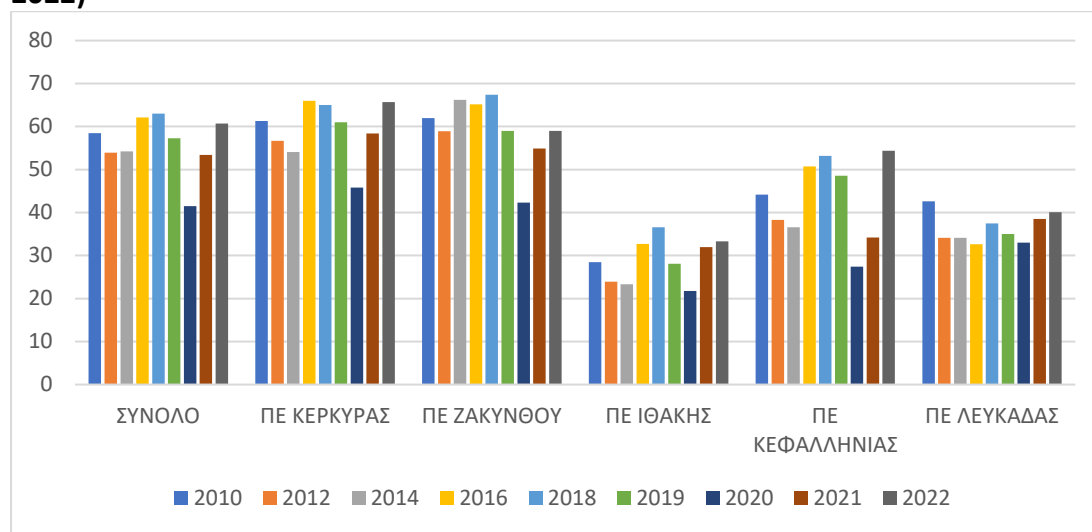

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Τέλος, σε ό,τι αφορά στην πληρότητα των ξενοδοχειακών καταλυμάτων που στην κορύφωση της τουριστικής περιόδου είναι 88,6% και 84,5% για Αύγουστο και Ιούλιο αντίστοιχα, είναι αρκετά χαμηλότερες στη χαμηλή περίοδο (Απρίλιο, Μάιο, Ιούνιο, Σεπτέμβριο και Οκτώβριο) και ιδιαίτερα χαμηλή στους υπόλοιπους 5 μήνες του έτους, όταν ο τουρισμός είναι πρακτικά ανύπαρκτος και μόνο από ημεδαπούς (είναι οι μήνες όπου ο αριθμός τους υπερβαίνει αυτόν των αλλοδαπών όπως φαίνεται στον Πίνακα 13).

Αν και η πληρότητα (**T5: Πληρότητα ξενοδοχείων**) στην ΠΙΝ είναι η υψηλότερη στη χώρα, η μέση πληρότητα (σε συνδυασμό το μεγάλο ποσοστό εποχικής λειτουργίας της πλειοψηφίας των μονάδων) κινείται μεταξύ 53-63% (εκτός βέβαια του 2020) σε επίπεδο Περιφέρειας με σημαντικές διακυμάνσεις: στην ΠΕ Κέρκυρας καταγράφονται οι υψηλότερες (μέχρι και 66%) και στην Ιθάκη οι χαμηλότερες (36,6% η ανώτερη) με ότι αυτό αφορά στη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων.

Διάγραμμα 15: Ποσοστό πληρότητας σε ξενοδοχειακές μονάδες ανά ΠΕ (2010-2022)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Γ. Συνολικές Διανυκτερεύσεις

Η μέχρι τώρα καταγραφή του αριθμού της ζήτησης αναφέρεται στις διανυκτερεύσεις που καταγράφονται στα επαγγελματικά τουριστικά καταλύματα. Όμως η σωστή διαχείριση των προορισμών απαιτεί να είναι γνωστός σε αυτούς που λαμβάνουν αποφάσεις ο συνολικός αριθμός των ατόμων που διαμένουν σ' αυτούς, δηλαδή πέρα από τους μόνιμους κατοίκους και τους επισκέπτες μακράς, σύντομης ή και μονοήμερης παραμονής και αυτούς που χρησιμοποιούν ιδιωτικά καταλύματα. Άλλωστε, αυτό που ενδιαφέρει αυτοδιοίκηση, επιχειρηματίες, εργαζόμενους και πολίτες είναι πόσοι είναι οι επιπλέον περιστασιακοί κάτοικοι στο νησί τους, που μένουν, πόσα ξοδεύουν, τι θέσεις εργασίες δημιουργούν ή διατηρούν, πόσους πόρους καταναλώνουν, πόσα απόβλητα παράγουν και γενικά πως επηρεάζουν την καθημερινότητα τους και συνολικά την ευημερία τους.

Με βάση την ανάλυση που έχει προηγηθεί υπάρχουν δύο μεγάλες κατηγορίες τουριστών: οι αλλοδαποί και οι ημεδαποί

1) Αλλοδαποί - Εισερχόμενος Τουρισμός

Τη πληρέστερη εικόνα για τον εισερχόμενο τουρισμό δίνει η Έρευνα Συνόρων της Τράπεζας της Ελλάδας που αποτυπώνει τον αριθμό αφίξεων τουριστών και τον αριθμό των διανυκτερεύσεων τους ανεξάρτητα του καταλύματος που χρησιμοποιούν, επαγγελματικό ή ιδιωτικό (Πίνακας 14).

Από το 2016 η έρευνα αυτή περιλαμβάνει και ανάλυση ανά περιφέρεια όπου καταγράφονται οι βασικές εθνικότητες. Στη Περιφέρεια Ιονίων κυριαρχούν όπως ήδη γνωρίζουμε οι Βρετανοί και ακολουθούνται από τους Γερμανούς και τους Ιταλούς.

Πίνακας 14: Συνολικός αριθμός διανυκτερεύσεων εισερχόμενου τουρισμού και κύριες εθνικότητες στην ΠΙΝ – 2016-2022

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Σύνολο	21.493,2	24.943,6	24.761,8	23.744,4	6.913,7	14.390,5	24.025,8

Ηνωμένο Βασίλειο	7.968,3	7.740,7	7.269,5	8.242,7	2.274,1	3.868,2	7.912,5
Γερμανία	2.268,4	1.973,2	3.150,6	2.554,6	1.319,0	1.950,1	3.471,3
Ιταλία	1.979,5	2.634,3	2.944,8	2.488,2	746,6	1.529,4	2.555,8
Ολλανδία	1.242,1	1.265,6	1.312,0	1.142,0	488,0	1.083,4	1.401,4
Γαλλία	1.085,0	997,0	701,4	462,5	292,6	932,7	1.424,1
Πολωνία	1.332,1	1.141,6	1.277,3	960,0	416,0	873,3	1.244,6
Ρωσία	585,4	771,2	432,6	579,8	(:)	143,4	(:)
Αυστρία	424,2	409,8	594,6	684,2	212,5	262,4	711,2

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας

Με βάση τα στοιχεία του Πίνακα 13 ο αριθμός των διανυκτερεύσεων που καταγράφηκε στα επαγγελματικά καταλύματα ήταν 15.475.156 και οι διανυκτερεύσεις των βασικών πελατών της ΠΙΝ καταγράφεται στον Πίνακα 15.

Πίνακας 15: Αφίξεις & Διανυκτερεύσεις εισερχόμενων τουριστών στην ΠΙΝ (2022)

	Αφίξεις	Διανυκτερεύσεις
Ηνωμένο Βασίλειο	960.088	6.162.738
Γερμανία	307.377	1.994.033
Ολλανδία	164.054	1.168.571
Ιταλία	164.721	957.725
Πολωνία	121.575	808.470
Ρουμανία	90.212	571.267
Τσεχία	70.598	507.918
Γάλλοι	91.785	469.603

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Όπως φαίνεται από τη σύγκριση των δύο πινάκων, για κάποιες εθνικότητες η διαφορά μεταξύ συνολικών διανυκτερεύσεων, όπως αποτυπώνονται από την ΤτΕ, και των διανυκτερεύσεων που δηλώνονται από τους διαχειριστές των καταλυμάτων και καταγράφονται μέσα από την ΕΛΣΤΑΤ, είναι μικρή, ενώ για άλλες είναι σημαντική. Ταυτόχρονα γνωρίζουμε από αδημοσίευτα στοιχεία της ΤτΕ που σχετίζονται με την έρευνα συνόρων ότι οι εισερχόμενοι τουρίστες το 2015 έκαναν τις επιλογές σχετικά με το κατάλυμα τους που παρουσιάζονται στον Πίνακα.... Θεωρώντας λοιπόν ότι το 27% των διανυκτερεύσεων των εισερχόμενων τουριστών γίνεται σε μη επαγγελματικά καταλύματα, εκτιμούμε ότι υπάρχουν άλλες 7,6 εκ περίπου διανυκτερεύσεις που έγιναν σε ιδιότητα σπίτια, φίλους, συγγενείς και γιωτ⁵⁸. Με δεδομένο ότι η κατηγορία «ενοικιαζόμενα δωμάτια, διαμερίσματα ή σπίτι» προφανώς συμπεριλαμβάνει και ιδιωτικά καταλύματα που από τότε έχουν πολλαπλασιαστεί λόγω της ραγδαίας ανάπτυξης του Airbnb (εξ ου και η διαμαρτυρία των ξενοδόχων), μπορούμε να θεωρήσουμε ότι η διαφορά αυτή καλύπτεται από την αλλαγή των συνηθειών.

⁵⁸ Θα πρέπει να θεωρηθεί ότι τα ιδιωτικά καταλύματα σύντομης διαμονής περιλαμβάνονται στο 16% της κατηγορίας «ενοικιαζόμενα δωμάτια, διαμερίσματα, σπίτια» αφού για αυτά υπάρχει αμοιβή. Στην ίδια κατηγορία υπάγονται και τα γιώτ για τα οποία δεν υπάρχει καμία πληροφορία.

Πίνακας 16: Κατανομή των διανυκτερεύσεων εισερχόμενων τουριστών ανά τύπο καταλύματος (2015)

Σύνολο διανυκτερεύσεων	100%
Ξενοδοχείο, ξενοδοχειακό συγκρότημα	56%
Ενοικιαζόμενα δωμάτια, διαμερίσματα ή σπίτι	16%
Ιδιόκτητο σπίτι	8%
Φιλοξενούμενος σε συγγενείς / φίλους	12%
Camping	1%
Γιοτ, ιδιωτικό σκάφος ή Κρουαζιερόπλοιο	2%
Νοσοκομείο /κλινική	0%
Άλλο	4%

Πηγή: Μελέτη ΔΛΤ, Hatzimarinakis, S. and Hackl, P

2) Ημεδαποί – εσωτερικός τουρισμός

Με βάση τα στοιχεία της Έρευνας Διακοπών -που δυστυχώς μέχρι σήμερα δεν έχει δώσει στοιχεία σε επίπεδο περιφέρειας και ΠΕ- η αντίστοιχη «διαρροή» προς ιδιόκτητες κατοικίες, φιλοξενία και λοιπά μη ενοικιαζόμενα καταλύματα εκτιμάται ότι σε εθνικό επίπεδο είναι της τάξεως του 75% των συνολικών διανυκτερεύσεων που πραγματοποιούν οι Έλληνες στο εσωτερικό της χώρας (Πίνακας 1.17). Και όπως αναφέρθηκε και στην περίπτωση των εισερχόμενων τουριστών ένα αυξανόμενο τμήμα από αυτές που αναφέρονται ως ενοικιαζόμενες κατοικίες δεν είναι επαγγελματικές, αλλά ιδιωτικές και επομένως δεν καταγράφονται στα στοιχεία των επαγγελματικών καταλυμάτων της ΕΛΣΤΑΤ. Με βάση την παραπάνω υπόθεση εργασίας στο 1.037.478 καταγεγραμμένων διανυκτερεύσεων στα επαγγελματικά καταλύματα θα πρέπει να προστεθούν 3.112.434 επιπλέον διανυκτερεύσεις.

Πίνακας 17: Κατανομή των διανυκτερεύσεων των ημεδαπών τουριστών κατά τύπο καταλύματος σε επίπεδο χώρας (2022)

ΣΥΝΟΛΟ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΩΝ	58.818.120	100%
Ξενοδοχεία ή παρόμοια καταλύματα (μοτέλ, σουίτες κλπ)	7.112.958	12,1%
Ενοικιαζόμενα τουριστικά campings (εγκαταστάσεις για τροχόσπιτα, σκηνές κλπ)	671.579	1,1%
Ενοικιαζόμενα δωμάτια και κατοικίες, άλλα ενοικιαζόμενα καταλύματα	6.447.008	11%
Ιδιόκτητες εξοχικές κατοικίες	26.870.491	45,7%
Καταλύματα που παρέχεται δωρεάν από συγγενείς ή φίλους	17.425.408	29,6%
Λοιπά μη ενοικιαζόμενα καταλύματα	290.676	0,5%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Διακοπών

Κατά συνέπεια ο εκτιμώμενος αριθμός συνολικών διανυκτερεύσεων είναι 24.025.800 από την πλευρά των αλλοδαπών και 4.149.912 από την πλευρά των ημεδαπών, που αθροίζει σε 28.175.712 τουριστικές διανυκτερεύσεις συνολικά. Από τα στοιχεία αυτά

T2 – Ισοδύναμος Πληθυσμός/μόνιμο πληθυσμός: το σύνολο των διανυκτερεύσεων κατανεμημένο σε όλο το χρόνο προς το σύνολο του πληθυσμού. Για το σύνολο της ΠΙΝ εκτιμήθηκε 77.188 κάτοικοι ή το 37,1% του πληθυσμού.

προκύπτει ότι οι πρόσθετοι κάτοικοι σε διάστημα έτους ή ισοδύναμοι κάτοικοι είναι 77.188 ή το 37,1% του συνολικού μόνιμου πληθυσμού.

Το ζητούμενο τώρα είναι να κατανεμηθούν οι διανυκτερεύσεις αυτές σε επίπεδο νησιού ώστε να υπάρξει προσέγγιση της επιπλέον πίεσης που δέχεται κάθε νησί ξεχωριστά. Με βάση τις κλίνες ανά τύπο καταλύματος, τις αφίξεις σε κάθε νησί, τις αφίξεις και τις διανυκτερεύσεις στα επαγγελματικά καταλύματα, τις συνολικές διανυκτερεύσεις εισερχόμενων και ημεδαπών τουριστών όπως εκτιμήθηκαν παραπάνω, εκτιμήθηκε ο αριθμός διανυκτερεύσεων ο **ισοδύναμος αριθμός τουριστών (T2) ανά ΠΕ** (Πίνακας 1.18)

Πίνακας 1.18: Συνολικές διανυκτερεύσεις, Ισοδύναμοι Κάτοικοι, Τουριστική Πίεση και Πυκνότητα ανά ΠΕ (2022)

	Ελληνες	Αλλοδαποί	Συνολικές διανυκτερεύσεις (εκτίμηση)	Ισοδύναμοι κάτοικοι	Κάτοικοι	Τουριστική Πίεση	Έκταση	Τουριστική πυκνότητα	Συνολική Πυκνότητα
ΠΕ ΚΕΡΚΥΡΑΣ	1.527.642	12.311.008	13.838.650	37.914	104371	36,3	630,58	60,1	225,64
ΠΕ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	811.995	6.606.660	7.418.655	20.325	40759	49,9	402,08	50,5	151,92
ΠΕ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	853.607	2.692.259	3.545.866	9.715	35801	27,1	781,48	12,4	58,24
ΠΕ ΛΕΥΚΑΔΑΣ	806.362	2.276.368	3.082.730	8.446	23693	35,6	352,97	23,9	91,05
ΠΕ ΙΟΑΚΗΣ	147.872	139.861	287.733	788	3231	24,4	96,26	8,2	41,75
ΣΥΝΟΛΟ	4.147.478	24.026.156	28.173.634	77.188	207.855	37,1	2.263	34,1	125,94

Πηγή: υπολογισμοί συγγραφέα

Από τις παραπάνω διανυκτερεύσεις με βάση τις εκτιμήσεις περίπου 11 εκ διανυκτερεύσεις (7,5 εκ σε ότι αφορά στους αλλοδαπούς και 3,1 εκ σε ότι αφορά στους ημεδαπούς) έχουν γίνει εκτός επαγγελματικών καταλυμάτων.

Πέρα από τους απόλυτους αριθμούς των διανυκτερεύσεων εκτιμήθηκε ο αριθμός των ισοδύναμων κατοίκων που σε σύγκριση με τους μόνιμους κατοίκους εκτιμά τη **Τουριστική Πίεση (T1)**, ενώ συγκρινόμενος με την έκταση δημιουργεί τον δείκτη **Τουριστικής Πυκνότητας (Π11) & Συνολικής Πυκνότητας**.⁵⁹

⁵⁹ Στην ενότητα 3.2.1 υπολογίστηκαν οι ίδιοι δείκτες με βάση τον αριθμό κλινών, γεγονός που υποδηλώνει το μέγιστο αριθμό στον οποίο μπορούν να φτάσουν οι πιέσεις και με βάση τον οποίον θα πρέπει να σχεδιάζονται οι υποδομές, ενώ με βάση τις διανυκτερεύσεις τον πραγματικό.

Από τα παραπάνω στοιχεία οι ΠΕ Κέρκυρας και Ζακύνθου έχουν ιδιαίτερα υψηλή τουριστική πίεση και πυκνότητα και ακολουθεί η ΠΕ Λευκάδας. Η συνολική πυκνότητα είναι ιδιαίτερα υψηλή στις δύο πρώτες ΠΕ.

Δ. Επισκέπτες θαλάσσιου τουρισμού: Κρουαζιέρα και yachting

Αποτελούν μια ξεχωριστή κατηγορία τουριστών που μπορούν να ταυτιστούν με επισκέπτες αφού δεν χρησιμοποιούν καταλύματα και κατά συνέπεια δεν καταγράφονται, ενώ και η συμπεριφορά τους στον προορισμό είναι διαφορετική και η συνολική δαπάνη τους μικρότερη.

Η μόνη πηγή πληροφορίας που διαθέτουμε και αφορά στην Κρουαζιέρα αναφέρεται στον αριθμό των αφίξεων με τα κρουαζιερόπλοια στα λιμάνια των νησιών όπως φαίνεται από τα στοιχεία της Ένωσης Λιμένων Ελλάδας, όπου όπως έχουμε ήδη αναφέρει η Κέρκυρα (4^η), η Κεφαλλονιά-Ιθάκη (9^η) και η Ζάκυνθος (15^η) συγκαταλέγονται μέσα στους 15 μεγαλύτερους προορισμούς της χώρας, προσθέτοντας για το 2022 693.150 επισκέπτες στα νησιά της ΠΙΝ. Η επίδοση αυτή είναι χαμηλότερη από την τελευταία φυσιολογική χρονιά (2019) που ήταν 1.044.160 δεδομένου ότι η κρουαζιέρα είχε βραδύτερο ρυθμό ανάκαμψης από τη πανδημία.

Πίνακας: Στοιχεία Αφίξεων Κρουαζιέρας στα ελληνικά λιμάνια (2019-2022)

									
ΤΕΛΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΦΙΞΕΩΝ ΚΡΟΥΑΖΙΕΡΑΣ 2019 - 2022 ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΧΩΡΑΣ									
		2022		2021		2020		2019	
α/α	ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΙ	Αριθμός αφίξεων κ/ζ	Αριθμός επιβατών κρουαζιέρας	Αριθμός αφίξεων κ/ζ	Αριθμός επιβατών κρουαζιέρας	Αριθμός αφίξεων κ/ζ	Αριθμός επιβατών κρουαζιέρας	Αριθμός αφίξεων κ/ζ	Αριθμός επιβατών κρουαζιέρας
1	ΠΕΙΡΑΙΑΣ	677	880.416	379	303.665	76	16.640	622	1.098.091
2	ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ	686	826.602	191	104.074	3	131	592	980.771
3	ΜΥΚΟΝΟΣ	608	685.918	252	201.821	17	914	550	787.490
4	ΚΕΡΚΥΡΑ	392	527.609	200	234.699	13	10.448	420	767.673
5	ΡΟΔΟΣ	381	370.343	195	130.516	14	8.334	258	308.194
6	ΗΡΑΚΛΕΙΟ	227	304.257	118	119.930	24	19.998	204	307.043
7	ΚΑΤΑΚΟΛΟ	198	250.793	126	123.509	10	7.589	199	413.716
8	ΧΑΝΙΑ (ΣΟΥΔΑ)	121	179.681	76	45.619	10	105	132	265.956
9	ΚΕΦΑΛΛΟΝΙΑ-ΙΘΑΚΗ	132	145.373	33	28.291	1	617	133	259.261
10	ΠΑΤΜΟΣ	214	98.530	81	21.804	6	468	156	112.721
11	ΛΑΥΡΙΟ	86	94.948	22	15.735	0	0	0	0
12	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	61	36.670	17	11.777	1	28	6	4.865
13	ΒΟΛΟΣ	45	36.464	21	7.949	2	70	22	12.574
14	ΝΑΥΠΛΙΟ	112	28.651	76	13.676	0	0	88	34.704
15	ΖΑΚΥΝΘΟΣ	26	20.168	5	2.335	2	105	20	17.226
16	ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	40	15.785	42	18.512	0	0	37	32.500
17	ΣΥΡΟΣ	75	15.257	28	3.833	8	323	82	26.748
18	ΜΗΛΟΣ	49	14.209	42	7.909	0	0	38	23.641
19	ΚΑΒΑΛΑ	35	13.315	3	938	1	45	7	2.699
20	ΚΩΣ	42	8.257	4	757	1	60	19	5.150

Επειδή η πραγματική πίεση που ασκεί η κρουαζιέρα σε κάθε νησί είναι ανάλογη με τον αριθμό των ημερήσιων αφίξεων και τον τρόπο που γίνεται η διαχείριση τους σε σχέση με τον υφιστάμενο στο νησί αριθμό τουριστών και τους μόνιμους κατοίκους θα χρησιμοποιηθεί ο δείκτης που χρησιμοποιείται για τη πίεση των ημερήσιων επισκεπτών σε έναν προορισμό με βάση την έννοια του ισοδύναμου πληθυσμού που χρησιμοποιήθηκε και προηγούμενα.

T3 – Κοινωνική Πίεση από ημερήσιους τουρίστες – Αφίξεις κρουαζιέρας/σύνολο πληθυσμού: Οι πρόσθετοι ισοδύναμοι κάτοικοι που προκύπτουν από τον τουρισμό κρουαζιέρας είναι 2,1 για την Κέρκυρα, 1,9 για την Κεφαλληνία και 0,1 για τη Ζάκυνθο.

Σε ότι αφορά το yachting, όπως αναφέρθηκε και στην αρχή του 3^{ου} κεφαλαίου υπάρχουν περιορισμένες πληροφορίες και αφορούν μόνο τις περιοχές ελλιμενισμού⁶⁰ χωρίς δεδομένα σε ότι αφορά τον αριθμό των σκαφών και επιβατών ώστε να τους συμπεριλάβουμε στους επισκέπτες των νησιών.

Συμπεράσματα:

- Υπάρχει μεγάλη εξάρτηση από τον εισερχόμενο τουρισμό (18,7%) και κυρίως από τους Βρετανούς τουρίστες που σύμφωνα με τα στοιχεία της ΤτΕ το 32,9% είναι Βρετανοί, το 14,5% Γερμανοί και το 10,6% Ιταλοί. **T 17 & T18: % εξάρτησης από εισερχόμενο τουρισμό και από μικρό αριθμό εθνικοτήτων**
- Η εκτίμηση της συνολικής πραγματικής τουριστικής πίεσης είναι 28.521.538 τουριστικές διανυκτερεύσεις που αντιστοιχούν 77.188 ισοδύναμους κατοίκους ή το 37,1% του μόνιμου πληθυσμού⁶¹.
- Σε ότι αφορά στη Μέση Διάρκεια Παραμονής και στο ποσοστό πληρότητας των μονάδων η ΠΙΝ βρίσκεται στην υψηλότερη για τη χώρα θέση γεγονός που οφείλεται στο υψηλό ποσοστό οργανωμένου τουρισμού και στο ιδιαίτερο χαμηλό ποσοστό island hopping. Παρ' όλα αυτά και στην ΠΙΝ επιβεβαιώνεται η τάση μείωσης της ΜΔΠ που παρατηρείται γενικότερα.
- Η εποχικότητα της τουριστικής δραστηριότητας παραμένει υψηλή παρά τις κατά καιρούς διακηρύξεις για πολιτικές εξομάλυνσης⁶² και τη γενικότερη βελτίωση της κίνησης τον Οκτώβριο τα τελευταία χρόνια, κυρίως λόγω των καλών καιρικών συνθηκών. Το γεγονός ότι το τουριστικό προϊόν της ΠΙΝ είναι κυρίως εστιασμένο στον τουρισμό ξεκούρασης και αναψυχής (τουρισμός «ήλιου-θάλασσας-άμμου ή 3S) φαίνεται να είναι ο κύριος λόγος που αυτό δεν αλλάζει, όπως άλλωστε συμβαίνει σε όλη τη χώρα παρά τις συνεχόμενες διακηρύξεις.

⁶⁰ Στοιχεία για τα λιμάνια περιλαμβάνονται στο Παράρτημα.

⁶¹ Ο αριθμός των «ισοδύναμων κατοίκων» χρησιμεύει για τον υπολογισμό της συνολικής πίεσης που ασκείται στους πόρους ενός προορισμού ώστε να εκτιμηθεί αργότερα κατά πόσο ο τελευταίος αντέχει τη πίεση αυτή

⁶² Το 2016-17 είχε εκπονηθεί για λογαριασμό της Περιφέρειας «μελέτη Στρατηγικού και επιχειρησιακού Σχεδιασμού για την άμβλυνση της εποχικότητας του τουρισμού στη ΠΙΝ»

- Παρά τη βελτίωση των δεδομένων που είναι διαθέσιμα κυρίως με την πρόσφατη προσθήκη δεδομένων για τα επαγγελματικά καταλύματα σύντομης διαμονής, παραμένουν αρκετά προβλήματα σε ό,τι αφορά την εκτίμηση του συνόλου των τουριστών που επισκέπτονται τα νησιά και διανυκτερεύουν σε αυτά. Οι υπάρχουσες διαφορές δεδομένων από τις διαφορετικές πηγές οφείλουν να γεφυρωθούν μέσα από τη συνεργασία ΕΛΣΤΑΤ και Τράπεζα της Ελλάδας που διεξάγουν τους σχετικές έρευνες και διοικητικές καταγραφές στο πλαίσιο της δημιουργία Εθνικού Τουριστικού Παρατηρητηρίου και Δορυφόρων Λογαριασμών Τουρισμού.
- Όσα στοιχεία δεν συγκεντρώνονται από τους εθνικούς φορείς και θεωρούνται σημαντικά για την εκτίμηση των επιπτώσεων του τουρισμού, θα πρέπει να αναζητηθούν από έρευνες που θα γίνουν τοπικά στο πλαίσιο της λειτουργίας του Περιφερειακού Παρατηρητηρίου Τουρισμού που προβλέπεται να συσταθεί.

3.2.3. Τα άμεσα αποτελέσματα της τουριστικής δραστηριότητας και η αξιολόγηση τους

Με βάση το μεθοδολογικό πλαίσιο DPSIR θα εκτιμηθούν τα αποτελέσματα της τουριστικής δραστηριότητας σε ό,τι αφορά την οικονομία (πχ. τζίρος επιχειρήσεων), την κοινωνία (απασχόληση και χαρακτηριστικά της) και το περιβάλλον (κατανάλωση πόρων και παραγωγή αποβλήτων). Στη συνέχεια θα αξιολογηθούν με βάση το πλαίσιο ανάλυσης του Παραρτήματος 2 – Βιωσιμότητα Τουρισμού

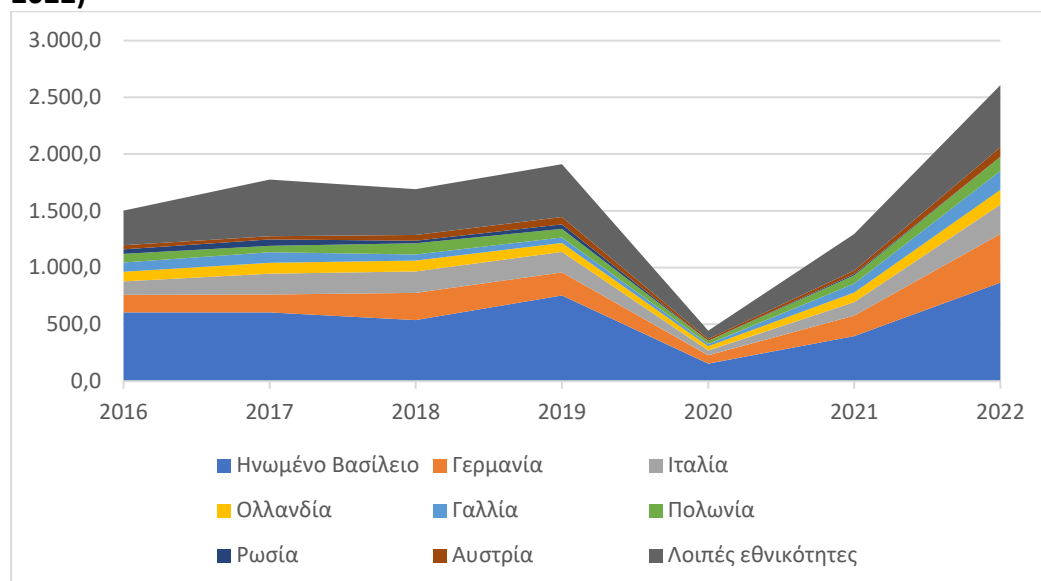
Α. Οικονομικά αποτελέσματα

Με βάση τους Δορυφόρους Λογαριασμούς Τουρισμού το άμεσο αποτέλεσμα της τουριστικής δραστηριότητας είναι η καταναλωτική δαπάνη που πραγματοποιούν οι επισκέπτες, εισερχόμενοι και εσωτερικοί και αφορούν στην τοπική οικονομία, συνολικά και ανά κλάδο.

Σε ό,τι αφορά τους εισερχόμενους τουρίστες τα στοιχεία προκύπτουν από τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδας που από το 2016 δημοσιεύει και σε περιφερειακό επίπεδο, όπως έχει ήδη αναφερθεί σε ό,τι αφορά τις αφίξεις και τις διανυκτερεύσεις και στοιχεία τουριστικής δαπάνης, συνολική, ανά ταξίδι και ανά διανυκτέρευση κατά τις κύριες -διαφορετικές ανά περιφέρεια εθνικότητες.

Σε ό,τι αφορά στην ΠΙΝ οι συνολικές δαπάνες των εισερχόμενων τουριστών είχαν ελαφρά ανοδική τάση μέχρι το 2019, μειώθηκαν σημαντικά στη διετία 2020-21 και αυξήθηκαν κατά πολύ το 2022.

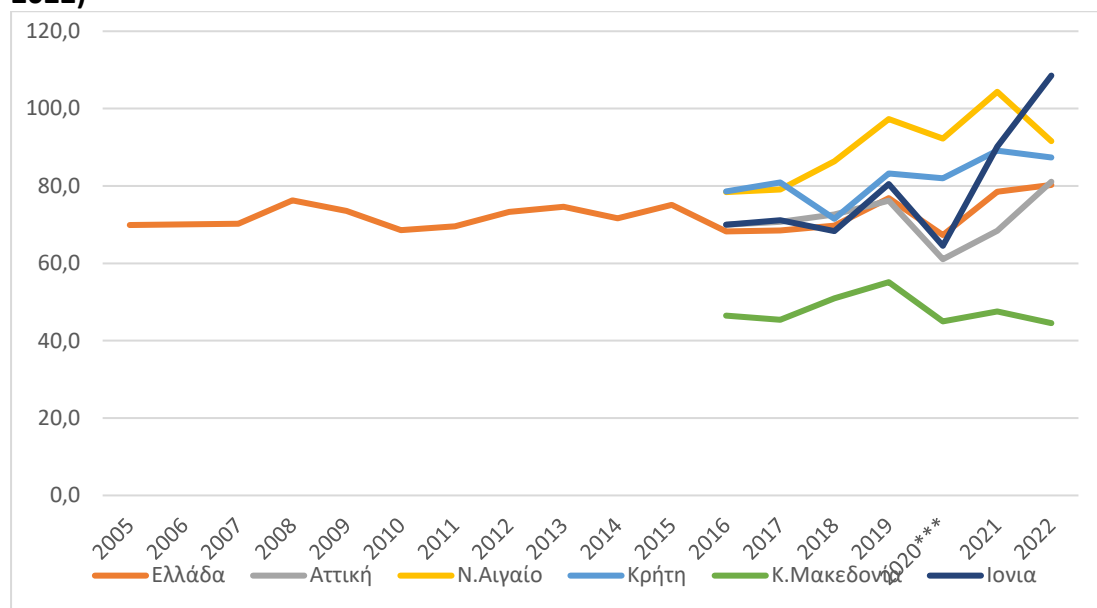
Διάγραμμα 1.16: Εξέλιξη τουριστικής δαπάνης εισερχόμενων τουριστών (2016-2022)

Πηγή: ΤτΕ

Τα δεδομένα σε ότι αφορά την **(Τ4) Ημερήσια Δαπάνη** μεταξύ των ισχυρών σε περιφερειακό επίπεδο τουριστικών προορισμών της χώρας, που όμως δεν έχουν ανάλογο βάθος χρόνου για να αξιολογηθούν ανάλογα, καταδεικνύουν ότι η Περιφέρεια Ν. Αιγαίου έχει σταθερά καλύτερη επίδοση και η Περιφέρεια Κ. Μακεδονίας ιδιαίτερα χαμηλή. Ενσωματώνοντας και τα στοιχεία που αφορούν τον μέσο όρο της χώρας, φαίνεται ότι η Περιφέρεια Ιονίων ακολουθεί τον μέσο όρο της χώρας και το 2022 να καταγράφει μια σημαντική άνοδο που δεν φαίνεται να επιβεβαιώνεται από τα πρώτα στοιχεία του 2023. Σε μια περίοδο που άλλαξε ραγδαία η σύνθεση των ξενοδοχείων της χώρας (και της Περιφέρειας Ιονίων) με το μερίδιο των μονάδων 5* να περνά από το 5 στο 25%, το γεγονός ότι η μέση ημερήσια δαπάνη του τουρίστα έχει μείνει πρακτικά αμετάβλητη για 20 χρόνια, μόνο ανησυχία μπορεί να προκαλέσει για την οικονομική απόδοση του τουρισμού.

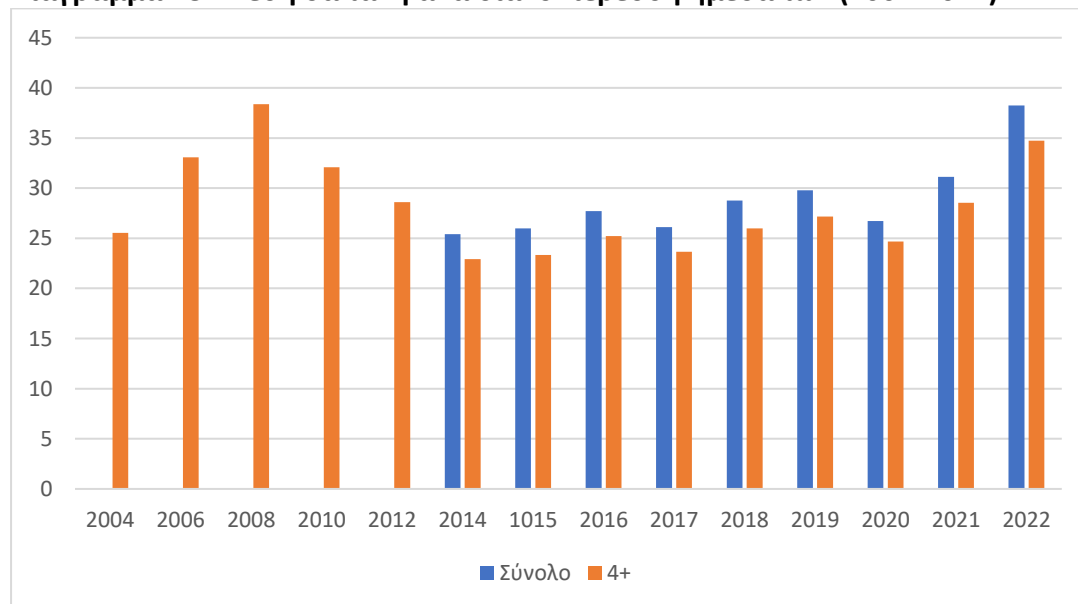
Διάγραμμα 17: Εξέλιξη της ημερήσιας δαπάνης εισερχόμενου τουρισμού (2005-2022)

Πηγή: ΤτΕ

Τα στοιχεία της δαπάνης των Ελλήνων τουριστών, συνολικής και ημερήσιας, είναι ακόμη λιγότερο θετικά. Η συνολική δαπάνη είναι περίπου στο 10% της συνολικής δαπάνης των εισερχόμενων τουριστών, όπως μειώθηκε από την οικονομική κρίση που διέρχεται η χώρα⁶³, ενώ η ημερήσια δαπάνη διαφοροποιείται ιδιαίτερα λόγω της μη χρήσης μισθωμένου καταλύματος από το 80% των Ελλήνων τουριστών⁶⁴.

Διάγραμμα 18: Μέση δαπάνη ανά διανυκτέρευση ημεδαπών (2004-2022)

⁶³ Αν και έχει υπάρξει σημαντική βελτίωση των μακροοικονομικών μεγεθών από τα έτη της κορύφωσης της κρίσης (2012-2014), το γεγονός ότι τα περισσότερα από αυτά κινούνται σε επίπεδα χειρότερα από αυτά του 2008 δικαιολογεί στο να χρησιμοποιείται ο ενεστώτας χρόνος

⁶⁴ Η ΕΛΣΤΑΤ τα προηγούμενα χρόνια δημοσίευε μόνο στοιχεία για όσους πραγματοποιούν ταξίδι διακοπών (όχι επαγγελματικά ταξίδια) και για διάρκεια από 4 ημέρες και πάνω.

Σε ό,τι αφορά τη δαπάνη των Ελλήνων, καθώς η Έρευνα Διακοπών δεν έχει περιφερειακά στοιχεία, για τον υπολογισμό της θα χρησιμοποιηθούν οι εθνικοί μέσοι όροι

Πίνακας 19: Ημερήσια Δαπάνη, Αριθμός Διανυκτερεύσεων και Συνολική δαπάνη ημεδαπών τουριστών 2022

Τύπος καταλύματος	ημερήσια δαπάνη		αριθμός διανυκτερεύσεων	συνολική δαπάνη
Ξενοδοχεία και παρόμοια καταλύματα (μοτέλ, σουίτες κλπ)	97,1		771.517	74895207,9
Ενοικιαζόμενα τουριστικά κάμπινγκς (εγκαταστάσεις για τροχόσπιτα, σκηνές κλπ)	50,6		15.685	793668,768
Ενοικιαζόμενα δωμάτια και κατοικίες, άλλα ενοικιαζόμενα καταλύματα	73,9		250.276	18504862,2
Ιδιόκτητες εξοχικές κατοικίες	18,0	23,5	4495738	105649843
Καταλύματα που παρέχεται δωρεάν από συγγενείς ή φίλους	31,9			
Λοιπά μη ενοικιαζόμενα καταλύματα	33,4			
ΣΥΝΟΛΟ	38,2			199843582

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Διακοπών

Σε ότι αφορά στη κρουαζιέρα, λαμβάνοντας υπόψη όσα έχουμε αναφέρει για τη δαπάνη των τουριστών αυτών θα χρησιμοποιήσουμε αυθαίρετα ως δαπάνη κατά κεφαλή τα 50€.

Κατά συνέπεια η συνολική τουριστική δαπάνη (πλην yachting) που προκύπτει για τη Περιφέρεια Ιονίων είναι:

Πίνακας 20: Συνολική τουριστική Δαπάνη ΠΙΝ (2022)

Κατηγορία τουριστών	Αριθμός διανυκτερεύσεων	Δαπάνη	Δαπάνες πλην αγορών ⁶⁵
Αλλοδαποί	24.025.800	2.606.799.300	2.275.735.789
Ημεδαποί	4.147.478	158.433.660	103.615.613
Κρουαζιέρας	693.150	34.657.500	16.912.860
Σύνολο	28.866.428	2.799.890.460	2.396.264.262

Πηγή: υπολογισμοί συγγραφέα

⁶⁵ Αφορά τις αγορές που γίνονται εκτός των τουριστικών χαρακτηριστικών κλάδων σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του ΔΛΤ 2015 και βιβλιογραφικών αναφορών σχετικά με τη κρουαζιέρα

Ένα πρώτο συμπέρασμα που προκύπτει από τα δεδομένα είναι ότι ο εσωτερικός τουρισμός σε περιοχές όπως τα Ιόνια έχει μικρή σημασία και ελάχιστα μπορεί να αναπληρώσει τον εισερχόμενο, εφόσον αυτός μειωθεί για οποιονδήποτε λόγο, όπως συνέβη στη περίοδο της πανδημίας. Ιδιαίτερα χαμηλή είναι και η οικονομική απόδοση της κρουαζιέρας.

Συγκρίνοντας τις εκτιμήσεις αυτές με τα έσοδα των κλάδων παροχής καταλυμάτων και εστίασης για την ίδια χρονιά που σύμφωνα με το Μητρώο Επιχειρήσεων που είναι 791.782.267 € και αντίστοιχα 401.268.369€ αντίστοιχα, δηλαδή μόλις 1.193.050.636€ προκύπτουν τα εξής ενδεχόμενα, είτε εναλλακτικά, είτε σωρευτικά:

- Οι τζίροι των επιχειρήσεων καταλύματος και εστίασης είναι υποεκτιμημένοι
- Ένα πολύ σημαντικό τμήμα της τουριστικής δαπάνης γίνεται εκτός των τουριστικών επιχειρήσεων (σε ιδιωτικά καταλύματα και ιδίως σε εμπορικά καταστήματα των οποίων ο τζίρος είναι ιδιαίτερα υψηλός σε όλες τις νησιωτικές ΠΕ) επιβεβαιώνοντας τις εκτιμήσεις μας ότι περίπου το 40% διανυκτερεύσεων γίνεται σε μη επαγγελματικά καταλύματα
- Η εκτίμηση της δαπάνης εισερχόμενων τουριστών από την ΤτΕ -τουλάχιστον για το 2022- είναι λανθασμένη. Σε αυτό συνηγορεί και το γεγονός ότι αυξήθηκε ιδιαίτερα (+36%) σε σχέση με το 2019, ενώ οι διανυκτερεύσεις αυξήθηκαν μόλις 1,1%.

Επιχειρώντας μια επαλήθευση των δεδομένων για το 2019 προκύπτει ότι η συνολική τουριστική δαπάνη είναι περίπου 2 δις € και αυτή πλην αγορών⁶⁶ 1,763 εκ € (Πίνακας 21)

Πίνακας 21: Συνολική τουριστική Δαπάνη ΠΙΝ (2019)

Κατηγορία τουριστών	Αριθμός διανυκτερεύσεων	Δαπάνη	Δαπάνες πλην αγορών
Αλλοδαποί	23.744.400	1.911.200.000	1.668.477.600
Ημεδαποί	3.591.224	107.018.475	69.990.082
Κρουαζιέρας	1.044.160	52.208.000	25.477.504
Σύνολο	28.379.784	2.070.426.475	1.763.945.187

Πηγή: υπολογισμοί συγγραφέα

Με βάση τα στοιχεία του Μητρώου Επιχειρήσεων ο τζίρος όλων των κλάδων τουριστικών επιχειρήσεων ήταν για το 2019 μόλις 1.219 εκ €, γεγονός που επιβεβαιώνει ότι θα πρέπει να γίνει διασταύρωση των δεδομένων με πρωτογενείς έρευνες αλλά και με την ΕΛΣΤΑΤ και την ΤτΕ.

Με βάση τα στοιχεία που έχουν προκύψει από τους πιλοτικούς ΔΛΤ σε ότι αφορά τη δομή της δαπάνης των τουριστών ανά τουριστικό χαρακτηριστικό προϊόν/κλάδο (Hatzimarinakis, S. and Hackl, P. 2018)⁶⁷ - βλ. Παράρτημα) για το σύνολο, η κατανομή

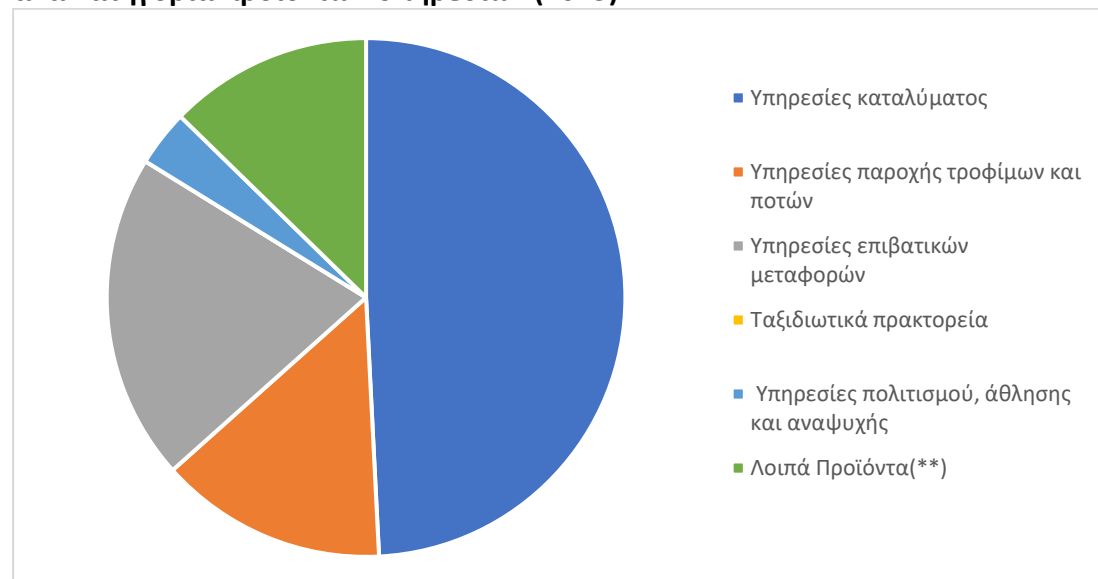
⁶⁶ Η διάκριση της τουριστικής δαπάνης στις χαρακτηριστικές τουριστικές επιχειρήσεις και στις λοιπές προέρχεται από τον ΔΛΤ που παρέχει και τα σχετικά δεδομένα.

⁶⁷ Hatzimarinakis, S. and Hackl, P. (2018). Pilot Tourism Satellite Accounts for Greece: Results, Issues and Needs. *Tourismos: an international multidisciplinary journal of tourism*, Vol. 13(2), pp. 104-132.

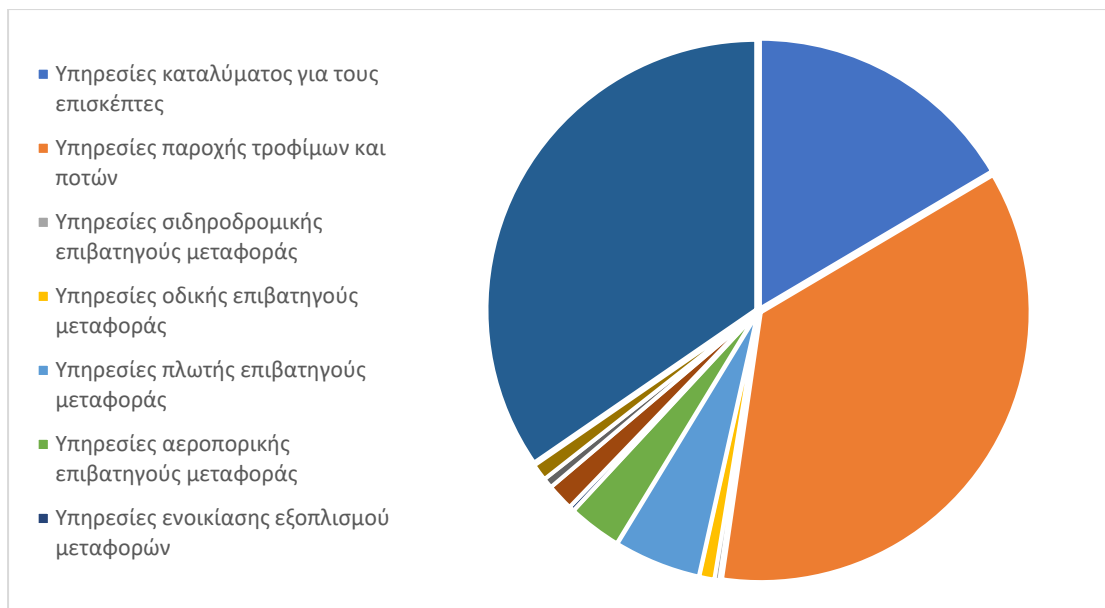
της δαπάνης των εισερχόμενων τουριστών γίνεται κατά 83,8% σε δαπάνες ύπνου, φαγητού και μετακίνησης, 12,7% σε διάφορες αγορές και μόλις 3,5% σε υπηρεσίες πολιτισμού και αναψυχής. Σε ότι αφορά στους Έλληνες οι δαπάνες αγοράς προϊόντων ανεβαίνουν στο 34,6%⁶⁸, οι δαπάνες εστίασης στο 35,8% έναντι 14,2% των αλλοδαπών ενώ το αντίθετο συμβαίνει με τις δαπάνες καταλύματος (16,5% και 49,2% αντίστοιχα), ενώ οι δαπάνες υπηρεσιών πολιτισμού και αναψυχής είναι ακόμη χαμηλότερες (1,6%). Τα στοιχεία αυτά επιβεβαιώνουν τη δομή του ελληνικού τουριστικού προϊόντος. Σε ό,τι αφορά στην κρουαζιέρα, η δαπάνη αφορά κατά 30,9% φαγητό ή ποτό και κατά 51,2% αγορές.

Η ίδια μελέτη επιβεβαιώνει αυτό που αναφέρεται στη διεθνή βιβλιογραφία, ότι η τουριστική δαπάνη αντιστοιχεί σε ένα μόνο τμήμα της παραγωγής των κλάδων. Ακόμη και στην περίπτωση των υπηρεσιών καταλύματος, εστίασης και ποτών, μόλις το 45,5% του τζίρου των επιχειρήσεων προέρχεται από τουριστική δαπάνη, το 11,4% του τζίρου των επιχειρήσεων μεταφορών, το 12,9% των επιχειρήσεων πολιτισμού και αναψυχής και συνολικά το 5,1% του συνολικού τζίρου. Κατά συνέπεια η χρήση του συνόλου της παραγωγής των κλάδων αυτών ως επίδραση του τουρισμού στην εθνική οικονομία είναι λανθασμένη.

Διάγραμμα 19: Κατανομή Δαπάνης (α) εισερχόμενων και (β) ημεδαπών τουριστών ανά κατηγορία προϊόντων-υπηρεσιών (2015)

⁶⁸ Οι δαπάνες αγορών είναι υψηλότερες για τους Έλληνες τουρίστες αφού λόγω του χαμηλού ποσοστού χρήσης επαγγελματικών καταλυμάτων, πραγματοποιούν απ' ευθείας αγορές, κυρίως τροφίμων. Το ίδιο θα συμβαίνει και με τους εισερχόμενους τουρίστες εφόσον η χρήση μη επαγγελματικών καταλυμάτων αυξάνεται επίσης.

Πηγή: Hatzimarinakis, S. and Hackl, P. 2018

Με δεδομένο ότι τα ποσοστά αυτά είναι ο μέσος όρος της χώρας, προφανώς σε Περιφέρειες άκρως τουριστικές όπως αυτή των Ιονίων τα ποσοστά είναι μεγαλύτερα. Αυτό φαίνεται και από την εποχικότητα πολλών επιχειρήσεων όπου τα έσοδα από τον τουρισμό αποτελούν σχεδόν το σύνολο των εσόδων τους και δεν θα υπήρχαν χωρίς τον τουρισμό. Με βάση τα δεδομένα του πίνακα σχετικά με την τουριστική δαπάνη πλην αγορών και των δεδομένων που αφορούν στις τουριστικές χαρακτηριστικές επιχειρήσεις του Μητρώου Επιχειρήσεων της ΕΛΣΤΑΤ⁶⁹, προκύπτει μια σημαντική διαφορά μεταξύ τους που δεν μπορεί να εξηγηθεί χωρίς καλύτερα δεδομένα που δεν είναι διαθέσιμα επί του παρόντος.

Συγκρίνοντας τα στοιχεία του 2019 με εκείνα του 2011⁷⁰ (Πίνακας 22) μπορούμε να διαπιστώσουμε τα παρακάτω:

- Καταγράφεται μικρή αύξηση του συνολικού αριθμού των επιχειρήσεων της ΠΙΝ, ενώ οι αυξήσεις σε τζίρο και απασχόληση προέρχονται σε μεγάλο βαθμό από τη μεγέθυνση του τουρισμού
- Καταγράφεται μικρή μείωση του αριθμού των τουριστικών επιχειρήσεων και σημαντική αύξηση τόσο στον τζίρο όσο και στην απασχόληση (στην εστίαση η αύξηση είναι +109%)

Πίνακας 22: Στοιχεία αριθμού, τζίρου και απασχόλησης τουριστικών χαρακτηριστικών επιχειρήσεων της ΠΙΝ (2011 & 2019)

	2011			2019		
	ΑΡ. ΝΟΜΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ	ΚΥΚΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ (σε χιλιάδες €)	ΑΡ. ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ	ΑΡ. ΝΟΜΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ	ΚΥΚΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ (σε χιλιάδες €)	ΑΡ. ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ
ΜΗΤΡΩΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ						

⁶⁹ Υπογραμμίζεται ότι τα στοιχεία του Μητρώου επιχειρήσεων είναι του 2019, ενώ οι υπολογισμοί της τουριστικής δαπάνης έγιναν για το 2022)

⁷⁰ Το 2011 είναι η πρώτη χρονιά με δημοσιευμένα συγκρίσιμα δεδομένα του Μητρώου Επιχειρήσεων σε διψήφιο κωδικό

Πλωτές μεταφορές	44	23.470	159	289	74.476	726
Καταλύματα	5.301	347.629	12.625	5.056	676.644	19.689
Δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης	4.492	208.326	10.430	3.932	301.179	21.801
Δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης	599	32.635	1.088	820	71.575	1.845
Δραστηριότητες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και υπηρεσιών κρατήσεων και συναφείς δραστηριότητες	244	51.560	729	273	69.920	1.188
Δημιουργικές δραστηριότητες, τέχνες και διασκέδαση	281	1.793	379	113	2.544	223
Δραστηριότητες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές δραστηριότητες	30	845	63	31	832	90
Τυχερά παιχνίδια και στοιχήματα	83	5.968	134	66	11.137	261
Αθλητικές δραστηριότητες και δραστηριότητες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	373	8.607	671	344	11.482	837
ΣΥΝΟΛΟ	11.447	680.833	26.278	10.924	1.219.789	46.660

Πηγή, ΕΛΣΤΑΤ, Μητρώο Επιχειρήσεων

- Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι η αύξηση του μέσου μεγέθους των επιχειρήσεων από 2,3 σε 4,3 άτομα ανά επιχείρηση και αύξηση του τζίρου ανά επιχείρηση
- Η παραγωγικότητα έμεινε σ' αυτό το διάστημα σταθερή συνολικά αλλά με σημαντικές διακυμάνσεις μεταξύ των κλάδων: αύξηση σε ότι αφορά τις τα καταλύματα, τις δημιουργικές δραστηριότητες και τις δραστηριότητες εκμίσθωσης και μείωση στις πλωτές μεταφορές, στην εστίαση και στα τουριστικά γραφεία.

Με βάση το μητρώο επιχειρήσεων με ανάλυση τριψήφιου κωδικού ο μέσος όρος απασχόλησης στα ξενοδοχεία είναι 15,8 άτομα, στα ενοικιαζόμενα δωμάτια 1,8, στα campings 7,7, στα εστιατόρια 5,9, στα μπαρ 5,3, στα γραφεία ταξιδιών 4,5, στις πλωτές μεταφορές 2,5 και στις δραστηριότητες ψυχαγωγίας 2,5 άτομα.

Με βάση τα στοιχεία διάρθρωσης των επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών της ΕΛΣΤΑΤ καταγράφονται σημαντικές διαρθρωτικές αλλαγές στη περίοδο 2008-2019:

- Το μέγεθος των επιχειρήσεων από 2,2 άτομα/επιχείρηση έχει ανέλθει σε 4,6 άτομα/επιχείρηση στα Ιόνια σε σχέση με 2,9 και 6,0 στο σύνολο της χώρας αντίστοιχα
- Οι αμοιβές ανά εργαζόμενο έχουν καταβαρυνθεί: από 11.173 € το 2008 σε 5.747€ στην ΠΙΝ ενώ ο Μ.Ο. της χώρας 11.595 και 5.661€ αντίστοιχα.
- Οι επενδύσεις επίσης καταβαρυνώθηκαν σε απόλυτα και σε σχετικά μεγέθη: το 2008 ήταν 204.421 χιλ €, έπεσαν στο 28.479 χιλ € το 2011 για να ανεβούν σε 75.415 το 2015 και να υποχωρήσουν ξανά στα 47.307 χιλ € το 2019.

Σε ότι αφορά τους απασχολούμενους στους κλάδους υπηρεσιών καταλύματος και εστίασης όπου η συνολική απασχόληση είναι 41.109 άτομα, από αυτά μισθωτοί και ημερομίσθιοι εργαζόμενοι είναι 32.815 και οι υπόλοιποι 8.294 είναι οι απασχολούμενοι εργοδότες, αριθμός που αντιστοιχεί περίπου με τον αριθμό των επιχειρήσεων.

Σε επίπεδο ΠΕ η εικόνα σε ό,τι αφορά στις επιχειρήσεις των κλάδων που υπάγονται στους χαρακτηρισμένους ως τουριστικούς εμφανίζεται στον Πίνακα 23

Πίνακας 23: Στοιχεία Μητρώου Επιχειρήσεων ανά ΠΕ (2019)

	Αρ. επιχειρήσεων	Τζίρος (χιλ. €)	Απασχολούμενοι
ΠΕ Ζακύνθου	2.470	383.441	12.790
ΠΕ Κέρκυρας	4.888	565.409	21.606
ΠΕ Ιθάκης	185	6.981	410
ΠΕ Κεφαλληνίας	1.840	168.507	6.693
ΠΕ Λευκάδας	1.703	109.731	5.402

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Μητρώο Επιχειρήσεων

Η πλειοψηφία των επιχειρήσεων βρίσκεται στους κλάδους των υπηρεσιών καταλύματος και εστίασης με το χαρακτηριστικό ότι στις ΠΕ Κέρκυρας και Ζακύνθου οι επιχειρήσεις καταλύματος έχουν πολύ υψηλότερους τζίρους από ότι της εστίασης και ίσο αριθμό εργαζόμενων, ενώ σε ΠΕ Λευκάδας και Ιθάκης είναι το αντίστροφο, ενώ στη ΠΕ Κεφαλληνίας υπερτερεί σε τζίρο ο κλάδος των καταλυμάτων και σε εργαζόμενους ο κλάδος της εστίασης. Τα δεδομένα αυτά επιβεβαιώνουν ότι στην ΠΙΝ συνυπάρχουν τρία μοντέλα τουρισμού με ότι αυτό συνεπάγεται σε όρους χάραξης πολιτικής.

Για να εκτιμηθεί η συνολική βαρύτητα του τουρισμού στην Περιφέρεια θα πρέπει η δαπάνη των τουριστών θα πρέπει να συγκριθεί με τον τζίρο των επιχειρήσεων. Η τελευταία διαθέσιμη χρονιά για το σύνολο των επιχειρήσεων είναι το 2020, μια χρονιά που δεν είναι συγκρίσιμη με καμία άλλη, ειδικά σε ό,τι αφορά στον τουρισμό και επομένως θα χρησιμοποιηθούν και πάλι τα στοιχεία του 2019. Από τον παραπάνω πίνακα φαίνεται ότι ο συνολικός τζίρος των επιχειρήσεων αυτών είναι 38,65% του συνόλου του τζίρου των επιχειρήσεων της Περιφέρειας, γεγονός που καταδεικνύει για μια φορά ακόμη το ρόλο του στη διαμόρφωση της οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής κατάστασης της.

Η μεγάλη εποχικότητα της τουριστικής δραστηριότητας αποτυπώνεται και στα **τριμηνιαία δεδομένα τζίρου των κλάδων των καταλυμάτων και της εστίασης (Τ7)** για τους οποίους παρέχονται από το 2019 στοιχεία ανά μήνα ή τρίμηνο. Σε ότι αφορά ειδικά τις επιχειρήσεις καταλύματος που αποτελούν την κατ' εξοχή χαρακτηριστική τουριστική δραστηριότητα, ο τζίρος για το 2022 ήταν 68,14% έναντι 65,67% το 2019, όταν ο μέσος όρος της χώρας ήταν 59,64% το 2022 έναντι 57,99% το 2019.

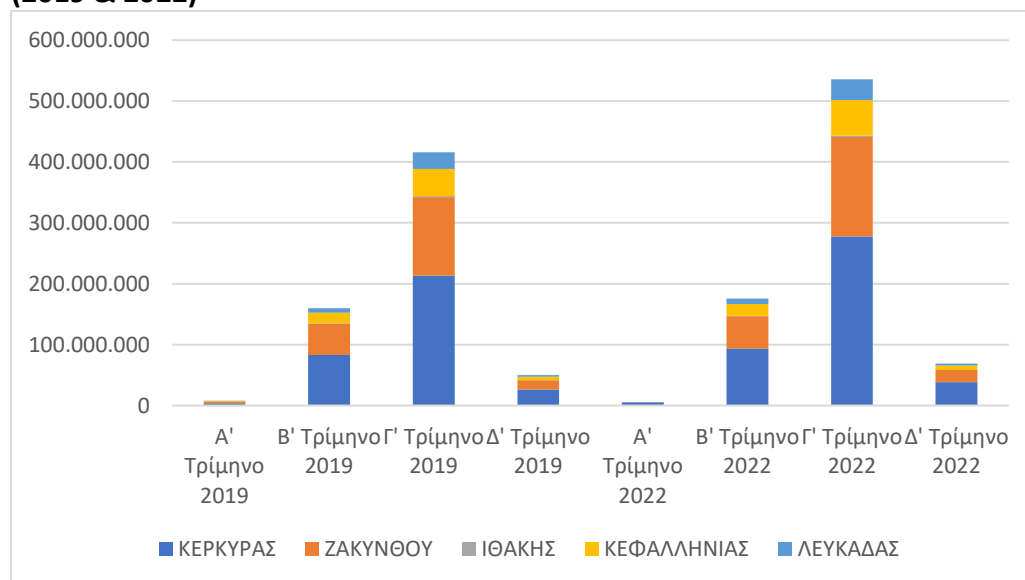
Πίνακας 24: Αριθμός, τζίρος και απασχόληση τουριστικών χαρακτηριστικών επιχειρήσεων στην ΠΙΝ (2019)

Κλάδοι χαρακτηριστικοί τουριστικοί (3ψήφιος κωδικός)	ΑΡΙΘΜΟΣ ΝΟΜΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ	ΚΥΚΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ (σε χιλιάδες ευρώ)	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ	μέγεθος επιχείρησης	τζίρος/ επιχείρηση	παραγωγικότητα

Άλλες χερσαίες μεταφορές επιβατών	816	55.866	1.605	2,0	68,463	34,807
Θαλάσσιες και ακτοπλοϊκές μεταφορές επιβατών	280	72.792	709	2,5	259,971	102,669
Εσωτερικές πλωτές μεταφορές επιβατών	x	x	x			
Ξενοδοχεία και παρόμοια καταλύματα	732	517.642	11.570	15,8	707,161	44,740
Καταλύματα διακοπών και άλλα καταλύματα σύντομης διαμονής	4.225	152.908	7.785	1,8	36,191	19,641
Χώροι κατασκήνωσης, εγκαταστάσεις για οχήματα αναψυχής και ρυμουλκούμενα οχήματα	21	2.657	161	7,7	126,524	16,503
Άλλα καταλύματα	78	3.438	173	2,2	44,077	19,873
Δραστηριότητες εστιατορίων και κινητών μονάδων εστίασης	2.527	222.935	14.814	5,9	88,221	15,049
Υπηρεσίες τροφοδοσίας για εκδηλώσεις και άλλες δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης	113	3.516	204	1,8	31,115	17,235
Δραστηριότητες παροχής ποτών	1.292	74.728	6.783	5,3	57,839	11,017
Αγοραπωλησία ιδιόκτητων ακινήτων	75	9.206	307	4,1	122,747	29,987
Εκμίσθωση και διαχείριση ιδιόκτητων ή μισθωμένων ακινήτων	106	10.980	111	1,0	103,585	98,919
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας έναντι αμοιβής ή βάσει σύμβασης	103	4.370	183	1,8	42,427	23,880
Ενοίκια και εκμίσθωση μηχανοκίνητων οχημάτων	258	41.329	831	3,2	160,190	49,734
Ενοίκια και εκμίσθωση ειδών προσωπικής ή οικιακής χρήσης	185	14.537	397	2,1	78,578	36,617
Δραστηριότητες ταξιδιωτικών πρακτορείων και γραφείων οργανωμένων ταξιδιών	259	69.513	1.161	4,5	268,390	59,873
Άλλες δραστηριότητες υπηρεσιών κρατήσεων και συναφείς δραστηριότητες	14	407	27	1,9	29,071	15,074
Δημιουργικές δραστηριότητες, τέχνες και διασκέδαση	113	2.544	223	2,0	22,513	11,408
Δραστηριότητες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές δραστηριότητες	31	832	90	2,9	26,839	9,244
Τυχερά παιχνίδια και στοιχήματα	66	11.137	261	4,0	168,742	42,670
Αθλητικές δραστηριότητες	144	2.673	338	2,3	18,563	7,908
Δραστηριότητες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	200	8.809	499	2,5	44,045	17,653
ΣΥΝΟΛΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	11.638	1.282.818	48.232	4,1	110,227	26,597
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	38.389	3.650.781	101.598	2,6	95,100	35,934

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Μητρώο Επιχειρήσεων

Διάγραμμα 20: Τριμηνιαία δεδομένα τζίρου επιχειρήσεων καταλύματος ανά ΠΕ (2019 & 2022)

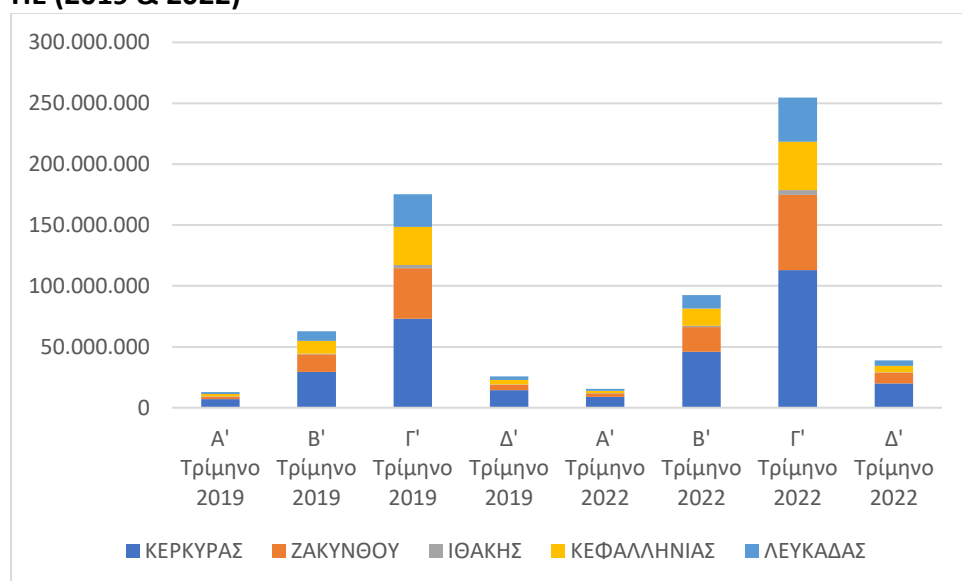
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Σε ό,τι αφορά στην εστίαση οι διαφορές μεταξύ ΠΙΝ και συνόλου της χώρας είναι εντυπωσιακές: σε επίπεδο χώρας το ποσοστό των εισπράξεων των επιχειρήσεων

εστίασης για το 3^ο τρίμηνο του 2022 ήταν 39,1% του συνόλου, ενώ για την ΠΙΝ ήταν 63,45%, ενώ για το 2019 ήταν 38,21 και 63,38 αντίστοιχα.

Τα στοιχεία καταδεικνύουν ότι ο κλάδος εστίασης σε επίπεδο χώρας έχει δύο σχεδόν ισοδύναμες πηγές εσόδων από τους μόνιμους κατοίκους και τους τουρίστες (Έλληνες και αλλοδαπούς), ενώ στην ΠΙΝ ο κλάδος εξαρτάται κατά τα 2/3 περίπου από τους επισκέπτες. Το ποσοστό είναι ακόμη υψηλότερο σε νησιά όπως η Ιθάκη που φτάνει στο 75%, ενώ στην Κέρκυρα με πολύ μεγαλύτερο πληθυσμό και μικρότερη εποχικότητα λειτουργίας των αντίστοιχων επιχειρήσεων είναι στο 60%.

Διάγραμμα 21: Τριμηνιαία δεδομένα τζίρου επιχειρήσεων εστίασης & ποτών ανά ΠΕ (2019 & 2022)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Μητρώο Επιχειρήσεων

Το συνολικό ερώτημα που τίθεται είναι αν όσα περιγράφηκαν στις προηγούμενες ενότητες σχετικά με τη προσφορά και τη ζήτηση, αλλά και τα οικονομικά αποτελέσματα της τουριστικής δραστηριότητας, οδηγούν στην οικονομική βιωσιμότητα των επιχειρήσεων του κλάδου και των ατόμων που συνδέονται με αυτόν άμεσα από τις αμοιβές που λαμβάνουν (ως εργοδότες και ως εργαζόμενοι), και έμμεσα ως προμηθευτές.

Η συνεχής αύξηση των αφίξεων, του συνολικού τζίρου και της απασχόλησης του τουρισμού που καταγράφηκε και σε περιφερειακό επίπεδο για την περίοδο της κρίσης και μετά δίνει την αρχική εικόνα ότι ο κλάδος διέρχεται μια έντονα θετική περίοδο. Τα στοιχεία που είναι διαθέσιμα για την αξιολόγηση αυτή είναι ελάχιστα και διάσπαρτα ώστε να συγκροτούν μια εικόνα συνολικά για τον κλάδο, πόσο μάλλον για τη περιφέρεια και τους επιμέρους προορισμούς της. Ένα σημαντικό ερώτημα είναι – και με δεδομένη τη πίεση που ασκεί η αύξηση της προσφοράς νέων κλινών, επαγγελματικών και μη – κατά πόσο αυξάνουν τα έσοδα ανά κλίνη των ξενοδοχείων και αυτό καλύπτει τα αυξημένα έξοδα λόγω πληθωρισμού, αλλά και το κόστος του κεφαλαίου. Για παράδειγμα η αναφορά της GBR Consulting ότι για το 2022 ο δείκτης

αυτός για τα ξενοδοχεία εκτός Αθήνας και Θεσσαλονίκης μειώθηκε κατά 2% (ενώ στις δύο πόλεις αυξήθηκε κατά 2%) δεν μπορεί παρά να είναι ανησυχητικός συνολικά για τον κλάδο. Το ίδιο επιβεβαιώνεται και από την ετήσια έκθεση του ΙΤΕΠ⁷¹, όπου με ετήσιο πληθωρισμό 9,6% για το 2022 τα έσοδα των ξενοδοχείων αυξήθηκαν σε ετήσια βάση κατά 2,4%. Ιδιαίτερο πρόβλημα αποτελεί η μείωση των εσόδων των ξενοδοχείων συνεχούς λειτουργίας, γεγονός που συνιστά αντικίνητρο για την επέκταση της τουριστικής περιόδου χωρίς σημαντικές αλλαγές στη διάρθρωση της δραστηριότητας.

Τζίρος* Ξενοδοχείων το 2022 και Σύγκριση με 2019

	Σύνολο	Συνεχούς	Εποχικής
2022	8.622,2	1.773,8	6.768,3
2019	8.417,3	2.250,6	6.166,7
Δ% 2022/19	2,4%	-21,2%	9,8%
Κατανομή δωματίων	100%	26%	74%

*Σε εκατ. €.

Τα στοιχεία μελετών που εκπονήθηκαν για τα έτη 2015-2017 και αφορούν στους δείκτες απόδοσης των ξενοδοχείων δείχνουν⁷² ότι:

- τα ξενοδοχεία 5* παρά τον ιδιαίτερα υψηλό κύκλο εργασιών ανά δωμάτιο που έχουν σε σχέση με την κατηγορία των 4* αλλά και των μέσο όρο όλων των μονάδων (30.824, 15996 και 14487€ αντίστοιχα) έχουν σαφώς υψηλότερη χρηματοοικονομική επιβάρυνση, χαμηλό ποσοστό Κερδών προ Φόρων (ΚΠΦ), πολύ υψηλή αναλογία δανείων σε σχέση με τα κέρδη και των ιδίων κεφαλαίων.
- τα ξενοδοχεία 3 και 2* έχουν σχετικά καλά οικονομικά αποτελέσματα (πχ. ΚΠΦ/κύκλο εργασιών) και μικρό δανεισμό σε σχέση με τα ίδια κεφάλαια. Αυτό οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στο γεγονός ότι αυτές οι μονάδες είναι σε μεγάλο βαθμό παλιές χωρίς υποχρεώσεις και δεν επενδύουν πλέον με ότι αυτό συνεπάγεται.

⁷¹ ΙΤΕΠ, 2023, Ετήσια Έρευνα για τον Ξενοδοχειακό Κλάδο 2022

⁷² Εκτενής αναφορά στο Σπυλιάνης Γ. Έκθεση κατάστασης Ελληνικού Τουρισμού, 2019, https://tourismobservatory-n.ba.aegean.gr/index.php/ekthesis_meletes/ektheseis/

Πίνακας 2.2: Κατηγορίες 5*, 4* και 3* - Βασικοί Δείκτες (KPIs), 2017

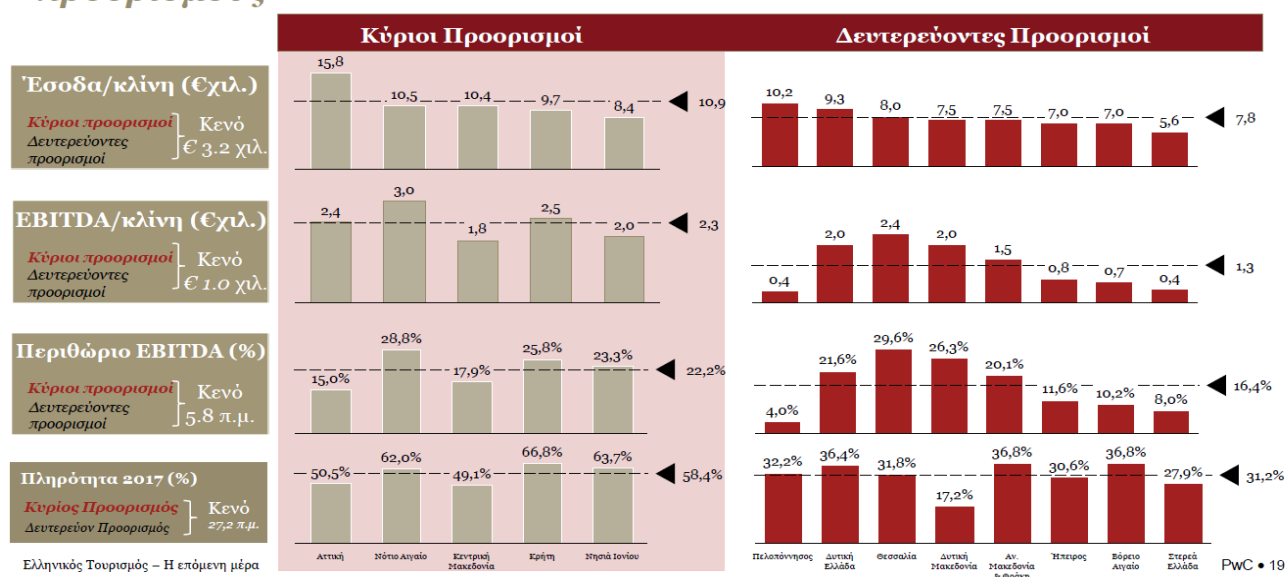
	5*	4*	3*	Σύνολο
Μέσο Μέγεθος (Αρ. Δωματίων ανά Μονάδα)	147	68	36	58
Κύκλος Εργασιών / Δωμάτιο	37.401	18.805	9.983	20.470
ΚΠΦΤΑ/Κύκλο Εργασιών	31%	24%	18%	26%
Χρηματοοικονομικά / Κύκλο Εργασιών	3%	1%	1%	2%
ΚΠΦ/Κύκλο Εργασιών	15%	8%	5%	11%
Μακροπρόθεσμα Δάνεια / ΚΠΦΤΑ	5,7	3,8	3,7	4,9
(Ίδια Κεφάλαια + Μακροπρόθεσμα Δάνεια) / Κύκλο Εργασιών	3,8	2,6	2,7	3,2
(Ίδια Κεφάλαια + Μακροπρόθεσμα Δάνεια) / ΚΠΦΤΑ	12,2	11,0	14,9	12,1
Μακροπρόθεσμα Δάνεια / Ίδια Κεφάλαια	0,9	0,5	0,3	0,7

Πηγή: ICAP, Επεξεργασία: INSETI Intelligence

Σημαντικές διαφορές απόδοσης καταγράφονται μεταξύ κύριων και δευτερευόντων προορισμών σε όλους τους δείκτες, με τους πρώτους να βρίσκονται κατά μέσο όρο σε καλύτερη κατάσταση. Πιο συγκεκριμένα:

- σε ό,τι αφορά στη πληρότητα οι πρώτοι παρουσιάζουν ποσοστό 58,4%, ενώ οι δεύτεροι μόλις 31,2%
- σε ό,τι αφορά στα έσοδα ανά κλίνη η διαφορά περιορίζεται σε 3,2 χιλ (10,9 έναντι 7,8 χιλ €), παρά το γεγονός ότι στην πρώτη ομάδα βρίσκονται οι περισσότερες μονάδες 5* που έχουν και τους υψηλότερους τζίρους. Η υψηλή απόδοση οφείλεται κυρίως στις μονάδες της Αττικής που ως προορισμός πόλης έχουν χαμηλό ποσοστό συνεργασίας με ΤΟ σε σύγκριση με τους προορισμούς διακοπών. Τη χειρότερη επίδοση από τις ισχυρές τουριστικές περιοχές έχουν τα Ιόνια νησιά και η Κρήτη.
- σε ό,τι αφορά τα κέρδη προ φόρων η εικόνα παρουσιάζεται πιο συγκεχυμένη με την Αττική και τη Πελοπόννησο να έχουν ιδιαίτερα χαμηλή επίδοση, ενώ το Ν. Αιγαίο ιδιαίτερα υψηλή.

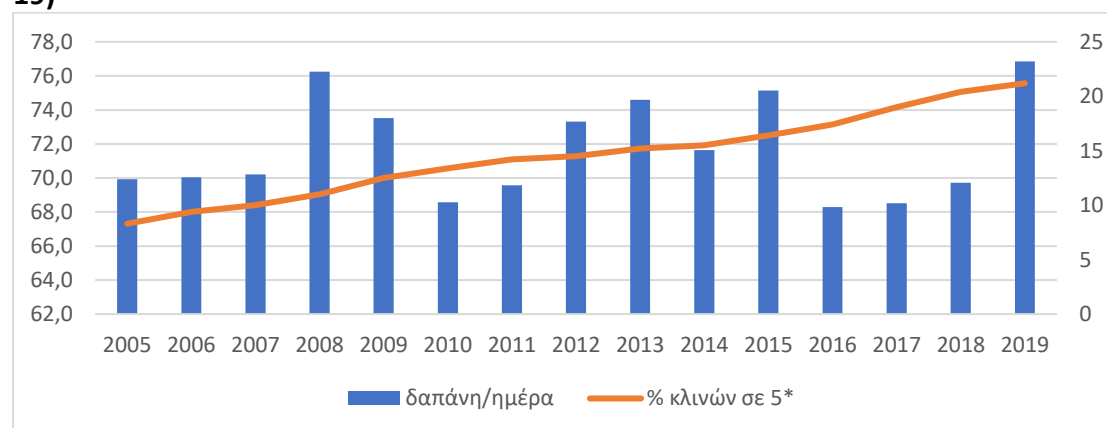
Τα ξενοδοχεία που βρίσκονται σε κύριους προορισμούς παρουσιάζουν υψηλότερη απόδοση ανά κλίνη σε σχέση με τους δευτερεύοντες προορισμούς

Όπως φαίνεται από τα στοιχεία που απεικονίζονται αλλά και από άλλα σχόλια της έρευνας μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι δεν επιβεβαιώνονται - αν δεν καταρρίπτονται - βεβαιότητες σχετικά με τη βιωσιμότητα των μονάδων.

Ένα πρώτο στοιχείο αφορά στο γεγονός ότι μικρά και μεγάλα ξενοδοχεία καταγράφουν τα ίδια λειτουργικά κέρδη. Όμως το γεγονός ότι τα μεγάλα έχουν υψηλότερα χρέη και το ότι στα ξενοδοχεία «zombies» το μεγαλύτερο ποσοστό είναι οι μεγάλες 5* μονάδες, οφείλει να προβληματίσει αυτούς που χαράσσουν πολιτική σε σχέση με την επικρατούσα άποψη ότι οι μικρές μονάδες έχουν πρόβλημα αποτελεσματικότητας έναντι των μεγάλων και υψηλών κατηγοριών. Επίσης, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι παρά την ταχύτατη αύξηση του ποσοστού των κλινών 5* στο ξενοδοχειακό δυναμικό της χώρας την τελευταία 15ετία, δεν φαίνεται αυτό να αποτυπώνεται σε ανάλογη εξέλιξη των εσόδων σε επίπεδο χώρας, που αποτελεί προϋπόθεση για την αύξηση της κερδοφορίας του κλάδου.

Διάγραμμα 22: Εξέλιξη ημερήσιας δαπάνης και % κλινών σε ξενοδοχεία 5* (2005-19)

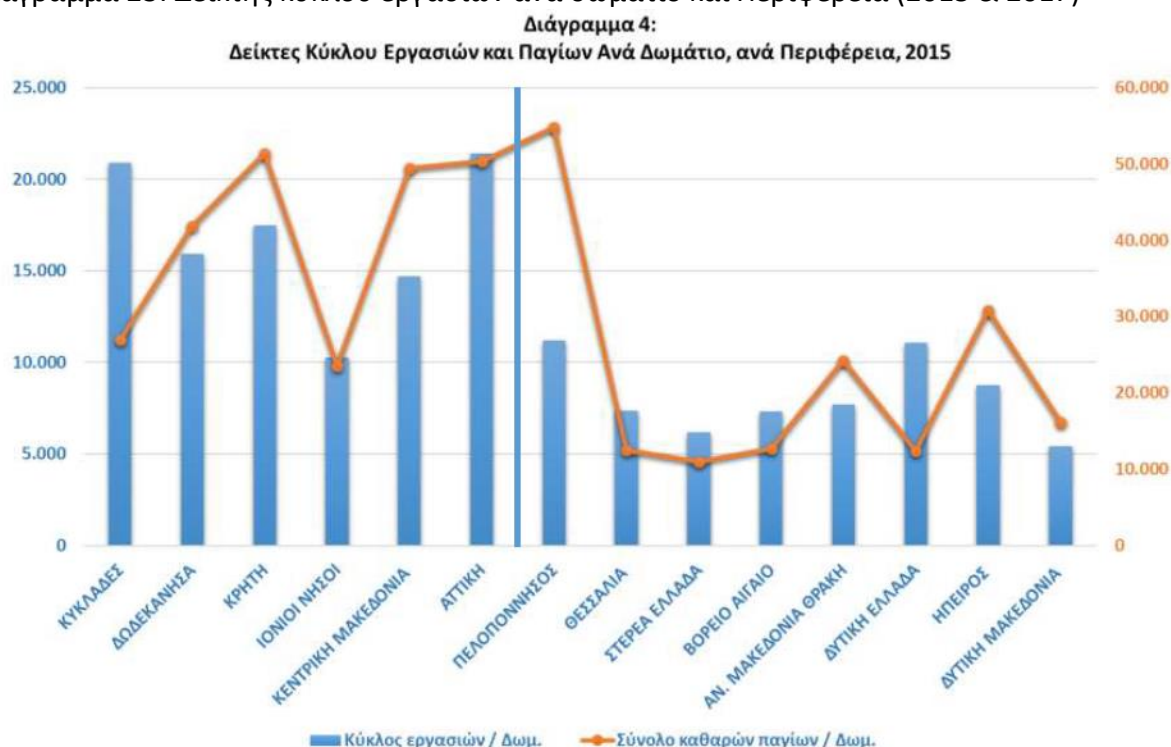

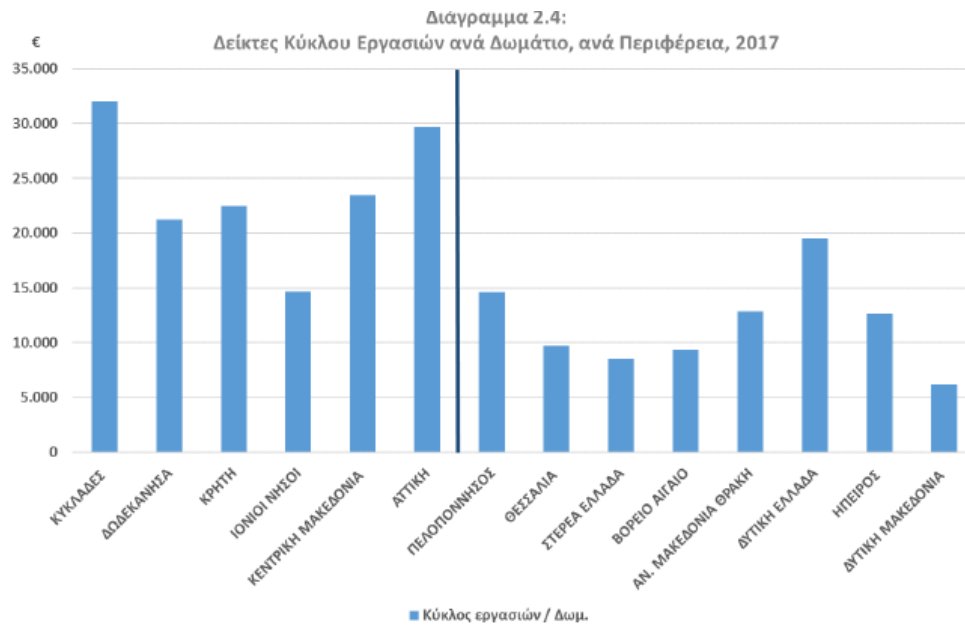
Το δεύτερο στοιχείο αφορά στον ρόλο του προορισμού στην κερδοφορία των μονάδων: η υψηλή κερδοφορία των μονάδων του Ν. Αιγαίου και ειδικά των μικρών ξενοδοχείων 3* των Κυκλάδων πρέπει να τύχει εξήγησης που δεν είναι άλλη από το είδος του τουρισμού που αναπτύσσεται στο νησιωτικό αυτό σύμπλεγμα και είναι εντελώς διαφορετικό με αυτό των Δωδεκανήσων και των Ιόνιων νησιών. Την άποψη για το ποιες είναι οι κερδοφόρες μονάδες επιβεβαιώνεται και από την αντίστοιχη μελέτη του INSETE για την ίδια περίοδο όπως αναφέρει το παρακάτω ένθετο.

Ως γενικό συμπέρασμα προκύπτει ότι τα ξενοδοχεία των Κυκλάδων, ανεξαρτήτως κατηγορίας, έχουν αναμφισβήτητα τις καλύτερες επιδόσεις απ' όλες τις Περιφέρειες. Είναι μάλιστα αξιοσημείωτο ότι, παρά το ότι έχουν εποχιακή λειτουργία, έχουν μεγαλύτερο κύκλο εργασιών ανά δωμάτιο από αυτά της Αττικής, όπου η λειτουργία είναι σε μεγάλο βαθμό 12μηννη. Η Αττική είναι η Περιφέρεια με την επόμενη καλύτερη επίδοση σε όλες τις κατηγορίες ξενοδοχείων. Ακολουθούν τα ξενοδοχεία της Δωδεκανήσου στις υψηλές κατηγορίες και της Κρήτης στις χαμηλότερες. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η Κρήτη που συγκαταλέγεται στις Περιφέρειες με υψηλές Καθαρές Επενδύσεις στις κατηγορίες 4* και 5*, αλλά όχι σε αυτές με υψηλό Κύκλο Εργασιών ανά δωμάτιο ή υψηλή κερδοφορία. Αντίθετα, στους δύο αυτούς δείκτες έχει υψηλές επιδόσεις στις κατηγορίες 2* και 3*.

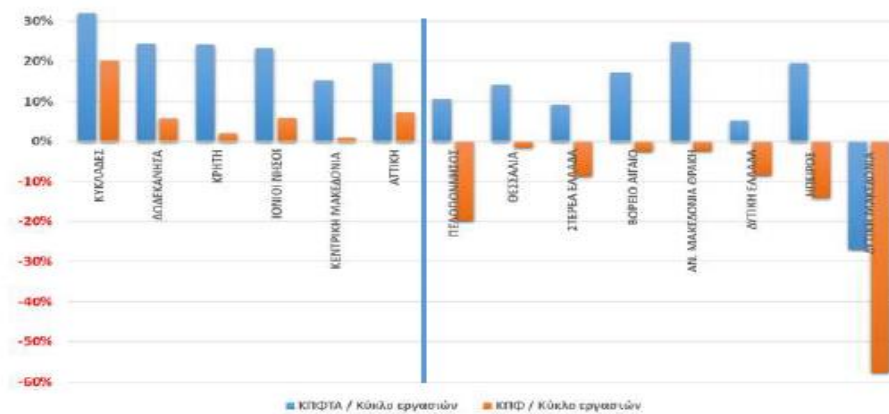
Το «τουριστικό μοντέλο» των Κυκλάδων επιβεβαιώνεται με όλους τους δείκτες αλλά και τις συγκρίσεις μεταξύ τους: η καλύτερη αναλογία εσόδων/παγίων είναι στις Κυκλάδες.

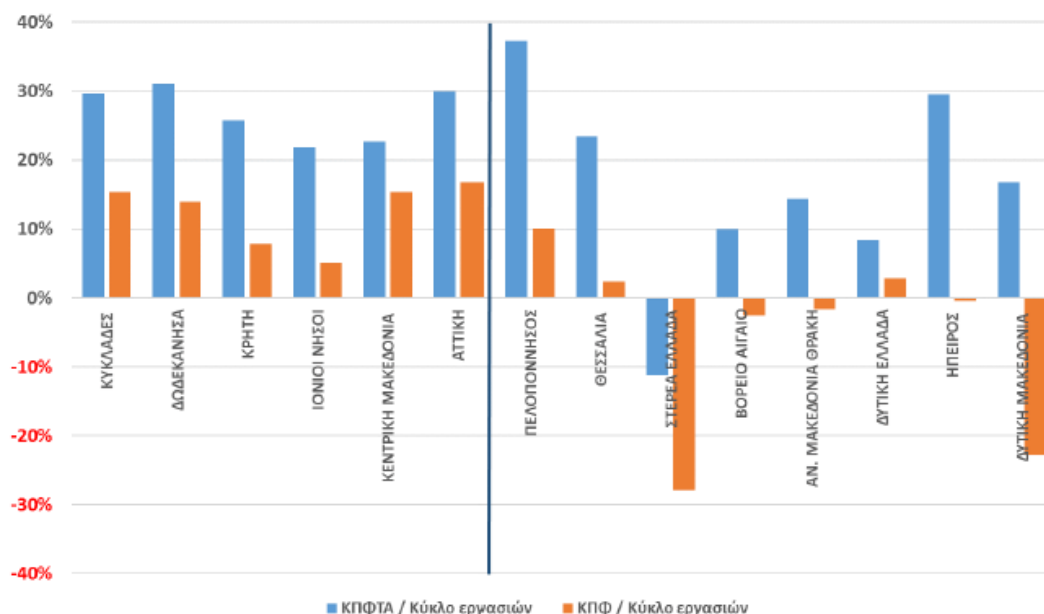
Διάγραμμα 23: Δείκτης κύκλου εργασιών ανά δωμάτιο και Περιφέρεια (2015 & 2017)

Διάγραμμα 24: Κερδοφορία ξενοδοχειακών επιχειρήσεων ανά περιφέρεια (2015 & 2017)

Πηγή: INSETE, Hotel Study, Ανάλυση οικονομικών στοιχείων των ξενοδοχείων στην Ελλάδα

Όλα τα παραπάνω στοιχεία δείχνουν ότι η οικονομική απόδοση των ξενοδοχείων της ΠΙΝ είναι προβληματική και έπρεπε να έχει ανησυχήσει τους άμεσα ενδιαφερόμενους (όχι μόνο τους ξενοδόχους), ώστε να προσδιορίσουν τις αιτίες του προβλήματος και να χαράξουν μια πολιτική που θα αντιμετωπίζει τα προβλήματα, τόσο από τη πλευρά της προσφοράς όσο και, κυρίως, από τη πλευρά της ζήτησης. Από την ετήσια μελέτη του ΙΤΕΠ που αφορά αποκλειστικά τα ξενοδοχεία, επιβεβαιώνονται τα δύο δομικά προβλήματα του ελληνικού τουρισμού που είναι ταυτόχρονα η μικρή περίοδος λειτουργίας και η χαμηλή πληρότητα των μονάδων, που συνδυάζονται με χαμηλές τιμές στα άκρα της περιόδου. Αυτά, σε συνδυασμό με τα χαμηλά ημερήσια έσοδα και την υψηλή εξάρτηση από θεσμικούς φορείς σε ότι αφορά τις κρατήσεις (ΟΤΑς 33% και ΤΟ 23% για το 2022), δείχνουν την ανάγκη αλλαγής στρατηγικής.

Β. Απασχόληση

Η απασχόληση στους κλάδους του τουρισμού (διψήφιος κωδικός) για το 2019 καταγράφεται στον Πίνακα. Όπως γνωρίζουμε ήδη, οι κλάδοι των καταλυμάτων και της εστίασης κυριαρχούν. Αξίζει να σημειωθεί ότι στις ΠΕ με τουρισμό μεγάλης κλίμακας (Κέρκυρα, Ζάκυνθος) οι δύο κλάδοι έχουν τον ίδιο περίπου αριθμό απασχολούμενων, ενώ στις άλλες 3 ΠΕ υπερτερεί ο κλάδος της εστίασης.

Πίνακας 24: Απασχόληση ανά χαρακτηριστικό τουριστικό κλάδο (2019)

Κλάδοι δραστηριότητας	ΠΕ Κέρκυρας	ΠΕ Ζακύνθου	ΠΕ Ιθάκης	ΠΕ Κεφαλληνίας	ΠΕ Λευκάδας
49	x	505	x	469	218
50	309	232	3	101	81

55	9.660	5.683	146	2.371	1.829
56	9.915	5.481	233	3.115	3.057
68	466	x	x	65	49
77	x	318	8	277	x
79	722	284	10	110	62
90	x	38	x	57	26
91	23	37		23	7
92	x	32	x	21	21
93	511	180	10	84	52

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Μητρώο Επιχειρήσεων

Δείκτης Τ8: Απασχολούμενοι σε καταλύματα/ αριθμός επαγγελματιών τουριστικών κλινών
Σύνολο Περιφέρειας: 0,098 – ΠΕ Κέρκυρας: 0,115 - ΠΕ Ζακύνθου 0,096 – ΠΕ Ιθάκης 0,067 – ΠΕ Κεφαλληνίας 0,07 – ΠΕ Λευκάδας 0,08

Δείκτης Τ9: Απασχολούμενοι στον τουρισμό / αριθμός επαγγελματιών τουριστικών κλινών
Σύνολο Περιφέρειας 0,234 – ΠΕ Κέρκυρας: 0,258 - ΠΕ Ζακύνθου 0,215 – ΠΕ Ιθάκης 0,186 – ΠΕ Κεφαλληνίας 0,204 – ΠΕ Λευκάδας 0,245

Οι παραπάνω δείκτες εκτιμούν την απασχόληση που δημιουργείται όταν προστίθενται και νέες κλίνες και καταδεικνύει τη διαφορά μεταξύ των διαφορετικών «μοντέλων» που συνυπάρχουν στη Περιφέρεια: του «βιομηχανικού» τουρισμού που δημιουργεί περισσότερες θέσεις απασχόλησης και του «βιοτεχνικού» που χρησιμοποιεί περισσότερο τη προσωπική και την οικογενειακή, αλλά και την αδήλωτη εργασία.

Έχει ενδιαφέρον να συγκριθούν τα στοιχεία του Μητρώου Επιχειρήσεων του 2019 που αφορούν στον πυρήνα των τουριστικών δραστηριοτήτων (κλάδοι υπηρεσιών καταλύματος και εστίασης) με αυτά του 2011, αλλά και της απογραφής πληθυσμού του 2011.

Πίνακας 25: Σύγκριση απασχόλησης στους κλάδους υπηρεσιών καταλύματος και εστίασης (2011 & 2019)

	ΠΕ Κέρκυρας	ΠΕ Ζακύνθου	ΠΕ Κεφαλληνίας	ΠΕ Λευκάδας	ΠΕ Ιθάκης
Απογραφή 2011	8536	3703	2184	1175	145
Μ.Ε. 2011	11565	5460	3126	1470	297
Μ.Ε. 2019	19575	11164	5486	4886	379

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Μητρώο Επιχειρήσεων, επεξεργασία συγγραφέα

Από τη σύγκριση αυτή προκύπτουν ότι:

- η διαφορά στην απασχόληση που καταγράφεται το 2011 μεταξύ των δύο διαφορετικών τρόπων καταγραφής, επιβεβαιώνει το γεγονός ότι σημαντικό τμήμα των εργαζόμενων στον τουρισμό δεν είναι μόνιμοι κάτοικοι των νησιών.

- Η ραγδαία αύξηση της απασχόλησης που καταγράφεται μεταξύ 2011 και 2019 αποτυπώνει τη γενική τάση που υπήρξε στην Ελλάδα στη περίοδο της κρίσης, κατά την οποία ο τουρισμός ήταν ο κύριος κλάδος απορρόφησης ανέργων.

Με βάση τα στοιχεία των ετήσιων χρονοσειρών της Ερευνας Εργατικού Δυναμικού της ΕΛΣΤΑΤ⁷³ καταγράφεται ότι η μερική απασχόληση στον κλάδο «Δραστηριότητες Υπηρεσιών Καταλύματος και Εστίασης ήταν το 2022 16,0% έναντι 8,2% για το σύνολο της ελληνικής οικονομίας⁷⁴.

Σε ότι αφορά **στο φύλο**, ενώ στο σύνολο της οικονομίας οι γυναίκες εργαζόμενες αποτελούν περίπου το 42% τόσο στην ΠΙΝ όσο και στο σύνολο της χώρας, στους κλάδους υπηρεσιών διαμονής και εστίασης υπερτερούν: στην ΠΙΝ είναι 52,4%, που οφείλεται κυρίως στο κλάδο της διαμονής, ενώ στο σύνολο της χώρας είναι 48,5%.

Σε ότι αφορά στην **ηλικία των εργαζόμενων** στον τουρισμό υπάρχει υπερεκπροσώπηση των ηλικιών από 15-24 και από 25-34, ξεπερνώντας στην ΠΙΝ και το 30%, ενώ στους άλλους κλάδους είναι περίπου 20%.

Σε ότι αφορά **στο επίπεδο εκπαίδευσης**, σε εθνικό επίπεδο ο κλάδος απασχολεί κατά 68,6% άτομα που έχουν μέχρι απολυτήριο λυκείου, ενώ για το σύνολο της οικονομίας το αντίστοιχο ποσοστό είναι 51,4%. Στο σύνολο της οικονομίας της ΠΙΝ το ποσοστό απασχολούμενων συνολικά στην οικονομία με εκπαίδευση μέχρι απολυτήριο λυκείου είναι 76,6%.

Παράλληλα σε ότι αφορά στον **τύπο του επαγγέλματος**, ο κλάδος απασχολεί σε υψηλό ποσοστό ανειδίκευτο προσωπικό (14,8% έναντι 6,1% στο σύνολο της χώρας) και πολύ χαμηλό ποσοστό υψηλής ειδίκευσης (σε χειρωνακτικά και μη επαγγέλματα) σε σχέση με το σύνολο της χώρας: 14,% έναντι 47,5%.

Σε ότι αφορά τον **μέσο αριθμό ωρών εργασίας** προκύπτει ότι στον κλάδο η εβδομαδιαία απασχόληση είναι 42 ωρών κατά μέσο όρο έναντι των 38 για το σύνολο της οικονομίας, ενώ δεν είναι λίγοι (το 36,9% των απασχολούμενων) όσοι εργάζονται περισσότερες από 48ώρες.

Από την Ερευνα Διάρθρωσης των Επιχειρήσεων της ΕΛΣΤΑΤ⁷⁵ που παρέχει στοιχεία σε επίπεδο Περιφέρειας, προκύπτουν ότι:

- Το **μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων** του κλάδου στη ΠΙΝ είναι 4,4 εργαζόμενοι ανά επιχείρηση σε σύγκριση με το 6,1 στην ΠΝΑ, 6,3 στη Π.Κρήτης, 9,9 στη Περιφέρεια Αττικής, 6,0 στη Π.Κ.Μακεδονίας και στη χώρα (2021) συνολικά έναντι 2,2, 2,5, 3, 4,6, 2,9 και 2,9 αντίστοιχα το 2008

⁷³ <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO03/->

⁷⁴ Τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ δεν συμπίπτουν με που δημοσιεύει το ΙΝΣΕΤΕ ως στοιχεία απασχόλησης της ΕΛΣΤΑΤ όπου φαίνεται ότι σε καθεστώς μερικής απασχόλησης βρίσκεται ένα πολύ μικρό ποσοστό των εργαζόμενων στον τουρισμό (1,6%), όταν στο σύνολο της οικονομίας είναι 4,1%. Προφανώς προέρχονται από άλλη έρευνα και αυτό δεν κατονομάζεται με σαφήνεια.

⁷⁵ <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/STO09/2021>

- Το **ποσοστό των μισθωτών** στο σύνολο των εργαζόμενων είναι 77,4% στη ΠΙΝ, έναντι 83,2 στην ΠΝΑ, 85,1 στη Π.Κρήτης, 89,5% στην Π.Αττικής, 82,9% στη Π.Κ.Μακεδονία και 83% στη χώρα για το 2021. Τα αντίστοιχα ποσοστά για το 2008 ήταν: 69,7, 66,7, 71,2, 71,4, 50,7 και 58,1.
- Οι **αμοιβές των εργαζόμενων** στην ΠΙΝ και σε ολόκληρη τη χώρα κατέρρευσαν στη περίοδο 2008-2021: η μέση αμοιβή ανά μισθωτό ήταν 11.173€ το 2008 στην ΠΙΝ σε σχέση με το 11.595 της χώρας 12.821 στην ΠΝΑ και 13.140 στη Κρήτη. Το 2021 ήταν αντίστοιχα 3.109 και 4.689 με τις μεγαλύτερες αμοιβές να υπάρχουν στην ΠΝΑ (6.610) και στη Κρήτη (6.484).

Από τον παραπάνω πίνακα βγαίνουν τρία συμπεράσματα:

- Αν και γνωρίζαμε **ότι σημαντικό τμήμα των εργαζόμενων στον τουρισμό δεν είναι μόνιμοι κάτοικοι του προορισμού**, μέχρι σήμερα δεν υπήρχε διαθέσιμη η εικόνα της διαφοράς αυτής. Η διαφορά είναι τόσο μεγαλύτερη όσο περισσότερο έντονη είναι η τουριστική δραστηριότητα στον συγκεκριμένο προορισμό.
- **Μεταξύ των ετών 2011 και 2019 η αύξηση της απασχόλησης στον τουρισμό αυξήθηκε πολύ έντονα**, απορροφώντας ένα μεγάλο τμήμα ή και το σύνολο της μείωσης της απασχόλησης στους άλλους κλάδους που προκάλεσε η κρίση
- Επιβεβαιώνονται οι καταγεγραμμένες απόψεις ότι στον τουρισμό υπάρχει **υψηλότερη απασχόληση γυναικών και νέων καθώς και ατόμων με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο** που εργάζονται με μεγάλα ωράρια.
- Επιβεβαιώνονται **οι απόψεις για χαμηλές αμοιβές, μεγάλα ωράρια και πρόσκαιρη απασχόληση στον τουρισμό**, δηλαδή με δυσμενείς συνθήκες εργασίας, με τη κατάσταση να είναι δυσμενέστερη στη ΠΙΝ

Γ. Περιβάλλον

Στην ενότητα αυτή θα επιχειρηθεί η καταγραφή του περιβαλλοντικού αποτελέσματος, του περιβαλλοντικού αποτυπώματος της τουριστικής δραστηριότητας, δηλαδή αφορά, όπου είναι δυνατόν, στη καταγραφή των χρησιμοποιούμενων πόρων και στη παραγωγή αποβλήτων, συνολική και ανά διανυκτέρευση.

Με βάση τη προσέγγιση του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (UNWTO, 2023, p. 69-108)⁷⁶ η προσπάθεια επικεντρώνεται στην άμεση επίδραση τουριστών και επισκεπτών στην επισκεπτόμενη περιοχή με βάση το μεθοδολογικό πλαίσιο System of Environmental-Economic Accounting (SEEA)⁷⁷. Τα στοιχεία που καλείται να αποτυπώσει η προσέγγιση αυτή συνδέονται με τη νέα δόμηση-αστικοποίηση και τις χρήσεις γης, τη κατανάλωση νερού, τη κατανάλωση ενέργειας και τη παραγωγή CO₂,

⁷⁶ UNWTO, 2023, Statistical Framework for measuring the sustainability of tourism,

⁷⁷ Το SEEA έχει μια λογική ανάλογη με τους ΔΛΤ για την οικονομική διάσταση, προσαρμοσμένο στις έννοιες και στους ορισμούς του Συστήματος Εθνικών Λογαριασμών

τη παραγωγή στερεών και υγρών αποβλήτων, τη παραγωγή θορύβου και ηχορύπανσης⁷⁸.

Τα δευτερογενή στοιχεία για τις παραμέτρους αυτές στην ΠΙΝ είναι ελάχιστα, ενώ περιορισμένες είναι και οι βιβλιογραφικές αναφορές⁷⁹ που θα χρησιμοποιηθούν για μια πρώτη εκτίμηση. Για να καλυφθούν τα κενά αυτά θα χρειαστεί σε επόμενη μελέτη να προχωρήσει σε βάθος με αποτύπωση της κατάστασης μέσω πρωτογενούς έρευνας.

Θα πρέπει να γίνει αναφορά σε δύο δείκτες που έχουν ήδη υπολογιστεί και δίνουν μια πρώτη εικόνα της περιβαλλοντικής πίεσης που δημιουργεί ο τουρισμός στην ΠΙΝ:

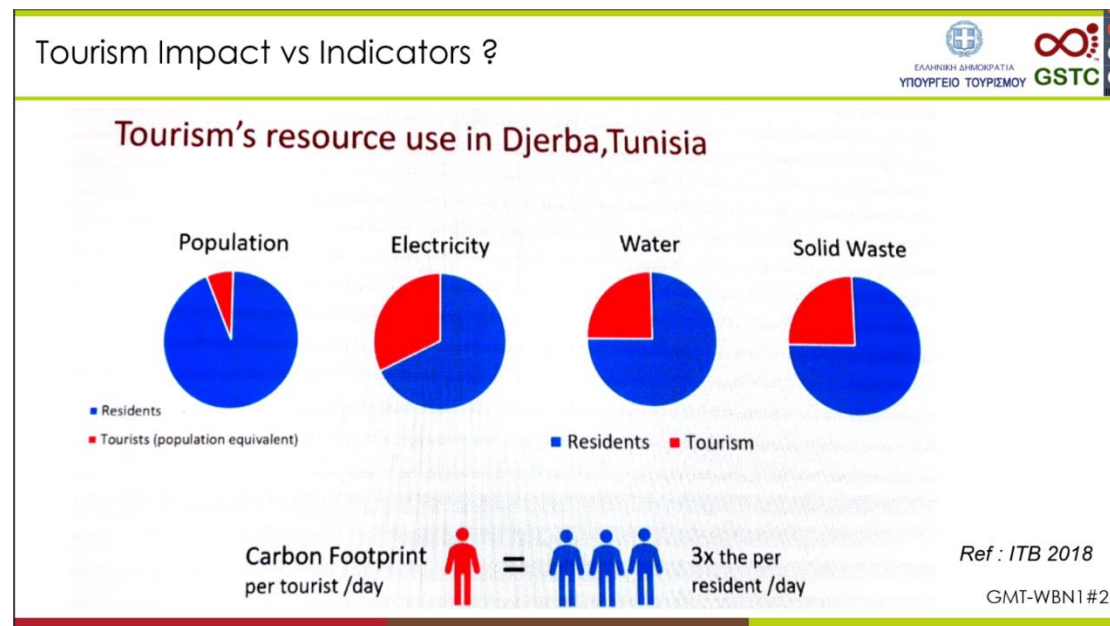
- Ο πρώτος αφορά **στη τουριστική πυκνότητα** (κλίνες ανά τχ2) η οποία έρχεται κατά μέσο όρο να διπλασιάσει τη πυκνότητα με βάση τον υφιστάμενο πληθυσμό ακόμη και με το «χαμηλό» σενάριο⁸⁰. Αυτή (301,4 κάτοικοι ανά χ2) είναι η μέγιστη εκτιμωμένη πίεση που μπορούν να δεχτούν οι επιμέρους προορισμοί της Περιφέρειας στην αιχμή της τουριστικής περιόδου με βάση τις υπάρχουσες κλίνες (Πίνακας 9)
- Ο δεύτερος αφορά στη πραγματική πίεση που εκτιμήθηκε με βάση τις διανυκτερεύσεις, όπου υπολογίστηκε ότι οι πρόσθετοι κάτοικοι σε διάστημα έτους ή **ισοδύναμοι κάτοικοι** (δηλαδή η συνολική πίεση) είναι 77.188 ή το 37,1% του συνολικού μόνιμου πληθυσμού.

Με βάση μια συνολική εκτίμηση οι επισκέπτες, επειδή έχουν έντονη δραστηριότητα – κινητικότητα κατά τις μέρες παραμονής τους στον προορισμό, έχουν μεγαλύτερο περιβαλλοντικό αποτύπωμα από τον μόνιμο κάτοικο. Αυτό είναι ακόμη περισσότερο έντονο σε προορισμούς όπου οι επισκέπτες έχουν μεγάλη διαφορά βιοτικού επιπέδου από τους ντόπιους όπως φαίνεται στο Σχήμα που ακολουθεί.

⁷⁸ Πρέπει να υπογραμμιστεί εδώ ότι η παραγωγή αποβλήτων επηρεάζει το περιβαλλοντικό κεφάλαιο και τη ποιότητα του ανάλογα με τη διαχείριση που υφίστανται τα απόβλητα και του τι εναποτίθεται πίσω στη φύση.

⁷⁹ Gossling St., 2002, Global environmental consequences of tourism, Global Environmental Change, v.12, p.283-302; Gossling S et al. 2023, A review of tourism and climate mitigation, Tourism Management, 95, p.1-18; Gossling S – Peeters P., 2015, Assessing tourism's global environment impact 1900-2050, Journal of Sustainable Tourism, 23:5

⁸⁰ Το «χαμηλό» σενάριο αφορά τον υπολογισμό μόνο των επαγγελματικών κλινών. Ο συνυπολογισμός και του συνόλου των κενών κλινών ως εν δυνάμει τουριστικές τότε η πυκνότητα τριπλασιάζεται.

Πηγή: GSTC

1. Δόμηση – Αστική Επέκταση και Χρήσεις Γης

Όπως κάθε δραστηριότητα, έτσι και ο τουρισμός πριν καν αρχίσει να παράγει οφείλει να αποκτήσει ειδικές εγκαταστάσεις (καταλύματα, επιχειρήσεις εστίασης και αναψυχής, μαρίνες, συνεδριακά κέντρα κ.λπ.) και γενικού τύπου υποδομές (οδικό δίκτυο, αεροδρόμια, λιμάνια, μαρίνες και τουριστικά καταφύγια, εγκαταστάσεις διαχείρισης υγρών & στερεών αποβλήτων) επεκτείνοντας αυτό που συνήθως ονομάζουμε αστικό – δομημένο περιβάλλον.

Οι εγκαταστάσεις αυτές είτε βρίσκονται εντός των οικισμών οπότε και έχουν περιορισμένη έκταση και χρησιμοποιούν υπάρχουσες υποδομές, είτε βρίσκονται εκτός οικισμών καταλαμβάνοντας πολύ μεγαλύτερες εκτάσεις ενώ απαιτούν τη δημιουργία νέων γενικών υποδομών.

Η εκτίμηση του αστικού αποτυπώματος του τουρισμού (δηλαδή της έκτασης στο έδαφος που καταλαμβάνουν οι διαφορετικού τύπου τουριστικές εγκαταστάσεις) απαιτεί είτε συγκέντρωση πρωτογενών δεδομένων από τις ίδιες τις επιχειρήσεις είτε εκτίμηση του μέσω γεωχωρικών μεθόδων. Στη συγκεκριμένη μελέτη η εκτίμηση έγινε μόνο για τα καταλύματα με βιβλιογραφικά δεδομένα, λαμβάνοντας υπόψη το μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης της ΠΙΝ.

Πίνακας 26: Έκταση στο έδαφος που καταλαμβάνουν τα διαφορετικού τύπου καταλύματα

	Ξενοδοχεία (50τμ/κλίνη)	Campings (50 τμ/κλίνη)	Καταλύματα Σύντομης Διαμονής (30τμ/κλίνη)	Σύνολο διαθέσιμων ιδιωτικών τουριστικών κλινών (75τμ/κλίνη)	Συνολική δόμηση από καταλύματα (μ2)
--	----------------------------	------------------------------	--	--	---

Ζάκυνθος	1883200	80200	603930	2.772.450	5.339.780
Ιθάκη	13250	0	57840	353.250	424.340
Κεφαλληνία	580.000	79.800	589.560	4.122.675	5.372.035
Ερεικούσσα	0	0	0	27225	27225
Κέρκυρα	2.474.800	132.400	889.410	9.966.150	13.462.760
Μαθράκι	0	0	600	12.600	13.200
Οθωνοί	0	0	630	38.475	39.105
Παξοί	19.000	0	48.870	488.475	556.345
Κάλαμος	0	0	240	59.400	59.640
Καστός	0	0	0	20.250	20.250
Λευκάδα	297.100	80.800	418.470	2.856.600	3.652.970
Μεγανήσι	7.450	0	12360	176400	196210
ΣΥΝΟΛΟ	5.274.800	373.200	2.621.910	20.893.950	29.163.860

Πηγή: υπολογισμοί συγγραφέα

Οι παραπάνω υπολογισμοί έχουν γίνει με «συντηρητικές» εκτιμήσεις για την έκταση που καταλαμβάνουν ειδικά οι εκτός οικισμού μονάδες, όπου πέρα από τα κτίρια που περιλαμβάνουν τα δωμάτια έχουν μεταβάλει σημαντικό τμήμα ή και ολόκληρη την επιφάνεια του οικοπέδου εγκατάστασης.

2. Κατανάλωση νερού

Η κατανάλωση νερού στον τουρισμό διαφοροποιείται σημαντικά με βάση το κατάλυμα που χρησιμοποιείται. Με βάση την ελληνική νομοθεσία (ΦΕΚ 43^Α/2002) οι υδρευτικές ανάγκες των ξενοδοχείων έχουν προσδιοριστεί ως εξής:

- Ξενοδοχεία 5* και σύνθετα τουριστικά καταλύματα: 450 L/d/κλίνη
- Ξενοδοχεία 4*: 350 L/d/κλίνη
- Ξενοδοχεία 3*: 300 L/d/κλίνη
- Ξενοδοχεία 2*: 250 L/d/κλίνη
- Ξενοδοχεία 1*: 150 L/d/κλίνη

Αν το ξενοδοχείο διαθέτει κήπο, προστίθενται αρδευτικές ανάγκες 4.0 L/m² για χλοοτάπητα και 1.53 L/m² για λουλούδια.

Αυτές θα πρέπει να θεωρηθούν ως οι ελάχιστες καταναλώσεις δεδομένου ότι η βιβλιογραφία αναφέρεται σε πολύ μεγαλύτερες καταναλώσεις που ξεπερνούν ακόμη και τα 1000 λίτρα ημερήσια σε ξενοδοχεία πολυτέλειας συμπεριλαμβανόμενων και των πισινών για τις οποίες υπάρχει τάση να κατασκευάζονται για κάθε δωμάτιο ξεχωριστά. Με βάση τη μελέτη του Σ.Χατζημαρινάκη για τη Χερσόνησο Κρήτης ο δείκτης μέσης κατανάλωσης ανά διανυκτέρευση στις μονάδες 5* ήταν 770 λίτρα, στις μονάδες 4* 334 λίτρα και ο μ.ο. των ξενοδοχείων ήταν 482 λίτρα⁸¹. Παρόμοιες είναι και οι εκτιμήσεις του Σ.Μυλωνά από διάφορες μονάδες νησιωτικών περιοχών που

⁸¹https://www.hersonisos.gr/files/items/3/3509/katanaloseis_energeias_kai_ydatos_se_xenodoheika_katalym_ata_dimoy_hersonisoy.pdf?rnd=1383226484

κυμαίνονται από 500 λίτρα περίπου σε Ρόδο και Κρήτη μέχρι 730 για Κέρκυρα και 770 στη Κω⁸².

Οι τυπικές τιμές κατανάλωσης νερού στην Ελλάδα έχουν εκτιμηθεί⁸³:

- Οικιακή χρήση μόνιμων κατοίκων: 150-200 L/d/κάτοικο
- Οικιακή χρήση παραθεριστών: 200-250 L/d/κάτοικο
- Τουριστική χρήση: 250-350 L/d/κλίνη

Εκτιμήσεις από μελέτες στη Μεσόγειο προσδιόρισαν τη κατανάλωση στη Κεφαλληνία 245 λιτ ανά μόνιμο κάτοικο ανά ημέρα και 467 λίτρα ανά τουρίστα⁸⁴.

Με βάση τα παραπάνω έγινε εκτίμηση της κατανάλωσης νερού του τουρισμού σε επίπεδο ΠΕ με δεδομένο ότι οι εκτιμήσεις σε ότι αφορά τις διανυκτερεύσεις είναι σε αυτό το επίπεδο (Πίνακας 27) υιοθετώντας την υπόθεση εργασίας ότι η μέση κατανάλωση των τουριστών είναι 500 λίτρα ανά διανυκτέρευση ανά άτομο⁸⁵. Η υπόθεση αυτή θα πρέπει να επιβεβαιωθεί μέσω πρωτογενούς έρευνας.

Πίνακας 27: Εκτίμηση ετήσιων καταναλώσεων νερού στον τουρισμό (2022)

	Συνολικές διανυκτερεύσεις (εκτίμηση)	Ισοδύναμοι κάτοικοι	ετήσια κατανάλωση τουριστών (μ3)
ΠΕ ΚΕΡΚΥΡΑΣ	14.418.650	39.503	7.209.298
ΠΕ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	7.388.655	20.243	3.694.348
ΠΕ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	3.725.866	10.208	1.862.960
ΠΕ ΛΕΥΚΑΔΑΣ	2.966.730	8.128	1.483.360
ΠΕ ΙΩΑΚΗΣ	257.733	706	128.845

Πηγή: εκτιμήσεις συγγραφέα

Ως μέση εκτίμηση της κατανάλωσης νερού ανά διανυκτέρευση και ανά τουρίστα (Τ10) υιοθετήθηκαν τα 500 λίτρα.

3) Κατανάλωση ενέργειας και εκπομπές αερίων θερμοκηπίου (GHG)

Όπως και στις υπόλοιπες περιπτώσεις δεν υπάρχουν μετρήσεις σχετικά με την ενεργειακή κατανάλωση της τουριστικής δραστηριότητας που να συμπεριλαμβάνουν

⁸²<https://www.linkedin.com/pulse/%CF%83%CF%87%CE%B5%CE%B4%CE%B9%CE%AC%CE%B6%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B1%CF%82-%CE%AD%CE%BD%CE%B1-%CF%80%CF%81%CF%8C%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1-%CE%B1%CE%B5%CE%B9%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%87%CE%B5%CE%AF%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%BF%CF%8D-milonas>

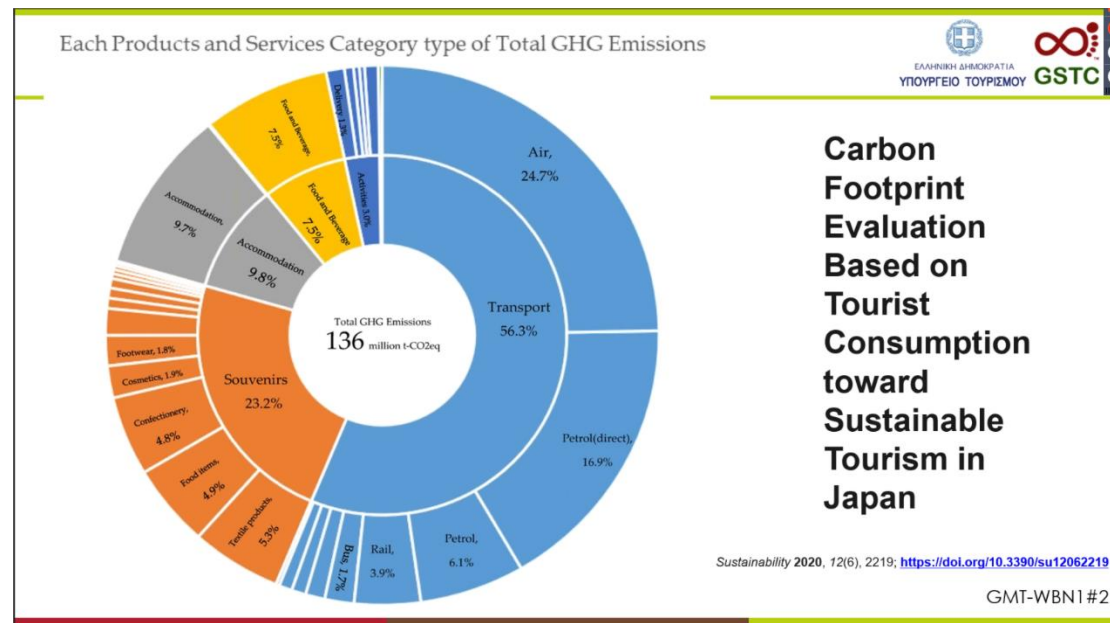
⁸³ Ευστρατιάδης Α. – Κοσιέρης Π, Μακρόπουλος Χρ. 2019 από το https://www.itia.ntua.gr/en/getfile/1754/1/documents/D1_Demands_UlocYmN.pdf

⁸⁴ Κυριαζής Ε., 2015, Η επίπτωση του τουρισμού στην κατανάλωση νερού – Εφαρμογή στο νησί της Κεφαλονιάς, <https://ikee.lib.auth.gr/record/136287?ln=el>

⁸⁵ Αφορά τη συνολική του ημερήσια κατανάλωση και όχι μόνο τη κατανάλωση στο κατάλυμα.

τουλάχιστον τους κλάδους που θεωρούνται ως χαρακτηριστικοί τουριστικοί όπως τα καταλύματα, η εστίαση, οι μεταφορές και οι δραστηριότητες ψυχαγωγίες. Επομένως θα προσεγγίσουμε το θέμα με βάση τη βιβλιογραφία και κάποιες έρευνες.

Με βάση τη βιβλιογραφία, η κατανάλωση ενέργειας στον τουρισμό προέρχεται κυρίως από το κλάδο των μεταφορών⁸⁶.

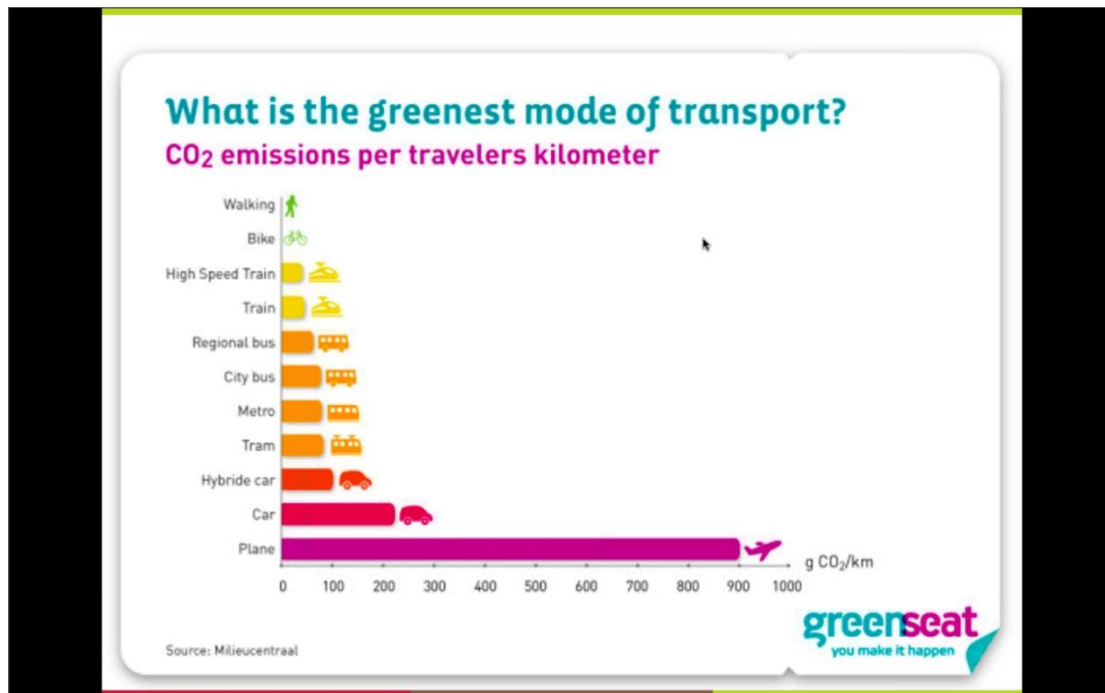

Πηγή: GSTC

Σε ότι αφορά στις μεταφορές, όταν η μελέτη αφορά στη διαχείριση ενός προορισμού όπως στη δική μας περίπτωση, θα πρέπει να διακρίνονται στη χρήση μεταφορικών μέσων:

- που χρησιμοποιεί ο τουρίστας για να μεταβεί κανείς στο προορισμό, που είναι ανάλογο με την απόσταση του συγκεκριμένου προορισμού από τις χώρες προέλευσης των τουριστών και των βασικών μέσων μεταφοράς που τους συνδέουν (αεροπλάνο, τρένο, πλοίο κλπ) και
- τη χρήση των μεταφορικών μέσων στον προορισμό. Στη περίπτωση αυτή, όπως φαίνεται και στο διάγραμμα, το ΙΧ αυτοκίνητο παράγει ανά χιλιόμετρο περισσότερες εκπομπές από ότι ένα αντίστοιχο υβριδικό, ή ένα μαζικό μέσο μεταφοράς ή ένας ήπιος τρόπος μετακίνησης (ποδήλατο, πόδια).

⁸⁶ Ανάλογα με το ποιες δραστηριότητες περιλαμβάνονται τη διαφοροποίηση μεταξύ εσωτερικού και εισερχόμενου τουρισμού, η βαρύτητα των μεταφορών κυμαίνεται από 50 έως 80%.

Σε ότι αφορά στη κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας στην ΠΙΝ είναι προφανές όπως και στις άλλες περιπτώσεις κατανάλωσης πόρων έχει υψηλή συσχέτιση με τον τουρισμό, όπως φαίνεται στα διαγράμματα που ακολουθούν, ενώ είναι ιδιαίτερα εμφανής η επίδραση του τουριστικού lockdown στη κατανάλωση για το 2020. Μια - αναμενόμενη- ιδιαιτερότητα της ηλεκτρικής ενέργειας είναι η αύξηση της κατά τους εκτός τουριστικής περιόδου χειμερινούς μήνες λόγω της κάλυψης των αναγκών θέρμανσης των μονίμων κατοίκων, ενώ θα πρέπει να καταγραφεί ότι τμήμα της αύξησης κατά τους καλοκαιρινούς μήνες οφείλεται στη χρήση των ψυκτικών μηχανημάτων.

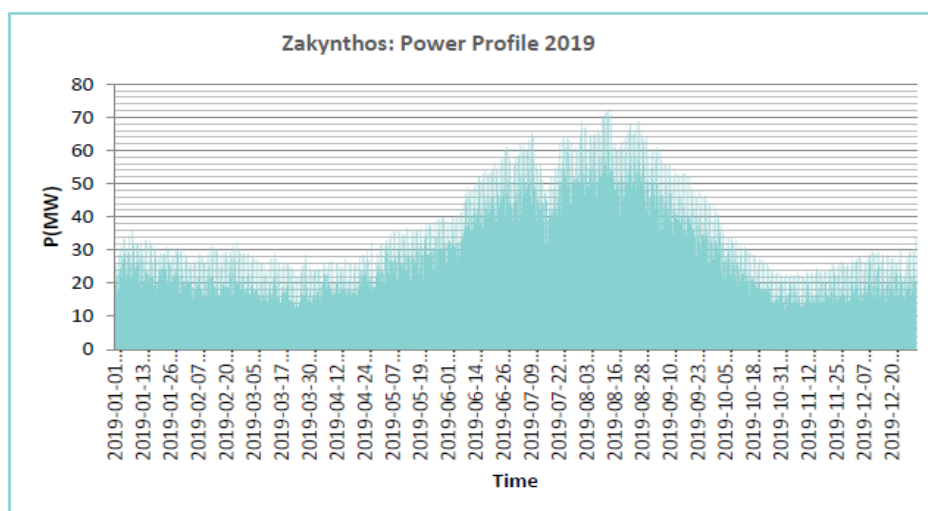

Figure 32. Zakynthos' power profile for 2019.
Source: Authors' elaboration on available data.

Διάγραμμα 22: Συσχέτιση τουριστικών αφίξεων και κατανάλωσης νερού στη Κέρκυρα για τα έτη 2017-20

Figure 33. Airport Arrivals & Power Profile for Corfu.

Πηγή: GreenPeace, 2020, Community Energy Transition in the Ionian Islands

Με βάση τα παραπάνω διαγράμματα εκτιμάται ότι στη Κέρκυρα το 2019 υπήρξε ηλεκτρική κατανάλωση 5760 MWh από τις οποίες οι 1460 MWh (ή το 25,3%) καταναλώθηκαν από τους τουρίστες. Η αντιστοιχία σε ημερήσια κατανάλωση είναι 12,2kWh για τους μόνιμους κατοίκους και 10,1 για τους επισκέπτες.

Σε ότι αφορά την εκτίμηση της κατά κεφαλή κατανάλωσης του τουρίστα, εκτιμήσεις που υπάρχουν αφορούν τις διαφορετικού τύπου μονάδες φιλοξενίας κυμαίνονται από 10 έως 45 kWh ανά διανυκτέρευση γεγονός που εξαρτάται από τον τύπο του καταλύματος και τη χώρα. Στην Ελλάδα, και συγκεκριμένα στη Χερσόνησο της Κρήτης η εκτιμηθεί σε 20,1 kWh στα 5* ξενοδοχεία και 12,3 στα ξενοδοχεία 4*.

Στην Ελλάδα εκτιμάται ότι το 53% περίπου της ενέργειας που καταναλώνεται στη χώρα προέρχεται από προϊόντα πετρελαίου (με βασική χρήση τη θέρμανση και κίνηση)⁸⁷. Επομένως για ένα μεγάλο τμήμα της κατανάλωσης ενέργειας δεν υπάρχουν αναλυτικότερα δεδομένα.

⁸⁷ <https://www.pir.gr/blog/katanalosi-ilektrikis-energeias-stin-ellada/>

Αν και το θέμα του ενεργειακού αποτυπώματος απασχολεί γενικά τη παγκόσμια κοινότητα και ειδικότερα τη τουριστική δραστηριότητα εξ αιτίας των επιπτώσεων που έχει αρχίσει να έχει η κλιματική αλλαγή σ' αυτή, το θέμα δεν φαίνεται να έχει απασχολήσει ιδιαίτερα τις ελληνικές τουριστικές επιχειρήσεις και μάλιστα τα ξενοδοχεία που είναι οι μεγαλύτερες από αυτές. Από έρευνα του ΙΤΕΠ⁸⁸ προκύπτει ότι η μειοψηφία όσων συμμετείχαν στην έρευνα αναγνωρίζει τη σημασία της υιοθέτησης βιώσιμων πρακτικών είναι σημαντική για το μέλλον της επιχείρησης τους (46,8% στα δημοφιλή νησιά και μόλις 38,5% στα υπόλοιπα), με χαμηλό βαθμό ενημέρωσης και με εξαιρετικά χαμηλή αποδοχή (ειδικά στα νησιά) της σχέσης μεταξύ της μέτρησης του αποτυπώματος άνθρακα και της λειτουργίας της επιχείρησης.

Η μειοψηφία των ξενοδοχείων (περίπου 40%) συμπεριλαμβάνει τη μείωση των ρύπων διοξειδίου άνθρακα στη στοχοθεσία, ενώ ελάχιστα ξενοδοχεία (περίπου 10%) εφαρμόζουν σύστημα μέτρησης του αποτυπώματος άνθρακα και υλοποιούν επενδύσεις για περιβαλλοντική προστασία (8,4% στα δημοφιλή νησιά και 9,3% στα υπόλοιπα). Τα μεγάλα ξενοδοχεία, και ειδικά όταν είναι μέλη αλυσίδων, έχουν γενικά καλύτερη ενημέρωση και αντιμετώπιση του προβλήματος αν και αυτό δεν αποτυπώνεται τελικά σε σχετικές επενδύσεις. Ιδιαίτερη κατηγορία αποτελούν τα πιστοποιημένα ξενοδοχεία που έχουν καλύτερες επιδόσεις.

Ειδικά σε ότι αφορά στη κρουαζιέρα, όλες οι μελέτες συγκλίνουν στη πολύ υψηλή κατανάλωση ενέργειας και στη παραγωγή υψηλών ρύπων. Οι προσορισμοί επηρεάζονται άμεσα σε μικρό βαθμό που είναι ανάλογος με τον αριθμό προσεγγίσεων που δέχονται στο λιμάνι τους.

4) Υγρά Απόβλητα και διαχείρισή τους

Η ποσότητα των υγρών αποβλήτων είναι ευθέως ανάλογη με τη χρήση νερού του δικτύου ύδρευσης καθώς εκτός από το νερό του που πηγαίνει σε πότισμα κήπων πλύσιμο εξωτερικών χώρων, αλλά και (παρανόμως) κάποιων γεωργικών εκτάσεων, το υπόλοιπο καταλήγει στα διαφορετικά συστήματα αποχέτευσης, συλλογικά δίκτυα, ή ατομικά.

Πίνακας 27: Κατάσταση κτιρίων σε ότι αφορά τη σύνδεση τους με δίκτυο αποχέτευσης (2011)

Περιγραφή διοικητικής διαίρεσης	Σύνολο κτιρίων	Κτίρια συνδεδεμένα σε δίκτυο αποχέτευσης		Κτίρια που δεν είναι συνδεδεμένα σε δίκτυο αποχέτευσης		Δεν δηλώθηκε η σύνδεση σε δίκτυο αποχέτευσης	
		Αριθμός κτιρίων	%	Αριθμός κτιρίων	%	Αριθμός κτιρίων	%
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	4.105.637	1.777.872	43,3	2.256.650	55	71.115	1,7
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	140.810	30.887	21,9	107.696	76,5	2.227	1,6
ΠΕ ΚΕΡΚΥΡΑΣ	64.671	16.772	25,9	46.858	72,5	1.041	1,6

⁸⁸ <https://www.itep.gr/wp-content/uploads/2022/04/itep-env-sust-2022.pdf>

ΠΕ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	26.458	4.275	16,2	21.581	81,6	602	2,3
ΠΕ ΙΘΑΚΗΣ	3.405	0	0	3.405	100	0	0
ΠΕ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	28.703	6.100	21,3	22.192	77,3	411	1,4
ΠΕ ΛΕΥΚΑΔΑΣ	17.573	3.740	21,3	13.660	77,7	173	1

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφή κτιρίων 2011

Από τον Πίνακα φαίνεται ότι το 2011 μόλις το 21,9% των κτιρίων της Περιφέρειας ήταν συνδεδεμένο με δίκτυο αποχέτευσης. Αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι όλα τα δίκτυα αποχέτευσης κατέληγαν σε κάποια εγκατάσταση για επεξεργασία (ΕΕΛ) και ότι δεν διατίθενται ανεπεξέργαστα σε κάποιον χερσαίο ή υδάτινο αποδέκτη.

Με βάση τη νομοθεσία, τα ξενοδοχεία που λειτουργούν εκτός οικισμού και εκτός περιοχών με δίκτυο υποχρεώνονται να κατασκευάσουν και να λειτουργούν μονάδα επεξεργασίας. Τα υπόλοιπα καταλύματα έχουν τις ίδιες υποχρεώσεις με τις απλές κατοικίες που σημαίνει ότι εκτός οικισμού λειτουργούν με βόθρους.

5) Στερεά απόβλητα: Παραγωγή και διαχείριση

Το ΠΕΣΔΑ Ιονίων Νήσων⁸⁹ δεν έχει κάποια ειδικά αναφορά για τα αστικά απόβλητα που παράγονται από τον τουρισμό. Υπάρχει μόνο ποσοτικοποιημένη αναφορά για την αναμενόμενη παραγωγή των επομένων ετών όπως περιλαμβάνεται στον Πίνακα, στήλη 2. Στη συνέχεια έγινε εκτίμηση της παραγωγής αποβλήτων χωριστά από τους μόνιμους κατοίκους και από τους τουρίστες με βάση την υπόθεση εργασίας ότι οι κάτοικοι παράγουν 1,4 κ. την ημέρα και οι τουρίστες 1,8κ (Γραφάκος 2021, σ.68).

Πίνακας 28: Πρόβλεψη ΠΕΣΔΑ για παραγωγή 2019 και υπολογισμός με βάση συντελεστές

	Πρόβλεψη παραγωγής ΣΑ 2019 (ΠΕΣΔΑ 2016)	κάτοικοι	ετήσια παραγωγή ΣΑ κατοίκων	ισοδύναμοι κάτοικοι	ετήσια παραγωγή ΣΑ τουριστών	Συνολική παραγωγή Σ.Α.
Κέρκυρας	68.482.000	96.671	49.398.881	39.503	25.953.471	75.352.352
Λευκάδας	15.546.000	25.365	12.961.515	8.128	5.340.096	18.301.611
Κεφαλονιάς – Ιθάκης	25.611.000	41096	21.000.056	10914	7.170.498	28.170.554
Ζακύνθου	26.744.000	38.340	19.591.740	20.243	13.299.651	32.891.391
ΠΙΝ	136.382.000	201.445	102.938.395	78.788	51.763.716	154.702.111

Πηγή: ΠΕΣΔΑ Ιονίων, υπολογισμοί συγγραφέα

Όπως φαίνεται στον Πίνακα, η υπολογισθείσα με τους συγκεκριμένους συντελεστές παραγωγή αποβλήτων δείχνει ότι:

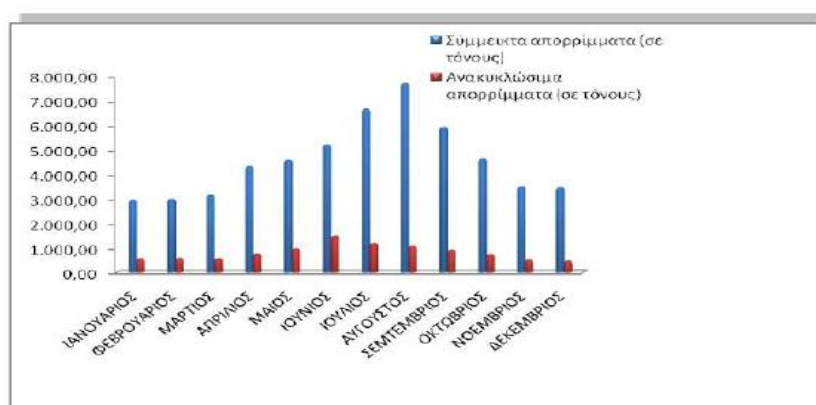
- Ο τουρισμός συμβάλει περίπου κατά το 1/3 στη παραγωγή αστικών αποβλήτων

⁸⁹ <https://pin.gov.gr/wpcontent/uploads/2016/12/2016-12-Teliki-ekthesi-PESDA-Ionion-Nison.pdf> - <https://diavgeia.gov.gr/decision/view/%CE%A9%CE%991%CE%A74653%CE%A08-9%CE%A4%CE%A8>

- Η εκτίμηση με τις συγκεκριμένες παραμέτρους δίνει ένα αποτέλεσμα κατά 10-15% υψηλότερο από την εκτίμηση του ΠΕΣΔΑ.

Με βάση τα στοιχεία του ΠΕΣΔΑ Ιονίων⁹⁰ του 2016, τα απορρίμματα που το 2013 εισήλθαν στον ΧΥΤΑ Κεφαλληνίας τον μήνα Αύγουστο ήταν τριπλάσια από αυτά των μηνών με τη μικρότερη παραγωγή. Με βάση τη μηνιαία διακύμανση, εκτιμήθηκε η παραγωγή στερεών αποβλήτων ανά ημέρα και ήταν περίπου 1κ για τους μόνιμους κατοίκους και 1,85κ για τους επισκέπτες. Η ίδια τάξη μεγέθους προκύπτει και για τη ημερήσια παραγωγή σε ότι αφορά στη Κέρκυρα το 2014 με τη διαφορά ότι στην τελευταία καταγράφηκε και ανακύκλωση που αντιστοιχούσε σε 10-15% του βάρους των σύμμεικτων (Διάγραμμα 23).

Διάγραμμα 23: Παραγωγή Απορριμμάτων – Κέρκυρα (2014)

Διάγραμμα 4-1: Μηνιαία παραγωγή αποβλήτων (τόνοι/μήνα) για το έτος 2014.

Πηγή: ΠΕΣΔΑ Ιονίων, 2016, σ.4-6

Οι ημερήσιοι δείκτες που εκτιμήθηκαν σε ότι αφορά τους εισερχόμενους τουρίστες συμπίπτουν με την βιβλιογραφική αναφορά που χρησιμοποιήθηκε, ενώ σε ότι αφορά τους μόνιμους κατοίκους, είναι χαμηλότερος κατά 40% (1κ αντί 1,4κ). Αν θεωρήσουμε ότι αυτή είναι η σωστή εκτίμηση τότε οι τουρίστες επιβαρύνουν το σύστημα αρκετά περισσότερο από ότι αρχικά εκτιμήθηκε, αλλά η εκτιμηθείσα συνολική παραγωγή είναι πλησιέστερα στη πρόβλεψη του ΠΕΣΔΑ⁹¹.

Πίνακας 29: Εκτίμηση παραγωγής αστικών αποβλήτων

	Πρόβλεψη παραγωγής ΑΣΑ (ΠΕΣΔΑ 2016)	κάτοικοι	ετήσια παραγωγή ΣΑ κατοίκων	ισοδύναμοι κάτοικοι	ετήσια παραγωγή ΣΑ τουριστών	Συνολική παραγωγή Σ.Α.
Κέρκυρας	68.482	96.671	35284915	39.503	25953471	61238386
Λευκάδας	15.546	25.365	9258225	8.128	5340096	14598321
Κεφαλονιάς - Ιθάκης	25.611	41096	15000040	10914	7170498	22170538
Ζακύνθου	26.744	38.340	13994100	20.243	13299651	27293751

⁹⁰ <https://pin.gov.gr/wp-content/uploads/2016/12/2016-12-Teliki-ekthesi-PESDA-Ionion-Nison.pdf>

⁹¹ Να σημειωθεί ότι στη ιστοσελίδα του ΦΟΣΔΑ Ιονίων (<https://fodsaionio.gr/>) δεν αναφέρονται καθόλου στοιχεία πέρα από αυτά που αναφέρει το ΠΕΣΔΑ του 2016.

ΠΙΝ	136.382	201.445	73527425	78.788	51763716	125291141
-----	---------	---------	----------	--------	----------	-----------

Πηγή: υπολογισμοί συγγραφέα

Παρά τις συνολικές αναφορές που υπάρχουν σχετικά με την υιοθέτηση πολιτικών που προάγουν τη βιωσιμότητα, η GBR Consulting αναφέρει⁹² ότι τα ελληνικά ξενοδοχεία μένουν πίσω στην εκπλήρωση των SDGs που εκτός από το περιβάλλον αφορούν θέματα αξιοπρέπειας, ευημερίας, δικαιοσύνης, ισότητας και ένταξης που αφορούν όλο και περισσότερο τους επισκέπτες και τους εργαζόμενους.

Συμπερασματικά, σε ότι αφορά τα περιβαλλοντικά αποτελέσματα του τουρισμού, έγινε προσπάθεια καταγραφής όλων εκείνων των πληροφοριών που θα επέτρεπαν να υπάρξει η σαφέστερη δυνατή καταγραφή του αποτυπώματος της δραστηριότητας. Να υπογραμμιστεί ότι οι κύριες πιέσεις του τουρίστα ταυτίζονται με αυτές του μόνιμου κατοίκου και επομένως «αθροίζονται» με αυτές σε έναν τόπο και είναι δύσκολο να διακριθούν από αυτές. Ως σημαντικότερες αξιολογούνται:

- Η αλλαγή των χρήσεων γης μέσω της αστικοποίησης, μια εξέλιξης που είναι μη αναστρέψιμη
- Η κατανάλωση ενέργειας και η παραγωγή CO₂ και των άλλων αερίων του θερμοκηπίου που οφείλεται περισσότερο στο μοντέλο των μετακινήσεων που έχει επικρατήσει και πολύ λιγότερο στις υπηρεσίες διανυκτέρευσης και εστίασης.
- Η κατανάλωση νερού που αφορά έναν πόρο υπό πίεση στο νησιωτικό χώρο, πίεση που εντείνεται χρόνο με τον χρόνο λόγω της κλιματικής αλλαγής
- Το σύστημα διαχείρισης στερεών αποβλήτων δεν έχει καταφέρει να μειώσει ούτε τη παραγωγή ούτε τον όγκο που τελικά διατίθεται στους ΧΥΤΑ.

3.2.4. Οι επιπτώσεις της τουριστικής δραστηριότητας και των πολιτικών που εφαρμόστηκαν στον προορισμό. Περιορισμοί και «σημεία συμφόρησης»

Στη συγκεκριμένη ενότητα:

- αρχικά θα εκτιμηθεί η κατάσταση του κάθε προορισμού και η συμβολή του τουρισμού σε αυτή με βάση τους δείκτες βιωσιμότητας του προορισμού (Παράρτημα 2). Ειδικότερα θα επιχειρηθεί να προσδιοριστούν τόσο οι θετικές όσο και οι αρνητικές επιδράσεις του τουρισμού στα βασικότερα προβλήματα που υπάρχουν σε ό,τι αφορά τη δομή και τη δυναμική της οικονομίας, την κοινωνική δικαιοσύνη, την ποιότητα ζωής και την επίδραση στην ποιότητα των παρεχόμενων περιβαλλοντικών υπηρεσιών.
- στη συνέχεια θα εξεταστεί κατά πόσο οι θεσμοθετημένες πολιτικές, νομοθετικές ρυθμίσεις και χρηματοδοτικά εργαλεία (περιφερειακής ανάπτυξης, εκπαίδευσης & κατάρτισης, χωροταξική -χρήσεις γης και δόμηση, διαχείρισης νερών και αποβλήτων, διατήρησης βιοποικιλότητας και τοπίου, βιώσιμης κινητικότητας κλπ) έχουν συμβάλει να αντιμετωπιστούν ικανοποιητικά ή να αμβλυνθούν τα προβλήματα ή περιλαμβάνουν μέτρα που θα τα αντιμετωπίσουν αν υλοποιηθούν. Έμφαση θα δοθεί στις πολιτικές και

⁹² GBR Hospitality Newsletter, 2022, Q4, p.5

δράσεις της αυτοδιοίκησης που μπορούν να επηρεαστούν από τα συμπεράσματα και τις προτάσεις της παρούσας μελέτης, ενώ θα γίνει αναφορά και στις εθνικές πολιτικές στο βαθμό που μπορεί να γίνουν σχετικές παρεμβάσεις για διαφοροποίηση τους. Η αξιολόγηση των πολιτικών θα γίνει με βάση το πλαίσιο ανάλυσης του Παραρτήματος 4.

3.2.4.1 Η επίδραση του τουρισμού στη κατάσταση βιωσιμότητας της ΠΙΝ

3.2.4.1.1. Η επίδραση του τουρισμού στην βιωσιμότητα της οικονομίας των Ιονίων Νησιών⁹³

Η εξέλιξη και η σύνθεση του ΑΕΠ αποτελούν δύο βασικά στοιχεία που αποτυπώνουν την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας μιας περιοχής και επηρεάζουν την ελκυστικότητα της σε ότι αφορά τη διατήρηση των επιχειρήσεων και προσέλκυση νέων. Η ανάλυση θα γίνει κυρίως με βάση τους δείκτες που περιλαμβάνονται στο Παράρτημα 2.

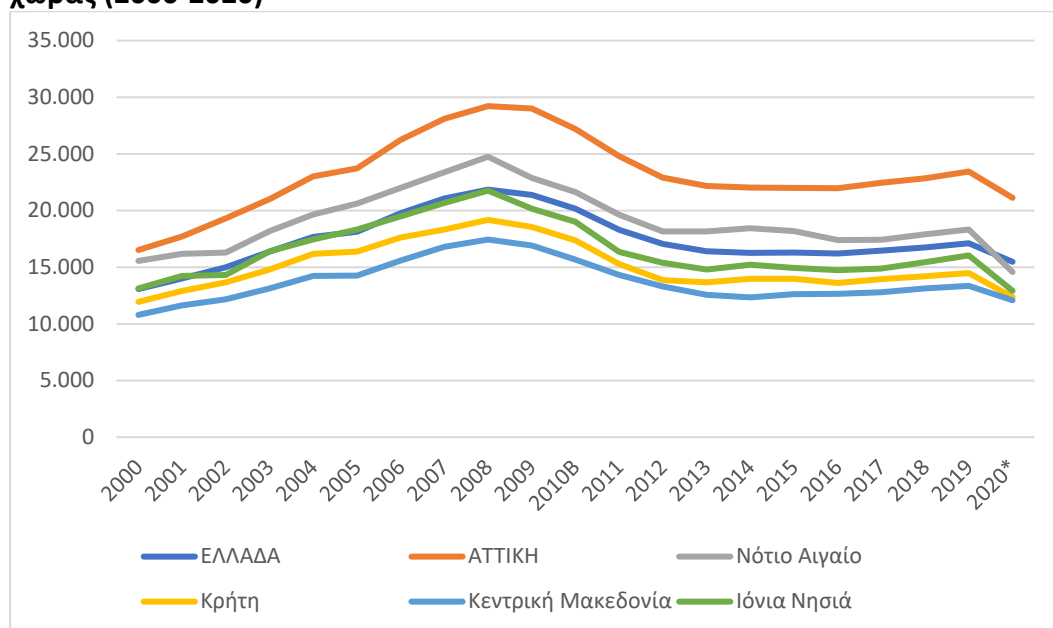
Προφανώς η όλη ανάλυση γίνεται μέσα σε ένα πλαίσιο παρατεταμένης αναπτυξιακής κρίσης αφού ακόμη και σήμερα το ΑΕΠ της χώρας υπολείπεται από εκείνο του 2008 ακόμη και σε τρέχουσες τιμές.

Σε ότι αφορά στη μακροχρόνια εξέλιξη του κατά κεφαλή ΑΕΠ της Π. Ιονίων Νήσων το σημαντικότερο χαρακτηριστικό είναι ότι από την έναρξη της οικονομικής κρίσης το 2008 υπάρχει μια συνεχής υστέρηση σε σχέση με τον μέσο όρο της χώρας. Ταυτόχρονα διατηρείται η υστέρηση με τη Π. Ν. Αιγαίου με την οποία έχει κοινή οικονομική δομή. Αυτό συμβαίνει παρά το γεγονός ότι:

- Ο τουρισμός είναι η μοναδική δραστηριότητα που ανέκαμψε τόσο γρήγορα και τόσο ισχυρά, ειδικά από το 2013 και μετά
- Το ότι το κκ. ΑΕΠ υπολογίζεται χωρίς το μεγάλο αριθμό των εποχικά εργαζόμενους γεγονός που συμβάλει στην αύξηση του δείκτη
- Το ότι στη ΠΙΝ συνεχίζεται η μείωση του πληθυσμού γεγονός που επηρεάζει θετικά τον δείκτη.

⁹³ Πρόθεση της παρούσας μελέτης δεν είναι να κάνει μια αναλυτική αποτύπωση της κατάστασης της οικονομίας της ΠΙΝ που έχει γίνει πολλές φορές από διαφορετικές μελέτες και πρόσφατα (2021) στο «1ο Περιφερειακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης Περιφέρειας Ιονίων Νήσων», αλλά να αξιολογήσει την επίδραση του τουρισμού.

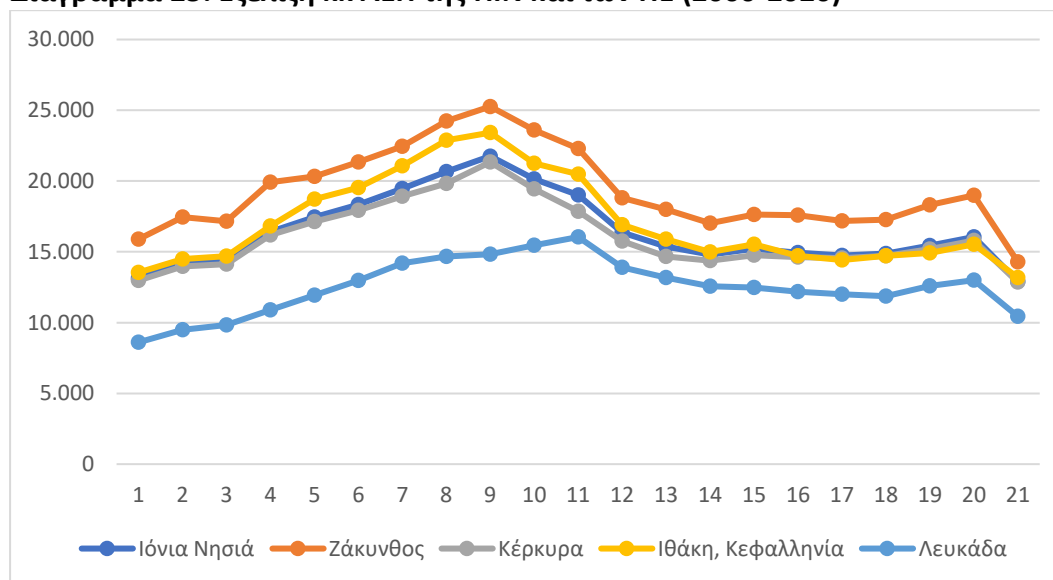
Διάγραμμα 24: Εξέλιξη κκ. ΑΕΠ Ελλάδας και τουριστικών περιφερειών της χώρας (2000-2020)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Περιφερειακοί Λογαριασμοί

Σε ότι αφορά τις ενδοπεριφερειακές εξελίξεις, δεν σημειώνονται ανακατατάξεις με την ΠΕ Ζακύνθου να διατηρεί το προβάδισμα της σε σχέση με τις υπόλοιπες ΠΕ

Διάγραμμα 25: Εξέλιξη κκ ΑΕΠ της ΠΙΝ και των ΠΕ (2000-2020)

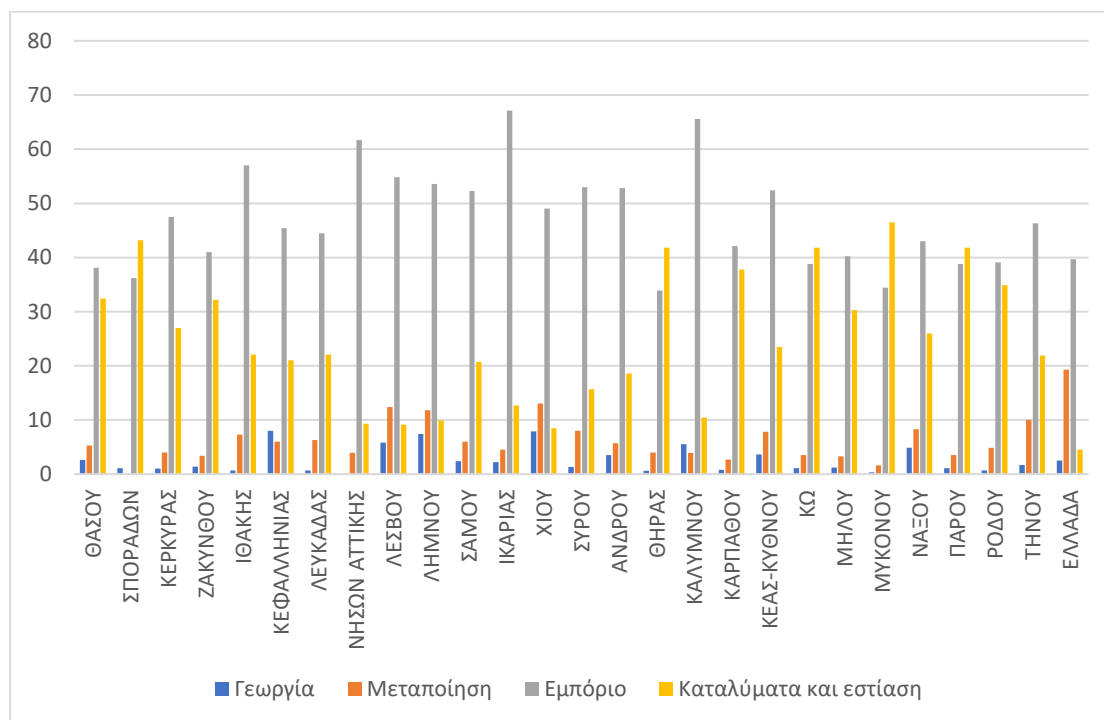
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Περιφερειακοί Λογαριασμοί

Στο Διάγραμμα 26 αποτυπώνονται οι βασικοί κλάδοι της οικονομίας με την έννοια ότι γεωργία, μεταποίηση και τουρισμός είναι οι βασικοί ανταγωνιστικοί κλάδοι και υπάρχουν επειδή τα προϊόντα και οι υπηρεσίες τους βρίσκουν αγορές⁹⁴, ενώ το

⁹⁴ Θα ήταν σωστότερο να εξετάζεται ως απόλυτα τουριστικός κλάδος μόνο ο κλάδος των ξενοδοχείων γιατί αυτός είναι που απευθύνεται 100% σε τουρίστες, κατοίκους άλλων περιοχών, ενώ ο κλάδος της εστίασης απευθύνεται και στους μόνιμους κατοίκους.

εμπόριο αποτυπώνει τη ζήτηση που δημιουργείται τοπικά, κυρίως από τους μόνιμους κατοίκους.

Διάγραμμα 26: % τζίρου επιλεγμένων κλάδων στις νησιωτικές ΠΕ της χώρας (2019)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Περιφερειακοί Λογαριασμοί

Ο συνδυασμός των παραπάνω στοιχείων (εξέλιξη και δομή ΑΕΠ) φαίνεται να καταρρίπτει έναν ή και τους δύο «μύθους» που συνδέονται με τον τουρισμό και αφορούν:

- Ο τουρισμός αποτελεί την «ατμομηχανή» ή και τη «βαριά βιομηχανία» της ελληνικής οικονομίας
- Ο τουρισμός με τις ιδιαίτερα υψηλές πολλαπλασιαστικές του επιδράσεις (2,2 ή και 2,5) με αποτέλεσμα να συμβάλει μέχρι και 107% στο ΑΕΠ της ΠΝΑ και 77% στο ΑΕΠ της ΠΙΝ (ΙΝΣΕΤΕ 2020). Αυτό είναι αδύνατον να συμβαίνει με δεδομένο ότι με βάση τη διάρθρωση των τοπικών οικονομιών ένα πολύ μεγάλο τμήμα της τουριστικής δαπάνης διαρρέει εκτός των νησιών για προμήθεια πρώτων υλών αλλά και προμηθειών, ενώ το ίδιο ισχύει και για τα εισοδήματα που αποκτώνται από τον τουρισμό.

Αν πράγματι συνέβαινε να επιδρά σε τέτοιο βαθμό στη τοπική οικονομία, τότε η αύξηση του ΑΕΠ ειδικά στις Περιφέρειες Ν.Αιγαίου και Ιονίων στη προηγούμενη δεκαετία θα ήταν πολύ μεγαλύτερη, ενώ το ίδιο θα ήταν και η μείωση κατά τη διετία 2020-21.

Η βαρύτητα των χαρακτηριστικών τουριστικών δραστηριοτήτων σε σχέση με το σύνολο της οικονομίας αποτελεί κριτήριο ευθραυστότητας της οικονομίας λόγω της

μεγάλης εξάρτησης από έναν οικονομικό κλάδο, ειδικά όταν είναι αρκετά ευάλωτος στις εξωγενείς συνθήκες όπως ο τουρισμός.

Η οικονομία της Ζακύνθου εμφανίζει τον υψηλότερο βαθμό εξάρτησης από τη τουριστική δραστηριότητα τόσο σε ότι αφορά **τον αριθμό των απασχολούμενων στις χαρακτηριστικές τουριστικές επιχειρήσεις (Π2)** με 57,3% όταν για το σύνολο της ΠΙΝ είναι 52,2%, όταν σε επίπεδο χώρας είναι 19,6%.

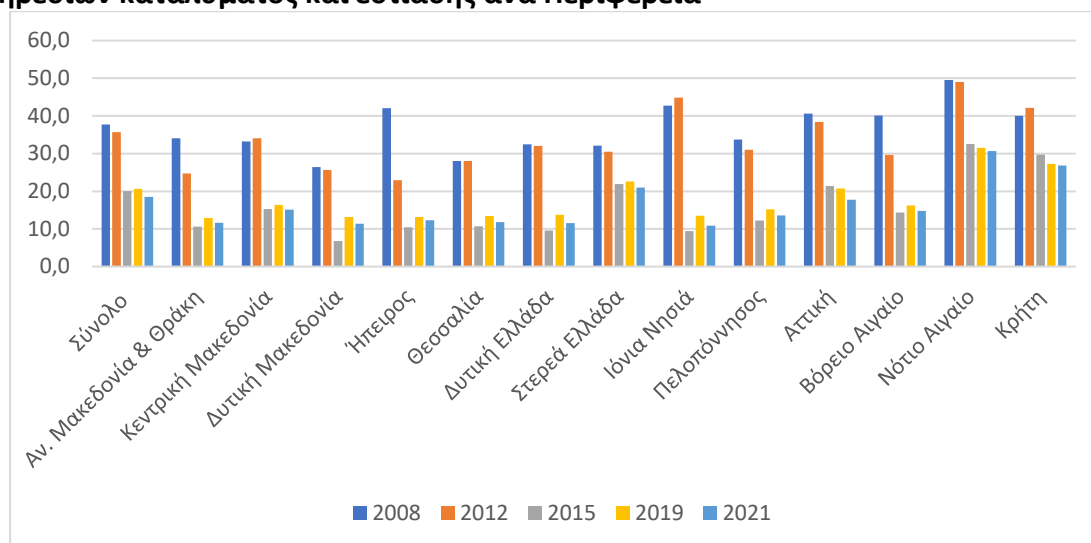
Πίνακας 30: Βαρύτητα χαρακτηριστικών τουριστικών κλάδων στο σύνολο της οικονομίας (2019)

	ΑΡΙΘΜΟΣ ΝΟΜΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ	ΚΥΚΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ (σε χιλιάδες ευρώ)	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ
Περιφέρεια Ιονίων Νήσων	33,3	38,7	52,2
ΠΕ Ζακύνθου	29,7	45,1	57,3
ΠΕ Κερκύρας	31,4	37,5	50,0
ΠΕ Κεφαλληνίας	33,4	28,9	45,3
ΠΕ Ιθάκης	35,2	25,8	44,1
ΠΕ Λευκάδας	37,8	30,2	49,9

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Μητρώο Επιχειρήσεων

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη παράγραφο κατά τη περίοδο 2008-19 καταγράφηκε τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και σε περιφερειακό μεγάλη αύξηση του τζίρου των τουριστικών επιχειρήσεων και ακόμη ταχύτερη αύξηση των απασχολούμενων. Αυτή η εξέλιξη οδήγησε σε μείωση της παραγωγικότητας των εργαζόμενων (**ακαθάριστη αξία παραγωγής ανά εργαζόμενο Π3**) μετά το 2012 στο σύνολο των Περιφερειών της χώρας. Η ΠΙΝ παρουσιάζει από τις χαμηλότερες επιδόσεις της χώρας (τη χαμηλότερη για το 2015 και το 2021), ενώ αντίθετα η ΠΝΑ και η Π.Κρήτης εμφανίζουν επιδόσεις πολύ ανώτερες από τον μέσο όρο της χώρας.

Διάγραμμα 27: Ακαθάριστη αξία παραγωγής ανά εργαζόμενο στον κλάδο παροχής υπηρεσιών καταλύματος και εστίασης ανά Περιφέρεια

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Διάρθρωση τουριστικών επιχειρήσεων

Οι επενδύσεις είναι ένας βασικός παράγοντας για την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας ενός κλάδου, αλλά και συνολικά μιας οικονομίας. Στην Ελλάδα της κρίσης οι επενδύσεις σε απόλυτες τιμές υπέστησαν σοβαρή καθίζηση και στον τομέα του τουρισμού: από τα 2.306.326 χιλ. το 2008 στις 368.073 χιλ το 2012 για να ανεβούν μόλις στις 693.914 χιλ το 2021 στο σύνολο της χώρας και από 204.421 χιλ, σε 35.788 χιλ. και 15.338 αντίστοιχα στη ΠΙΝ, ποσά εντελώς ανεπαρκή έστω και για τη συντήρηση των υπάρχουσών υποδομών. Σε ότι αφορά τον δείκτη «επενδύσεις ανά εργαζόμενο» η ΠΙΝ επιβεβαιώνει την ίδια καθοδική της πορεία και από 12420,8 χιλ. ανά εργαζόμενο το 2008, το 2021 ήταν μόλις 630,6 χιλ.

Πίνακας 31: Εξέλιξη δείκτη επενδύσεων ανά εργαζόμενο στον κλάδο υπηρεσιών καταλύματος και εστίασης

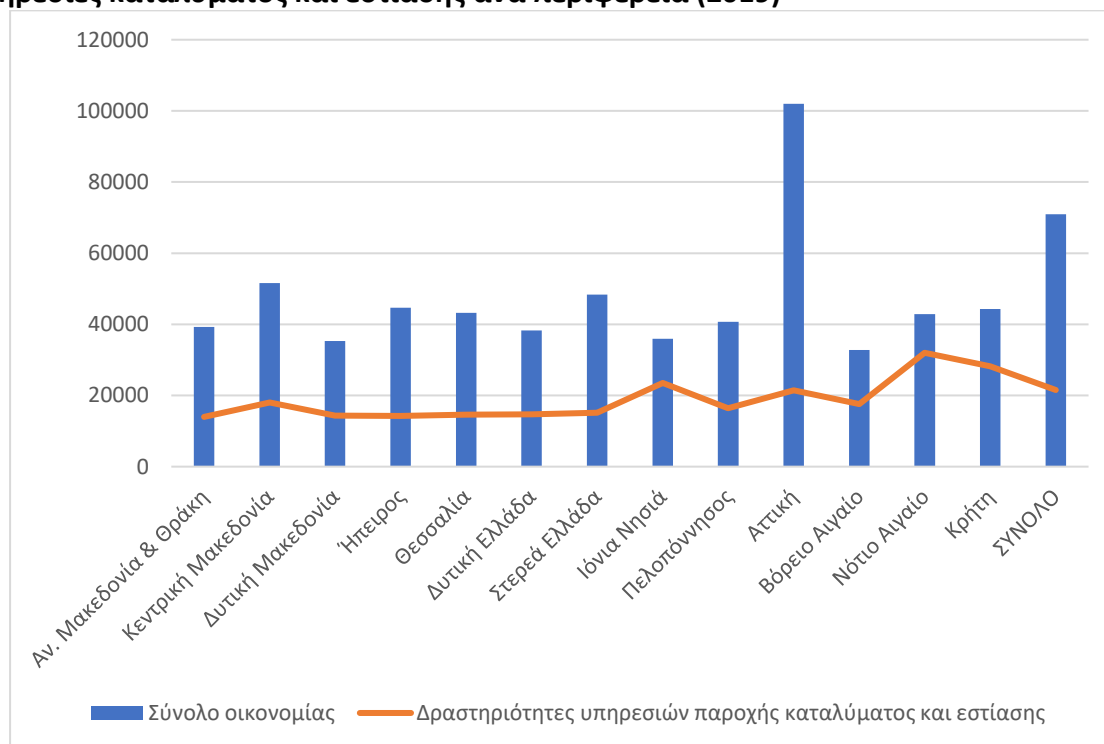
	2008	2012	2015	2019	2021
Σύνολο	7587,4	1403,5	2265,6	994,1	1096,0
Αν. Μακεδονία & Θράκη	6923,2	1413,3	1566,0	522,6	631,0
Κεντρική Μακεδονία	4091,9	652,3	2419,0	708,5	769,3
Δυτική Μακεδονία	3661,2	1015,4	719,6	236,6	334,2
Ήπειρος	5041,8	876,4	2161,0	557,2	902,5
Θεσσαλία	7009,9	674,0	1075,6	451,9	683,2
Δυτική Ελλάδα	2609,5	605,0	892,0	326,2	496,4
Στερεά Ελλάδα	6989,1	4630,9	2949,8	1150,8	1440,1
Ιόνια Νησιά	12420,8	2296,6	1027,9	1039,7	630,6
Πελοπόννησος	1845,1	841,4	1822,5	526,5	974,0
Αττική	7055,2	883,2	1420,5	879,4	799,1
Βόρειο Αιγαίο	5522,7	819,0	2106,1	493,5	850,3
Νότιο Αιγαίο	17576,0	2822,6	3985,3	1575,6	1860,4
Κρήτη	12180,5	2301,2	4153,9	1960,0	2431,9

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Διάρθρωση τουριστικών επιχειρήσεων

Εξετάζοντας τις επενδύσεις στο σύνολο της οικονομίας παραμένει εμφανής η εικόνα αποεπένδυσης αφού το 2020 οι συνολικές επενδύσεις ήταν στο 35% αυτών του 2008 (ΕΛΣΤΑΤ). Το εμπόριο και η κατοικία (παρά τη κατάρρευση που κατέγραψε στη περίοδο της κρίσης) παραμένουν οι δύο ιδιωτικοί επενδυτικοί «πυλώνες» της χώρας, ενώ ο δημόσιος τομέας παρά τις περικοπές που έχουν γίνει στις επενδύσεις αποτελεί τον μεγαλύτερο χρηματοδότη στη χώρα και στην ΠΙΝ

Το πρόβλημα της παραγωγικότητας της οικονομίας των Ιονίων φαίνεται να αφορά το σύνολο της οικονομίας των Ιονίων με βάση τα στοιχεία του Μητρώου Επιχειρήσεων. Στο δείκτη τζίρο/απασχολούμενο η ΠΙΝ βρίσκεται στην 11^η θέση μεταξύ των περιφερειών της χώρας για το σύνολο της οικονομίας, ενώ για τον τουρισμό βρίσκεται στη 3^η θέση πίσω από ΝΠΑ και Π.Κρήτης.

Διάγραμμα 28: Τζίρος/απασχολούμενο στο σύνολο της οικονομίας και στις υπηρεσίες καταλύματος και εστίασης ανά περιφέρεια (2019)

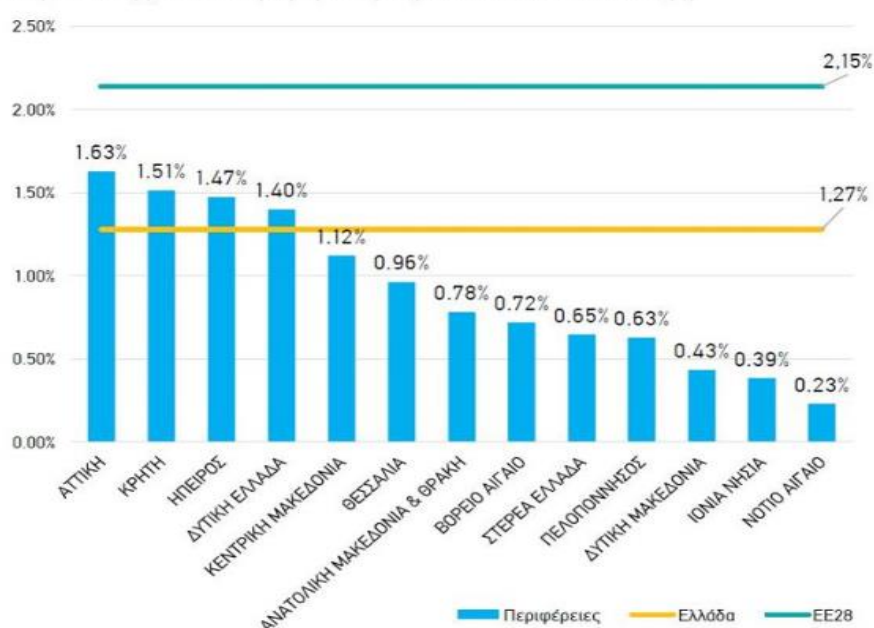
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Μητρώο Επιχειρήσεων

Σε ότι αφορά στον Δείκτη Περιφερειακής Ανταγωνιστικότητας (RCI) της ΕΕ, η ΠΙΝ βρίσκεται με τη πλειοψηφία των Περιφερειών της χώρας, της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας σταθερά από το 2016 μέχρι και το 2022 στις τελευταίες θέσεις -μετά την 210^η θέση- μεταξύ των 230 ευρωπαϊκών περιφερειών, ενώ η Αττική βρίσκεται στην 131^η θέση η μόνη ελληνική περιφέρεια που δεν κατατάσσεται στις προβληματικές. Αυτό αποτυπώνει τις δομικές ελλείψεις που έχουν πολλές πρακτικά όλες οι περιφέρειες της χώρας.

Η Έρευνα και Καινοτομία είναι ένα, γνωστό, ιδιαίτερα αδύνατο σημείο για την ΠΙΝ η οποία μαζί με την ΠΝΑ βρίσκονται στις τελευταίες θέσεις μεταξύ των περιφερειών της χώρας (με 0,39 και 0,23% αντίστοιχα) σχετικά με το ποσοστό του ΑΕΠ που δαπανούν σε μια χώρα που εξακολουθεί να υστερεί σε σχέση με την ΕΕ (1,27% του μ.ο. της χώρας και 2,15% του μ.ο. της ΕΕ) (ΕΚΤ 2021)⁹⁵.

Ένταση Ε&Α ανά Περιφέρεια, 2019

(Δαπάνες Ε&Α της κάθε Περιφέρειας ως ποσοστό του ΑΕΠ της)

ΠΗΓΗ: Έρευνα, Ανάπτυξη & Καινοτομία στις Ελληνικές Περιφέρειες - Έκδοση 2021, ΕΚΤ

Με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε η τουριστική δραστηριότητα -που αποτελεί μονοκαλλιέργεια για την ΠΙΝ- φαίνεται να έχει περιοριστεί στη δημιουργία μεγέθυνσης με αύξηση των κλινών και των διανυκτερεύσεων, του ΑΕΠ και της απασχόλησης παρουσιάζοντας αδυναμία για δημιουργία αλυσίδων αξίας με αξιοποίηση φυσικών και πολιτιστικών πόρων και της παραγωγικής παράδοσης της Περιφέρειας και άλλων ποιοτικών μεταβολών (πχ. προσέλκυσης εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού, έρευνας και καινοτομιών, κλπ) που θα επέτρεπαν στο μετασχηματισμό της οικονομίας που παραμένει ελάχιστα ανταγωνιστική σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Μια σειρά από διαρθρωτικές αδυναμίες, που υπάρχουν στη παραγωγή και στη διάθεση του τουριστικού προϊόντος είχαν ως αποτέλεσμα τη καθήλωση της οικονομικής απόδοσης (χαμηλή δαπάνη) και τη διαρροή μεγάλου τμήματος των εσόδων καθώς και της προστιθέμενης αξίας έξω από τα σύνορα της ΠΙΝ είτε μέσω των διακινητών των τουριστών, είτε μέσω των απασχολούμενων με αυτόν, είτε μέσω προμηθειών, έχοντας δημιουργήσει συνθήκες χαμηλής κερδοφορίας και επανεπένδυσης. Όλα τα παραπάνω είναι παράμετροι που αφαιρούν τη

⁹⁵ <https://www.ekt.gr/el/news/27180>

δυνατότητα δημιουργίας μιας δυναμικής που θα καθιστούσε τη ΠΙΝ ελκυστική για εγκατάσταση νέων -καινοτόμων- δραστηριοτήτων που θα διαφοροποιούσαν και θα ενίσχυαν τον παραγωγικό ιστό της.

3.2.4.1.2 Η επίδραση του τουρισμού στη δημιουργία συνθηκών κοινωνικής δικαιοσύνης και συνοχής

Το ερώτημα που τίθεται αφορά στη συμβολή του τουρισμού στη διαμόρφωση των συνθηκών εκείνων που προωθούν τη κοινωνική δικαιοσύνη και ευημερία που καθιστά τον τόπο ελκυστικό για κατοικία όπως μπορεί να αποτυπωθεί σε μια σειρά δεικτών που περιλαμβάνονται στο Παράρτημα 2

Η δημογραφική εξέλιξη της Περιφέρειας έχει σχεδόν όλα τα χαρακτηριστικά μιας πολυνησιωτικής περιφέρειας: κατέγραψε μείωση του πληθυσμού μέχρι και τη δεκαετία του '80, σημείωσε μια μικρή αύξηση τις δύο επόμενες δεκαετίες και επέστρεψε σε μείωση μέσα στον 21^ο αιώνα.

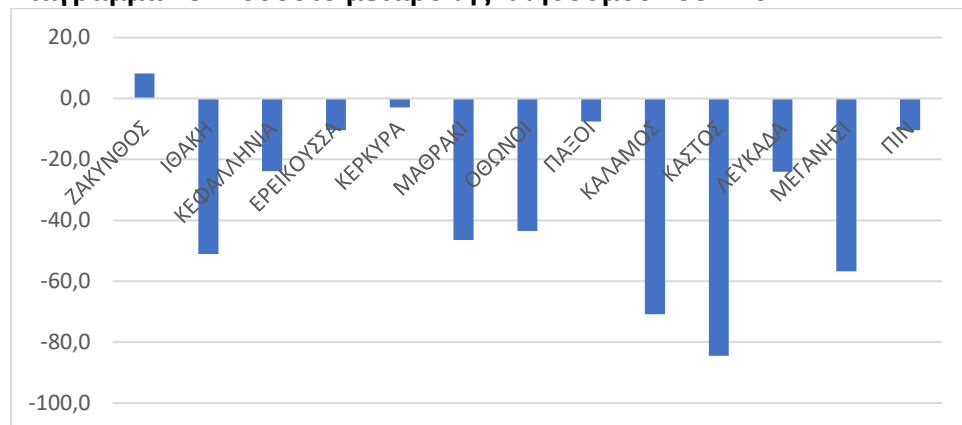
Πίνακας 32: Πληθυσμιακή εξέλιξη των νησιών της ΠΙΝ (1951-2021)

	ΝΗΣΙ	1951	1961	1971	1981	1991	2001	2011	2021
ΠΕ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	ΖΑΚΥΝΘΟΣ	38062	35509	30187	30014	32557	39015	40759	41180
ΠΕ ΙΘΑΚΗΣ	ΙΘΑΚΗ	5845	5240	4162	3648	3082	3084	3231	2862
ΠΕ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ	47359	39793	31790	27649	29392	36404	35801	36064
ΠΕ ΚΕΡΚΥΡΑΣ	ΕΡΕΙΚΟΥΣΣΑ	499	514	358	228	334	698	496	447
	ΚΕΡΚΥΡΑ	101143	97258	89664	96533	104781	107879	100854	98127
	ΜΑΘΡΑΚΙ	325	383	240	177	143	297	329	174
	ΟΘΩΝΟΙ	683	637	418	164	98	663	392	386
	ΠΑΞΟΙ	2668	2599	2227	2249	2175	2438	2300	2466
ΠΕ ΛΕΥΚΑΔΑΣ	ΚΑΛΑΜΟΣ	1172	1084	687	502	465	543	496	342
	ΚΑΣΤΟΣ	258	197	103	68	50	120	80	40
	ΛΕΥΚΑΔΑ	28325	26970	22917	19947	19350	20751	22076	21518
	ΜΕΓΑΝΗΣΙ	2139	2008	1664	1346	1246	1092	1041	926
ΠΙΝ		230429	214153	186388	184506	195664	214985	209866	206553

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφή πληθυσμού

Αυτό που είναι λιγότερο συνηθισμένο είναι το γεγονός ότι τουλάχιστον τα μεγάλα νησιά που καταγράφουν και τη μεγαλύτερη τουριστική ανάπτυξη να καταγράφουν - με την εξαίρεση της Ζακύνθου- αυτή την εξέλιξη. Η Ζάκυνθος είναι και το μόνο νησί από τα 12 που το 2021 κατέγραψε υψηλότερο πληθυσμό από αυτόν του 1951 (διάγραμμα 28 & 29)

Διάγραμμα 28: Ποσοστό μεταβολής πληθυσμού 1951-2021

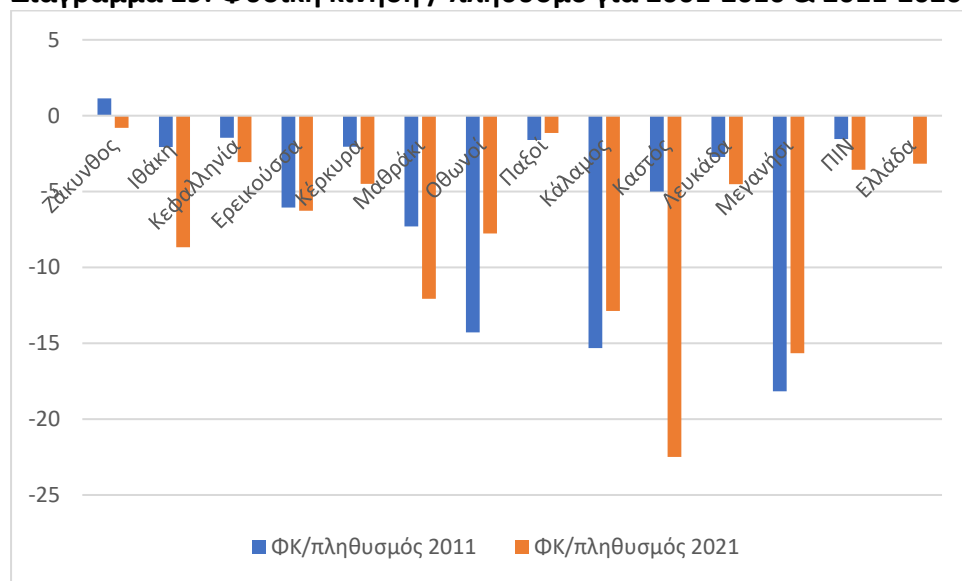

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφή πληθυσμού, επεξεργασία συγγραφέα

Δύο είναι οι παράγοντες που ερμηνεύουν τη μεταβολή του πληθυσμού: η φυσική κίνηση και η μετανάστευση.

Σε ότι αφορά στη φυσική κίνηση η κατάσταση είναι αρνητική με μοναδική εξαίρεση τη Ζάκυνθο που κατέγραψε αύξηση μόνο τη περίοδο 2001-2010. Η εξέλιξη είναι σε ένα βαθμό αναμενόμενη δεδομένου ότι στο σύνολο της χώρας καταγράφεται αυτή η εξέλιξη με εξαίρεση τις Περιφέρειες Νοτίου Αιγαίου και Κρήτης.

Διάγραμμα 29: Φυσική κίνηση / πληθυσμό για 2001-2010 & 2011-2020

Πηγή: ΕΛΤΑΤ, φυσική κίνηση & απογραφή πληθυσμού,

Από το Διάγραμμα είναι προφανές ότι σε ότι αφορά τον **Δείκτη Φυσική Κίνηση / Πληθυσμό Π5** εκτός από τη Ζάκυνθο όλα τα υπόλοιπα νησιά έχουν επιδόσεις χειρότερες από αυτές της χώρας

Σε ότι αφορά στη μετανάστευση, μετά τη περίοδο 1990 -2010 όπου υπήρχε μια εισροή μεταναστών στη χώρα κυρίως λόγω έλλειψης εργατικών χεριών αλλά και της

ύπαρξης θετικών προοπτικών της εθνικής οικονομίας, η χώρα πέρασε & περνά μια νέα περίοδο μεταναστευτικής εξόδου, από Έλληνες και αλλοδαπούς, λόγω της πολύ έντονης κρίσης και των μειωμένων προοπτικών βελτίωσης των προσδοκιών. Συνέπεια είναι τα αποτελέσματα στις ΠΕ της χώρας (πλην αυτές των νησιών του Α.Αιγαίου που είναι πύλες εισόδου και μακράς παραμονής μεταναστών) να είναι μεικτά. Στη ΠΙΝ, η Ζάκυνθος καταγράφει αρνητικές μεταναστευτικές ροές (-2,58), η ΠΕ Κέρκυρας περίπου μηδενικές και οι ΠΕ Κεφαλληνίας-Ιθάκης και Λευκάδας θετικές, 2,14% και 5,21% αντίστοιχα.

Οι παραπάνω δημογραφικές εξελίξεις έχουν δημιουργήσει αρνητικές συνέπειες σε μια σειρά από δείκτες όπως αναφέρονται στην έκθεση του ΟΟΣΑ για την ελληνική περιφερειακή πολιτική (ΟΟΣΑ 2020)⁹⁶ και σε εκθέσεις και σε στρατηγικές της Περιφέρειας.

Πίνακας 33: Δημογραφικοί Δείκτες ΠΙΝ

	Δείκτης γήρανσης		Δείκτης εξάρτησης		Δείκτης αντικατάστασης	
	2001	2011	2001	2011	2001	2011
Επικράτεια	126,72	136,65	47,03	53,15	92,46	95,95
Περιφέρεια Ιονίων Νήσων	152,24	154,34	54,51	57	95,13	84,58

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, απογραφή πληθυσμού

Από τα δεδομένα είναι εμφανές ότι ο πληθυσμός της ΠΙΝ γερνά γρηγορότερα από ότι αυτός του συνόλου της χώρας και ότι οι νέοι που εισέρχονται στη παραγωγική διαδικασία είναι λιγότεροι από αυτούς που εξέρχονται. Ειδικά ο **Δείκτης Γήρανσης Π7** έχει ξεπεράσει τις 150 μονάδες (154,34) έναντι τις 136,65 για το σύνολο της χώρας.

Σε ότι αφορά στο **προσδόκιμο ζωής Π8** με βάση τα στοιχεία της EUROSTAT⁹⁷, η ΠΙΝ με 81,4 κινείται ελαφρά πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (81,3) αλλά χαμηλότερα από πολλές ελληνικές περιφέρειες που κυμαίνονται από το 81,2 για την Αττική μέχρι το 84 για την Ηπειρο.

Σε ότι αφορά στο **ποσοστό του πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας (Π9)** η ΠΙΝ βρίσκεται με 13,9 σε καλό επίπεδο, σημαντικά κάτω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (16,5) και στη δεύτερη θέση της χώρας που κυμαίνεται από το 13,7 της Αττικής στο 24,3 της Περιφέρειας Αν.Μακεδονίας και Θράκης. Όμως το γεγονός ότι σε παρόμοιους δείκτες, όπως το ποσοστό που ζουν κάτω από σημαντική έλλειψη υλικών αγαθών και το ποσοστό που ζουν σε κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού ή χώρα μας έχει υψηλά ποσοστά λόγω υψηλού ποσοστού ανεργίας, δημιουργεί μια μεικτή εικόνα. Να σημειωθεί ότι η ΠΙΝ με 15,9% ανεργία (2020) βρίσκεται σε μέσο των ελληνικών περιφερειών (από 11,3 μέχρι 21,6%) αλλά με διπλάσιο ποσοστό σε σχέση με τον μ.ο. της ΕΕ (7,1%).

⁹⁶ <https://www.oecd.org/cfe/regional-policy-for-greece-post-2020-cedf09a5-en.htm>

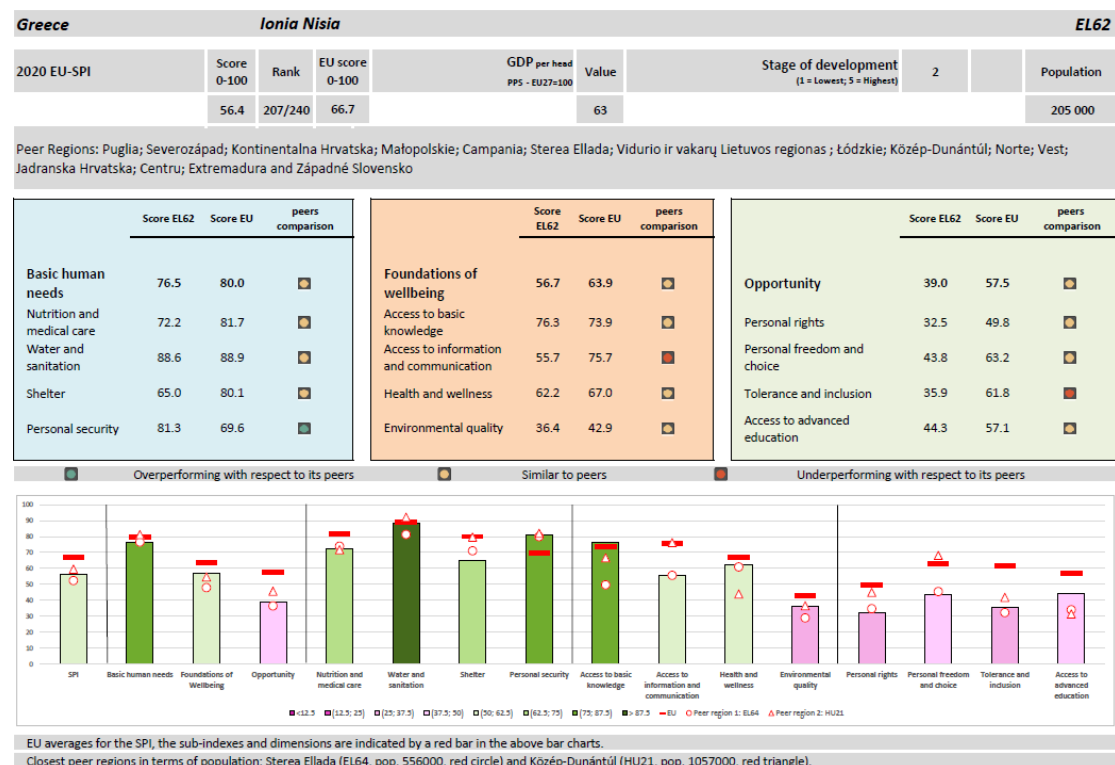
⁹⁷ 8^η έκθεση για την Εδαφική Συνοχή, 2022.

Σε ότι αφορά στο **ποσοστό του Ενεργού πληθυσμού – Π10** (του πληθυσμού μεταξύ 20 και 65 ετών) η ΠΙΝ με 60,1 όπως και το σύνολο της Ελλάδας βρίσκεται πολύ μακριά τόσο από τον μέσο όρο της ΕΕ (72,5) όσο και από τον στόχο για το 2030 (78%). Οι άλλες περιφέρειες της χώρας κινούνται από 55,3 στη Δυτική Ελλάδα μέχρι 63,3 στην Αττική.

Σε ότι αφορά **στον πληθυσμό που εγκαταλείπει πρόωρα το σχολείο οι επιδόσεις όλων των Περιφερειών της χώρας βρίσκονται κάτω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (9,9)** με την ΠΙΝ να έχει ένα σχετικά καλό επίπεδο (7,2) και να βρίσκεται στη 10^η θέση.

Αντίθετα **η Ελλάδα υστερεί ιδιαίτερα στη δια βίου εκπαίδευση του ενεργού πληθυσμού** με όλες της περιφέρειες με ποσοστά από 0,9% για τη Πελοπόννησο και 6% για την Αττική) να βρίσκονται μακριά από το 9,2% που είναι ο ευρωπαϊκός μέσος όρος. Τα Ιόνια υστερούν επίσης σε ότι αφορά στο επίπεδο εκπαίδευσης: μόλις 66,9% έχει ολοκληρώσει σπουδές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης όταν το ποσοστό αυτό είναι 76,7 σε επίπεδο χώρας.

Τέλος θα είναι σκόπιμο να γίνει αναφορά στον ευρωπαϊκό Δείκτη Κοινωνικής Προόδου, όπου με βάση τα στοιχεία του 2020 η ΠΙΝ βρίσκεται μαζί με τη πλειοψηφία των ελληνικών περιφερειών μεταξύ όσων έχουν χαμηλή επίδοση. Η μόνη καλή επίδοση αφορά στην ατομική ασφάλεια.

Συμπερασματικά, θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι η τουριστική μεγέθυνση και ένταση που καταγράφεται για τουλάχιστον δύο δεκαετίες δεν έχουν συμβάλει στην βελτίωση της κοινωνικής ευημερίας στην ΠΙΝ.

3.2.4.1.3. Η επίδραση της τουριστικής πίεσης στη διατήρηση του περιβαλλοντικού κεφαλαίου των προορισμών της ΠΙΝ

Η τουριστική πίεση σε μια περιοχή έρχεται να προστεθεί στη πίεση που δημιουργούν οι άλλες ανθρωπογενείς δραστηριότητες. Με δεδομένο ότι οι άλλοι οικονομικοί κλάδοι έχουν υποχωρήσει σημαντικά στη ΠΙΝ, μπορούμε πολύ εύλογα να υποθέσουμε ότι η κύρια πίεση στο περιβάλλον προέρχεται από τους μόνιμους κατοίκους και από τον τουρισμό (πιέσεις με κοινά χαρακτηριστικά) και τις δραστηριότητες που συνδέονται με την ικανοποίηση των αναγκών τους όπως πχ. κατασκευαστικός τομέας και δευτερευόντως από τη μεταποίηση και τον πρωτογενή τομέα (συμπεριλαμβανόμενων των ιχθυοκαλλιέργειών που έχουν ιδιαίτερη παρουσία στην ευρύτερη περιοχή του Ιονίου Πελάγους).

Με βάση το ΠΕΣΠΚΑ Ιονίων οι πιέσεις που δέχονται οι υδατικοί πόροι, το θαλάσσιο περιβάλλον αλλά και το έδαφος περιγράφονται στον παρακάτω Πίνακα 2-29

Πίνακας 2-29: Συνολικά ετήσια φορτία BOD, N και P που παράγονται από σημειακές πηγές ρύπανσης στις ΛΑΠ Κεφαλονιάς - Ιθάκης - Ζακύνθου (EL0245), Κέρκυρας- Παξών (EL0534) και Λευκάδας (EL0444)

Σημειακές Πηγές Ρύπανσης	BOD (tn/έτος)	N (tn/έτος)	P (tn/έτος)
ΛΑΠ Κεφαλονιάς - Ιθάκης - Ζακύνθου (EL0245)			
Βιομηχανικές μονάδες	584,0	12,3	5,5
Εγκαταστάσεις Επεξεργασίας Λυμάτων	47,0	74,7	14,7
Μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες	5,2	8,3	1,7
Υδατοκαλλιέργειες - Ιχθυοκαλλιέργειες	0,0	448,0	61,0
Σύνολο ΛΑΠ	636,2	543,4	83,0
ΛΑΠ Κέρκυρας- Παξών (EL0534)			
Βιομηχανικές μονάδες	2.028,32	6,00	1,52
Κτηνοτροφικές Μονάδες	29,40	5,40	1,10
Εγκαταστάσεις Επεξεργασίας Λυμάτων	76,47	57,37	38,32
Μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες	9,27	5,84	2,11
Υδατοκαλλιέργειες - Ιχθυοκαλλιέργειες	0,0	96,39	13,12
Σύνολο ΛΑΠ	2.143,47	171,00	56,17
ΛΑΠ Λευκάδας (EL0444)			
Βιομηχανικές μονάδες	92,20	2,94	0,72
Κτηνοτροφικές μονάδες	9,73	2,64	1,39
Εγκαταστάσεις Επεξεργασίας Λυμάτων	25,37	7,50	2,11
Μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες	0,27	0,11	0,09
Υδατοκαλλιέργειες - Ιχθυοκαλλιέργειες	0,0	221,7	30,18
Σύνολο ΛΑΠ	127,57	234,89	34,49
Σύνολο Περιφέρειας Ιονίων Νήσων	2.907,24	949,29	173,66

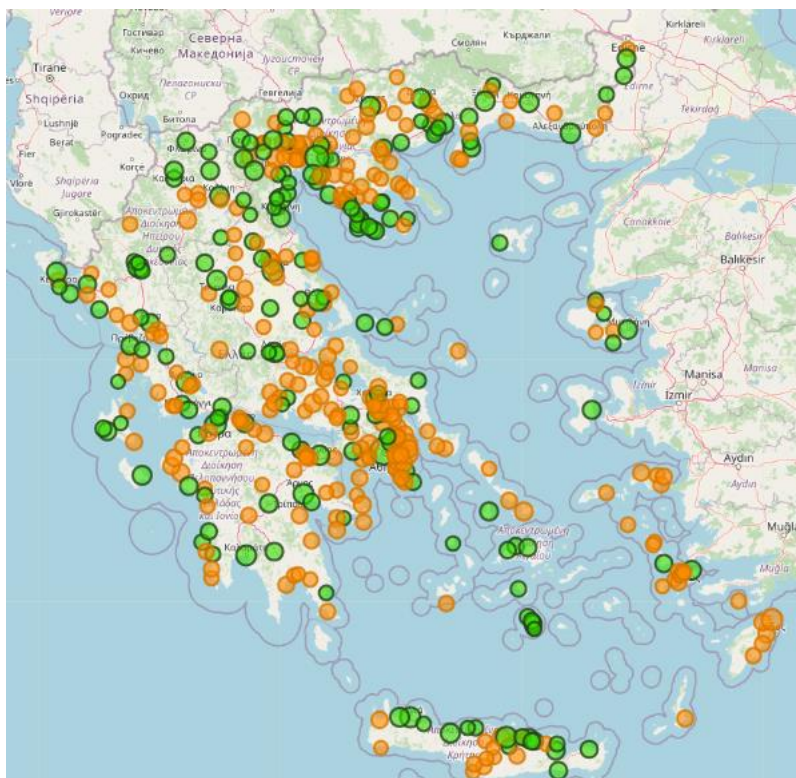
Πηγή: ΠΕΣΠΚΑ Ιονίων

Με βάση τα δεδομένα αυτά, η πίεση που ασκεί ο τουρισμός είναι σχετικά περιορισμένη και εστιάζεται κυρίως στα νιτρικά και τα φωσφορικά που εναποτίθενται στο έδαφος από τις ΕΕΛ κυρίως στην ΠΕ Κέρκυρας. Αυτό αφορά μόνο τις τουριστικές εγκαταστάσεις που είναι συνδεδεμένες σε μία από τις 12 ΕΕΛ

των νησιών της Περιφέρειας⁹⁸, γιατί όπως αναφέρθηκε στη προηγούμενη ενότητα υπάρχει σημαντικό μέρος των οικισμών και των τουριστικών εγκαταστάσεων των οποίων τα λύματα δεν καταλήγουν σε ΕΕΛ, αλλά κατευθύνονται στο έδαφος ή μέσω αποδεκτών στη θάλασσα.

Όπως έχει παρουσιαστεί και στη μεθοδολογία, οι πιέσεις που δημιουργούνται από τις ανθρώπινες δραστηριότητες μπορεί να προκαλέσουν προβλήματα εφόσον δεν υπάρξει η κατάλληλη πολιτική διαχείρισης. Βέβαια, όπως φαίνεται στον συνημμένο χάρτη, η σύνδεση με ΕΕΛ δεν εξασφαλίζει ότι η πίεση δεν υφίσταται δεδομένου ότι ένας πολύ μεγάλος αριθμός ΕΕΛ της χώρας (με πορτοκαλί χρώμα) -μεταξύ των οποίων και ορισμένες στα Ιόνια Νησιά- δεν έχει συμμορφωθεί με τις κείμενες διατάξεις δημιουργώντας πιέσεις στα κατάντι συστήματα. Κάτι ανάλογο μπορεί να συμβαίνει και με εγκαταστάσεις ξενοδοχείων, αλλά και με ΧΥΤΑ που είναι γνωστό ότι λειτουργούν με πάρα πολλά προβλήματα.

Χάρτης 2 Εγκαταστάσεων Επεξεργασίας Λυμάτων

Πηγή: ΥΠΕΝ - Ειδική Γραμματεία Υδάτων <http://astikalimata.ypeka.gr/Services/Pages/AgViewApp.aspx#> - 8/12/2/23, 23.10

Στη συνέχεια θα γίνει προσπάθεια αποτύπωσης των περιβαλλοντικών προβλημάτων που αναφέρονται στις διάφορες πηγές άντλησης πληροφοριών και σύνδεσης τους με τον τουρισμό. Υπενθυμίζουμε ότι οι πιέσεις που ασκεί ο τουρισμός έχουν πολλές ομοιότητες (και συχνά μεγαλύτερη ένταση) με αυτές που ασκεί ο μόνιμος πληθυσμός

⁹⁸ ΠΕΣΠΚΑ, σ.77-78.

και ότι ο ισοδύναμος πληθυσμός που προστίθεται στη ΠΙΝ από τις τουριστικές διανυκτερεύσεις αντιστοιχεί στο 37,1% του μόνιμου πληθυσμού.

Α) Υδατικοί πόροι

Το ερώτημα που πρέπει να απαντηθεί είναι αν από τη συνολική κατανάλωση νερού στα νησιά της ΠΙΝ υπάρχει πρόβλημα στη ποσότητα και στη ποιότητα του νερού και κατά πόσο ο τουρισμός έχει συμβάλει σε αυτό.

Η εκτίμηση της κατάστασης του πόσιμου νερού στα νησιά της ΠΙΝ δεν μπορεί να γίνει ενιαία λόγω της φυσικής τους απομόνωσης που χαρακτηρίζει τη νησιωτικότητα. Παρ' όλα αυτά οι μελέτες που αφορούν τη Διαχείριση Λεκανών Απορροής (ΛΑΠ) συνδύασαν περισσότερα από ένα νησιά σε 3 ζώνες και έδωσαν τα παρακάτω δεδομένα

Πίνακας 33: Χρήση Νερού κατά ΛΑΠ

	απολήψεις (σε μ3)	γεωργία / άρδευση	ύδρευση	βιομηχανία	κτηνοτροφία
ΛΑΠ Κεφαλληνίας- Ιθάκης-Ζακύνθου	24.800.000	40,30%	54,60%	2,20%	2,90%
ΛΑΠ Λευκάδας	5.700.000	36,80%	61,40%	1,80%	0,20%
ΛΑΠ Κέρκυρας	27.800.000	49,30%	49,30%	1,40%	-

Πηγή: ΠΕΣΠΚΑ Ιονίων Νήσων, σ.80-81

Με βάση τους υπολογισμούς της παρούσας μελέτης φαίνεται ότι ο τουρισμός συμβάλει στη κατανάλωση πόσιμου νερού σε ποσοστά που κυμαίνονται από 37,0% στην Ιθάκη μέχρι 59,5% στη Ζάκυνθο.

Πίνακας 34: Εκτίμηση κατανάλωσης νερού ύδρευσης από κατοίκους και τουρίστες

	Κάτοικοι (2021)	ετήσια κατανάλωση κατοίκων	Συνολικές διανυκτερεύσεις (εκτίμηση)	Ισοδύναμοι κάτοικοι	ετήσια κατανάλωση τουριστών	συνολική κατανάλωση νερού	κατανάλωση πόσιμου νερού βάση των ΣΔΛΑΠ	% κατανάλωσης τουρισμού
ΠΕ ΚΕΡΚΥΡΑΣ	96.671	6351284,7	14.418.650	39.503	7209297,5	13560582,2	13.700.000	0,532
ΠΕ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	38.340	2518938	7.388.655	20.243	3694347,5	6213285,5	*	0,595
ΠΕ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	37.736	2479255,2	3.725.866	10.208	1862960	4342215,2	13.500.000	0,429
ΠΕ ΛΕΥΚΑΔΑΣ	25.365	1666480,5	2.966.730	8.128	1483360	3149840,5	3.500.000	0,471
ΠΕ ΙΘΑΚΗΣ	3333	218978,1	257.733	706	128845	347823,1	*	0,370

Πηγή: επεξεργασία συγγραφέα

Σε ότι αφορά στην επάρκεια και στη ποιότητα των υδατικών πόρων η πρώτη απάντηση δίνεται από το γεγονός ότι αναφέρονται 7 αφαλατώσεις στην ΛΑΠ Ζακύνθου-Κεφαλληνίας-Ιθάκης & 5 αφαλατώσεις στη ΛΑΠ Κέρκυρας – Παξών (ΠΕΠΣΚΑ Ιονίων Νήσων σ.81). Η κατασκευή τους και μόνο δηλώνει σαφώς ότι υπάρχει

πρόβλημα κάλυψης των αναγκών των πολιτών και των επισκεπτών των νησιών με νερό στις βρύσες, ανεξάρτητα αν θα είναι αυτό εντελώς κατάλληλο προς πόση. Επομένως ο τουρισμός δημιουργεί έντονα πρόβλημα.

Το μεγαλύτερο πρόβλημα σε ποιότητα και ανεπάρκεια υδατικών πόρων φαίνεται ότι έχει η Ζάκυνθος. Με βάση το ΠΕΣΔΑ (σ.409) «*Η κάλυψη των συνολικών υδατικών αναγκών της Ζακύνθου γίνεται σχεδόν αποκλειστικά από την εκμετάλλευση των υπόγειων νερών με μεγάλο αριθμό γεωτρήσεων και φρεάτων. Ο ρυθμός εκτέλεσης των υδρογεωτρήσεων υπήρξε αυξητικός από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 έως και σήμερα, τόσο σε αριθμό όσο και σε διαρκώς αυξανόμενα βάθη, λόγω της διαδοχικής ταπείνωσης της στάθμης των υπόγειων νερών (κυρίως του φρεατίου ορίζοντα) από την υπερεκμετάλλευσή τους και της αλλαγής των κλιματολογικών συνθηκών (μείωση βροχοπτώσεων).*

Κάτω από αυτές τις συνθήκες στη Ζάκυνθο εκτιμάται ότι έχουν εκτελεστεί περίπου 1.500-2.000 γεωτρήσεις και φρέατα χωρίς προγραμματισμό, χωρίς μελέτη ή διαχειριστικό σχέδιο, όσον αφορά την «αντοχή» του υδροφόρου της περιοχής, με αποτέλεσμα σήμερα να απειλείται με ποσοτική υποβάθμιση, γεγονός στο οποίο συνέβαλε και η σημαντική μείωση των βροχοπτώσεων κατά την υγρή περίοδο 2006-2007. Πέραν όμως από τη υπερεκμετάλλευσή του επήλθε και σημαντική ποιοτική υποβάθμισή του από την αύξηση των νιτρικών, φωσφορικών, αμμωνιακών κλπ, λόγω μείωσης του όγκου των υπογείων νερών, ενώ στις παράκτιες περιοχές παρατηρούνται ίχνη υφαλμύρωσης του (αυξημένα ιόντα χλωρίου Cl⁻)».

Στην υδρολογική λεκάνη Κέρκυρας και Παξών δεν παρατηρούνται προβλήματα υπερ-εκμετάλλευσης των υδατικών οικοσυστημάτων. Σημειώνονται τοπικές υπεραντλήσεις με τοπικής έκτασης υφαλμύριση στις παράκτιες ζώνες.

Προβλήματα παρουσιάζονται στη περιοχή Βασιλικής-Νυδρίου-Λευκάδας που αφορούν τόσο στην επάρκεια όσο και στη ποιότητα του πόσιμου νερού.

Οι υδατικοί πόροι δεν απειλούνται μόνο από την έντονη απόληψη αλλά και από τη ρύπανση που προέρχεται τόσο από τη μη σημειακή αγροτική και κτηνοτροφική δραστηριότητα, αλλά κυρίως από τη σημειακή διάθεση υγρών και στερεών αποβλήτων. Όπως έχει ήδη παρουσιαστεί και καταγράφεται στις περιφερειακές στρατηγικές η ΠΙΝ υστερεί ιδιαίτερα και στα δύο με αποτέλεσμα να υπάρχει κίνδυνος υποβάθμισης τους. Επομένως ο τουρισμός ευθύνεται έμμεσα για τυχόν προβλήματα.

B) Εδαφος & Βιοποικιλότητα

Οι αλλαγές χρήσεων γης που μεταβάλλουν τη κάλυψη και η εντατική χρήση του εδάφους αποτελούν τις δύο κύριες πηγές υποβάθμισης του εδάφους που οδηγούν και σε απώλεια βιοποικιλότητας. Τόσο η σφράγιση εδάφους εξ αιτίας της δόμησης και της κατασκευής υποδομών μεταφορών όσο και η ερημοποίηση εξ αιτίας της εγκατάλειψης της αγροτικής δραστηριότητας αλλά της εντατικής χρήσης με «κακές» πρακτικές (υπερβόσκηση, έντονη καλλιέργεια) και της διάβρωσης, αποτελούν οριστική απώλεια εδάφους, ενώ οι άλλες αλλαγές (πχ. δημιουργία κήπων και

γενικότερα διαμόρφωση εξωτερικών χώρων εγκαταστάσεων) υποβαθμίζουν το έδαφος και επηρεάζουν σημαντικά τη βιοποικιλότητα. Το έδαφος υποβαθμίζεται επίσης από την ανεξέλεγκτη απόθεση υγρών και στερεών αστικών και μη αποβλήτων (πχ. αγροτικά απόβλητα).

Ο τουρισμός όπως έχει ήδη αναφερθεί προκαλεί εντατικοποίηση της δόμησης εντός των οικισμών, επέκταση των ορίων των οικισμών, ενώ διασπείρει τη δόμηση στο σύνολο της έκτασης της τουριστικής περιοχής σύμφωνα με τη κείμενη νομοθεσία και τους περιορισμούς που θέτουν τα χωροταξικά σχέδια.

Με βάση τους υπολογισμούς που έχουν γίνει στη προηγούμενη ενότητα σε ότι αφορά την έκταση στο έδαφος που καταλαμβάνουν τα κάθε μορφής καταλύματα και τη συνολική δόμηση των νησιών της περιφέρειας προκύπτει ότι η τουριστική δόμηση είναι υπεύθυνη για περίπου το 25% της συνολικής δόμηση νησιών (Πίνακας 35)

Πίνακας 35: Εκτίμηση Τουριστικής Δόμησης

	Συνολική δόμηση από καταλύματα (μ2)	Συνολική δόμηση από καταλύματα (τχ2) σε	συνολική δόμηση νησιού	% τουριστικής δόμησης
Ζάκυνθος	5339780	5,34	25,15	21,2
Ιθάκη	424340	0,42	1,98	21,4
Κεφαλληνία	5372035	5,37	22,76	23,6
Ερεικούσσα	27225	0,03	0	
Κέρκυρα	13462760	13,46	49,6	27,1
Μαθράκι	13200	0,01	0	
Οθωνοί	39105	0,04	0,3	13,0
Παξοί	556345	0,56	0,25	222,5
Κάλαμος	59640	0,06	0,276	21,6
Καστός	20250	0,02	0	
Λευκάδα	3652970	3,65	16,78	21,8
Μεγανήσι	196210	0,20	0,29	67,7
ΣΥΝΟΛΟ	29163860	29,16	117,386	24,8

Πηγή: Υπολογισμοί συγγραφέα

Θα πρέπει να υπογραμμιστεί εδώ ότι τη τελευταία 20ετία (και συγκεκριμένα μεταξύ το 2000 και του 2018 όπου υπάρχουν δεδομένα από το σύστημα CORINE), το ποσοστό των δομημένων εκτάσεων στην ΠΟΝ και σε κάθε ένα από τα νησιά της έχει αυξηθεί ιδιαίτερα σημαντικά

Πίνακας 36: Εξέλιξη Δόμησης στην ΠΟΝ (2000 & 2018)

	Εκταση (τχ)	Δόμηση 2000 (τχ)	Δόμηση 2018 (τχ)	% δομημένης έκτασης (2000)	% δομημένης έκτασης (2008)
Ζάκυνθος	408	9,6	25,16	2,35	6,17
Ιθάκη	96,09	2	1,82	2,08	1,89

Κεφαλληνία	781,7	14,5	22,76	1,85	2,91
Ερεϊκούσσα	3,77	0	0	0,00	0,00
Κέρκυρα	593,43	30,9	49,6	5,21	8,36
Μαθράκι	2,86	0	0	0,00	0,00
Οθωνοί	10,73	0,2	0,3	1,86	2,80
Παξοί	24,88	n.a.	0,25		1,00
Κάλαμος	25,06	0,2	0,276	0,80	1,10
Καστός	6,09	0	0	0,00	0,00
Λευκάδα	300,7	6,5	16,78	2,16	5,58
Μεγανήσι	19,63	0,2	0,29	1,02	1,48
Σύνολο	2272,94	64,1	117,236	2,82	5,16

Πηγή: CORINE, υπολογισμοί συγγραφέα

Η εξέλιξη αυτή, που συμβαίνει σε μια περίοδο όπου η μόνη δραστηριότητα που αυξάνεται είναι ο τουρισμός θα μπορούσε να αποδοθεί αποκλειστικά και μόνο σε αυτόν και στις έμμεσες (πχ. αποθήκες καταστημάτων τροφίμων και υλικών οικοδομών) και παράγωγες (νέες κατοικίες λόγω αυξημένων εισοδημάτων ή εγκατάστασης νέων κατοίκων) επιδράσεις του.

Θα πρέπει να υπογραμμιστεί εδώ ότι, με βάση τα στοιχεία του 2018, το ποσοστό δόμησης στα νησιά των Ιονίων (5,16%) είναι το δεύτερο στην Ελλάδα (που έχει μ.ο. 2,95%) μετά την Αττική με 18,72% και πριν την ΠΝΑ με 3,70%.

Η επιβάρυνση του δέχεται το οικοσύστημα των Ιονίων από τη δόμηση, οργανωμένη και διάσπαρτη, αλλά και από το οδικό δίκτυο, οδηγούν σε ένα υψηλό κατακερματισμό των ενδιατημάτων για την ΠΙΝ (35,72), τον υψηλότερο της χώρας (308,22) υψηλότερο και από αυτόν της Αττικής (75,45) και της ΠΝΑ (82,8)⁹⁹.

Σε ότι αφορά τον κίνδυνο ερημοποίησης οι 5 ΠΕ Ιθάκης, Κέρκυρας και Λευκάδας βρίσκονται σε ιδιαίτερα χαμηλό επίπεδο κινδύνου, ενώ στις ΠΕ Ζακύνθου και Κεφαλληνίας καταγράφεται αρχή προβλήματος.

Πίνακας 37: Κίνδυνος Ερημοποίησης κατά ΠΕ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	Κλάσεις ESAI									Άθροισμα C1+C2+C3 (C)	C ως ποσοστό %	Κατάταξη με βάση την έκταση των C	Κατάταξη με βάση την % κάλυψη των C
	C3	C2	C1	F3	F2	F1	P	N	Other areas				
	Έκταση (km²)												
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	0	12	40	40	204	164	268	12	28	52	6.8%	51	57
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	0	12	28	80	64	56	100	4	64	40	9.8%	53	47
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΙΘΑΚΗΣ	0	0	4	0	40	8	52	0	20	4	3.2%	68	63

⁹⁹ EEA, 2011, Landscape fragmentation in Europe, report no 2.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΕΡΚΥΡΑΣ	0	0	0	0	36	32	224	256	92	0	0.0%	73	73
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΕΥΚΑΔΑΣ	0	0	0	0	92	32	132	68	44	0	0.0%	74	74

Πηγή: αδημοσίευτα δεδομένα από το σχέδιο έκθεσης της Εθνικής Επιτροπής για τη Καταπολέμηση της Ερημοποίησης

Σε ότι αφορά κατά πόσο υπάρχει ρύπανση εδαφών δεν υπάρχουν σχετικές αναφορές στις περιφερειακές στρατηγικές.

Τέλος σε ότι αφορά στις αλλαγές χρήσεων γης και κατάτμησης ενδιαιτημάτων που αποτελούν σοβαρή αιτία μείωσης της βιοποικιλότητας, τα στοιχεία για τη Περιφέρεια Ιονίων είναι ήδη από το 2009 τα δυσμενέστερα για την Ελλάδα και κινείται σε μέτρια επίπεδα για το σύνολο των χωρών της ΕΕ ¹⁰⁰

Γ) Θαλάσσια ρύπανση - Γαλάζιες σημαίες

Οι πιέσεις που ασκούνται στη χερσαία ζώνη απορρέουν στη παράκτια ζώνη. Όμως από τις δημοσιευμένες μελέτες που αφορούν στις περιφερειακές στρατηγικές δεν προκύπτει η ύπαρξη προβλημάτων θαλάσσιας ρύπανσης¹⁰¹. Προβλήματα δεν προκύπτουν ούτε και από το πρόγραμμα ελέγχου της ποιότητας των νερών κολύμβησης σε 1624 σημεία στη χώρα όπου κανένα δεν χαρακτηρίστηκε ως «ανεπαρκούς ποιότητας» (<https://bathingwaterprofiles.gr/node/3342>).

Παράλληλα στη Περιφέρεια Ιονίων έχουν απονεμηθεί γαλάζιες σημαίες σε 17 παραλίες της ΠΕ Κέρκυρας, 3 στη ΠΕ Λευκάδας, 16 στη ΠΕ Κεφαλληνίας, 1 στη ΠΕ Ιθάκης και 7 στη ΠΕ Ζακύνθου.

Δ) Προστατευόμενες Περιοχές & Μικροί Νησιωτικοί Υγρότοποι

Πολλές αναφορές γίνονται για τις προστατευόμενες χερσαίες και θαλάσσιες περιοχές της ΠΙΝ και τις πιέσεις που δέχονται κυρίως από την οικιστική ανάπτυξη που όπως επισημάνθηκε προηγούμενα οφείλεται κυρίως στον τουρισμό.

Κυριότερες προστατευόμενες περιοχές είναι το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου μαζί με τη θαλάσσια ζώνη Natura που καλύπτει όλες τις δυτικές και βόρειες ακτές του νησιού και ο Εθνικός Δρυμός του Αίνου, αλλά υπάρχουν και πολλές άλλες ζώνες που υπάρχουν στο δίκτυο προστατευόμενων περιοχών.

Ιδιαίτερη σημασία στο Ιόνιο έχουν οι θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές καθώς και σημαντικές εκτάσεις υγροτόπων και εσωτερικών υδάτων. Εκτός από τον εμβληματικό κόλπο του Λαγανά, υπάρχουν το εσωτερικό αρχιπέλαγος του Ιονίου, η

¹⁰⁰ EEA, 2011, Landscape fragmentation in Europe, no 2, p.81 & Dimitropoulos-Elezi P.N., Lingos A., Kontos Th., Spilanis I., 2018, A GIS-Based Model for Landscape Fragmentation Assessment: the case of Greek Islands, poster

¹⁰¹ Στη πρόσφατη ημερίδα (7/12/2023) που οργάνωσε η Αναπτυξιακή Ιονίων (ANION) παρουσιάστηκαν δεδομένα που δείχνουν αυξημένες πιέσεις στο θαλάσσιο οικοσύστημα μεταξύ των Ιόνιων Νησιών και της απέναντι ακτής <https://anion.org.gr/2023/12/07/%ce%b5%cf%80%ce%b9%cf%84%cf%85%cf%87%ce%b7%ce%bc%ce%ad%ce%bd%ce%b7-%ce%b5%ce%bd%ce%b7%ce%bc%ce%b5%cf%81%cf%89%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%ae-%ce%b5%ce%ba%ce%b4%ce%ae%ce%bb%cf%89%cf%83%ce%b7-%cf%84%ce%b7/>

ζώνη των Παξών, η ζώνη των Διαπόντιων νησιών, οι λιμνοθάλασσες της Κέρκυρας, της Λευκάδας και της Ζακύνθου κλπ. Όλες οι περιοχές αυτές υφίστανται πιέσεις που προέρχονται εκτός από τα νησιά και από τις χερσαίες ζώνες της χώρας που βρέχονται από το Ιόνιο πέλαγος, από τις υδατοκαλλιέργειες και από τον θαλάσσιο τουρισμό (υποβάθμιση λιβαδιών Ποσειδωνίας από την ανεξέλεγκτη αγκυροβόληση των σκαφών) που είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένος στη περιοχή.

Στην ΠΙΝ απαντώνται 51 περιοχές οι οποίες περιλαμβάνονται στο κατάλογο των μικρών νησιωτικών υγροτόπων ως σημαντικοί και χρήζουν προστασίας. Οι πιέσεις που δέχονται από τις ανθρώπινες δραστηριότητες είναι πολλές όπως πχ. από τη χωροθέτηση του ΧΥΤΑ Κεντρικής Κέρκυρας και η ΜΕΑ έχουν γίνει κοντά σε 4 από τους αυτούς υγρότοπους.

Ε) Τοπίο & Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους

Το Τοπίο Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (Τ.Ι.Φ.Κ.) είναι ένας τύπος που διακρίνεται για την αισθητική του αξία και παραμένει σε αξιόλογο βαθμό φυσικός, αν και συχνά είναι δομημένος. Συχνά τα Τ.Ι.Φ.Κ. περιλαμβάνουν παραδοσιακούς οικισμούς, αρχαιολογικούς ή ιστορικούς χώρους. Τα κριτήρια επιλογής και αξιολόγησης των Τ.Ι.Φ.Κ. συνδέονται με φυσικά και οικολογικά χαρακτηριστικά, όπως το ανάγλυφο, η βλάστηση και η χλωρίδα, η παρουσία πανίδας, τα νερά, οι μετεωρολογικές συνθήκες, η πανοραμική θέα και με ανθρωπογενή χαρακτηριστικά, όπως η ύπαρξη μνημείων, η ιστορική αναφορά, ο παραδοσιακός χαρακτήρας, οι χρήσεις γης. Κριτήρια μπορούν, επίσης, να αποτελέσουν στοιχεία όπως η διαχρονικότητα, η επαφή με την φύση, η δυνατότητα κατανόησης φυσικών διεργασιών κλπ. Μεγάλο μέρος των Τ.Ι.Φ.Κ. απειλούνται με υποβάθμιση, εξ' αιτίας έντονων ανθρωπογενών πιέσεων, όπως η αυθαίρετη ή ακαλαίσθητη εκτός οικισμού δόμηση, η διάνομιση δρόμων, ο ανεξέλεγκτος τουρισμός και πολλές άλλες καταστροφικές δραστηριότητες που υποβαθμίζουν τη φύση. (Μελέτη Αναθεώρησης του Περιφερειακού Σχεδιασμού Διαχείρισης Αποβλήτων Ιονίων Νήσων σ.195).

Τέλος, όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, στη ΠΙΝ καταγράφεται υψηλό επίπεδο κατάτμησης τοπίων γεγονός που δεν έχει μόνο αρνητική επίπτωση στη βιοποικιλότητα αλλά και στην αισθητική αξία των τοπίων.

ΣΤ) Ενέργεια – Ατμοσφαιρική Ρύπανση – Ποιότητα Αέρα

Με βάση τις εκτιμήσεις σε παγκόσμιο επίπεδο, ο τουρισμός (καταλύματα, μεταφορές, άλλες δραστηριότητες) είναι υπεύθυνος για το 5 έως και το 8% της παγκόσμιας κατανάλωσης ενέργειας και της παραγωγής εκπομπών CO₂ και άλλων αερίων του θερμοκηπίου¹⁰². Από τις δραστηριότητες αυτές, οι μεταφορές ευθύνονται για το 65-75% των εκπομπών, εκπομπές που βρίσκονται σε συνεχή άνοδο όλη τη προηγούμενη περίοδο λόγω τόσο της αύξησης του αριθμού των ταξιδιών, όσο και την αύξησης της απόστασης που διανύεται.

¹⁰² Gossling St, Bals M., Mayer M, Sun Y, 2023, A review of tourism and climate change mitigation, Tourism Management, no 95, p.2

Από τους πίνακες που ακολουθούν¹⁰³ είναι φανερό ότι η εμπορική χρήση (στην οποία συμπεριλαμβάνεται και η τουριστική) καταναλώνει τόσο στη Κέρκυρα, όσο και στη Ζάκυνθο πάνω από το 55% της συνολικής ηλεκτρικής ενέργειας.

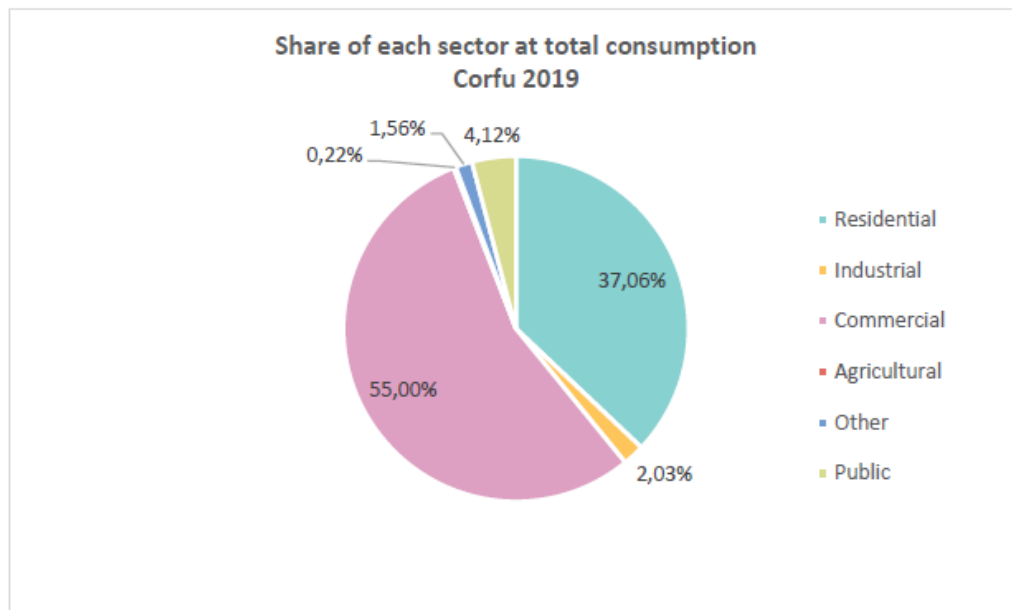

Table 13. Share of each sector in the total electrical consumption of Zakynthos.

Year	Residential	Industrial	Commercial	Agricultural	Other	Public
2015	33,76%	1,90%	54,30%	0,50%	4,36%	5,18%
2016	32,93%	2,12%	54,67%	0,60%	4,40%	5,28%
2017	32,97%	1,29%	56,65%	0,36%	4,39%	4,33%
2018	31,25%	1,59%	59,15%	0,38%	4,34%	3,28%
2019	31,52%	1,17%	60,25%	0,34%	3,80%	2,92%

Source: Authors' elaboration on HEDNO data.

Πηγή: Palaogiannis F et al.

Z) Αστικό Τοπίο και Πολιτιστικοί Πόροι

Τα νησιά της ΠΙΝ έχουν ένα ιδιαίτερο για την Ελλάδα αστικό τοπίο επηρεασμένο από τη μακρόχρονη επίδραση που άσκησαν μέσω της κατοχής τους Νορμανδοί, Ενετοί και Βρετανοί, με αποτέλεσμα να υπάρχουν οικιστικά σύνολα -όπως αυτό της πόλης της Κέρκυρας- αλλά και πολύ μεγάλος αριθμός κτιρίων, ιδιωτικών και δημόσιων, αλλά και αρχαιολογικών χώρων που είναι κηρυγμένα ήδη από τη περίοδο προ του 1940 μέχρι και πρόσφατα.

¹⁰³ Palaogiannis F et al , 2021, Community Energy Transition in the Ionian Islands, European Climate Foundation & GeenPeace

Αυτό ο πλούτος δέχεται ισχυρή πίεση και από τους επισκέπτες του νησιού, ενώ στις περισσότερες περιπτώσεις δεν έχουν τύχει ούτε προστασίας ούτε και ανάδειξης, ενώ συχνά υποβαθμίζονται από τις κατασκευές που γίνονται στο ευρύτερο αστικό και εξωαστικό χώρο.

Συμπερασματικά, φαίνεται ότι η αυξημένη πίεση που δημιουργεί η αστική τουριστική επέκταση στη κατάτμηση του φυσικού περιβάλλοντος σε συνδυασμό με την αυξανόμενη δόμηση, τη κατανάλωση πόρων και τη παραγωγή αποβλήτων χωρίς την αντίστοιχη βελτίωση στη διαχείριση τους, συμβάλουν στη μη βιώσιμη εξέλιξη της Περιφέρειας και ειδικά των πιο τουριστικά αναπτυγμένων νησιών της.

3.2.4.2. Η συμβολή των πολιτικών στην επίτευξη των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης

Βασικό ερώτημα της παρούσας ενότητας είναι να εξεταστεί κατά πόσο οι θεσμοθετημένες πολιτικές, οι νομοθετικές ρυθμίσεις, τα πλαίσια & οι στρατηγικές καθώς και χρηματοδοτικά εργαλεία που αφορούν στον τουρισμό είτε άμεσα, είτε έμμεσα (περιφερειακής ανάπτυξης, υποδομών, εκπαίδευσης & κατάρτισης, χωροταξική -χρήσεις γης και δόμηση, διαχείρισης νερών και αποβλήτων, διατήρησης βιοποικιλότητας και τοπίου, βιώσιμης κινητικότητας κλπ) έχουν αντιμετωπίσει ικανοποιητικά τα προβλήματα που δημιουργούν εμπόδια προς την επίτευξη του στόχου της βιώσιμης ανάπτυξης ή περιλαμβάνουν μέτρα που, που αν υλοποιηθούν, θα τα αντιμετωπίσουν. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις πολιτικές και δράσεις της αυτοδιοίκησης που μπορούν να επηρεαστούν άμεσα από τα συμπεράσματα και τις προτάσεις της παρούσας μελέτης, ενώ θα γίνει αναφορά και στις εθνικές πολιτικές στο βαθμό που μπορεί να γίνουν σχετικές προτάσεις παρέμβασης για τη διαφοροποίηση τους.

Όπως αναφέρεται ρητά στο κείμενο της «Περιφερειακής Στρατηγικής για το Εταιρικό Σύμφωνο για το πλαίσιο ανάπτυξης – ΕΣΠΑ 2021-27» «.....τα περισσότερα εκ των προβλημάτων και των αναγκών της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων έχουν διαχρονική παρουσία η διαμόρφωση της Νέας Περιφερειακής Στρατηγικής των Ιονίων Νήσων γίνεται κατόπιν συνυπολογισμού μιας σειράς επιδιώξεων, όπως **είναι η αύξηση της «ελκυστικότητάς», η διασφάλιση της «βιωσιμότητας» αλλά και της «ανθεκτικότητας» της περιφέρειας. Πιο συγκεκριμένα, η αύξηση της «ελκυστικότητας»** δύναται ενισχυθεί μέσα από το διαρκή επηρεασμό των παραγόντων που ενθαρρύνουν την ανάληψη επιχειρηματικής δραστηριότητας αλλά και με την δημιουργία συναφών θέσεων απασχόλησης που δύναται να έχει ως αποτέλεσμα την προσέλκυση κατοίκων και επισκεπτών. **Η διασφάλιση της «βιωσιμότητάς» της περιφέρειας** συνιστά έναν ακόμη σημαντικό παράγοντα που παραπέμπει κυρίως στις συνθήκες διαβίωσης του πληθυσμού με τις ιδιαιτερότητες που δημιουργεί η νησιωτική φυσιογνωμία, στη περιβαλλοντική αειφορία και στη θωράκιση του κοινωνικού ιστού. Αναφορικά με την **αύξηση της «ανθεκτικότητας» της περιφέρειας**, η βασική της επιδίωξη είναι να καταστήσει την περιφέρεια ικανή να αντιμετωπίσει κάθε είδους χρόνιων πιέσεων και έκτακτων κρίσεων, που έχουν αντίκτυπο τόσο στο ανθρώπινο δυναμικό και τον κοινωνικό ιστό, όσο και στο

παραγωγικό σύστημα και το περιφερειακό «οικοσύστημα» γενικότερα. Ο νέος Στρατηγικός Σχεδιασμός της Περιφέρειας γίνεται κάτω από την ύπαρξη της «νησιωτικότητας» στο σύνολο της, που χαρακτηρίζεται από εύθραυστες ισορροπίες μεταξύ παραγωγικών δραστηριοτήτων και περιβάλλοντος, χωρικές ανισότητες μεταξύ διαφόρων τύπων γεωγραφικών ενοτήτων, εξωστρεφή προσανατολισμό ως κυρίαρχη επιλογή και την ανάγκη συγκράτησης μιας ελάχιστης πληθυσμιακής πύκνωσης, απαραίτητης τόσο στην παραγωγική διαδικασία, όσο και για τη διασφάλιση της κοινωνική συνοχής. Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω το «όραμα» ανάπτυξης της Π.Ι.Ν. συνοψίζεται ως εξής: **«Ιόνια Νησιά: Ελκυστικός Προορισμός, Βιώσιμος Τόπος, Ανθεκτική Περιφέρεια».**

Βασικό ερώτημα είναι αν ο τουρισμός -με δεδομένη την σημασία του για τη Περιφέρεια- θεωρείται ένας παράγοντας που συμβάλει προς την επίτευξη των τριών στόχων ή οδηγεί τη περιφέρεια προς την αντίθετη κατεύθυνση και ποιο ρόλο καλείται να διαδραματίσει με βάση τη στοχοθεσία και πως.

Η παραδοχή ότι τα προβλήματα είναι διαχρονικά παραπέμπει σε θέματα που έχουν να κάνουν με ανεπάρκεια του νομοθετικού πλαισίου, των μηχανισμών εφαρμογής και των χρηματοδοτήσεων που αποτελούν προϋποθέσεις για την υλοποίηση του, αλλά και της στοχοθεσίας των στρατηγικών & των αναπτυξιακών προγραμμάτων, ευρωπαϊκών, εθνικών και περιφερειακών που είχαν ως αντικείμενο να τα αντιμετωπίσουν.

Έχοντας επισημάνει μια σειρά από προβλήματα, θα επιχειρήσουμε να τα αντιστοιχίσουμε με τις πολιτικές που έχουν εφαρμοστεί μέχρι τώρα και τις ανεπάρκειες τους που έχουν οδηγήσει στα προβλήματα αυτά.

Διακρίνουμε τις πολιτικές σε δύο ενότητες που αφορούν:

A) Τις πολιτικές που εκπορεύονται από τις διεθνείς, ευρωπαϊκές και εθνικές ρυθμίσεις και πολιτικές

B) Τις περιφερειακές πολιτικές

A) Σε ότι αφορά τις υπερτοπικές πολιτικές υπάρχουν

- Δεσμευτικές, που αφορούν νομοθεσία που πρέπει να εφαρμοστεί
- Πλαίσια & στρατηγικές, που αφορούν κατευθύνσεις πολιτικής χωρίς δεσμευτικό περιεχόμενο

Όπως έχει αναφερθεί, ο τουρισμός δεν αποτελεί έναν τομέα πολιτικής της ΕΕ, αλλά αποτελεί αντικείμενο των εθνικών πολιτικών. Όμως τη πρόσφατη περίοδο, λαμβάνοντας υπόψη τη σημασία που έχει η τουριστική δραστηριότητα για μεγάλο αριθμό χωρών, η ΕΕ -όπως αναφέρθηκε στο Κ2- έχει θέσει μια σειρά από πλαίσια μέσα στα οποία θα ήθελε να δει να εξελίσσεται ο τουρισμός ώστε να γίνει βιώσιμος αλλά και να συμβάλει στην επίτευξη των παγκόσμιων στόχων βιωσιμότητας.

Η Ελλάδα δεν διαθέτει σαφώς διατυπωμένο Εθνικό και Περιφερειακό Στρατηγικό Σχεδιασμό για τον τουρισμό¹⁰⁴, ούτε Εθνικό Χωροταξικό Σχέδιο με στόχους και πλαίσια μετά την ακύρωση του υιοθετηθέντος σχεδίου του 2013. Συνέπεια αυτών είναι η τουριστική πολιτική να ασκείται μέσα από ad hoc ρυθμίσεις που αφορούν τις στρατηγικές επενδύσεις, τα Σύνθετα Τουριστικά Καταλύματα, τα Ειδικά Πολεοδομικά Σχέδια, τα Ειδικά Σχέδια Χωρικής Ανάπτυξης κλπ και χρηματοδοτήσεις για την πραγματοποίηση επενδύσεων μέσα στο εθνικό πλαίσιο ενίσχυσης των ιδιωτικών επενδύσεων.

Επομένως οι όποιες δεσμευτικές πολιτικές αφορούν έμμεσα τον τουρισμό αναφέρονται :

A1. Στο Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο (ΠΧΠ) και στα Τοπικά Σχέδια όπου έχουν εκπονηθεί με σκοπό να το εξειδικεύσουν.

Η ΠΙΝ διαθέτει από το 2019 Αναθεωρημένο ΠΧΠ (ΦΕΚ 5/2/2019 Αρ. Φ.16, Τεύχος Α.Α.Π) στο οποίο διατυπώνεται σαφώς ότι ο τουρισμός είναι βασική δραστηριότητα και εκφράζονται μεταξύ άλλων ως προτεραιότητες με άμεση σχέση με την τουριστική ανάπτυξη (άρθρο 1):

- «*Η σύζευξη του αναπτυξιακού προτύπου και του προτύπου χωρικής ανάπτυξης της Περιφέρειας, Το πρότυπο του τουρισμού θα πρέπει να αφορά στην αναβάθμιση του συμβατικού, μαζικού τουρισμού σε συνδυασμό με την ανάπτυξη ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού και με προβολή του ιδιαίτερου φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και τοπίου*
- *την ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού, τη σύνδεση πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα με τη τουριστική αγορά, που από κοινού θα ενισχύσουν την ενδογενή ανάπτυξη.*
- *Η προστασία και ανάδειξη και ορθολογισμένη διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος, του τοπίου και της πολιτιστικής κληρονομιάς, που θα εξυπηρετήσει τους μακροπρόθεσμους αναπτυξιακούς στόχους ιδίως με την ενίσχυση της ταυτότητας των Ιονίων Νήσων και τη προώθηση του ποιοτικού και των ειδικών μορφών τουρισμού*

Στις προτάσεις ανά τομέα δραστηριότητας σε ότι αφορά στον τουρισμό «*προβλέπεται η αναβάθμιση του μαζικού τουρισμού, η ανάπτυξη του ποιοτικού τουρισμού και η διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος μέσω της ενίσχυσης ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού με προβολή του ιδιαίτερου φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και τοπίου. Το πρότυπο ανάπτυξης του τουρισμού συνδυάζει τον υφιστάμενο μαζικό τουρισμό με την ανάπτυξη ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού, με εκσυγχρονισμό των υφιστάμενων μονάδων και ποιοτικές νέες κατασκευές. Σε αυτό πρέπει να εισαχθούν προτάσεις που σχετίζονται με τη «πράσινη» ανάπτυξη, τη προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος, των ακτών και των παράκτιων περιοχών. Επιπλέον προωθείται η σύνδεση πρωτογενούς –*

¹⁰⁴ Ο ΣΕΤΕ εκπόνησε την Εθνική Στρατηγική για τον Τουρισμό 2030 (<https://insete.gr/greektourism2030/>) που θα μπορούσε να εκληφθεί ως υποκατάστατο εθνικής στρατηγικής. Όμως οι προτάσεις που έχει επεξεργαστεί δεν μπορούν να θεωρηθούν δεσμευτικές για κανένα επίπεδο διοίκησης και αυτοδιοίκησης

δευτερογενούς τομέα με τη τουριστική αγορά, που από κοινού θα ενισχύσουν την ενδογενή ανάπτυξη στο πλαίσιο του αγροδιατροφικού προτύπου»

Σε ότι αφορά στη χωροταξική ένταξη των Ιονίων Νήσων στα ευρύτερα χωρικά σύνολα (άρθρο 2) προβλέπεται «Να παραμείνει ισχυρός πόλος τουριστικής ανάπτυξης και να αυξηθεί η ανταγωνιστικότητά του σε ευρωπαϊκό επίπεδο, με την προϋπόθεση της οριοθέτησης χωρικά και οικονομικά του τομέα του τουρισμού, καθώς και αναβάθμισης του μαζικού τουρισμού και της ανάπτυξης του εναλλακτικού τουρισμού. Υιοθετούνται οι αρχές της αειφορίας και του βιώσιμου τουρισμού, αποδίδοντας μια νέα ταυτότητα και ενισχύοντας την ανταγωνιστικότητα του τουρισμού σε διεθνές και εθνικό επίπεδο. Προωθείται η συνολική προβολή του νησιωτικού συμπλέγματος όπου θα αναδεικνύονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε Περιφερειακής Ενότητας (π.χ. κοινή προβολή αγροτικών, κτηνοτροφικών, τουριστικών, πολιτιστικών θεμάτων).», ενώ «έμφαση δίδεται στην τουριστική προοπτική της Περιφέρειας ως τμήμα της νοτιοανατολικής Μεσογειακής Λεκάνης (σε συνεργασία με νησιώτικες περιφέρειες της Μεσογείου σε Κροατία, Ιταλία, Γαλλία, Ισπανία, Μάλτα, Κύπρο) και ειδικότερα ως τμήμα του άξονα της Βαλκανικής / Mezzogiorno, της Μακρο-περιφέρειας Αδριατικής - Ιονίου, με εξειδίκευση στις ειδικές μορφές τουρισμού (θαλάσσιος τουρισμός, σκάφη αναψυχής και κρουαζιερόπλοια, πολιτιστικός τουρισμός». Υπάρχει επίσης προτροπή «να συνδυαστεί η ανάπτυξη του τουρισμού με την ανάπτυξη του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα και να αποθαρρυνθεί η «μονοκαλλιέργεια» του τουρισμού».

Για την επίτευξη των παραπάνω ως κατευθύνσεις προτείνονται μεταξύ άλλων:

Η μετάβαση στη «ποιοτική ανάπτυξη» όλων των παραγωγικών τομέων – η «ποιοτική γεωργία», ο «ποιοτικός τουρισμός», η «δημιουργική οικονομία», η ενθάρρυνση της «έρευνας» με τα ΑΕΙ

Η διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος, στη βάση της συμπληρωματικότητας των δραστηριοτήτων και της πολυλειτουργικής γεωργίας.

Η προσαρμογή του χωρικού σχεδιασμού (χωροταξικού, πολεοδομικού, αρχιτεκτονικού) στην μικρή κλίμακα του νησιωτικού χώρου.

Η «πράσινη ανάπτυξη» βασιζόμενη στη προστασία του περιβάλλοντος και του τοπίου, στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και ειδικότερα στη μείωση της χρήσης κρίσιμων και σε ανεπάρκεια φυσικών πόρων (λ.χ. το νερό, η ενέργεια, το έδαφος, η ανακύκλωση κάθε είδους αποβλήτων)

Σε ότι αφορά στον παράκτιο χώρο που είναι δέκτης σημαντικών οικιστικών και τουριστικών πιέσεων και αποτελεί έναν ιδιαίτερα ευαίσθητο χώρο και χρήζει ειδικής μέριμνας σύμφωνα με τους στόχους του Πρωτοκόλλου για την Ολοκληρωμένη Διαχείριση των Παράκτιων Ζωνών της Μεσογείου δίδονται μεταξύ άλλων ως κατευθύνσεις:

- Συμβατότητα χερσαίων και θαλάσσιων χρήσεων γης»*

- «Αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής και προώθηση έργων αντιμετώπισης πλημμύρων και της διάβρωσης των ακτών»
- Σταδιακός περιορισμός και κατάργηση της εκτός οικισμού δόμησης
- Διασύνδεσης των παράκτιων τουριστικών περιοχών μεταξύ τους και με την ενδοχώρα με παράλληλη διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος, στη βάση της συμπληρωματικότητας των δραστηριοτήτων και της πολυλειτουργικής γεωργίας
- ελάχιστη δυνατή κατανάλωση του αγροτικού χώρου και προστασίας της αγροτικής γής
- μη αλλοίωση του τοπίου και η εναρμόνιση με τη τοπική αρχιτεκτονική και τις τοπικές κατασκευαστικές πρακτικές
- Αυξημένη ελκυστικότητα των τουριστικών προορισμών, εξοικονόμηση ενέργειας και βιοκλιματικός σχεδιασμός σε κτίρια και στον δημόσιο χώρο.

Σε ότι αφορά στις περιοχές ανάπτυξης του τουρισμού στόχο αποτελεί η βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού, αντιμετωπίζοντας ταυτόχρονα την κλιματική αλλαγή, η οποία αποτελεί σημαντική απειλή για τις παράκτιες περιοχές και επομένως για τον τουρισμό με βασικές επιλογές χωρικής ανάπτυξης:

- (α) διατήρηση και εξυγίανση του παραθαλάσσιου μαζικού τουρισμού στις ανεπτυγμένες τουριστικά περιοχές
- (β) αναβάθμιση του παραθαλάσσιου μαζικού τουρισμού σε ποιοτικό βιώσιμο τουρισμό
- (γ) ανάπτυξη ήπιου, ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού στις υπόλοιπες παραθαλάσσιες περιοχές και στην ενδοχώρα σε συνδυασμό με την πολυλειτουργική γεωργία
- (δ) ήπια αναψυχή στα μικρά νησιά και στις βραχονησίδες
- (ε) προώθηση έργων προστασίας και ανάδειξης του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και του τοπίου και υλοποίηση οικο-πολιτιστικών διαδρομών
- (στ) προώθηση παρεμβάσεων για την αναβάθμιση τουριστικών περιοχών όπως αναπλάσεις των παραλιακών οικισμών και του θαλάσσιου μετώπου, εξυγίανση των ακτών στις περιβαλλοντικά επιβαρυνόμενες περιοχές, έργα προστασίας και ανάδειξης του πολιτιστικού και φυσικού περιβάλλοντος
- (ζ) οριοθέτηση από τον υποκείμενο σχεδιασμό των περιοχών τουριστικής δραστηριότητας και παραθεριστικής κατοικίας

Το ΠΝΠ προχωρά στη τυπολογία των τουριστικών περιοχών:

- **Αναπτυγμένες τουριστικά περιοχές:** παράκτιος χώρος των ΠΕ Κερκύρας και Ζακύνθου όπου προτείνονται μέτρα για την αναβάθμιση τους
- **Αναπτυσσόμενες τουριστικά περιοχές:** παράκτιος χώρος ΠΕ Λευκάδας και Κεφαλληνίας όπου προτείνονται μέτρα αναβάθμισης του δομημένου χώρου, οργανωμένοι υποδοχείς τουριστικών δραστηριοτήτων και σύνθετα

καταλύματα, αξιοποίηση τοπικών πόρων. Εκσυγχρονισμό υφιστάμενων μονάδων, χωροθέτηση camping

- **Περιοχές με περιθώρια ανάπτυξης ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού** σε όλα τα νησιά

Για κάθε μία από τις χωρικές ενότητες προτείνονται όροι και προϋποθέσεις με στόχο τη ποιοτική αναβάθμιση του προϊόντος με σειρά παρεμβάσεων όπως:

- Περιορισμός και σταδιακή κατάργηση της εκτός οικισμού δόμησης
- Απαγόρευση χωροθέτησης οργανωμένων μεταποιητικών δραστηριοτήτων στις περιοχές τουρισμού, ενώ κρίνεται επιθυμητή η συνύπαρξη τουρισμού και παραδοσιακής βιοτεχνίας
- Δημιουργία γηπέδων golf με χρήση ανακυκλωμένου νερού ή νερού αφαλάτωσης
- Ειδικοί όροι και περιορισμοί δόμησης
- Επανάχρηση αξιόλογων κτιρίων ή συνόλων και παροχή κινήτρων για μετατροπή παραδοσιακών ή διατηρητέων κτιρίων σε ξενοδοχειακές μονάδες
- Ανάπτυξη σύνθετων τουριστικών καταλυμάτων ήπιας μορφής σε προ του 1923 παραδοσιακούς, φθίνοντες και εγκαταλελειμμένους οικισμούς
- Σημειακή χωροθέτηση τουριστικών καταλυμάτων εκτός σχεδίου και εκτός ορίων οικισμών με περιοριστικούς όρους
- Σε βραχονησίδες και μικρά νησιά κάτω των 500 στρεμμάτων κανένα είδος τουριστικής ανάπτυξης
- Σε λοιπά μικρά νησιά οργανωμένοι υποδοχείς τουριστικών δραστηριοτήτων πρότυπου χαρακτήρα για την ανάδειξη των χαρακτηριστικών τους
- Οι διαμορφώσεις του περιβάλλοντα χώρου των κτιρίων να μην αλλοιώνουν το τοπίο
- Να αξιολογούνται οι τουριστικές αναπτύξεις στις προτιστατευόμενες περιοχές
- Να υποστηριχθεί η ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού με προϋπόθεση τη διατήρηση και ανάδειξη του θαλάσσιου φυσικού περιβάλλοντος αξιοποιώντας το εργαλείο του θαλάσσιου χωροταξικού σχεδιασμού για ανάπτυξη (α) τουρισμού σκαφών αναψυχής, (β) τουρισμού κρουαζιέρας και (γ) τουρισμού καταδύσεων και αθλητικού τουρισμού
- Να χωροθετηθεί η παραθεριστική κατοικία με περιοριστικούς όρους σε ότι αφορά τη δόμηση εκτός σχεδίου (ειδικά στους οδικούς άξονες), ειδικούς μορφολογικούς κανόνες

A.2 Στο ενεργειακό αποτύπωμα των τουριστικών επιχειρήσεων. Παρά τις εθνικές δεσμεύσεις για το μείγμα ανανεώσιμων και μη πηγών ενέργειας που πρέπει να χρησιμοποιείται και τη μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και άλλων αερίων του θερμοκηπίου (GHG) που περιλαμβάνονται και στο **Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα**¹⁰⁵ δεν προβλέπονται δεσμευτικές υποχρεώσεις προς τις

¹⁰⁵ <https://ypen.gov.gr/energeia/esek/>

διάφορες κατηγορίες επιχειρήσεων, όπως οι τουριστικές. Ταυτόχρονα οι χρηματοδοτήσεις για την εξοικονόμηση ενέργειας των κάθε μορφής τουριστικών επιχειρήσεων κρίνονται ως ανεπαρκείς

A.3. Στη παραγωγή και διαχείριση στερεών αποβλήτων. Παρά την ύπαρξη **Εθνικού, Περιφερειακού και Τοπικών Σχεδίων Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων** καθώς και **Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τη Κυκλική Οικονομία** ο βαθμός συμμόρφωσης της χώρας και της επίτευξης των στόχων παραμένει εξαιρετικά χαμηλός .

A.4. Στη διαχείριση του νερού και των υγρών αποβλήτων. Τα Σχέδια Διαχείρισης Λεκανών Απορροής (ΣΛΑΠ) που εκπονήθηκαν με αρκετή καθυστέρηση προβλέπουν τη προστασία των υδάτινων πόρων τόσο από υπερεκμετάλλευση όσο και από ρύπανση, έχουν ιδιαίτερα χαμηλό βαθμό υλοποίησης τόσο σε ότι αφορά στα θεσμικά μέτρα, όσο και στα έργα.

A.5. Στη διαχείριση των κινδύνων από τη κλιματική αλλαγή. Η Περιφέρεια Ιονίων έχει εκπονήσει **Περιφερειακή Στρατηγική για τη Προσαρμογή στη Κλιματική Αλλαγή (ΠεΣΠΚΑ)** συμμορφωνόμενη με τις αιρεσιμότητες της χώρας. Το σχέδιο περιλαμβάνει μεγάλη σειρά δράσεων συνολικού ενδεικτικού προϋπολογισμού 70 εκ €

A.6. Στη διαχείριση της βιοποικιλότητας και του τοπίου. Αν και δεν υπάρχει υποχρέωση εκπόνησης περιφερειακών στρατηγικών για τα συγκεκριμένα θέματα, οι αντίστοιχες εθνικές στρατηγικές δίνουν τις κατευθύνσεις πολλές από τις οποίες έχουν ήδη ενταχθεί στο ΠΧΠ της ΠΙΝ όπως ήδη αναφέρθηκε.

Β) Τις περιφερειακές πολιτικές όπως ασκούνται είτε από τη Κεντρική Κυβέρνηση μέσα από τη διαφοροποίηση των εθνικών πολιτικών και κυρίως όπως ασκούνται από την αυτοδιοίκηση, περιφερειακή και δημοτική¹⁰⁶.

Β.1. Εθνική Περιφερειακή Πολιτική: Όπως παρατηρεί ο ΟΟΣΑ στην έκθεση του (OECD, 2020, σ.17)¹⁰⁷ η Ελλάδα οφείλει να ενδυναμώσει τις περιφερειακές πολιτικές δημιουργώντας μια μακροπρόθεσμη εθνική πολιτική που να βασίζεται στις συγκεκριμένες περιοχές με όραμα που να δίνει προτεραιότητα σε διαφορετικές πολιτικές για του διαφορετικού τύπου περιφέρειες της χώρας και προσαρμόζοντας τις θεματικές πολιτικές στις ανάγκες και τις ευκαιρίες τους. Οι πολιτικές αυτές που πρέπει να είναι βασισμένες σε ποιοτικά δεδομένα και δημόσια διαβούλευση, οφείλουν να έχουν ολοκληρωμένη προοπτική ώστε να είναι περισσότερο αποτελεσματικές.

¹⁰⁶ Αναλυτική παρουσίαση των δυνατοτήτων αυτών έχουν καταγραφεί στο ΕΕΤΑΑ 2022, «Νησιωτικότητα: Αναπτυξιακές κατευθύνσεις και χρηματοδοτήσεις της Προγραμματικής περιόδου 2021-2027» - <https://www.eetaa.gr/wp-content/uploads/2023/06/nisiotikitita-2021-2027.pdf> & ΕΕΤΑΑ, 2022, «ΕΣΠΑ2021-2027 και Τοπική Αυτοδιοίκηση» - https://www.eetaa.gr/wp-content/uploads/2023/06/20221228_espa21_27_kai_ta.pdf

¹⁰⁷ OECD 2020, op.cit

Η Εθνική Περιφερειακή Πολιτική ασκείται κυρίως μέσα από:

- τις χρηματοδοτήσεις δράσεων & έργων που απαραίτητα έχουν χωρική διάσταση με βάση κριτήρια πληθυσμιακά, αναπτυξιακά και ετοιμότητας έργων μέσα από προγράμματα εθνικού χαρακτήρα όπως τα Τομεακά Προγράμματα του ΕΣΠΑ, το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας,
- τις επιδοτήσεις των επενδυτικών σχεδίων επιχειρήσεων με διαφορετικό ποσοστό ανάλογα με το βαθμό ανάπτυξης της Περιφέρειας όπου είναι εγκατεστημένες ή σχεδιάζουν να επενδύσουν

B.2. Αναπτυξιακή Στρατηγική της Περιφέρειας που αφορά:

- 1) ***Ειδικές Στρατηγικές που έχουν εκπονηθεί για να αντιμετωπίσουν συγκεκριμένα προβλήματα που συνδέονται με τον τουρισμό*** όπως είναι αυτή της “Μελέτη για την στρατηγική και τις κατευθύνσεις δράσεων της ΠΙΝ για τη βελτίωση της Ανταγωνιστικότητας του Τουρισμού» και τη «Μελέτη Στρατηγικού και Επιχειρησιακού Σχεδιασμού για την Αμβλυνση της εποχικότητας του Τουρισμού στην ΠΙΝ»¹⁰⁸

Η Μελέτη Βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας της ΠΙΝ εστίασε σε δύο άξονες:

α. Ενίσχυση της ελκυστικότητας ενός προορισμού, μέσω:

- Ενίσχυσης της προβολής/προώθησης,
- Βελτίωσης του προορισμού (περιβάλλον, ασφάλεια, καθαριότητα, κλπ),
- Ανάδειξη-συντήρηση αξιοθεάτων.

β. Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του προορισμού, μέσω:

- Εκπαίδευσης – κατάρτισης,
- Δημιουργίας προτύπων ποιότητας,
- Δημιουργίας - συντήρησης υποδομών,
- Προσέλκυσης επενδύσεων.

Κεντρική πρόταση της μελέτης είναι η συνεργασία δημόσιου – ιδιωτικού τομέα στη διακυβέρνηση του τουρισμού (ώστε να σταματήσει ο κατακερματισμός και η αναποτελεσματικότητα της δράσης των επιμέρους φορέων) με τη δημιουργία τοπικών Οργανισμών Διοίκησης και Μάρκετινγκ Προορισμών (DMMO) σε επίπεδο Περιφερειακής Ενότητας. Η πρόταση δεν υλοποιήθηκε και κανένα άλλο σύστημα τουριστικής διακυβέρνησης δεν λειτούργησε.

Ως σημαντική επίσης πρόταση κρίθηκε η εκπαίδευση του ανθρώπινου δυναμικού με τη συνεχή κατάρτιση των απασχολούμενων στον τουρισμό με την εμπλοκή Περιφέρειας, Τουριστικών φορέων, Επιχειρηματιών και του Πανεπιστημίου Ιονίων αλλά και Παρατηρητήριο Τουρισμού Η πρόταση δεν υλοποιήθηκε.

Σε ότι αφορά στη μελέτη «Αμβλυνσης της Εποχικότητας του Τουρισμού» οι 3 άξονες που προτάθηκαν ήταν:

¹⁰⁸ Τόσο η ανάθεση των δύο μελετών όσο και τα ευρήματα τους καταδεικνύουν την απώλεια της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού προϊόντος της ΠΙΝ παρά το γεγονός ότι καταγράφεται αύξηση των αφίξεων

1. Αναβάθμιση και εμπλουτισμός του τουριστικού προϊόντος
2. Αποτελεσματική οργάνωση και διαχείριση του προορισμού
3. Στοχευμένη προώθηση και επικοινωνία

Ως βασικές προϋποθέσεις για την επιτυχή υλοποίηση της στρατηγικής είχαν τεθεί:

- Συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας
- Συμμετοχή των τοπικών φορέων
- Συνεργασίες με διαμορφωτές ζήτησης
- Μηχανισμοί Παρακολούθησης
- Προσπελασιμότητα - διασυνδέσεις
- Χρηματοδότηση

Η πλειοψηφία των προτάσεων αφορούν το σύστημα τουριστικής και γενικότερα αναπτυξιακής διακυβέρνησης της Περιφέρειας & η σύνδεση του σχεδιασμού με τα εργαλεία χρηματοδότησης.

- 2) **Αναπτυξιακά προγράμματα, εθνικά και ευρωπαϊκά**, που αφορούν στις χρηματοδοτήσεις που δίνονται για να υλοποιηθούν οι στόχοι της Περιφέρειας όπως εκφράζονται από τα διάφορα γενικά σχέδια αναπτυξιακά και χωροταξικά πλαίσια.

Η χρηματοδότηση των στρατηγικών που εκπονούνται είναι η αναγκαία προϋπόθεση αλλά όχι η ικανή συνθήκη για την επιτυχία τους. Είναι απαραίτητο να έχει προηγηθεί διαβούλευση με τους ενδιαφερόμενους φορείς και καλά στοχευμένος σχεδιασμός της στρατηγικής. Στη χώρα μας, ο κανόνας είναι ότι, ούτε οι μελέτες, ούτε τα χρηματοδοτικά προγράμματα τυχαίνουν διαβούλευσης. Στη καλύτερη των περιπτώσεων κάποιο εντεταλμένο όργανο (πχ. Περιφερειακή Επιτροπή Διαβούλευσης ή/ και Περιφερειακό Συμβούλιο) συζητά και εγκρίνει το πρόγραμμα, ενώ συνήθως είναι αποτέλεσμα των προτάσεων του μελετητή και των «διορθώσεων – προσαρμογών» από την αρμόδια αρχή.

Α) Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα

Η δομή των ΠΕΠ μέχρι πρόσφατα δεν έδινε τη δυνατότητα για ολοκληρωμένες παρεμβάσεις αφού τα προγράμματα είχαν θεματικούς άξονες (πχ. επιχειρηματικότητα, περιβάλλον, κοινωνικές υποδομές κλπ). Το ίδιο επαναλαμβάνεται και στο νέο ΕΣΠΑ 2021-27 όπου οι 4 άξονες έχουν τις ίδιες Στρατηγικές Προτεραιότητες με τα προηγούμενα προγράμματα αν και έχουν ονοματιστεί διαφορετικά (ΣΠ1 – Πιο Εξυπνη Ευρώπη, ΣΠ2 – Πιο Πράσινη Ευρώπη, ΣΠ3 – Συνδεδεμένη Ευρώπη, ΣΠ4 – Κοινωνική Ευρώπη και ΣΠ 5 – Ευρώπη Κοντά στους Πολίτες). Στη Στρατηγική Προτεραιότητα 5 εντάχθηκαν τα ΒΑΑ καθώς και η δυνατότητα εκπόνησης Ολοκληρωμένων Δράσεων είτε με τη μορφή των ΟΧΕ ή την μορφή των ΤΑΠΤΟΚ.

Εξειδικεύοντας το ΠΕΠ, η ΠΙΝ έθεσε 4 κύριες αναπτυξιακές προκλήσεις εκτός του δημογραφικού που θεωρήθηκε οριζόντια, εθνική πρόκληση:

- Ισχυροποίηση της παραγωγικής δυναμικότητας και ικανότητας με στρατηγικό στόχο τον εμπλουτισμό του παραγωγικού συστήματος και προτύπου στη κατεύθυνση της έξυπνης εξειδίκευσης (ΣΣ1) και τη διαμόρφωση συνθηκών ανθεκτικότητας του παραγωγικού συστήματος (ΣΣ2)
- Αποτελεσματική αντιμετώπιση των ιδιομορφιών της νησιωτικότητας μέσα από τη διασφάλιση των βασικών προϋποθέσεων διαβίωσης κατοίκων και επισκεπτών (ΣΣ3) & τη βιώσιμη αντιμετώπιση φυσικών και ανθρωπογενών πιέσεων στο νησιωτικό οικοσύστημα (ΣΣ4)
- Διασφάλιση της κοινωνικής συνεκτικότητας μέσα από την αξιοποίηση του πλεονάσματος δεξιοτήτων για αναβάθμιση της αγοράς εργασίας (ΣΣ5) και τη δημιουργία συνθηκών κοινωνικής ανθεκτικότητας με γνώμονα τη παροχή «ίσων ευκαιριών» (ΣΣ6)
- Αξιοποίηση της ποικιλομορφίας των πόρων & της χωρικής διαφορετικότητας μέσα από τη προώθηση ολοκληρωμένων χωρικών πολιτικών ενδογενούς ανάπτυξης μέσω τοπικών στρατηγικών (ΣΣ7) σε συνέργεια με τον ΣΠ 4 και το ΤΑΠΤΟΚ του ΠΑΑ σε ότι αφορά τις αγροτικές περιοχές.

Στο ΠΕΠ ορίζεται όπως και στο ΠΠΑ ως αναπτυξιακό όραμα της ΠΙΝ να καταστούν τα **Ιόνια Νησιά: Ελκυστικός Προορισμός, Βιώσιμος Τόπος και Ανθεκτική Περιφέρεια.**

Όπως είναι γνωστό από το πρόγραμμα 2014-2020 είχε δοθεί η δυνατότητα σχεδιασμού των σχεδίων Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης (ΒΑΑ) και των Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων (ΟΧΕ).

Οι πρώτες είχαν καθορισμένο περιεχόμενο που προσαρμόζονταν στις ανάγκες της κάθε επιλέξιμης αστικής περιοχής, ενώ οι δεύτερες ήταν ανοιχτές να αντιμετωπίσουν είτε ανάγκες θεματικές είτε χωρικές.

Σε ότι αφορά τις ΟΧΕ η ΠΙΝ επέλεξε τη προγραμματική περίοδο 2014-2020 να εκπονήσει ΟΧΕ με θεματική «παράκτιος χώρος με έμφαση στη θαλάσσια οικονομία». Εκπονήθηκε σχετική στρατηγική για τη χερσόνησο της Παλικής (Κεφαλληνία), τη Ζάκυνθο και για τη Λευκάδα. Για τις χωρικές παρεμβάσεις, όπως άλλωστε και για τα Leader προβλεπόταν διαβούλευση. Στις ΟΧΕ αυτές προβλεπόταν άμεση ή έμμεση παρέμβαση στον τουρισμό χωρίς να υπάρχει άμεση αναφορά στα θέματα βιωσιμότητας.

Ειδικότερα η ΟΧΕ Λευκάδας προέβλεπε μεταξύ άλλων την αναβάθμιση των τουριστικών υποδομών, τη διαφοροποίηση της τουριστικής οικονομίας από το προϊόν «Ηλιος και Θάλασσα», την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, την ενίσχυση της συνολικής τοπικής ανάπτυξης, την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού, τη προστασία και ανάδειξη των οικοπολιτιστικών πόρων της περιοχής κλπ, ενώ και οι 5 άξονες δράσης είχαν άμεση αναφορά στον τουρισμό.

Η ΟΧΕ Παλικής φαίνεται να έχει πιο ολοκληρωμένη μορφή με τον Άξονα 2 να αναφέρεται στην «ενίσχυση της απασχόλησης και της επιχειρηματικότητας για την

αξιοποίηση ιδιαίτερων περιβαλλοντικών και οικιστικών πόρων» με δράσεις που αφορούν:

- Την ανάδειξη και αξιοποίηση των ιαματικών πηγών της Παλικής
- Την ενίσχυση του περιηγητικού τουρισμού και την ανάδειξη γεωτόπων, υγροτόπων και βιοποικιλότητας
- Την ανάδειξη της ιστορίας και της φυσιογνωμίας της προσεισμικής χερσονήσου Παλικής με χρήση ΤΠΕ
- Την Επιχειρηματική αξιοποίηση των Περιβαλλοντικών Πόρων της Παλικής

Ο συνολικός προϋπολογισμός του προγράμματος είναι 45.279.000€. Από την ανάλυση του προϋπολογισμού προκύπτει ότι το 90% του προϋπολογισμού της ΟΧΕ επρόκειτο να διατεθεί για την αναβάθμιση και σεισμική θωράκιση βασικών υποδομών της Παλικής, γεγονός που καταδεικνύει τη σκοπιμότητα της όλης προσπάθειας

Β) Περιφερειακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης (ΠΠΑ)

Το ΠΠΑ αποτελεί μετεξέλιξη του ΠΔΕ που χρηματοδοτείται από εθνικούς πόρους έχει ως στόχο να υπάρξει ένα σταθερότερο πολυετές πλαίσιο με στόχους, προτεραιότητες και άξονες δράσης αντί ενός χρηματοδοτικού εργαλείου όπου τα έργα εγγράφονταν χωρίς διαδικασίες αξιολόγησης. Στη περίοδο που διανύουμε το ΠΠΑ, παρά το γεγονός ότι τέθηκαν προτεραιότητες, περιλαμβάνει κυρίως έργα που είχαν ενταχθεί σε προηγούμενες περιόδους.

Το ΠΠΑ Ιονίων εκπονήθηκε σε απόλυτη σύγκληση και συμπληρωματικότητα με το ΠΕΠ και έχουν κοινό όραμα τη νέα στρατηγική της ΠΙΝ που αναφέρεται στην ενίσχυση της ελκυστικότητας, στη διασφάλιση της βιωσιμότητας με έμφαση στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας σε εξωτερικές πιέσεις.

Η δομή του ΠΠΑ Ιονίων ακολουθεί ένα εθνικό σχέδιο 5 αξόνων:

- Εξυπνη Ανάπτυξη
- Πράσινη Ανάπτυξη
- Κοινωνική Ανάπτυξη
- Ανάπτυξη υποδομών
- Ενίσχυση εξωστρέφειας που περιλαμβάνει πολιτισμό, τουρισμό αγροδιατροφικό τομέα και μεταποίηση¹⁰⁹

Με βάση τις διαβουλεύσεις που προηγήθηκαν της κατάρτισης του σχεδίου συγκεντρώθηκαν προτάσεις ύψους 245 εκ € (για λόγους σύγκρισης ο διαθέσιμος προϋπολογισμός είναι 78εκ€ και το ΠΕΠ Ιονίων 2021-27 χρηματοδοτήθηκε με 272 εκ €) από τα οποία 43εκ € αφορούσαν τον στόχο 5 και μόλις 450 χιλ € αφορούν άμεσα στον τουρισμό (5.4. Δράσεις προστασίας, ανάπτυξης και προβολής στον τομέα του

¹⁰⁹ Να σημειωθεί ότι ο άξονας 5 είχε πολύ μικρή συμμετοχή (3,9%) στα έργα του υφιστάμενου ΠΔΕ, ενώ ο άξονας 1 καμία. Στις προτάσεις νέων έργων έχουν 13,4 και 7,6% αντίστοιχα που είναι ενδεικτικό της «δυστοκίας» σε προτάσεις που αφορούν την ενίσχυση του παραγωγικού δυναμικού, έναντι των προτάσεων για «κλασσικές» υποδομές ύδρευσης, αποχέτευσης, διαχείρισης απορριμμάτων, υποδομών μεταφορών.

τουρισμού και της πολιτιστικής κληρονομιάς). Με βάση τη πρώτη αξιολόγηση των προτάσεων αυτών, το σύνολο τους είναι επιλέξιμο από το ΠΕΠ.

Ο τρόπος σχεδιασμού και κατάρτισης του ΠΠΑ, παρά το γεγονός ότι είναι περισσότερο «οργανωμένος» από το τρόπο που συντάσσονταν το ΠΔΕ, έχει έντονη τη λογική του καταλόγου έργων υποδομής και λιγότερο της ολοκληρωμένης προσέγγισης. Με βάση τα μέχρι σήμερα στοιχεία, οι άμεσες παρεμβάσεις στον τουρισμό θα είναι περιορισμένες, ενώ δεν είναι ξεκάθαρο κατά πόσο οι παρεμβάσεις στους άλλους τομείς θα συμβάλλουν στους στόχους του βιώσιμου τουρισμού.

Γ) Leader /ΤΑΠΤΟΚ (CLLD)

Το πρόγραμμα Leader από τη σύλληψη του ήταν εργαλείο Ολοκληρωμένης Χωρικής Ανάπτυξης που σχεδιαζόταν με τη Πρωτοβουλία των Τοπικών Φορέων, δηλαδή έχει κοινά χαρακτηριστικά με αυτά που έχουν οι ΟΧΕ και τα ΤΑΠΤΟΚ (Τοπική ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων), είναι πολυταμειακά και χρηματοδοτούν τόσο δημόσιες υποδομές όσο και ιδιωτικές επενδύσεις με μικρότερο προϋπολογισμό από ότι το ΠΕΠ. Η διαφορά τους είναι στην εστίαση: αφορούν στον αγροτικό χώρο, χρηματοδοτούνται από το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης και κυρίως από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης και επομένως έχουν και διαφορετικές επιλεξιμότητες.

Τα προγράμματα Leader έχουν κοινή δομή, αλλά μπορούν να έχουν διαφορετική εστίαση με βάση τη πραγματικότητα του κάθε τόπου. Αφορά κυρίως:

- Ανάπτυξη/βελτίωση της επιχειρηματικότητας και της ανταγωνιστικότητας επιχειρήσεων (συμπεριλαμβανόμενων και επιχειρήσεων τουρισμού)
- Οριζόντια ενίσχυση στην ανάπτυξη/βελτίωση της επιχειρηματικότητας και ανταγωνιστικότητας (συμπεριλαμβανόμενων και τουρισμού)
- Βελτίωση βασικών υπηρεσιών και ανάπλαση χωριών σε αγροτικές περιοχές (και τουρισμού)
- Ανάπτυξη και βελτίωση βιωσιμότητας δασών
- Βελτίωση υποδομών στον πρωτογενή τομέα

Στη ΠΙΝ λειτουργούν 3 προγράμματα Leader από αντίστοιχες Ομάδες Τοπικής Δράσης: Κέρκυρας-Λευκάδας, Κεφαλληνίας-Ιθάκης και Ζακύνθου.

Με δεδομένο ότι τα προγράμματα αυτά αναφέρονται στις αγροτικές περιοχές των νησιών και για μικρής κλίμακας παρεμβάσεις και επενδύσεις, μπορούν να λειτουργήσουν συμπληρωματικά με το ΠΕΠ και τις άλλες χρηματοδοτήσεις.

Η συνολική αξιολόγηση των πολιτικών παρουσιάζεται στο Παράρτημα

Συνολικό Συμπέρασμα

Ως συνολικό συμπέρασμα σε ότι αφορά τόσο την ανάπτυξη, το αποτύπωμα και τις συνέπειες της τουριστικής δραστηριότητας στη ΠΙΝ είναι κοινές με ότι έχει συμβεί σε ολόκληρη τη χώρα.

Η τουριστική ανάπτυξη έγινε και συνεχίζεται μέχρι και σήμερα σε μεγάλο βαθμό μέσα από τη πίεση της αυξανόμενης ζήτησης για διακοπές στη χώρα μας (κυρίως στις νησιωτικές και στις παράκτιες περιοχές) χωρίς από τη πλευρά της πολιτείας να υπάρχει ένα στρατηγικό σχέδιο και μια ολοκληρωμένη πολιτική.

Την αρχική έλλειψη γενικού χαρακτήρα υποδομών και ανωδομών (τουριστικών εγκαταστάσεων) κάλυψε σε μεγάλο βαθμό το γεγονός ότι οι επισκέπτες αναζητούσαν τη «παραδοσιακή Ελλάδα» που συνδύαζε την υποανάπτυξη, την έλλειψη ειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού κλπ. Η πρώτη αντίδραση του ελληνικού κράτους ήταν να προσπαθήσει (δεκαετίες 50-60 και αρχές του 70) να καλύψει αυτά τα κενά σε συγκεκριμένους προορισμούς όπως η Κέρκυρα και η Ρόδος που γρήγορα έγιναν οι ναυαρχίδες του τουρισμού πίσω από την Αθήνα, ενώ η κατασκευή των Ξενία και των άλλων τουριστικών εγκαταστάσεων από το κράτος έγιναν για να εξοικειωθούν οι κάτοικοι με τη «νέα» δραστηριότητα.

Στη συνέχεια τα προγράμματα για κατασκευή υποδομών στη περιφέρεια (με προτεραιότητα στις τουριστικές περιοχές) και η παροχή κινήτρων για ιδιωτικές επενδύσεις σε ξενοδοχεία, μαζί με τη αυτοχρηματοδότηση των ντόπιων για τη κατασκευή ενοικιαζόμενων δωματίων, εστιατορίων, καφέ κ.λπ. κάλυψαν τις ανάγκες για πολλά χρόνια, χωρίς η έλλειψη σχεδίου να είναι εμφανής. Οι Τ.Ο κάλυπταν σε μεγάλο βαθμό τις ανάγκες όσων ήθελαν να έχουν οργανωμένο ταξίδι (και σε φτηνή τιμή), ενώ οι υπόλοιποι το ζούσαν και ως περιπέτεια. Το αποτέλεσμα ήταν ικανοποιητικό τόσο σε συνάλλαγμα όσο και σε εισοδήματα και απασχόληση.

Η διεύρυνση του ανταγωνισμού στα πέρατα της γης και η «ενηλικίωση» των τουριστών που πλέον έχουν εμπειρίες για να συγκρίνουν, αλλά και η σταδιακή αλλαγή των προτύπων με την εισαγωγή της έννοιας της τουριστικής βιωσιμότητας δημιούργησαν τις πρώτες αναταράξεις στη πρώτη δεκαετία του αιώνα. Η διεθνής κρίση της περιόδου 2009-12, η κλιματική κρίση και η κρίση της πανδημίας άλλαξαν πολλά από τα δεδομένα και κυρίως το κατά πόσο η έλλειψη σχεδιασμού και διακυβέρνησης της τουριστικής ανάπτυξης και του χώρου γενικότερα μπορεί να αποδίδει και μάλιστα σε βάθος χρόνου, βιώσιμα. Η συνεχιζόμενη μεγέθυνση δεν μπορεί να κρύψει πλέον τα προβλήματα.

Οι πολιτικές (εθνικές και περιφερειακές, τομεακές και οριζόντιες) και τα αναπτυξιακά προγράμματα που εφαρμόστηκαν και συνεχίζουν να εφαρμόζονται παρουσιάζουν σημαντικές αδυναμίες σύνδεσης με τα προβλήματα που έχουν επισημανθεί (ακόμη και από τις ίδιες τις αναλύσεις πάνω στις οποίες βασίζονται) και κατά συνέπεια χαμηλό βαθμό αποτελεσματικότητας. Αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές σε περιφερειακό/τοπικό επίπεδο και αφορά ειδικά τον τουρισμό: ενώ στη περιγραφή της υπάρχουσας κατάστασης ο τουρισμός εμφανίζεται ως η κύρια δραστηριότητα που επηρεάζει την οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική κατάσταση της περιοχής μελέτης, απουσιάζει από τις δράσεις που προτείνονται.

Η σύντομη παρουσίαση των πολιτικών που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με τον τουρισμό σε συνδυασμό με την όλη κριτική παρουσίαση των εξελίξεων ήθελε να αποτυπώσει τόσο τα όρια του τουριστικού μοντέλου που ακολουθήθηκε μέχρι σήμερα, όσο και τα προβλήματα που συσσωρεύονται από την έλλειψη στρατηγικού σχεδίου σε εθνικό και σε περιφερειακό επίπεδο για την αντιμετώπιση προβλημάτων που είναι διαρθρωτικά και χρόνια: μονοκαλλιέργεια, εποχικότητα, ανεπαρκής κατάρτιση επιχειρηματιών & εργαζόμενων, έλλειψη φροντίδας-διαχείρισης του δημόσιου χώρου -με κυρίαρχο το πρόβλημα των σκουπιδιών-, προβλήματα στη ποιότητα νερού, προβλήματα συνωστισμού και θορύβου, ενώ δημιουργούνται και νέα όπως αυτό της απροθυμίας του ανθρώπινου δυναμικού να στηρίξει το μοντέλο αυτό, η δυσαρέσκεια ντόπιων και τουριστών (υπερτουρισμός) και η «δυσαρέσκεια» όλο και περισσότερων προορισμών στην αυξανόμενη πίεση (φέρουσα ικανότητα). Το ΠΘΠ αποτυπώνει τα περισσότερα από αυτά και κυρίως την αναγκαιότητα αλλαγής τουριστικού μοντέλου.

Η αλλαγή τουριστικού μοντέλου προϋποθέτει τουριστικό σχεδιασμό σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, προϋποθέτει δεδομένα, προϋποθέτει ολοκληρωμένη προσέγγιση, προϋποθέτει ισχυρούς μηχανισμούς διακυβέρνησης και διαβούλευσης.

3.3. Συνολική Αξιολόγηση της Κατάστασης του Προορισμού

Η ενότητα και το πρώτο παραδοτέο ολοκληρώνονται συνοψίζοντας τα ευρήματα της ανάλυσης που έχει προηγηθεί σε μια SWOT ANALYSIS που θα αποτελέσει τη γέφυρα μεταξύ της υπάρχουσας κατάστασης και των προτάσεων πολιτικής.

Η αξιολόγηση γίνεται, όπως και η ανάλυση που προηγήθηκε, σε δύο επίπεδα:

- **τη βιωσιμότητα της δραστηριότητας** με βάση τη πορεία και τα αποτελέσματα της
- **την επίδραση του τουρισμού στη βιωσιμότητα του προορισμού** και κατ' επέκταση στην ευημερία των κατοίκων του

3.3.1 Η βιωσιμότητα της δραστηριότητας

Σε πρώτο επίπεδο εξετάζεται η θέση του προορισμού συνολικά -και των επιμέρους νησιών σε όποιο βαθμό επιτρέπουν τα δεδομένα- στον κύκλο ζωής. Η μεταβολή του της προσφοράς καταλυμάτων, της ζήτησης από την πλευρά των τουριστών και των συνολικών εσόδων βρίσκονται σε άνοδο, με μικρότερη ταχύτητα στην Κέρκυρα σε ό,τι αφορά στα καταλύματα και μεγαλύτερη στα άλλα νησιά. Η εξέλιξη των ανά διανυκτέρευση εσόδων καθώς και τα στοιχεία πληρότητας και εποχικότητας που διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην κερδοφορία των επιχειρήσεων δεν ήταν το ίδιο θετικά. Μπορούμε να πούμε ότι η ΠΙΝ έχει εισέλθει σε περίοδο «μαρασμού»;

Παράγοντες που επηρεάζουν την ικανοποίηση των συντελεστών παραγωγής του τουρισμού (επιχειρηματιών, εργαζόμενων, τοπικής κοινωνίας) έχουν να κάνουν με το προσφερόμενο προϊόν, τη πελατεία που προσελκύει και την οργάνωση της αγοράς:

- Ένα «απλό» προϊόν, μη διαφοροποιημένο, όχι πάντα ποιοτικό, ακόμη και με μοναδικά φυσικά, πολιτιστικά και «ανθρώπινα» χαρακτηριστικά αλλά χωρίς δραστηριότητες που να προσδίδουν προστιθέμενη αξία σε αυτές τις μοναδικές «πρώτες ύλες» (φυσικό, πολιτιστικό και παραγωγικό κεφάλαιο της χώρας και των επιμέρους προορισμών), δεν μπορεί να διακριθεί στην παγκοσμιοποιημένη πλέον αγορά, παρά μόνο για τη χαμηλή τιμή του

- Η προσέλκυση καταναλωτών-τουριστών που δεν έχουν ιδιαίτερα ενδιαφέροντα και απαιτήσεις και που ικανοποιούνται εξ ίσου από ανάλογα προϊόντα/υπηρεσίες που προσφέρουν οι ανταγωνιστές, επηρεάζεται κύρια από τη τιμή τους

- Η υψηλή εξάρτηση από τους μεγάλους μεσάζοντες¹¹⁰ μεταξύ πωλητών και αγοραστών -που έχουν όφελος να πωλούν μεγάλες ποσότητες σε όσο το δυνατόν χαμηλότερες τιμές (μαζικό προϊόν) προσφέροντας μια ελάχιστη σταθερή ποιότητα ανάλογη με τη τιμή στον καταναλωτή και συμπιέζοντας τις τιμές παραγωγού ώστε να είναι ανταγωνιστικός. Ταυτόχρονα δεν θα διστάσουν να ζητήσουν «προσφορές» (πχ. last minute) έχοντας υπόψη ότι οι τουριστικές υπηρεσίες -όπως όλες οι υπηρεσίες- δεν μπορούν να αποθεματοποιηθούν.

Με βάση τα όσα αναλύθηκαν, εστιάζομαστε σε μια δέσμη κρίσιμων παραμέτρων – χαρακτηριστικών του τουρισμού των Ιονίων νησιών:

- στο κατά πόσο το προϊόν που προσφέρεται στα Ιόνια διαφοροποιείται από τα αντίστοιχα στην αγορά ώστε να έχει χαμηλότερη ελαστικότητα στις διαφοροποιήσεις τιμών και εισοδημάτων. Η γενική παραδοχή είναι ότι και στην ΠΙΝ κυριαρχεί το προϊόν του ήλιου και της θάλασσας, ενώ έχει χαμηλή αξιοποίηση του φυσικού, πολιτιστικού και παραγωγικού του κεφαλαίου που συνεχώς υποβαθμίζεται από την αυξανόμενη πίεση.
- στο κατά πόσο υπάρχει εξάρτηση από περιορισμένες αγορές. Η κυριαρχία της αγγλικής αγοράς είναι αδιαμφισβήτητη παρά την αύξηση των αφίξεων από τις χώρες της Α. Ευρώπης
- στο κατά πόσο οι τουρίστες που προσελκύει ο προορισμός έχουν ειδικά ενδιαφέροντα και είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν για να αποκτήσουν την ανάλογη εμπειρία. Η γενική παραδοχή είναι ότι πρόκειται για μαζικό τουρισμό.

¹¹⁰ Όπως έχει αναφερθεί η τουριστική αγορά έχει αλλάξει σημαντικά δομή από την εποχή της απόλυτης κυριαρχίας των Τ.Ο. με την είσοδο των ΟΤΑ και των LCC. Είναι μια κατάσταση που έχει πολλές αναλογίες με το ρόλο των υπερκαταστημάτων και τις αλλαγές που έφερε το ηλεκτρονικό εμπόριο. Κερδισμένοι είναι όσοι κατάφεραν να αξιοποιήσουν την ευκαιρία που προσφέρει το διαδίκτυο και να εισέλθουν στην αγορά χωρίς μεσάζοντες ή χρησιμοποιώντας μια τοπική πλατφόρμα (πχ. DMMO)

- στο κατά πόσο η αγορά είναι ελεγχόμενη από λίγους, μεγάλους ενδιαμέσους παίκτες. Με βάση τη μελέτη του ΙΤΕΠ¹¹¹ το 39,2% των κρατήσεων πελατών στην ΠΙΝ γίνονται από ΤΟ όταν ο μ.ό. της χώρας είναι 23% και 33,4% μέσω των ΟΤΑς με μ.ό. χώρας το 33%, ενώ μέσω της ιστοσελίδας του ξενοδοχείου μόνο το 8,6% με μ.ό. το 11%. Τέλος, το 70,1% των ξενοδοχείων της ΠΙΝ έχουν υπογράψει συμβόλαια commitment με Μ.Ο. χώρας το 48,5%.

Η οικονομική απόδοση τόσο σε ότι αφορά τις επιχειρήσεις όσο και τους εργαζόμενους δεν μπορεί να καλυφθεί από τη συνεχιζόμενη αύξηση των αφίξεων και διανυκτερεύσεων που δεν μπορούν να ικανοποιηθούν, πιέζοντας ακόμη περισσότερο τους πόρους. Το ίδιο κάνουν και οι επιχειρηματίες (μεγάλοι και μικροί) στη προσπάθεια να περιορίσουν το παραγωγικό τους κόστος, εξωτερικεύοντας και μετακυλύοντας το στο κοινωνικό σύνολο.

Τα δείγματα, ήδη πριν την πανδημία ήταν ότι τουριστικά η ΠΙΝ έχει εισέλθει σε μια περίοδο που πρέπει να αναπροσαρμόσει το προϊόν της, δεδομένου ότι από προηγούμενες περιόδους έχουν καταγραφεί ανησυχητικά στοιχεία. Η συνεχιζόμενη αύξηση του αριθμού των αφίξεων -που είναι αποτέλεσμα της αύξησης της ανάγκης και της δυνατότητας ευρύτερων στρωμάτων πληθυσμού για ταξίδια- δεν πρέπει να καλύπτει τα προβλήματα.

Σε ότι αφορά στα επιμέρους νησιά, με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε, Κέρκυρα και Ζάκυνθος έχοντας αναπτύξει μαζικό τουρισμό σε μεγάλης κλίμακας μονάδες φαίνεται να δέχονται τις μεγαλύτερες πιέσεις, ενώ ακολουθεί η Λευκάδα όπου η μικρή κλίμακα και η μεγάλη διασπορά δημιουργούν παρόμοια προβλήματα.

3.3.2 Η βιωσιμότητα του προορισμού

Το ερώτημα που τίθεται είναι αν έγινε, εξ αιτίας του τουρισμού, ο προορισμός αρκετά ελκυστικός για την εγκατάσταση νέων, καινοτόμων και αποδοτικών οικονομικών δραστηριοτήτων και παράλληλα αν η ποιότητα ζωής που προσφέρει προσελκύει κατοίκους που να διασφαλίζουν μια βιώσιμη κοινωνία. Η εξέλιξη των επενδύσεων και της διάρθρωσης της οικονομίας, του ΑΕΠ, της φυσικής κίνησης και του πληθυσμού κάθε άλλο παρά ενθαρρυντικά ήταν.

Είναι γεγονός ότι σε μια χώρα που δεν έχει βγει από μια υπερδεκαετή κρίση όπως καταδεικνύουν τόσο ΑΕΠ, όσο και ο αριθμός των απασχολούμενων του 2022 δεν έχουν φτάσει στα επίπεδα του 2008, ενώ έχει καταγραφεί μετανάστευση τουλάχιστον 350.000 νέων επιστημόνων στο εξωτερικό, δεν είναι δυνατόν οι περιφέρειες της να ευημερούν. Τόσο ο δείκτης ανταγωνιστικότητας (RCI) όσο και ο δείκτης κοινωνικής προόδου (SPI) είναι ιδιαίτερα χαμηλοί.

¹¹¹ ΙΤΕΠ, 2023, Ετήσια Έρευνα για τον Ξενοδοχειακό Κλάδο 2022

Και αυτά συμβαίνουν σε μια περιφέρεια όπου η κρίση ήταν λιγότερο αισθητή, αφού η ανάκαμψη της κυρίαρχης δραστηριότητας ξεκίνησε από το 2013 και ξεπέρασε τις προ τις κρίσης ροές. Αυτό καταδεικνύει ότι η τουριστική ανάπτυξη με το υφιστάμενο μοντέλο δεν μπορεί να δώσει παρά μια μεγέθυνση και αυτή περιορισμένη όπως δείχνουν τα μεγέθη του ΑΕΠ και της απασχόλησης.

Όμως εφόσον η στήριξη της εξέλιξης αυτής βασίζεται αποκλειστικά στη μεγέθυνση των ροών, αυτό καταδεικνύεται ως μη βιώσιμο δεδομένων των ορίων που βάζει το περιβάλλον με τους πόρους που διαθέτει, αλλά και η κοινωνία που αρχίζει να δυσανασχετεί στην αύξηση των αριθμών και στην υποβάθμιση της ποιότητας της εργασιακής και καθημερινής ζωής.

3.3.3.SWOT analysis

Με βάση τα όσα αναλύθηκαν προηγούμενα, μπορούν να αποτυπωθούν σχηματικά τα βασικότερα στοιχεία που θα πρέπει να αποτελέσουν τη βάση της στρατηγικής που πρέπει να υιοθετηθεί

Ισχυρά Σημεία	Ασθενή Σημεία
Ισχυρά θέλγητρα (πολιτιστικά, φυσικά, κλιματολογικά) Ισχυρό brand λόγω Ελλάδας και νησιωτικότητας	Ανυπαρξία τουριστικού στρατηγικού σχεδιασμού Ανυπαρξία τουριστικής διακυβέρνησης Αδυναμία ικανοποίησης των ευρωπαϊκών δεσμεύσεων για την ασφάλεια και ευημερία των πολιτών & τουριστών Πίεση υποβάθμισης των ισχυρών πλεονεκτημάτων-θέλγητρων Μονοδιάστατο προϊόν Χαμηλής κατάρτισης ανθρώπινο δυναμικό Εξάντληση φυσικών πόρων – φέρουσας ικανότητας Προβλήματα υπερτουρισμού
Ευκαιρίες	Κίνδυνοι
Αλλαγή των προτιμήσεων των τουριστών-καταναλωτών που αναζητούν βιωσιμότητα και εμπειρίες Χρηματοδοτικές Ευκαιρίες	Κλιματική κρίση Αυξανόμενος ανταγωνισμός από χώρες χαμηλού κόστους Αυστηρότερες ρυθμίσεις από ΕΕ στη περιβαλλοντική διαχείριση - πρόστιμα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα 1: Ερωτηματολόγιο ενδιαφερόμενων φορέων (stakeholders) τουρισμού της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων

Μέρος Α: Παρακαλώ συμπληρώστε τα παρακάτω στοιχεία

Το ερωτηματολόγιο αυτό, απευθύνεται στους φορείς που εμπλέκονται στον τουρισμό στο πλαίσιο της διαβούλευσης που απαιτεί η μελέτη (Περιφερειακή Στρατηγική Βιώσιμου Τουρισμού στην Π.Ι.Ν.), αλλά και η σύγχρονη πρακτική σε ό,τι αφορά στον σχεδιασμό. Έχει ως στόχο να αποτυπώσει τις αντιλήψεις σας, σε ό,τι αφορά στις συνέπειες του στο νησί-προορισμό, καθώς και τις προτεραιότητες σας, σχετικά με τα μέτρα πολιτικής που θεωρείτε ότι πρέπει να υλοποιηθούν.

- A1.** Παρακαλώ επιλέξτε το νησί/προορισμό αναφοράς
- A2.** Ονοματεπώνυμο
- A3.** Email επικοινωνίας
- A4.** Επωνυμία φορέα
- A5.** Κατηγορία/ες φορέα που συμμετέχετε/εκπροσωπείτε:

Περιφερειακό Συμβούλιο	
Περιφερειακή Επιτροπή Διαβούλευσης	
Περιφερειακό Συμβούλιο Καινοτομίας	
Περιφερειακή Ένωση Δήμων Ι.Ν.	
Δήμαρχος (και Αντιδήμαρχος Μικρών Νησιών)	
Ένωση Ξενοδόχων	
Ομοσπονδία Τουριστικών Καταλυμάτων	
Επιμελητήριο	
Σύλλογος ή Σωματείο Εστίασης	
Ένωση Ξεναγών	
Εργατικό Κέντρο	
Σωματείο Εργαζόμενων Τουριστικών ή Επισιτιστικών Επαγγελματιών	
Ένωση Τουριστικών ή ναυτιλιακών πρακτόρων	
Ιδιοκτήτες γραφείων ενοικιαζόμενων μέσων μετακίνησης (αυτοκίνητα, δίκυκλα, κοκ)	
Ιδιοκτήτες άλλων γραφείων τουριστικού κλάδου (σκάφη αναψυχής, εναλλακτικών	

δραστηριοτήτων, κτλ.) ΚΤΕΛ (Αστικό και Υπεραστικό)	
Φορέας Λιμένων και Μαρινών	
Φορέας Αερολιμένων	
Άλλο (παρακαλώ διευκρινίστε):	

Μέρος Β: Επιλέξτε την κατάλληλη απάντηση για καθεμία από τις ακόλουθες προτάσεις:

B1. Πόσο βιώσιμο θεωρείτε το νησί/τον προορισμό σας; Ως Βιώσιμος τουρισμός θεωρείται εκείνος που λαμβάνει υπόψη τις οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις της δραστηριότητας αντιμετωπίζοντας τις ανάγκες των επισκεπτών, των επιχειρηματιών, του περιβάλλοντος και των κατοίκων.

Καθόλου βιώσιμο					Μέτρια βιώσιμο					Απόλυτα βιώσιμο
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

B2: Στον κλάδο που εκπροσωπείτε, θεωρείτε ότι η ανάπτυξη του τουρισμού όπως είναι σήμερα έχει:

Σίγουρα ζημιώσει	Μάλλον ζημιώσει	Ούτε ωφελήσει ούτε ζημιώσει	Μάλλον ωφελήσει	Σίγουρα ωφελήσει	Δε Ξέρω / Δεν Απαντώ
1	2	3	4	5	

B3. Η τουριστική ανάπτυξη έχει προκαλέσει...

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ Αρκετά	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ Αρκετά	Συμφωνώ Απόλυτα	ΔΞ/ ΔΑ
Αύξηση των εισοδημάτων των μόνιμων Κατοίκων	1	2	3	4	5	
Αύξηση των ευκαιριών απασχόλησης στον ντόπιο πληθυσμό	1	2	3	4	5	
Εισοδήματα στους εργαζόμενους ανάλογα με την εργασία που παρέχουν	1	2	3	4	5	
Αύξηση κυρίως των εισοδημάτων επιχειρηματιών που δεν μένουν στο νησί	1	2	3	4	5	
Αύξηση του θορύβου	1	2	3	4	5	

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ Αρκετά	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ Αρκετά	Συμφωνώ Απόλυτα	ΔΞ/ ΔΑ
Αύξηση της εγκληματικότητας – ανασφάλεια	1	2	3	4	5	
Συνωστισμό στους δρόμους	1	2	3	4	5	
Συνωστισμό στα καταστήματα	1	2	3	4	5	
Κυκλοφοριακά προβλήματα & προβλήματα στο παρκάρισμα	1	2	3	4	5	
Αυξημένη ατμοσφαιρική ρύπανση	1	2	3	4	5	
Αυξήσεις στο κόστος ζωής	1	2	3	4	5	
Δυσκολία στην εύρεση & ενοικίαση σπιτιού σε λογικές τιμές	1	2	3	4	5	
Αύξηση στη ποικιλία των διαθέσιμων προϊόντων & υπηρεσιών τοπικά	1	2	3	4	5	
Διατήρηση των μνημείων	1	2	3	4	5	
Διατήρηση της τοπικής αρχιτεκτονικής	1	2	3	4	5	
Διατήρηση της τοπικής πολιτιστικής ταυτότητας	1	2	3	4	5	
Υποβάθμιση στο περιβάλλον και στο τοπίο	1	2	3	4	5	
Προβλήματα στη διαθεσιμότητα του νερού	1	2	3	4	5	
Πρόβλημα στην πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας	1	2	3	4	5	
Πρόβλημα στην πρόσβαση στα τοπικά μέσα μεταφοράς	1	2	3	4	5	
Αναβάθμιση των υπηρεσιών υγείας	1	2	3	4	5	
Συνολικά αναβάθμιση της ποιότητας ζωής τοπικά	1	2	3	4	5	
Αύξηση της κερδοφορίας των τοπικών επιχειρήσεων	1	2	3	4	5	
Αύξηση της ποσότητας και βελτίωση της ποιότητας αγροτικών προϊόντων	1	2	3	4	5	
Αύξηση του αριθμού και βελτίωση της ποιότητας πολιτιστικών εκδηλώσεων	1	2	3	4	5	
Προβλήματα στη διαχείριση των στερεών αποβλήτων	1	2	3	4	5	

B4. Επιλέξτε την κατάλληλη απάντηση για κάθε πρόταση:

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ Αρκετά	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ Αρκετά	Συμφωνώ Απόλυτα	ΔΞ/ ΔΑ
Το σύστημα τουριστικής διακυβέρνησης είναι αποτελεσματικό	1	2	3	4	5	
Οι συμπεριφορές των τουριστών δημιουργούν προβλήματα στην καθημερινότητα μας	1	2	3	4	5	
Η άποψη σας για τον τουριστικό σχεδιασμό του νησιού/του προορισμού σας λαμβάνεται υπόψη από αυτούς που παίρνουν τις αποφάσεις	1	2	3	4	5	
Οι επιχειρηματίες έχουν επαρκή κατάρτιση και ενημέρωση για να ανταπεξέλθουν στις σύγχρονες απαιτήσεις του τουρισμού (βιωσιμότητα, ψηφιοποίηση, ποιότητα υπηρεσιών, διαφοροποίηση προϊόντος)	1	2	3	4	5	
Οι εργαζόμενοι έχουν επαρκή κατάρτιση για να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους	1	2	3	4	5	
Οι συλλογικοί φορείς του τουρισμού παρέχουν ικανοποιητικές ευκαιρίες για ενημέρωση και κατάρτιση στα μέλη τους και στην κοινωνία γενικότερα	1	2	3	4	5	
Θεωρείτε ότι υπάρχει υπερτουρισμός (μείωση ικανοποίησης των επισκεπτών και της ποιότητας ζωής των ντόπιων) στο νησί σας	1	2	3	4	5	
Θεωρείτε ότι το νησί σας/ο προορισμός σας έχει υπερβεί τη Φέρουσα Ικανότητα του (αυξάνει την περιβαλλοντική, κοινωνική, πολιτιστική και οικονομική ευθραυστότητα του)	1	2	3	4	5	

ΜΕΡΟΣ Γ. Διαβάστε προσεκτικά το σύνολο των στόχων, και επιλέξτε τους 10 πρώτους που θεωρείτε ότι πρέπει να υλοποιηθούν στο νησί σας κατά προτεραιότητα (όπου 1 ο πιο σημαντικός στόχος και 10 ο λιγότερο σημαντικός).

Ιεράρχηση (σειρά προτεραιότητας)	Στόχοι
	Διαφοροποίηση παραγόμενου τουριστικού προϊόντος με αξιοποίηση των τοπικών πόρων (ενίσχυση τοπικότητας)
	Αύξηση των κερδών των επιχειρήσεων
	Βελτίωση των οικονομικών αποτελεσμάτων για το σύνολο της τοπικής κοινωνίας
	Βελτίωση της ποιότητας ζωής της κοινωνίας
	Βελτίωση των συνθηκών εργασίας των εργαζόμενων στον τουρισμό
	Απασχόληση εκπαιδευμένου προσωπικού που να μπορεί να ανταπεξέλθει στις σύγχρονες προκλήσεις
	Περιορισμός δημιουργίας νέων τουριστικών μονάδων και αναβάθμιση όσων υπάρχουν ήδη
	Περιορισμός των ιδιωτικών μισθώσεων βραχείας διάρκειας (πχ. AirBnb) για μείωση των κοινωνικών προβλημάτων που δημιουργούν
	Πιστοποίηση του προορισμού ως βιώσιμου/αειφόρου
	Βελτίωση του συστήματος λήψης και υλοποίησης αποφάσεων στον τουρισμό (τουριστική διακυβέρνηση)
	Δημιουργία νέων τουριστικών μονάδων μόνο ανώτερης κατηγορίας
	Επεξεργασία στρατηγικής για το βιώσιμο τουρισμό
	Ενίσχυση της ανθεκτικότητας του προορισμού και προσαρμογή στη κλιματική αλλαγή
	Επεξεργασία σχεδίου μείωσης κινδύνου, διαχείρισης κρίσεων και έκτακτης ανάγκης για τον τουρισμό στον προορισμό
	Βελτίωση της προσπελασιμότητας των ατόμων με δυσκολία μετακίνησης μέσα στον προορισμό
	Εκπόνηση Χάρτας βιώσιμου τουρισμού σε βιώσιμο προορισμό
	Περιορισμός δημιουργίας τουριστικών υποδοχέων μεγάλης έκτασης (πχ. σύνθετα τουριστικά καταλύματα)

ΜΕΡΟΣ Δ. Διαβάστε προσεκτικά το σύνολο των δράσεων που ακολουθούν, και επιλέξτε τις **10** που θεωρείτε ότι πρέπει να πραγματοποιηθούν στο νησί σας **κατά προτεραιότητα** (σειρά ιεράρχησης ανάλογα με το πόσο **σημαντικές** είναι).

Ιεράρχηση (αριθμός/σειρά προτεραιότητας)	Δράσεις-Παρεμβάσεις
	Κατάργηση πλαστικών μιας χρήσης και αντικατάσταση τους από «ενοικιαζόμενα» ή αγοραζόμενα σκεύη πολλαπλών χρήσεων
	Ανάπτυξη συστήματος αυτόματων πωλητών νερού
	Περιορισμό των ΙΧ και αύξηση των μαζικών μέσων μεταφοράς και των ήπιων τρόπων μετακίνησης (ηλεκτρικά ποδήλατα & πατίνια, περπάτημα κλπ)
	Ενίσχυση της ανακύκλωσης με το σύστημα της άμεσης ανταπόδοσης επιστροφής χρημάτων
	Ενίσχυση των προγραμμάτων κατάρτισης και επανακατάρτισης των επιχειρηματιών
	Ενίσχυση των προγραμμάτων κατάρτισης και επανακατάρτισης των εργαζόμενων
	Αναβάθμιση των δημόσιων (αστικών και μη) χώρων (πάρκα, πεζόδρομοι, παραλίες κλπ)
	Δημιουργία φορέα στελεχωμένου με έμπειρο προσωπικό με συγχρηματοδότηση αυτοδιοίκησης και επιχειρήσεων για τη διαχείριση και προβολή του προορισμού
	Δημιουργία μηχανισμού που θα καταγράφει και θα αξιολογεί αναφορικά με την κατάσταση του τουρισμού και θα συμβουλεύει δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς
	Διενέργεια ερευνών μέτρησης γνώμης κατοίκων για την ανάπτυξη και τις συνέπειες του τουρισμού
	Διενέργεια ερευνών επισκεπτών για τον βαθμό ικανοποίησης από τον προορισμό
	Ανάδειξη του περιβάλλοντος και του πολιτισμού του προορισμού για τη μείωση της εποχικότητας του τουρισμού
	Μετατροπή των επιχειρήσεων σε υπεύθυνες προς την κοινωνία (εργαζόμενους, προμηθευτές, κοινωνία, περιβάλλον)
	Βελτίωση της ποιότητας υπηρεσιών που προσφέρουν οι επιχειρήσεις και ενίσχυση της ανθεκτικότητας τους
	Δράσεις συνεργασίας-δικτύωσης μεταξύ επιχειρήσεων διαφόρων κλάδων για την ενίσχυση της τοπικότητας του τουριστικού προϊόντος
	Ενημέρωση των τουριστών για τον τρόπο που πρέπει να συμπεριφέρονται ώστε να είναι υπεύθυνοι ως προς τον προορισμό που επισκέπτονται (κατανάλωση νερού & ενέργειας, διαχείριση αποβλήτων, μετακίνηση)

	Ενημέρωση των επισκεπτών για την ταυτότητα του προορισμού μέσα από την ανάπτυξη σχετικών υποδομών και ενημερωτικού υλικού
	Δημιουργία μηχανισμού ηλεκτρονικής και δια ζώσης ενημέρωσης επισκεπτών ή υποψήφιων επισκεπτών για τον προορισμό
	Δημιουργία συστήματος παρακολούθησης και ελέγχου επισκεπτών σε ευαίσθητους πολιτιστικούς και περιβαλλοντικούς πόρους
	Δημιουργία δραστηριοτήτων για την ανάδειξη των τοπικών θέλγητρων
	Ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού
	Βελτίωση προσβασιμότητας (πχ. διαμόρφωση χώρων και εγκαταστάσεων, ενίσχυση δημόσιων μέσων μεταφοράς)

D2. Εδώ μπορείτε να προσθέσετε όποιον άλλο στόχο - δράση που θα θέλατε και δεν υπάρχει στις παραπάνω ερωτήσεις

D3. Θα θέλατε να κάνετε κάποιο σχόλιο σχετικά με το ερωτηματολόγιο; (π.χ. αν θα θέλατε να συμπληρώσετε κάτι που θεωρείτε σημαντικό και δεν έχει προταθεί)

Ευχαριστούμε πολύ για τη συμμετοχή σας.

Παράρτημα 2: Κριτήρια & πίνακες καταγραφής και αξιολόγησης βιωσιμότητας τουρισμού και προορισμών

Με βάση τη προσέγγιση που έχει υιοθετήσει ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού οι το παράμετροι τις οποίες πρέπει να καλύπτουν με στοιχεία τα Παρατηρητήρια του INSTO κατά προτεραιότητα είναι οι ακόλουθοι έντεκα ([INSTO | Tools and Resources \(unwto.org\)](https://www.unwto.org/en/instruments-and-tools/instruments-and-tools))

Κάθε Παρατηρητήριο καλείται να προσδιορίσει τις μεταβλητές εκείνες που ταιριάζουν καλύτερα στον προορισμό και για τις οποίες είτε τα δεδομένα είναι υπαρκτά, είτε είναι σχετικά εύκολο να αποκτηθούν.

Η Επιτροπή Μέτρησης για τον Βιώσιμο Τουρισμό (MST) πρότεινε 14 τομείς προτεραιότητας για να γίνει η πρώτη καταγραφή και αξιολόγησης βιωσιμότητας του τουρισμού προτείνοντας και έναν περιορισμένο αριθμό 27 μεταβλητών.

Το Παρατηρητήριο Βιώσιμου Τουρισμού Αιγαίου κατέληξε στην επιλογή των παρακάτω δεικτών με στόχο την εφαρμογή τους και την αξιολόγηση τους στην ελληνική, τη νησιωτική κυρίως πραγματικότητα. Παράλληλα δημιουργήθηκε και ένα σύστημα βαθμονόμησης των αποτελεσμάτων, με βάση είτε θεσμοθετημένα όρια, είτε διεθνή βιβλιογραφία, είτε τις συνήθεις επιδόσεις, είτε άλλα κριτήρια.

Αν και έγινε προσπάθεια να επιλεγούν μεταβλητές για τις οποίες υπάρχουν δεδομένα, σε ορισμένες περιπτώσεις που αφορά κρίσιμες παραμέτρους που έχουν υιοθετηθεί από τα συστήματα που αναφέρθηκαν προηγούμενα, επιλέγησαν μεταβλητές για τις οποίες δεν υπάρχουν δευτερογενή δεδομένα. Επίσης σε ορισμένες περιπτώσεις υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα σε ένα γεωγραφικό επίπεδο (πχ. περιφέρειας) αλλά όχι σε άλλο (περιφερειακής ενότητας ή νησιού).

Ο πρώτος πίνακας αφορά τα αποτελέσματα της τουριστικής δραστηριότητας, στη προσπάθεια να καταγραφεί το αποτύπωμα του και να αξιολογηθεί η επίδοση του και ο δεύτερος πίνακας αφορά την επίδραση του τουρισμού στη βιωσιμότητα του προορισμού με κριτήριο την Φέρουσα Ικανότητα του τελευταίου, δηλαδή κατά πόσο αντέχει τη πίεση που δέχεται χωρίς να απωλέσει κρίσιμα χαρακτηριστικά του (ως οικονομία, ως κοινωνία και ως περιβάλλον) που θα επηρεάσουν αρνητικά την ευημερία των κατοίκων, αλλά και την ικανοποίηση των τουριστών σε βάθος χρόνου.

Παράρτημα 3: Δείκτες αξιολόγησης βιωσιμότητας τουρισμού και προορισμού

ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΣ	ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ/ΔΕΙΚΤΗΣ	ΟΡΙΑ (βέλτιστο προς χειρότερο)
ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ		
Κοινωνική Πίεση	Σύνολο Κλινών / Κάτοικο	0 - 1,5 - 3 - 4,5 - 6
	Ισοδύναμος Πληθυσμός / Μόνιμο Πληθυσμό	0% - 25% - 50% - 75% - 100%
	Αφίξεις κρουαζιέρας (ημερήσιες στη σεζόν) / (ισοδύναμος πληθυσμός+ μόνιμος πληθυσμός)	0% - 2% - 4% - 6% - 8%
Οικονομική Απόδοση	Δαπάνη / Διανυκτέρευση	200 - 150 - 100 - 50 - 0
	Πληρότητα ξενοδοχείων	100% - 75% - 50% - 25% - 0%
Εποχικότητα	Υψηλότερο τρίμηνο (ΙΑΣ) / Σύνολο έτους - αφίξεις	25% - 40% - 55% - 70% - 85%
	υψηλότερο τρίμηνο (ΙΑΣ) / σύνολο έτους - τζίρος καταλυμάτων	25% - 40% - 55% - 70% - 85%
Απασχόληση	Απασχολούμενοι σε ξενοδοχεία / ξενοδοχειακές κλίνες	0.2 - 0.15 - 0.1 - 0.05 - 0.1
	Απασχολούμενοι στον τουρισμό ¹¹² / Τουριστικές κλίνες	0.7 - 0.55 - 0.4 - 0.25 - 0.1
Περιβαλλοντική Πίεση	Ποσότητα νερού (lit) / Διανυκτέρευση	100 - 300 - 500 - 700 - 900
	Ποσότητα ενέργειας (kwh) / Διανυκτέρευση	10 - 20 - 30 - 40 - 50
	Στερεά απόβλητα (kg) / Διανυκτέρευση	0,5 - 1 - 1,5 - 2 - 2,3
	Δομημένη έκταση ξενοδοχείων (m ²) / Κλίνη ξενοδοχείων	
Προσπελασιμότητα	Ποσοστό τουριστικών επιχειρήσεων με πρόσβαση για άτομα μειωμένης κινητικότητας	
Ικανοποίηση εργαζόμενων	% εργαζομένων που είναι πολύ και αρκετά ικανοποιημένοι από ωράριο, συνθήκες και αμοιβή εργασίας	
Δράσεις για τη κλιματική αλλαγή	Μέση διάρκεια παραμονής ¹¹³	
Εξάρτηση	Εξάρτηση από εισερχόμενο τουρισμό Εξάρτηση από τρεις κύριες εθνικότητες	

¹¹² Η απασχόληση στον τουρισμό μπορεί να οριστεί είτε μόνο στον κλάδο υπηρεσιών διανυκτέρευσης και εστίασης, είτε σε όλες τους χαρακτηριστικούς τουριστικούς κλάδους σύμφωνα με τον ορισμό που χρησιμοποιείται για τους Δορυφόρους Λογαριασμούς Τουρισμού

¹¹³ Η επιμήκυνση της μέσης διάρκειας παραμονής περιορίζει, τις τοπικές μετακινήσεις, τις μετακινήσεις προς και από τον προορισμό, ενώ μειώνει και τη κατανάλωση πόρων για τη καθαριότητα των καταλυμάτων λόγω αλλαγής πελατών

ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΣ		ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ/ΔΕΙΚΤΗΣ	ΟΡΙΑ
		(βέλτιστο προς χειρότερο)	
ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ			
Οικονομική	Τζίρος χαρακτηριστικών τουριστικών κλάδων / Συνολικός τζίρος οικονομίας	0% - 20% - 40% - 60% - 80%	
	Απασχόληση χαρακτηριστικών τουριστικών κλάδων/ Συνολική απασχόληση	0% - 20% - 40% - 60% - 80%	
Εποχικότητα εργασίας	Απασχολούμενοι απογραφής / Απασχολούμενοι μητρώου	110% - 90% - 70% - 50% - 30%	
	Διαφορά απασχόλησης ενεργού πληθυσμού απογραφής / Απασχολούμενοι Μητρώου για τουρισμό (Δραστηριότητες Η, Θ και Ρ)	110% - 90% - 70% - 50% - 30%	
Κοινωνική	% φυσική κίνηση / Πληθυσμού	6 - 3 - 0 - -3 - -6	
	Εξέλιξη πληθυσμού 1981 - 2011	60% - 80% - 100% - 120% - 140%	
	Δείκτης γήρανσης	50% - 75% - 100% - 125% - 150%	
	Προσδόκιμο ζωής		
	% πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας		
	Ενεργός πληθυσμός / Σύνολο	50% - 55% - 60% - 65% - 70%	
Περιβαλλοντική πίεση	Συνολική πίεση (πληθυσμός + σύνολο κρεβατιών) / km ²	0 - 200 - 400 - 600 - 800	
	% παράκτιας δομημένης ζώνης (50m από την ακτή)	0% - 10% - 20% - 30% - 40%	
	Ποιότητα τοπίου – εξωαστικού χώρου	0 - 2,5 - 5 - 7,5 - 10	
	Ποιότητα αστικού περιβάλλοντος	0 - 2,5 - 5 - 7,5 - 10	
	Θόρυβος	0 - 2,5 - 5 - 7,5 - 10	
Εδαφος/Βιοποικιλότητα	% δομημένης έκτασης	0% - 10% - 20% - 30% - 40%	
	Δείκτης Κατακερματισμού	0 - 0,2 - 0,4 - 0,6 - 0,8	
	% χερσαίας και θαλάσσιας προστατευόμενης έκτασης		
	Κίνδυνος Ερημοποίησης (% Έκτασης)	0% - 15% - 30% - 45% - 60%	
Νερό	Κατανάλωση νερού / Φυσικό νερό (γεωτρήσεις + λιμνοδεξαμενές)	20% - 40% - 60% - 80% - 100%	
Θάλασσα	Ποιότητα νερών κολύμβησης	100% - 75% - 50% - 25% - 0%	
Ποιότητα Αέρα	Ποιότητα Ατμόσφαιρας (Μ.Ο. 24 ενδείξεων - Ventusky)	0 - 50 - 100 - 150 - 200	
	% ανανεώσιμων / συνολική ηλεκτρική ενέργεια	80% - 60% - 40% - 20% - 0%	
	% εκπομπών αερίων θερμοκηπίου από τον τουρισμό ως προς το σύνολο των εκπεμπόμενων αερίων		
Διακυβέρνηση	Υπαρξη συστήματος καταγραφής και παρακολούθησης αποτελεσμάτων τουρισμού	ΝΑΙ - ΟΧΙ	
Ικανοποίηση Κατοίκων	% κατοίκων που δεν εργάζονται στον τουρισμό που αναγνωρίζουν προσωπικά οφέλη		
Προσπελασιμότητα	Ποσοστό μνημείων προσπελάσιμα σε άτομα με προβλήματα κινητικότητας		
Βιωσιμότητα	Αντίληψη κατοίκων, εργαζόμενων και επισκεπτών για τη βιωσιμότητα του προορισμού		

Παράρτημα 4: Μαρίνες, Τουριστικά καταφύγια, λιμάνια υποδοχής τουριστικών σκαφών

			ΘΕΣΕΙΣ ΕΛΛΙΜΕΝΙΣΜΟΥ	ΘΕΣΕΙΣ ΔΙΑΧΕΙΜΑΣΗΣ
ΚΕΡΚΥΡΑ				
Γουβιών	Μαρίνα	εταιρεία D-Marin	1200	500 θέσεις
Μπενιτσών	καταφύγιο τουριστικών σκαφών	εταιρεία Maritime Projects	96	
Μανδράκι	καταφύγιο τουριστικών σκαφών	ΙΟΚ	50	
Παλιοκαστρίτσα	καταφύγιο τουριστικών σκαφών	ΟΛΚΕ		
Κασσιόπη	καταφύγιο τουριστικών σκαφών	ΟΛΚΕ		
Πετρίτη	καταφύγιο τουριστικών σκαφών	ΟΛΚΕ		
Παλιό Λιμάνι	καταφύγιο τουριστικών σκαφών	ΟΛΚΕ		
ΝΑΟΚ	καταφύγιο τουριστικών σκαφών	ΝΑΟΚ		
ΓΑΡΙΤΣΑ	Ο κόλπος της Κέρκυρας	δένουν αρόδου		
Ερεικούσα		ΟΛΚΕ		
Οθωνοί				
ΠΑΞΟΙ				
Γάιο	καταφύγιο τουριστικών σκαφών	Λιμενικό ταμείο		
Λάκα	αρόδου χωρίς λιμάνι			
ΛΕΥΚΑΔΑ				
Λιμάνι Λευκάδας	Λιμάνι		8	
Μαρίνα Λευκάδας	Μαρίνα	εταιρεία D-Marin	620	270
Νυδρί	καταφύγιο τουριστικών σκαφών			
Βασιλική	καταφύγιο τουριστικών σκαφών			
Συβοτά	καταφύγιο τουριστικών σκαφών			
Νικιάνα	καταφύγιο τουριστικών σκαφών			
Περιγιάλι	καταφύγιο τουριστικών σκαφών			
Βλυχό	καταφύγιο τουριστικών σκαφών			
Λυγιά	καταφύγιο τουριστικών σκαφών			
Μεγανήσι	καταφύγιο τουριστικών σκαφών			

Βαθύ	καταφύγιο τουριστικών σκαφών			
Σπήλια-Αλμύρα	καταφύγιο τουριστικών σκαφών			
Σπήλια-Ρόκα	καταφύγιο τουριστικών σκαφών			
Αθερινός	καταφύγιο τουριστικών σκαφών			
Πλους Οδυσσέας Μαρίνα	Μαρίνα	εταιρεία	68	
ΙΘΑΚΗ				
Βαθύ		Λιμενικό Ταμείο		
ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ				
Αργοστόλι	καταφύγιο τουριστικών σκαφών	Λιμενικό Ταμείο	174	
Φισκάδο	καταφύγιο τουριστικών σκαφών	δένουν αρόδου	150	
Λιξορίου	καταφύγιο τουριστικών σκαφών	δένουν αρόδου		
Σάμη	καταφύγιο τουριστικών σκαφών	Λιμάνια-μεικτός	100	
Αγία Ευφημία	καταφύγιο τουριστικών σκαφών	λιμάνια	54	
Ασος		Μεικτός	25	
ΖΑΚΥΝΘΟ				
Λιμάνι Ζακύνθου	καταφύγιο τουριστικών σκαφών	Λιμενικό Ταμείο	150/370	
Αγ. Νικόλαος		μεικτός	75	

Πηγή: Έρευνα ομάδας έργου

Με βάση το ΠΕΣΠΚΑ η ΠΙΝ διαθέτει 67 λιμάνια με που λειτουργούν επίσημα είτε ως αλιευτικά καταφύγια, είτε ως τουριστικά λιμάνια και μαρίνες, είτε έχουν μεικτή χρήση. Πολλά από τα τελευταία έχουν υποδομές και για σκάφη αναψυχής.

Παράρτημα 5: Δομή τουριστικής δαπάνης στους ΔΛΤ Πίνακες ανά μορφή τουρισμού, τύπο επισκέπτη/ταξιδιώτη και καταναλωτικό προϊόν.

2015	ΔΛΤ Πίνακας 1 Εισερχόμενες δαπάνες ^(*)		ΔΛΤ Πίνακας 2 Εσωτερικές δαπάνες		ΔΛΤ Πίνακας 3 Εξερχόμενες δαπάνες	
	Τουρίστα	Ημερήσιου επισκέπτη	Τουρίστα	Ημερήσιου επισκέπτη	Τουρίστα	Ημερήσιου επισκέπτη
Υπηρεσίες καταλύματος για τους επισκέπτες	49,2%	30,9%	16,5%	Χ	16,8%	38,4%
Υπηρεσίες παροχής τροφίμων και ποτών	14,2%		35,8%	43,8%	15,2%	
Υπηρεσίες σιδηροδρομικής επιβατηγούς μεταφοράς	20,4%	16,3%	0,3%	0,6%	0,0%	0,5%
Υπηρεσίες οδικής επιβατηγούς μεταφοράς			0,9%	1,7%	1,3%	4,4%
Υπηρεσίες πλωτής επιβατηγούς μεταφοράς			5,2%	0,0%	0,2%	3,4%
Υπηρεσίες αεροπορικής επιβατηγούς μεταφοράς			3,2%	Χ	37,4%	Χ
Υπηρεσίες ενοικίασης εξοπλισμού μεταφορών			0,3%	0,6%	0,8%	0,5%
Ταξιδιωτικά πρακτορεία και λοιπές υπηρεσίες κρατήσεων	0,0%	Χ	1,6%	Χ	0,0%	Χ
Πολιτιστικές υπηρεσίες	3,5%	1,6%	0,6%	0,7%	2,6%	8,3%
Υπηρεσίες άθλησης και αναψυχής			1,0%	1,3%		
Διεθνώς Συγκρίσιμα Τουριστικά Χαρακτηριστικά Προϊόντα (ΔΣ-ΤΧΠ)	87,3%	48,8%	65,4%	48,6%	74,3%	55,5%
Λοιπά Προϊόντα^(**)	12,7%	51,2%	34,6%	51,4%	25,7%	44,5%

X = Δεν έχει εφαρμογή
(*) Δεν περιλαμβάνονται οι δαπάνες των επισκεπτών κρουαζιέρας, καθώς δεν παρέχεται ανάλυση δαπανών για τον εν λόγω τύπο επισκεπτών από την Τράπεζα της Ελλάδος.
(**) Τα λοιπά προϊόντα περιλαμβάνουν άλλα καταναλωτικά και μη προϊόντα
Μονάχα οι εσωτερικές δαπάνες αφορούν σε επισκέπτες (τουρίστες και ημερήσιους επισκέπτες). Οι εισερχόμενες και εξερχόμενες δαπάνες αφορούν σε ταξιδιώτες, που αποτελούν ευρύτερη κατηγορία αυτής των επισκεπτών (περιλαμβάνονται π.χ. διασυννοριακοί και εποχιακοί εργάτες)
Τυχόν αποκλίσεις μεταξύ του αθροίσματος των επιμέρους συνιστωσών και των σχετικών συνολικών μεγεθών οφείλονται σε στρογγυλοποιήσεις.

Πηγή: Hatzimarinakis & Hackl, 2018

Παράρτημα 6 – Σχηματική σύνδεση προβλημάτων – αποτελεσματικότητας εφαρμοζόμενων πολιτικών

Πιέσεις/Κατάσταση-Πρόβλημα	Πολιτικές/Δράσεις	Αρχική πρόθεση πολιτικής	Αποτέλεσμα	Βασική παράμετρος επιτυχίας ή αποτυχίας του στόχου
Υπεράντληση νερού	Οδηγία διαχείρισης υδατικών πόρων 2000/60	Ορθή διαχείριση υδατικών πόρων	Ελλιπής εφαρμογή - σημειακές υπεραντλήσεις	Ατελής διακυβέρνηση, μη συμμόρφωση ιδιωτών
Άναρχη – διάσπαρτη – υπερβολική εκτός οικισμού δόμηση – υποβάθμιση τοπίου	Χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός	Ορθή κατεύθυνση χωρικής οργάνωσης και καθορισμός ορίων και περιορισμών δόμησης	Μη εφαρμογή- αλλοίωση φυσικού τοπίου και ελλιπής σχεδιασμός	Ατελής διακυβέρνηση, μη συμμόρφωση κράτους & ιδιωτών
Υποβάθμιση βιοποικιλότητας – κατάτμηση ενδιαιτημάτων	Natura 2000 - Χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός	Προστασία και διατήρηση της βιοποικιλότητας	Μερική εφαρμογή- μερική προστασία προστατευόμενων ειδών	Μη συμμόρφωση κράτους και ιδιωτών
Κακή διαχείριση στερεών αποβλήτων	Περιφερειακό @ Τοπικά Σχέδια Διαχείρισης αποβλήτων / Προγράμματα Χρηματοδότησης	Περιορισμός παραγωγής και εφαρμογή των αρχών της κυκλικής οικονομίας – σωστή ταφή υπολειμμάτων	Οπτική και ουσιαστική υποβάθμιση στεριάς και θάλασσας. Ταχύτατη πλήρωση υπαρχόντων ΧΥΤΥ	Μη λειτουργία του συστήματος
Ατελής διαχείριση υγρών αποβλήτων	Προγράμματα Χρηματοδότησης	Κάλυψη αναγκών σύμφωνα με τις ευρωπαϊκές οδηγίες	Χαμηλό ποσοστό κάλυψης	Ελλειψη σχεδιασμού, μελετών και χρηματοδότησης
Μαζικός και μονοθεματικός τουρισμός	Ελλειψη τουριστικής πολιτικής και στοχευμένων δράσεων – Ελλειψη τουριστικής διακυβέρνησης			
Προβλήματα χαμηλής ελκυστικότητας, βιωσιμότητας και ανθεκτικότητας	Εθνικός και Περιφερειακός Σχεδιασμός αναπτυξιακών Προγραμμάτων με αξιοποίηση ευρωπαϊκών και εθνικών πόρων	Κάλυψη των αναγκών και βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και βιωσιμότητας	Χαμηλή κάλυψη προβλημάτων	Κακή διακυβέρνηση και σχεδιασμός προγραμμάτων